

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

DİVRİĞİ MERKEZ İLÇE AĞZI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Leylâ KARAHAN

Hazırlayan

Veli Savaş YELOK

ANKARA, 1999

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Veli Savaş YELOK'a ait Divriğı Merkez İlçe Ağızı adlı alışma,
jürimiz tarafından Türk Dili Bilim dalında YÜKSEK LİSANS
TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(İmza)

Başkan: Prof. Dr. Ahmet B. ERCİLASUN

(İmza)

ye: Prof. Dr. Leylâ KARAHAN

(İmza)

ye: Do. Dr. İsmet CEMİLOĞLU

ÖN SÖZ

Türk dilinin yapısı ve işleyişinin araştırılması bakımından Anadolu ağızlarının tespit edilmesi ve incelenmesi önemlidir. Biz de araştırmamızın böyle bir amaca hizmet etmesini istedik. Bu düşünceden hareketle, üzerinde daha önce detaylı bir araştırma yapılmamış olan Sivas iline bağlı Divriği ilçesinin ses özelliklerini inceledik. İncelememize esas olan bölge Divriği ilçe merkezidir. İlçeyle ilgili olarak yapılmış olan ilk çalışma Prof. Dr. Ahmet CAFEROĞLU'nun yaptığı derlemelerdir. Araştırma bölgemizle ilgili olarak ilk ve tek inceleme çalışması Yusuf Ziya BEYZADEOĞLU tarafından yapılmıştır. Bu araştırmacı çalışmasına Ahmet CAFEROĞLU'nun ilçede derlediği metinlerle* kendi derlemelerini esas almıştır.**)

Bu tez, beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm Divriği yöresinin coğrafi durumu, etnik yapısı ve tarihi konularının işlendiği "Giriş" bölümüdür. İkinci bölüm, "Ünlüler" ve "Ünsüzler" olmak üzere iki ana başlıktan oluşan "Ses Bilgisi" bölümüdür. Bu bölümde, bölgede derlenen metinlerden hareketle yörenin ağız özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölümü "Şekil Bilgisi" oluşturmaktadır. Burada isimler, fiiller ve edatlar ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Dördüncü bölüm, bölgeden derlenmiş olan konuşmaların çevriyazıyla verildiği metinleri kapsamaktadır. Beşinci bölüm ise, metinlerde geçen ve Türkiye Türkçesine göre farklılık gösteren kelimelerle, bunların karşılıklarından oluşan sözlük kısmıdır.

Tezin başlangıcından itibaren her bakımdan destek ve yardımlarını gördüğüm danışmanım Prof. Dr. Leylâ KARAHAN'a teşekkür ederim. Çalışmalarım sırasında bana destek olan fedakâr eşim Filiz YELOK'a, derleme çalışmalarının yapılışı konusunda metot bilgisinden ve tecrübelerinden yararlandığım hocam Yrd. Doç. Dr. İsmet ÇETİN'e ve ağız bilimi sahasında çalışma yapmamı

* Bk.: Ahmet CAFEROĞLU: Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarından Toplamalar, s. 33. 87-99.

(**) Bk.: Yusuf Ziya BEYZADEOĞLU: Divriği Ağızının Fonetik ve Morfolojik Tedkiki, İstanbul 1953. (Yayımlanmamış Lisans Tezi)

teşvik ederek yol gösteren ve yardımlarını esirgemeyen hocam Prof. Dr. Ahmet B. ERCİLASUN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Veli Savaş YELOK

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	III
Araştırmada Kullanılan Çevriyazı (Transcription) İşaretleri	XIII
KISALTMALAR	XV

GİRİŞ

Bölgenin Fizikî Coğrafyası, İklimi ve Sosyo-kültürel Durumu	2
Bölgenin Tarihi	6

BİRİNCİ BÖLÜM

SES BİLGİSİ

A. ÜNLÜLER	19
I. ÜNLÜ TÜRLERİ	20
I.1 Normal Süreli Ünlüler	20
I.1.1. Yazı Dilimizin Temel Ünlüleri	20
I.1.2. Yarı Kalın Ünlüler	24
I.1.3. Yarı Yuvarlak Ünlüler	27
I.1.4. Yarı Geniş Ünlüler	28
I.2. Kısa Ünlüler	30
I.3. Uzun Ünlüler	33
I.3.1. Alınma Kelimelerdeki Uzun Ünlüler	33
I.3.2. Normal Süreli Ünlülerin Uzaması	33
I.3.3. Aslî Uzunluklar	36
I.4. İkiz Ünlüler	36
I.4.1. Eşit İkiz Ünlüler	37
I.4.2. Yükselen İkiz Ünlüler	37
I.4.3. Alçalan İkiz Ünlüler	39
II. ÜNLÜ UYUMLARI	39

II.1. Ünlü Uyumu	39
II.1.1. Kalınlık-İncelik Uyumu	40
II.1.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu	41
II.1.3. Genişlik-Darlık Uyumu	41
II.2. Ünlü Uyumunun Bozulması	42
II.2.1. Kalınlık-İncelik Uyumunun Bozulması	42
II.2.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumunun Bozulması.....	44
II.3. Uyum Değişmesi	46
III. ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ	46
III.1.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi	46
III.1.2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması	48
III.1.3. Geniş Ünlülerin Darlaşması	50
III.1.4. Dar Ünlülerin Genişlemesi	52
III.1.5. Düz Ünlülerin Yuvarlaşması	53
III.1.6. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi	57
IV. ÜNLÜ DÜŞMESİ	58
V. ÜNLÜ TÜREMESİ	59
VI. ÜNLÜ BİRLEŞMESİ	60
B. ÜNSÜZLER	60
I. ÜNSÜZ TÜRLERİ	60
II. ÜNSÜZ İLİŞKİLERİ	71
II.1. Ünsüz Benzeşmesi	71
II.1.1. Komşu Ünsüzler Arasında Benzeşme	71
II.1.2. Uzak Ünsüzler Arasında Benzeşme	74
II.2. Ünsüz Uyumu	74
II.3. Ünsüz Uyumunun Bozulması	74
III. ÜNLÜ-ÜNSÜZ UYUMUNUN BOZULMASI	76

IV. ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ	77
IV.1. Sedalılaşma	77
IV.1.1. Ön Seste Sedalılaşma	77
IV.1.2. İç Seste Sedalılaşma	79
IV.1.3. Son Seste Sedalılaşma	82
IV.2. Sedasızlaşma	83
IV.2.1. Ön Seste Sedasızlaşma	83
IV.2.2. İç Seste Sedasızlaşma	83
IV.2.3. Son Seste Sedasızlaşma	84
IV.3. Süreklileşme	84
IV.3.1. Sızıcılaşma	84
IV.3.1.1 Ön Seste Sızıcılaşma	84
IV.3.1.2. İç Seste Sızıcılaşma	85
IV.3.1.3. Son Seste Sızıcılaşma	87
IV.3.2. Akıcılaşma	88
IV.4. Diğer Ünsüzler Arasındaki Değişmeler	89
IV.4.1. Sürekli Ünsüzler Arasında Değişmeler	89
IV.4.2. Süreksiz Ünsüzler Arasındaki Değişmeler	90
IV.5. Diğer Ses Değişmeleri	90
IV.6. İnce Ünsüzlerin Kalınlaşması	91
V. ÜNSÜZ İKİZLEşMESİ	91
VI. İKİZ ÜNSÜZLERİN TEKLEşMESİ	93
VII. ÜNSÜZ DÜşMESİ	93
VII.1 Ön Seste Ünsüz Düşmesi	95
VII.2. İç Seste Ünsüz Düşmesi	95

VII.3. Son Seste Ünsüz Düşmesi	97
VIII. ÜNSÜZ TÜREMESİ.....	97
VIII.1 Ön Seste Ünsüz Türemesi.....	97
VIII.2. İç Seste Ünsüz Türemesi	97
VIII.3. Son Seste Ünsüz Türemesi.....	98
IX. GÖÇÜŞMELER (YER DEĞİŞTİRME)	99
IX.1. Yan Yana Olan Ünsüzler Arasındaki Göçüşmeler.....	99
IX.2. Uzak Ünsüzler Arasındaki Göçüşmeler	100
X. HECE KAYNAŞMASI.....	100

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEKİL BİLGİSİ

I. İSİMLER	103
I.1. İsim Yapan Ekler.....	104
I.1.1. İsimden İsim Yapma Ekleri	104
I.1.2. Fiilden İsim Yapma Ekleri	107
I.2. İsim İşletme Ekleri.....	109
I.2.1. Hâl Ekleri.....	109
I.2.2. İyelik Ekleri	122
I.2.3. Çokluk Ekleri	131
I.2.4. Aitlik Eki	134
I.2.5. Soru Eki.....	134
II. ZAMİRLER.....	135
II.1. Şahıs Zamirleri.....	135
II.2. Dönüşlülük Zamiri.....	138
II.3. İşaret Zamirleri	138
II.4. Belirsizlik Zamiri	141
II.5. Soru Zamiri	142
III. SIFATLAR.....	142

III. 1. Niteleme Sıfatları	143
III. 2. Belirtme Sıfatları	143
IV. ZARFLAR	145
IV.1. Yer ve Yön Zarfları	145
IV.2. Zaman Zarfları	145
IV.3. Hâl Zarfları	146
IV.4. Soru Zarfları	147
IV.5. Miktar (Azlık-Çokluk) Zarfları	147
V. FİİLLER	147
V.1. Fiil Yapan Ekler	147
V.1.1. İsimden Fiil Yapma Ekleri	147
V.1.2. Fiilden Fiil Yapma Ekleri	148
V.2. Fiillerin Basit Çekimi	151
V.2.1. Bildirme Kipleri	151
V.2.1.1. Geniş Zaman	151
V.2.1.2. Şimdiki Zaman	154
V.2.1.3. Görülen Geçmiş Zaman	158
V.2.1.4. Öğrenilen Geçmiş Zaman	163
V.2.1.5. Gelecek Zaman	165
V.2.2. Tasarlama Kipleri	168
V.2.2.1. İstek Kipi	168
V.2.2.2. Şart Kipi	170
V.2.2.3. Emir Kipi	171
V.2.2.4. Gereklilik Kipi	173
V.3. Fiillerin Birleşik Çekimleri	173
V.3.1. Hikâye	173
V.3.1.1. Geniş Zamanın Hikâyesi	173
V.3.1.2. Şimdiki Zamanın Hikâyesi	174

V.3.1.3. Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi	175
V.3.1.4. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi	176
V.3.1.5. Gelecek Zamanın Hikâyesi	176
V.3.1.6. Şart Kipinin Hikâyesi	176
V.3.1.7. İstek Kipinin Hikâyesi	177
V.3.2. Rivayet	177
V.3.2.1. Geniş Zamanın Rivayeti	177
V.3.2.2. Şimdiki Zamanın Rivayeti	178
V.3.2.3. Görülen Geçmiş Zamanın Rivayeti	178
V.3.3. Şart	179
V.3.3.1. Geniş Zamanın Şartı	179
V.3.3.2. Şimdiki Zamanın Şartı	179
V.3.3.3. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı	180
V.3.3.4. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı	180
V.3.3.5. Gelecek Zamanın Şartı	181
V.4. EK-FİİL	181
V.4.1. Geniş Zamanı	181
V.4.2. Görülen Geçmiş Zamanı	183
V.4.3. Öğrenilen Geçmiş Zamanı	184
V.4.4. Şart Kipi	184
V.5. Birleşik Fiiller	185
V.5.1. Fiil unsuru ile yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller	185
V.5.2. İsim unsuru ile yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller	186
V.5.3. Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller	187
V.6. İSİM-FİİLLER	187
V.7. SIFAT-FİİLLER	188
V.8. ZARF-FİİLLER	189
VI. EDATLAR	191
VI.1. Çekim Edatları	191
VI.2. Bağlama Edatları	192
VI.3. Ünlem Edatları	195

SONUÇ	196
DİVRİĞİ İLÇESİNDEN DERLENEN METİNLER	202
SÖZLÜK	297
KAYNAKÇA	305
ÖZET	

**Araştırmada Kullanılan Çevriyazı
(Transcription) İşaretleri**

(-)	: Ünlüler üzerinde uzunluk işareti
(˘)	: Kalın ünlüler üzerinde yarı incelik işareti
á	: a-e arası ünlü
í	: ı-i arası ünlü
ó	: o-ö arası ünlü
ú	: u-ü arası ünlü
(˙)	: Geniş ünlüler üzerinde yarı darlık işareti
â	: a-ı arası ünlü
ê	: e-i arası ünlü
ô	: o-u arası ünlü
ö	: ö-ü arası ünlü
(˘)	: Ünlüler üzerinde kısalık işareti
(°)	: Düz ünlüler üzerinde yarı yuvarlaklık işareti
â	: a-o arası ünlü
ê	: e-ö arası ünlü
í	: ı-u arası ünlü
î	: i-ü arası ünlü
(.)	: Ulama
()	: Diftong
<u>b</u>	: b-v arası ünsüz
<u>c</u>	: c-j arası ünsüz
<u>g</u>	: Arka damak g'si
<u>g</u>	: Orta damak g'si
<u>g</u>	: Boğaz g'si
<u>ğ</u>	: Düşmek üzere olan ğ sesi
<u>h</u>	: Hırıltılı h
<u>k</u>	: Arka damak k'si
<u>k</u>	: Orta damak k'si
<u>k</u>	: Boğaz k'si
<u>k</u>	: Ön damak k'si
<u>l</u>	: Ön damak l'si
<u>ñ</u>	: Damak n'si

ş : Peltek ş

Yarı Sedalılık (Majiskül Harf)

Ç : ç-c arası ünsüz

F : f-v arası ünsüz

K : k-g arası ünsüz

Ğ : ğ-ğ arası ünsüz

P : p-b arası ünsüz

S : s-z arası ünsüz

Ş : ş-j arası ünsüz

T : t-d arası ünsüz

(°) : Ünsüzler altında belirsizlik (düşmek üzere oluş)

işareti

(^ˆ) : Yükselen ton (hecedeki ünlü üzerine konur ve uzunluk da ifade eder.

KISALTMALAR

AAS	: Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması
age.	: adı geçen eser
agm.	: adı geçen makale
Bk.	: Bakınız
EYA	: Erzincan Yöresi Ağızları
GBAA	: Güney Batı Anadolu Ağızları
GTS	: Gramer Terimleri Sözlüğü
KBAYA	: Keban Baskil Ağız Yöresi Ağızları
KİA	: Kars İli Ağızları
NYA	: Nevşehir Yöresi Ağızları
RIA	: Rize İli Ağızları
TDAY	: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDB	: Türk Dil Bilgisi
TG	: Türkçenin Grameri
ZBKİA	: Zonguldak Bartın Karabük İlleri Ağızları
TDKB	: Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri

DİVRİĞİ

Bölgenin Fizikî Coğrafyası, İklimi ve Sosyo-Kültürel Durumu

Sivas iline bağlı Divriği ilçesi, Doğu Anadolu ile İç Anadolu'nun kesiştiği noktada bulunmaktadır. İlçenin Sivas il merkezine uzaklığı 169 km olup, yüz ölçümü 2935 km²'dir. Yurdumuzun engebeli bölgelerinden biri olan Divriği'nin ilçe merkezinde denizden yüksekliği 1250 metredir. Köylerde ise bu yükselti 2000 metreye yaklaşır. Tarıma elverişli düzlükler sınırlıdır.¹ Divriği, doğuda Erzincan'ın ilçelerinden olan İliç ve Kemaliye; kuzeyde Sivas'ın ilçelerinden Zara ve İmranlı; batıda Kangal ve güneyde de Malatya'ya bağlı olan Hekimhan, Arguvan ve Arapkir ilçeleriyle komşudur. Divriği, merkez ilçe ile birlikte Gedikbaşı, Sincan, Danişment ve Mursal olmak üzere dört bucağa, 111 köye ve 98 mezraya sahiptir. 1990 yılı nüfus sayımlarına göre ilçenin nüfusu 33.105'tir. Bunun 17.664'ü merkez ilçede, 15.444'ü ise köylerde yaşamaktadır. Son nüfus sayımlarına göre ilçenin nüfusu 23.713 olup, bunun 15.420'si ilçede, 8.293'ü de köylerde oturmaktadır.² 1850'ye kadar Eyalet-i Rum'un bir sancağı olan Divriği bu tarihte kaymakamlık olmuştur. Sivas'a demir yolu ile 179, kara yolu ile 184 km. uzaklıkta³ olan ilçenin dış bağlantısı, bazı geçit ve yollarla sağlanmaktadır. "Yerleşme alanı, güneyden kuzeye doğru oldukça düzlük olup İmamoğlu, Cırğışan ve Hükûmet Caddesi bayırıları ile kademelenmiştir. Iğmbat dağı/tepesi şehrin doğusunda; kale, kuzeydoğusunda yer alır, Çaltı çayını takip eder. Nüfusun o kadar fazla olmamasına rağmen, eski devirlerde olduğu gibi şehir, bahçeli evleri ile çok geniş bir alana yayılma özelliğini günümüze kadar korumuştur. Hâlen 26 mahallede 2000'den fazla yapı bulunmaktadır. İlçenin içinden

¹ Kutlu ÖZEN: Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri (Sivas, 1996), 68.

² Bu rakamlar DİE'nün 30.11.1997 tarihli verilerinden alınmıştır. Verilen sayılar ikametgâha göre tespit edilen sonuçlardır. İki nüfus sayımının sonuçları birbiriyle mukayese edildiğinde, ilçedeki göç olayı görülmektedir.

³ "Divriği", Sivas İl Yıllığı (Sivas, 1967), 44.

ve yanından, Dumluca dağından inen ve Çaltı çayına karışan dereler geçer.”⁴

İlçe merkezi, Fırat nehrinin kollarından olan Çaltı çayına kavuşan bir dere boyunca uzanır. Merkez, beş kilometre genişliğinde bir vadidedir.⁵ İlçe, Sivas-Erzurum arasındaki iki nolu devlet yolunun, 71. kilometresinde bulunan Zara ilçesinden güneye ayrılan 69 nolu devlet yolunun 178. kilometresinde olup, Zara’dan 107 kilometre öncedir.⁶ Divriği’nin büyük kısmı derenin sol tarafında (batıda) bağ ve bahçeleri içine dağılmış evlerden oluşan mahalleler hâlinde olup, birçok taş köprülerle sağ tarafa bağlanmış bulunmaktadır. Eski Divriği, şehrin kuzey doğusunda, Çaltı vadisine hâkim, dik yamaçlı bir kaya çıkıntısı üzerinde yükselen eski kalenin eteğinde bulunmaktaydı. XII-XIII. asırdan kalma bütün eski eserlere bu bölümde rastlanmaktadır. Bunlar, Divriği’nin Orta Çağda önemli bir yer olduğuna delâlet etmektedir.⁷ “12. ve 13. yüzyıl sonlarına kadar kale içine, kale ve Iğmbat yamaçlarına, Bağlar denilen şimdiki Ardanus, Uluzar semtlerine yayılan şehir, son iki yüz yıl içinde Çaltı çayı vadisine doğru yayılmaya başlamış, Abuçimen ve Pireyip derelerinin yamaçlarını istilâ etmiştir. Abuçimen deresi zamanla şehrin ortasında kaldığından iki yakası yedi taş köprü ile bağlanmıştır.”⁸

Divriği ilçesinin hemen doğusunda derin ve sarp yamaçlar vardır. Divriği ve çevresinde genel olarak kara iklimi hüküm sürer. Yazlar sıcak, kışlar soğuktur. Kış mevsiminin soğuk ve kar yağışlı geçtiği, soğukluk derecesinin -20’ye kadar düştüğü görülür. Temmuz ve ağustos aylarında sıcaklık 30-35 derece arasında değişir. İlkbahar ve sonbahar aylarında yağmur, kış ayları ise kar yağışı alır. Yaz ayları kurak geçer. Kışın poyraz, ilkbaharda kara yel ve lodos, yazın sam ve poyraz, sonbaharda gün batısı ve gün doğusu rüzgârlarının tesiri altında kalmaktadır. Topraklar çok yerde çıplak, çalılık ya da otluktur.

⁴ Kutlu ÖZEN: age., 71

⁵ Charles TEXIER: *Küçük Asya* (İstanbul, 1340), III, 133.

⁶ M. Ekrem ÜZÜMERİ, Selâmi DİNÇER ve Sadi KAZANCI: *Türkiye Ansiklopedisi* (Ankara, 1956), II, 171.

⁷ Besim DARKOT: Divriği, *İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: MEB Yayınları, 1945), III, 599.

⁸ Kutlu ÖZEN: age., 72; Necdet SAKAOĞLU: *Divriği’de Ev Mimarisi* (İstanbul, 1978), 7- 8.

Bozulmuş ormanlara (meşe, ardıç, çam) ancak dağların yüksek yerlerinde rastlanır. Otlak ve yayla yerlerinin çokluğu, hayvancılığın gelişmesine yol açmıştır. Divriği'nin başlıca geçim kaynağı tarımdır. Bunların yanında ilçenin demir madenleri, yurdumuzun başta gelen bir demir madeni işletmesi olarak çevrenin ekonomisine katkıda bulunmuştur. İlçenin nüfusu demir madenlerinin işlenmeye başlanmasıyla birlikte artmıştır.

Divriği'deki dağ sıraları, Toros dağlarının kuzeye açılan bir kolu olan Tecer dağları ile başlar. Doğuya doğru yükselen ve genişleyen sıranın yükseltisi Hafik ilçesinde Gürlevik dağı ile 2686 metreye ulaşır. Gürlevik dağı çok geniş bir bölgeye hâkimdir. Tepenin kuzey yüzünde yaz ortalarına kadar kar bulunur. Sıradağı burada iki kola ayrılır. Gürlevik'ten biraz ileride Divriği'yi Sivas'a bağlayan Karabel Geçidi (1800 m) vardır. Bu geçitten sonra Karabel dağı (2153 m) ve derin vadili Bolucan deresi girer. Bu vadinin hemen doğusunda yer alan Bey dağı (2802 m) batıdan doğuya doğru uzanır. Dağın güney yüzünde ve eteklere doğru 200 m² yer kaplayan 'Ziyaret gölü' denilen bir göl vardır. Bu dağı daha ötede Çengelli dağı izlemektedir. İlçedeki bir başka dağ sırası ise Bozbel dağı (2206 m) ile başlar. Bu dağ sırasında, Mescitli deresi boyunca uzanan Mescitli tepe (2405 m) vardır ve doğuya doğru uzanır. Fıdıl dağı (2410 m), Delidağ (2350 m), dağ sırasının başlıca noktalarıdır. Sıradağın kuzey yüzü dar ve keskin, güneyi Çaltı suyuna doğru inen dereler arasında geniş ve yüksek burunların olduğu dağ kümeleri hâlinde uzar. Burada Efendi deresi ile ayrılan Akdağ (2336 m) ve Göl Dağı (2309 m) bulunur. Her iki dağ da engebeli ve sarptır.

Kuzeyde, Dışlık yazısının (Kangal-Çetinkaya) hemen doğusunda 1736 m ile başlayan kabarıklık, kuzeydoğu istikametinde gitgide yükselir. Doğuda Nih çayı, batıda Çaltı vadileri arasında yüksek bir sıradağı hâline girer ve böylece Çaltı dirseğine kadar sokulur. Sıradağın en yüksek noktası Baydığın dağıdır. (2520 m) Buradan sonra sıradağı kademeli olarak alçalır. Divriği'nin batısına hâkim Dumluca/Dumbuca dağında 1918 metreye düşer. Divriği demir yatakları bu dağın Çaltı çayına inen kuzey yamaçlarında yer alır.

Divriği ilçesi yakınlarındaki Iğımbat dağı (1510 m) ile Kızıldağ (1548 m) iki volkanik tepe olarak bu uzantı içinde yer alırlar.

Divriği'deki ikinci dağ topluluğu Çetinkaya-Divriği çizgisinin güneyini dolduran volkanik yapılu Yama dağıdır. (2735 m) Güneye açılarak Malatya topraklarına sokulan Yama dağı, yüksek ve toplu bir kütle durumundadır. Divriği'den geçen Çaltı çayının kollarıyla sıkça parçalanmıştır. Malatya sınırına yakın yükseltisi 2361 metredir. Bu bölgedeki Demirli dağı (2324 m), Geyikli dağı (2202 m), Katırlı dağı (2306 m) müstakil birer dağ olmayıp Yama dağlarının yüksek tepeleridir.

Arguvan, Arapkir ve Kemaliye ilçeleri ile Divriği'nin bir bölümünü içine alan 'Sarıçiçek dağı', ilçenin güney sınırındaki Çakmakdüzü (Palha) köyü civarından başlayarak güneydoğuya doğru uzanır. Divriği sınırları içinde 50 km'lik bir uzunluğa sahiptir. Egerli tepesi (2380 m) bu dağın en yüksek noktasını teşkil eder.

Divriği ilçesinin iki önemli akarsuyu vardır. Bunlar ilçenin kuzeydoğusundan geçen Çaltı çayı (Ulus), diğeri de Çayözü (Hamu) vadisinden geçen Hamu çayıdır. Bu akarsulardan Çaltı çayı, ilçenin güneyindeki dağlardan doğar. Yılanlı dağlarından çıkan Güney çayı ile Tecer, Gürlevik ve Karabel yörelerinden kaynaklanan Sincan çayının Divriği yakınlarında birleşmesiyle oluşmaktadır. Çaltı çayının bir kolu olan Nih çayının ana kaynağı üzerinde, Divriği'yi sulayan Mursal Barajı/Göleti kurulmuştur.

Hamu çayı ise, Çaltı çayından sonra en büyük çaydır. Çaltı çayına kavuşmadan Fırat'a dökülür.⁹ 1995 yılı sonu itibarıyla Divriği ilçe merkezinde 27 mahalle vardır. Bu mahalleler şunlardır:

1. Abuçimen Mahallesi,	15. Kalealtı Mahallesi,
2. Ahmetpaşa Mahallesi,	16. Karamahmut Mahallesi,
3. Arhusu Mahallesi,	17. Karayusuf Mahallesi,
4. Aşağıhamam Mahallesi,	18. Kemankeş Mahallesi,
5. Ceditpaşa Mahallesi,	19. Kocapaşa Mahallesi,

⁹ Hüseyin SARAÇOĞLU: Doğu Anadolu Bölgesi (Çaltı ve Tohma Havzaları Bölümü), (İstanbul: MEB Yayınları, 1989), 181- 183; Kutlu ÖZEN: age., 68- 69.

6. Çarşı Mahallesi,	20. Küçük Hüseyin Mahallesi,
7. Demirdağ Mahallesi,	21. Kültürlü Mahallesi,
8. Dillioğlu Mahallesi,	22. Maden Mahallesi,
9. Gökçecami Mahallesi,	23. Mercantepe Mahallesi,
10. Güllübağ Mahallesi,	24. Süleymanağa Mahallesi,
11. Hacı Kumru Mahallesi,	25. Turapali Mahallesi,
12. İmamoğlu Mahallesi,	26. Ulucami Mahallesi,
13. Hacı Osman Mescidi Mahallesi,	27. Zelihahatun Mahallesi, ¹⁰
14. Kale Mahallesi,	

Her köşesi tarih kokan, geçmiş günlerinde yeşil bahçeler arasında bulunmasından dolayı "Yeşil Divriği" olarak tanınan ilçe, dar boğazlar ve dağlar arasında eski ve önemli bir geçit yeri olmuştur. M.Ö. 90 yılından beri gelişmiş, güzelleşmiş; daima seçkin özelliklerini korumuş, devlet merkezliği yapmış parlak bir geçmişe sahip olan Divriği ilçesi¹¹ yavaş yavaş kalkınmaktadır.

Bölgenin Tarihi

Divriği ilçesinin ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu bilinmemektedir. Bilinen en eski adı ve tarihi Hititlere kadar uzanmaktadır. Tarih bakımından Divriği'yi ilgilendiren ilk büyük olay, Romalı Pompeus ile Mithridates arasında geçen büyük savaştır. İlçenin bilinen en eski ismi 'Zafer Şehri' anlamına gelen Nikopolis olarak geçmektedir. Niğ çayı üzerindeki büyük ovada M. Ö. 90 yıllarında Pont Kralı Mithridates ile Romalılar arasında yapılan savaşı, Roma ordularının kumandanı Pompeus/Ponpei kazanmıştır. Divriği, onun bu başarısını ebedileştirmek amacıyla kurduğu Nikopolis şehrinin devamı olduğu kaynaklarda belirtilmektedir.¹² Ancak bu şehrin, Suşehri (Enderes) civarında bulunduğu, Nikopolis şehrinin de Divriği'nin yerinde olmadığı,¹³ ilçenin ise eski Bizans şehirlerinden Tephrike'nin

¹⁰ Kutlu ÖZEN: age., 72.

¹¹ Mustafa ERDİNÇ: Divriği Tarihi ve Folkloru, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Yayınlanmamış Lisans Tezi), Ankara, 1971.

¹² Charles TEXIER, Küçük Asya adlı eserinde Mithridates'in hazinelerini sakladığı yetmiş kalenin Divriği havalisindeki dağlarda olduğunu haber vermektedir. (Bk : Charles TEXIER: age., III, 113.)

¹³ Besim DARKOT, Divriği, İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: MEB Yayınları, 1945), III, 596- 597; "Divriği", Türk Ansiklopedisi (Ankara: MEB Yayınları, 1966), XIII, 365-366- 367.

yerinde kurulduğu ispatlanmıştır.¹⁴ Eski Yunan yazılarında “Apbrike” olarak görülen Divriği, Roma İmparatorluğu’nun ikiye bölünmesinden sonra Doğu Roma (Bizans) sınırlarında kalmıştır. Bu dönemde ilçenin adı “Tephrike” (Tefrike) şeklinde yaygın bir hâle gelmiştir. Bu isim, Grimme tarafından, Hitit aslına irca edilmektedir.¹⁵ Bizans döneminde “Teppink” denilen şehrin ismi¹⁶, Arap kaynaklarında “al-Abrik” ya da “al-Abruk” şeklinde geçmektedir.¹⁷ XIII.-XIV. yüzyıl İslâm kaynaklarında Difrigi-دفرکی yazılışının yaygınlık kazandığı görülmektedir.¹⁸ XV. ve XVII. yüzyıl Osmanlı kaynaklarında “Divrik دیورکی, Divrigi دیورکی / دیورکی” şekillerine rastlanmaktadır.¹⁹ Zeki Arıkan’ın ifadesine göre; “tapu tahrir defterlerinde ‘دیورکی’ yazılışı kalıplaşmış görünmektedir.”²⁰

Divrik kelimesi yüksek tepe anlamındadır.²¹ Evliya Çelebi’ye göre; Divriği’nin ilk kurucusu Hz. Süleyman’dır. Divrik isimli bir dev vardı. Aydıncık şehrinde Belkıs’a, bir saray-ı azîm bina ettirirken, bu Divrik hizmet etmede teannüd ettiği için bağlanarak bir mağarada nice sene mahbus kalmıştı. Daha sonra Hz. Zekariya zamanında Sivas Kalesi’nin sahibi bu Divriği’yi bina edip, ismine Hz. Süleyman’ın hapsedtirdiği “ديوك” adına göre “دیورکی” denmiştir. Sonra melikten melike intikal edip, Hz. Ömer evlâdından İmran Lokman burasını almıştır.²²

¹⁴ Abdülkadir BALGALMIŞ: Divriği, İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1994), IX, 452.

¹⁵ Besim DARKOT: agm., 596.

¹⁶ E. HONIGMAN: Bizans Devletinin Doğu Sınırı, Çev. Fikret İŞILTAN (İstanbul 1970), 52-53-58.

¹⁷ Zeki ARIKAN: XVI. Yüzyılda Divriği, X. Türk Tarih Kongresi (Ankara, 1994), (Ayrıbasım), 2399.

¹⁸ Zeki ARIKAN: agm., 2399; Abdülkadir BALGALMIŞ: agm., 452; İbni Bibi, Tevârih-i Âli Selçuk (Leide, 1902), IV, 318.

¹⁹ Zeki ARIKAN, agm., 2399; Mehmed Sadeddin: Tacü't- Tevârih (İstanbul, 1280), I, 150; Şemseddin Sami: Kâmusu'l- Alâm (Ankara, 1996), (Tıpkı Basım), III, 220; Aziz b. Erdeşir Esterabadi: Bezm ü Rezm (İstanbul, 1928), 210; Kâtip Çelebi: Cihannüma (İstanbul, 1145), 624-625; Evliya Çelebi: Seyahatname, Neşreden: Ahmet Cevdet Paşa, (İstanbul, 1314), III, 210.

²⁰ Zeki ARIKAN: agm., 2399.

²¹ Fr. SOMMET: Divriği, Sanat Ansiklopedisi (İstanbul, 1943), A- F, 471.

²² Evliya Çelebi: age., III, 210.

Kadri Erdil'in araştırmalarında bildirdiğine g re²³ Divriği Kalesi'nden topladığı  anak,   mlek par aları arasında Bakır, Eti, Roma, Bizans, Sel uk vs. devirlerine ait olanları tespit etmiştir. Divriği'nin ilk ve orta  ağ tarihini, Sivas gibi Kapadokya tarihi i erisinde incelemek gerekmektedir. Tarih, Orta Anadolu'da en eski medeniyet ve h k met kuran kavimlerden biri olarak Hititleri tanır. H kimiyetlerini Kızılırmak kavsine i erisinde s rd rm şt r. B y k bir ihtimalle Divriği ve  evresinde de h k mran olmuştur. Kaza merkezinde Hitit devrini canlandıran herhangi bir eser bulunmuş değilse de, Fero k y nde bulunan ve Hitit medeniyetine ait eserlere  ok benzeyen bazalt taşa işlenmiş arslan heykeli ve mezar, b yle bir h kme varılmasında en kuvvetli delil teşkil eder.

Hititler zamanında  nemli yerleşim yerlerinin bulunduğu y re M. . 550'de Perslerin eline ge ti. M. . 334'te kısa bir s re Makedon işgaline uğradı. M. . 330'da Kapadokya Krallığı sınırları i inde yer aldı. Kapadokya'nın Roma İmparatorluğuna bağlanmasıyla, Roma h kimiyetine girdi. 395 yılında imparatorluğun ikiye ayrılması neticesinde, Bizans'a (Doğu Roma İmparatorluğu) t bi olmuştur.²⁴ (Bu d nemden itibaren il enin adı Thephrice (Tefrike) olarak g r lmektedir.) VII. y zyılda, kısa s relerle Bizans ve S s n ler arasında el değiştirdi. Bu devletler arasında sınır karakolu g revi yapan Divriği, S s n lerin Heraklius tarafından yenilmesinden sonra İşl m ordularının h cumuna uğradı. Bunun yanında Malatya, Maraş ve Samsad gibi merkezlere yerleşmiş asker  kolonilerden gelen akınlara da maruz kalmıştır.  evredeki halk, Doğu Hristiyanlığı ile paganizmin karışımından meydana gelen ve Samsadlı Paulus'un yaymış olduğu mezhebe bağlı idi. Bu mezhep Pond ve Kapadokya'da başarıyla yayılarak, Fırat'ın doğusundaki illere yayıldı. Pond'daki Kolonya şehri, vaktiyle Sen Poul'un mektuplar g nderdiği altı beldenin isimlerini taşıyan altı kolun merkezi oldu.²⁵

²³ Kadri ERDİL: Sivas Rehberi (Divriği maddesi), (Sivas, 1953).

²⁴ Abd lkadir BALGALMIş: agm., 452.

²⁵ Charles TEXIER: age., III, 100.

Divriği'nin geniş kaynaklara dayanan tarihi, IX. asır ortalarında, Arapların "al-bayalika" dedikleri Pavlikianlarla başlar. Arapların, Pavlikianlara "al-bayalika" adını vermeleri, ilçenin de bunların yerleşim merkezi olması sebebiyle buraya "Madînal al-Biyâlika" denilmiştir. Rafizî bir Hristiyan tarikatı telâkki edilmekle beraber, aralarında türlü itikat erbabını barındıran Pavlikianlar, kuvvetli bir cemiyet teşkil ediyorlardı. Bunlar daha evvelden Bizans imparatorları tarafından uzaklaştırılmışsalar da, Müslüman Arapların sahneye çıkmaları üzerine imparatorluğa karşı kuvvet kazandılar. IX. asırda bütün vilâyetlerden kovulmuş olan Pavlikianlar, Ermenistan'ın ve Kapadokya'nın en sarp dağlarına kaçmışlardır. Erciyes dağına ve civar mağaralara gizlenmiş olan Karbeaz'ın kumandanlığı altındaki beş bin Pavlisiyen, Arap emirleriyle anlaşarak Divrik şehrini zaptettiler. Pavlisiyenler, civardaki dağları tutup; müslüman ordularına güvenerek senelerce mukavemet ettiler.²⁶ Böylece Divriği, Pavlikian adıyla anılan mezhebin başlıca merkezlerinden biri hâline geldi. Divriği yakınında bulunan büyük bir mağara ile bir kilise de şehre kutsallık kazandırıyor. Mağarada saklanmakta olan din şehitlerinin cesetleri ise, "Ashab-ı Kehf" olarak değerlendiriliyordu. Pavlikianlar, Bizans'a karşı Müslümanlardan himaye görüyorlardı. Bunların reisleri Karbeaz ve Chrysscheir, Divriği kalesini inşa ettirerek bölgeyi kendisine merkez yaptı. Müslüman Araplarla Bizans arasında tampon bir devlet durumunda olan Pavlikianlar, Arapların da yardımıyla Marmara ve Ege'ye kadar ilerlediler. 870 senesinde Divriği'ye karşı I.Basilios'un bizzat kumanda ettiği ordu, ağır bir mağlûbiyete uğradı. Ertesi sene Chrysscheir²⁷ Ankara önlerine kadar uzandı ve muhtemelen, bir müddet için şehri ele geçirdi. Pavlikianlar, bazen Araplara karşı düşman ve muzaffer görünüyorsa da bazı defalar onların seferlerine iştirak etmişlerdir.²⁸ Bunların Müslüman ve Hristiyan âlemleri arasında kurmuş oldukları hükûmet, Türk akınlarına ve fetihlerine kadar devam

²⁶ Charles TEXIER: *age.*, III, 100.

²⁷ Chrysscheir'in Kurşahr adlı bir müslüman olduğu kaydedilmektedir. (Bk.: Besim DARKOT: *agm.*, 597.)

²⁸ Besim DARKOT: *agm.*, 597.

etmiştir. Fakat, Pavlikianların ne zamana kadar bu bölgeye hâkim oldukları bilinmemektedir.²⁹

Divriği'nin Türkler tarafından fethedildiği tarih kesin olarak bilinmemektedir. Ancak, Büyük Selçuklu hükümdarı Alparslan'la, Bizans İmparatoru Romenos Diyojenos arasında yapılan Malazgirt Meydan Muharebesi (1071) ile, 487 H. (1094) tarihleri arasında alınmış olduğu tahmin edilebilir.³⁰

Anadolu'nun Türkler tarafından fethini sağlayan 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra Selçuk hükümdarı Alparslan, kumandanlarından Ahmet Danişment'e Sivas, Malatya ve Kayseri'yi; Emir Saltuk'a Erzurum ve Harput'u; Mengüç Gazi'ye de Erzincan Kemah ve Divriği çevresini vermiştir. Bu kumandanlar zaptettikleri yerlerde sonradan kendi isimleri ile anılan birer devlet kurmuşlardı. Merkezi Erzincan olan Mengüç Devleti'nin kurucusu Mengüç Gazi, hayatta iken Divriği ve çevresini oğlu İshak'a vererek, burada Mengüçlerin Divriği kolunu oluşturan müstakil bir beylik kurulmasına izin vermiştir. Emir Mengüç'ün hissesine düşen yerlere Oğuz boylarından Salurlar, Kayı, Bayat, Karaevli ve Alkaevli boyları yerleştirilmiştir. Bu suretle 1095 senelerinde kurulduğu tahmin edilen Mengüç Beyliği'nde, İshak'tan sonra sırasıyla I. Süleyman Şahinşah, II. Süleyman, Ahmedî Şah ve Müeyyet Salih hükümdar olmuşlardır.³¹

Divriği Mengücekleri, doğuda Erzincan kolu, batı ve güneyde Danişmendler, güneydoğuda Saltukoğulları gibi Türk beylikleri ile çevrili bulunuyordu. Danişmendlilerle beraber Karadeniz Rumlarına karşı mücadelelere katılıyorlardı.³² Böylece, Bizanslılardan tecrit edilmiş ve dış tehlike kalmadığından 170 sene kadar hâkimiyetleri devam etmiştir. Hâkimiyetleri süresince memleketin imarına büyük hizmetlerde bulunmuşlardır. Divriği, orta çağlarda en parlak dönemini

²⁹ Pavlikianlar konusunda İstanbul Üniversitesi'nde bir tez yapıldığı Yrd. Doç. Dr. Fatih KIRIŞÇIOĞLU tarafından söylenmiştir. Ama gerek İstanbul Üniversitesi'nde, gerekse Marmara Üniversitesi'nde yaptığımız kaynak taramalarında böyle bir teze rastlanmamıştır.

³⁰ Evliya Çelebi: *Seyahatname*, age., III, 210.

³¹ Ali Kemâli (AKSÜT): *Erzincan (Tarihî, Coğrafi, Etnoğrafi, İdarî, İhsaî Tetkikat Tecrübesi)* (İstanbul, 1932), 62.

³² Osman TURAN: *Selçuklular Tarihi ve İslâm Medeniyeti* (İstanbul, 1969), 117.

Mengüçkoğullarının³³ egemenliği sırasında yaşadı. Siyasî tarihleri pek iyi bilinmeyen Mengücekoğullarının Divriği kolu, bu şehirde günümüzde bile hayranlık uyandıran eşsiz sanat eserleri bıraktı. Bu eserler Divriği'nin, bu küçük beyliğin egemenliği sırasında ulaştığı zenginliğin ve ekonomik refahın bir kanıtı olarak görülmektedir. Türk-İslâm âleminin mamur bir beldesi olmuş, ilim ve irfanın sayılı merkezlerinden biri hâline gelmiştir. Divriği'de meydana getirdikleri eserler hâlâ ayaktadır. Fahrüddin Bahremşah'ın, Divriği'ye gelin giden kızı Turhan Melek tarafından yaptırılmış bir hastahane vardır. Divriği'de mevcut kale, camiler, medreseler, şifahaneler, hamamlar, köprüler, bedesten ve su yolları vb. gibi o devrin satvet ve azametini bizlere kadar ulaştırmış birer tarihi eser hâlinde yükseltmektedirler.³⁴

626 (1229) tarihinde, Alaaddin Keykubat'ın himayesi altında bulundukları Ahmet Şah Camii'nin kitabelerinden anlaşılmaktadır.³⁵ Mengüçlerin son hükümdarı Müeyyed Salih'in öldürülmesi üzerine Divriği, daha önce bertaraf edilen Erzincan kolu gibi Konya Selçuklularına bağlanmıştır. Bu devirde de şehir eski öneminden bir şey kaybetmemiş, ilim ve irfan merkezi olmaya devam etmiştir. Bu eserler, Divriği'nin bu küçük beylik döneminde ulaştığı zenginliğin ve ekonomik refahın bir kanıtı olarak görülmektedir. Ancak 1243 Köseadağ bozgunuyla gelen sarsıntı, Divriği'yi de etkilemiştir. Konya Selçuklularının zayıf düştüğü son zamanlarda Divriği; bazen Sivas'taki Eretna hükûmetini, bazen Maraş'taki Dülkadir Oğullarını şeklen tâbi oldukları hükûmet şeklinde tanıyarak durumunu muhafaza etmiş, fakat hakikatte müstakil olarak kalmıştır. Mevcut kitabelere nazaran Mengücekoğulları'nın devri XII. asrın ikinci yarısından (576/1180-1181), XIII. asrın ortasına (650/1252) kadar devam etmiştir. Bundan sonra, Divriği Mengücek hanedanının mülkü, Selçukluların eline geçmiştir.

³³ Bu beylik hakkında daha ayrıntılı bilgi için şu eserlere bakınız: Faruk SÜMER: *Mengüçükler. İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: MEB Yayınları, 1945), VII, 713-718; Necdet SAKAOĞLU: *Türk Anadolu'da Mengücekoğulları*, İstanbul 1971; Osman TURAN: *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi* (İstanbul 1973), 55- 68 ve 242.

³⁴ Bekir ARMUTAK: *Divriği'nin Hayat Hakkı, Divriği'nin Sesi Gazetesi*, 1976.

³⁵ Halil EDHEM: *Kayseriye Şehri*, (İstanbul, 1334), 52 (Not 4).

1277 yılında Memlûk Sultanı Baybars'ın Anadolu seferi dolayısıyla Anadolu'ya gelen Hülâgü'nün oğlu İlhanlı Hükümdarı Abaka Han, Divriği'ye de uğramıştır. Mısır Memlûklarına karşı Elbistan seferine giderken Divriğililerce saygı ile karşılanmasına karşılık olarak o, kalenin yıktırılmasını emretmiştir.³⁶ “Mısır Memlûk saltanatı tahtında Melik Zahir Baybars bulunuyordu. Mısırlıların idaresine, Divriği'nin dahil olmasından sonra, Abaka Han tarafından yıkılan surlar tamir edilmiştir. Divriği (700/1300) senelerine doğru Malatya'yı muhasara etmekten dönen ve İlhanlılara tâbi bulunan son Selçuklu Hükümdarı Alaaddin Keykubat (III. Keykubat) tarafından yağmalanmıştır. Mezalimi ile etrafa dehşet salarak Sivas'a gelen Alaaddin, ramazan ayına dahi hürmetkâr davranmayarak halkın dini hasletlerini rencide etti. Burada yapılmaması gereken birçok işkenceler yaptı”.³⁷

Divriği'nin Mısırlılara geçmesinde en büyük hadise; 1338'de Sivas'a karşı açılan savaşlardır. Mısır Emiri Yelboğa, Sivas üzerine yürüyüp, burayı kuşattı. Gariptir ki, Mintaş'ı kurtarmak için gelen Mısır ordusuna karşı Burhaneddin, Mintaş'ı kumandan yaparak Yelboğa'ya karşı göndermişti. Mısır kuvvetine karşı Burhaneddin, Moğollardan yardım istemişti. Bu “kuvve-yi manevînin” geldiğini haber alan Yelboğa keşif için Divriği nâibi İbrahim b. Muhammed Şuhrî'yi gönderdi. Veled-i Şuhrî kuvvetleriyle Moğol yardımcı kuvvetleri arasındaki çarpışmada, Veled-i Şuhrî öldürüldü.³⁸ Anadolu'daki Türk birliğinin bozulduğu bu devrede Sivas, Eretna Oğullarına³⁹ bağlıyken, Divriği'nin Mısır-Memlûk yönetiminde kaldığı görülür.

1398 senesinde Sivas Emiri Kadı Burhaneddin'in idaresinde olan Akkoyunlu Reisi Kara Yülük Osman, Şeyh Müeyyed'in öldürülmesinden dolayı Burhaneddin'e gücenmişti. Kadı Burhaneddin'in Şarkî Karahisar sınırında bir kale yapmakla

³⁶ İbni Bibi: Muhtasar Selçukname, IV, 318.

³⁷ İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI-Rıdvan NAFİZ: Sivas Şehri, (İstanbul: Devlet Matbaası, 1346/1928), 54.

³⁸ İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI- Rıdvan NAFİZ: age., 81.

³⁹ Bu devlet hakkında daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Yaşar YÜCEL: Kadı Burhaneddin Ahmet ve Devleti, Ankara 1970.

görevlendirdiği Kara Yülük Osman, 600 süvarisi ile Sivas'tan uzaklaşarak Burhaneddin'e karşı isyan etti. Divriği taraflarına doğru çekildi. Bunu haber alan Kadı Burhaneddin Ahmet, Kara Yülük Osman Beyi takip etti. Kadı Burhaneddin, Osman Beyin takibi sırasında asıl kuvvetten uzaklaştı. Yanındaki beyler, askeri beklemesini söyledilerse de Osman Beye yetişti. Osman Bey, Zara ile Divriği arasında Karabel mevkiinde geri dönerek bir hücumla Burhaneddin'i esir alarak Tokat Hâkimi Şeyh Necip'in ısrarı ile öldürdü.⁴⁰ 1398 yılında Kadı Burhaneddin'in öldürülmesinden sonra Sivas'a giren Yıldırım Beyazıt, Divriği'yi Memlûk nâibi Mısırlı İbrahim b. Muhammed Şuhrî'nin oğlunun elinden alarak Osmanlı topraklarına katmıştır.⁴¹ Büyük oğlu Emir Süleyman'ı da Sivas'a hâkim tâyin etmiştir. Fakat, 1401'de Memlûk hükümdarı Sultan Farac ile yapılan anlaşmayla Divriği yine Mısırlılara teslim edilmiştir. Yıldırım Beyazıt'ın Divriği'yi bu suretle Mısırlılara geri vermesi; o sırada batıya doğru ilerlemeye başlayan Timur'a karşı tedbir almak, emniyet altında bulunmak düşüncesinden ileri gelmiştir. Timur, Erzincan'dan Sivas üzerine hareketinden önce kuvvetlerini iki kola ayırarak büyük kolla kendisi Suşehri tarafına gitmiş, diğer küçük kolu Kemâliye ve Divriği üzerinden göndermiştir. Fakat Divriği halkı bir zarar görmemiştir. Bununla beraber memleketin büyük bir korku geçirdiği, Divriği hâkimi de dahil olmak üzere birçok kimsenin yüksek dağlarda saklandığı, "Tarih-i Osmanî" mecmualarında görülmektedir.

Memlûk egemenliği döneminde Divriği, Halep Eyâleti'ne bağlı, pek de önemli olmayan ileri bir karakol ödevini görmüştür. Coğrafi konumundan dolayı, Osmanlı-Akkoyunlu ve Osmanlı-Safevî çatışmaları sırasında herhangi bir saldırıya uğramamıştır. Divriği nâipleri, zaman zaman bu çatışmalarla ilgili olarak Memlûk Sultanı'na bilgi vermekten de geri kalmamışlardır.⁴² Bugün Divriği'de Memlûk sultanlarının nâiblerine ait beş türbe ayaktadır. Divriği'de bulunan ve 874 (1474)

⁴⁰ İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI- Rıdvan NAFİZ: age., 85.

⁴¹ Zeki ARIKAN: agm., 2401; İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI-Rıdvan NAFİZ: age., 85; Mehmet Sadeddin: age., I, 150.

⁴² Zeki ARIKAN: agm., 2401; Yaşar YÜCEL: XIII.-XV. Yüzyıllar Kuzey-Batı Anadolu Tarihi. Çapanoğulları, Candaroğulları Beylikleri (Ankara 1980), 119.

veya 894 (1489) tarihli bir de kitabesi olan türbede, Memlûk sultanı Seyfeddin Kaytbay'ın adını taşıyan ve onun devrinde burada bulunan bir Mısır valisi medfundur. Daha sonra inşa edilen ve halk tarafından Kantabah/Kantepe Camii diye isimlendirilen bir cami içindedir. Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi içerisinde yapılan Mercidâbık Savaşı sonrasında; Halep ve ona bağlı Ayıntab, Malatya, Darende, Behisni, Kâhta, Kal'atü'r-Rum gibi yerlerle birlikte Divriği de Osmanlı yönetimine 1516 yılında girmiştir.⁴³ “Ömer Lütfi Barkan tarafından yayımlanan, Kanunî Sultan Süleyman'ın saltanatının ilk yıllarında düzenlendiği sanılan ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki sancaklardan her birinin kimin idaresinde olduğunu gösteren bir cetvele göre Divriği; Vilâyet-i Arab'a bağlı bir sancak olarak görülmektedir. Bu tarihlerde Divriği'nin 330.000 akçeyle Okçu Sinan'ın idaresinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Darende de bu cetvelde ayrı bir sancak olarak görülmektedir. Daha sonraki belgelerden anlaşıldığına göre Divriği, Darende ile birlikte iki kadılık olarak bir livâ hâline getirilmiştir ve Eyalet-i Rum'a⁴⁴ bağlanmıştır.”⁴⁵

Osmanlılar idaresindeki Divriği'nin XVI. yüzyıldaki durumu şöyledir: “Sancak 2000 asker vermekle mükellefti. Sancağın alay beyi, çeribaşısı, yüzbaşısı, şeyhülislâmı, nakibü'l- eşrafi olup; paşa ve beylerden oluşan âyan ve eşrafi çoktur. Sipahi kethüdası, yeniçeri serdari ve şehrin nâibi vardır. Ulema ve sülahası gayet çoktur. Kadısına, senede altı kese, paşasına otuz kese mahsul olurdu. Kalede dizdar ve kale neferatı bulunurdu. Bağlı bahçeli, mamur kırk altı mahalleli bir şehirdir. Meşhur mahalleleri Ali Paşa, Hamis Ağa, Bekir Çavuş ve Keyvan'dır. Saraylarından çarşı başında Paşa Sarayı, dere karşısında Ali Paşa Sarayı, çarşı başında Mehmet Ağa Sarayı meşhur olup, mahkemesi Ulucami yanındadır.”⁴⁶ “Pek maruf dört büyük medresesi, memlekete çok büyük âlimler yetiştirmekte idi. Tarihi

⁴³ J.von Hammer: *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, Çev. M. ATÂ (İstanbul, 1330), V, 195; Evliya Çelebi: *age.*, III, 210; Mehmet Sadeddin: *age.*, II, 339.

⁴⁴ Eyalet-i Rum, başlangıçta Sivas, Tokat ve Amasya yörelerini içine alan bir eyaletken, daha sonra Trabzon, Kemah, Bayburt, Gerger ve Malatya sancaklarını da kapsayan geniş bir yönetim birimi hâline getirilmiştir.

⁴⁵ Bk.: Zeki ARIKAN: *agm.*, 2402.

⁴⁶ Evliya Çelebi: *age.*, III, 210.

önemi ve sinesinde yaşattığı tesislerle seyyahların, âlimlerin ve değerli bilginlerin uğrak noktası idi. Kaza 118 köyden oluşmaktadır. Dokuz tane nahiyesi bulunmaktadır. 34.000 ahalisi olup, bunun yedi bini ermeni ve hristiyan, geri kalanı İslâm'dır. Kazanın içinde 52 cami, 31 mescit ve 35 mektep mevcuttur.”⁴⁷

XVII. yüzyıldan başlayarak Anadolu'da güvenliğin bozulması üzerine diğer şehir, kasaba ve köylerle aynı kaderi paylaşmıştır. İlçe, Tunceli dağlarına sığınan eşkıyaların baskısı altında kaldı. Hatta burası şakilerin bir buluşma ve sığınma yeri olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁸ Evliya Çelebi, XVII. yüzyıl ortalarında Divriği'nin, celâlîlerin korkusu içinde yaşadığını ve güvenilir bir yer olmadığını yazmaktadır. Divriği'de Osmanlı döneminde önemli bir yatırım yapılmadığı da dikkat çekmektedir. Ulucami ve kale onarımları dışında burada, Osmanlı uygarlığına damgasını vuracak önemli bir eser yükselmemiştir. Zeki ARIKAN'ın bildirdiğine göre⁴⁹; bölük pörçük, dağınık bir şekilde ve büyük boşluklarla bize kadar gelen Divriği Şer'iye Sicilleri, XVIII. yüzyılda kapılı kapısız leventlerin köylere saldırdıklarını, reayadan haksız yere yem, yiyecek ve para istediklerini yansıtan şikâyetlerle doludur. Kapısız, delil, iç ağa ve tüfekçi zümresi köylere saldırıyor, reaya “enva-ı zulüm” yapmaktan geri kalmıyorlardı. Reaya fukarasının haksız yere akçasını almaya yeltenenlerin haklarından gelinmesi için gönderilen hükümler, olumlu bir sonuç vermiyordu. Reaya, öşür ve resimlerini “defter mucibince” ödüyor, “zulüm ve taddi olunmak icap etmekte iken” yasalara aykırı olarak nice zulümler yapılıyor, akçaları alınıyor, üstelik “evlât ve iyâllerine” tecavüz ediliyor, halk “perakende ve perişan” oluyordu.⁵⁰

Bu asrın ilk yarısında vuku bulan celâlî isyanları dolayısıyla, devletin başına açılan galelerin yanında, Şehzade Murat'ın Arapkir, Darende ve Sivas taraflarında kuvvet toplamağa başlaması üzerine, bu

⁴⁷ Şemseddin Sami: age., III, 2220.

⁴⁸ Mustafa AKDAĞ: Türk Halkının Dirlik Düzenlik Kavgası (Ankara, 1975), 401-433.

⁴⁹ Zeki ARIKAN: agm., 2420.

⁵⁰ Bu konuyla ilgili olarak daha detaylı bilgi için bakınız: Necdet SAKAOĞLU: Anadolu Derebeyi Ocaklarından Köse Paşa Hanedanı, Ankara 1984; Mustafa CEZAR: Osmanlı Tarihinde Levendler, İstanbul, 1965.

bölge siyasî bakımdan da tekrar önem kazanmıştır. I. Ahmet saltanatı zamanında mülkî taksimatta değişiklik yapılarak, Sivas vilâyet merkezi hâline getirilip, Divriği sancağı da buraya bağlanmıştır. Tanzimattan sonra yapılan mülkî taksimatta ilçe yılında Sivas'ın bir kazası hâline getirilmiştir. (1854) Bu durum bugün de devam etmektedir.

Sivas ilinin yeniden örgütlenmesi üzerine bir ilçe merkezi hâline getirilen Divriği'ye, son yıllarda iki önemli olay gelişme kapılarını açtı. Bunlardan birisi Çaltı vadisinden geçirilen Sivas-Erzincan demir yolunun 1937 senesinde Divriği'ye varması; diğeri de şehrin pek yakınında bulunan zengin demir yataklarının Batı Karadeniz bölgesinde kurulan demir-çelik fabrikaları için işletilmeğe başlanmasıdır.

Kâtip Çelebi, Divriği yakınında bir dağda mevcut saf demir cevherinin yer yer işletildiğini ve şehrin kuzeybatısında yakın bir dağda mıknaş taşı bulunduğunu zikreder.⁵¹ Bu bilgi, Divriği'nin altı kilometre kuzey batısında bugün işletilmekte olan manyetit yataklarının yerine tekabül etmektedir. Türkiye'de bilinen en yüksek kaliteli demir cevheri rezervine sahip olan ve modern kuruluşlarla donatılmış bulunan bu maden, 1936 yılında MTA Enstitüsü uzmanlarından Dr. Y. Zeigler ve Mühendis Hüller tarafından bulunmuştur. Sivas ve Malatya arasındaki bölgede aramalar yaparken Divriği ve Hasan Çelebi bölgesinde dağınık vaziyette bulunan manyetit bloklarına rastlanmıştır. Blokların çokluğu uzmanların dikkatini çekerek, aramalarını bu yönde derinleştirmelerine sebep olmuştur. Aynı zamanda devlet demir yolları topoğraf ekibi bu bölgede çalışırken bu jeolojik keşifleri kaydetmiştir. Bunun üzerine, MTA, bu bölgede esaslı aramaların yapılmasına karar vermiştir. Nihayet, 17 Mayıs 1937 yılında MTA jeologlarından Kowenko tarafından bugünkü maden yeri keşfedilmiştir. Yapılan derin etütlerden sonra bu maden sahası, 17 Mayıs 1938 yılında Etibank idaresi altına verilmiştir.⁵² Daha sonra 21.06.1955 tarih ve 6559 sayılı kanunla işletmelerin vekâleti, Demir ve Çelik İşletmeleri Umûm Müdürlüğüne bağlanmıştır. Demir madeni Sivas-Erzurum demir yolu üzerinde olup, Cürek ile Divriği istasyonları arasında 1475 ile 1675 metre yükseklikte

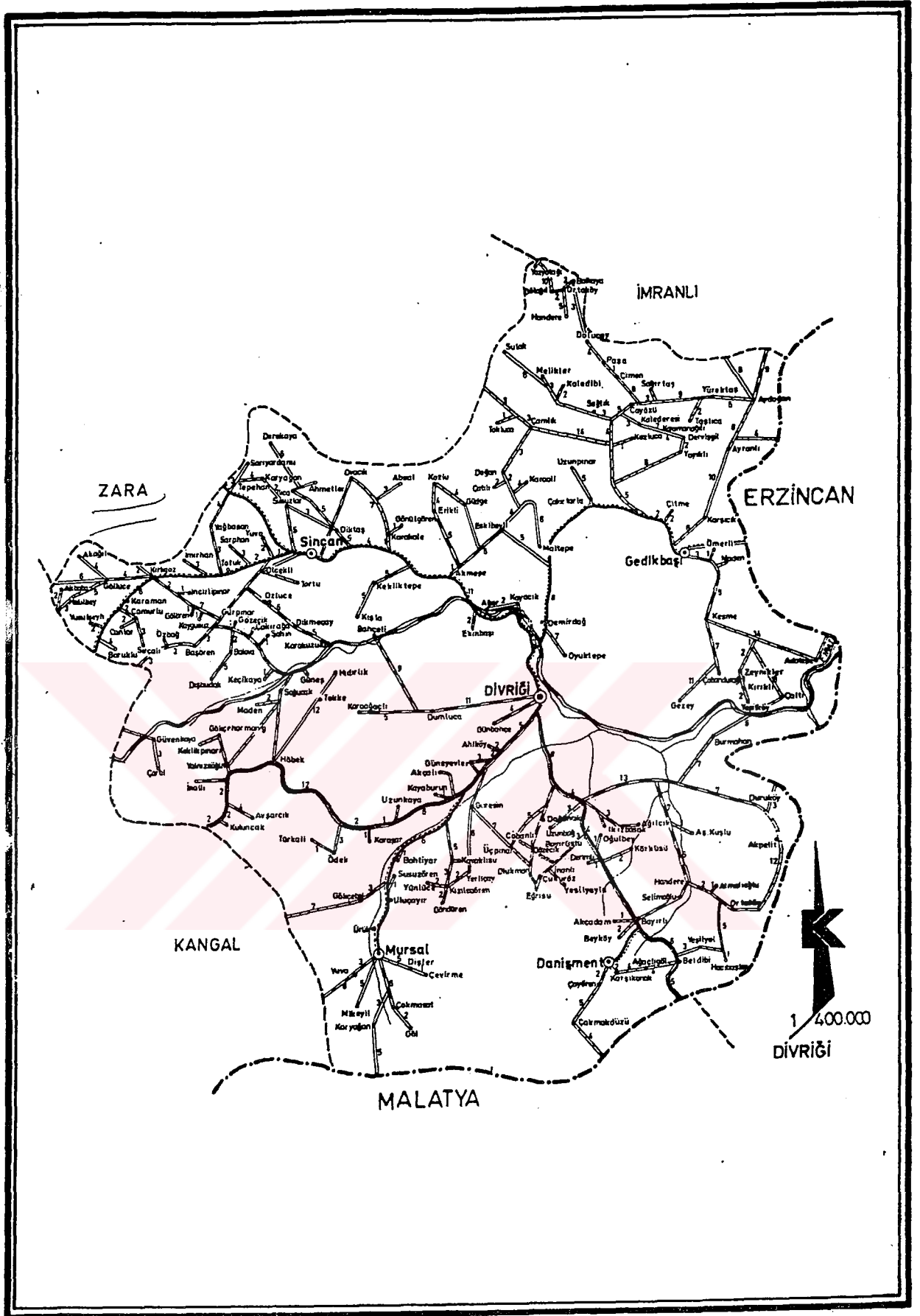
⁵¹ Kâtip Çelebi: age., 624- 625.

⁵² "Divriği Madenleri İşletmesi", İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi (İstanbul, 1945), VI, 49.

bulunmaktadır. İşletme binaları 1941 yılında kurulmuştur. Divriği Madenleri Müessesesi, Divriği'den kara yolu ile 20 km mesafede, dar ve dağlık bir arazi üzerinde kurulmuştur. Birçok lojman ve sosyal tesislere sahiptir.

Kâtip Çelebi'nin yazdığına göre “azîm bir kasaba” olan Divriği; seyyahların, ilim adamlarının uğrak yeri olmuştur. Burada bulunan abideler I. Dünya Savaşı'ndan önce Van Berchem ile Halil Edhem (Eldem) ve daha yakın zamanda A. Gabriel tarafından tetkik edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

A. ÜNLÜLER

I. Ünlü Türleri

Divriği ağzında yazı dilimizde bulunan a, ı, o, u, e, i, ö, ü temel ünlüleri yanında, boğumlanma durumları bakımından değişikliğe uğramış olan â, á, â, ā, ă, ě, ě, ě, ě, í, î, ī, ī, ĩ, ĩ, ĩ, ó, ô, ō, ō, ō, ō, ú, ū, ū, ū, ū ünlüleri de vardır. Konuşmalardan tespit ettiğimiz ünlüler “normal süreli”, “uzun”, “kısa”, “ikiz” olmak üzere dört grupta incelenmiştir.

I.1. Normal Süreli Ünlüler

Türk dilinin eski dönemlerinden günümüze kadar gelmiş olan a, ı, o, u; e, i, ö, ü ünlüleridir. Bu aslî ünlüler yazı dilinde olduğu gibi kullanılmaktadır.

I.1.1. Yazı Dilimizin Temel Ünlüleri

a: Düz, geniş, kalın olan bu ünlü, şu değişmelerle de karşımıza çıkmaktadır.

1. **â>a:** aşıkare (4/67), anbulasda (1/33), anbulasına (1/34), [her] alda (1/46)

2. **e>a:** hastanāsına (1/24), her ālda (1/32), bāzan (2/4), galanın (4/18), manavra (4/48), ávandim (5/53), aşyası (5/32), aved (5/57)

3. **ı>a:** ağır “ağır” (11/154)

e: Düz, geniş, ince olan e ünlüsü şu değişmelerle de karşımıza çıkmaktadır.

1. **a>e:** Tene (1/6), oreya (1/20), cenderme (1/30), bereber (1/32), amelyet ét (1/48), geder (2/27), bursá'deyidi (2/44), birezce (2/83), parey (4/3), elezizli (4/38), maseyá (4/53), yené (5/9), baħmeyá (5/13), menasíná (5/22), lireyá (5/25), teraFım (5/27), bilez (1/67),

doyülmes (2/79), hasde (4/4), fevgálede (8/27), büreS (8/32), eḡşám “akşam” (7/21)

2. ı>e: çatey (2/60)

3. i>e: belke (4/10), yane (4/11), me (4/22)

4. ö>e: evle (2/16)

ı: Düz, dar, kalın olan ı ünlüsü, şu değışmelerle de karşımıza çıkmaktadır:

1. a>ı: hıyırılı (1/5), hıyırılı (1/5), basamıyörüm (1/64), malatyıya (2/11), gaynınanam (2/48), arabıya (2/88), arabıy (2/90), ordıysa (8/16), arıya “araya” (10/10), arḡıSında (11/262)

2. i>ı: usdamıdı (1/6), yāndaḡıne (1/36), yanı (1/54), habarım (1/55), nişannı (2/41), ızdıham (2/79), haramı (2/95), cızacāḡ (4/53), cızardı (4/54), ḡabır (11/122), mıḡdar (11/116)

3. o>ı: mıtırnan (2/28), ıldıysa “olduysa” (11/150)

4. u>ı: mısdafa (1/19), bırâyā (4/51), yımıṡaḡ “yumuşak” (8/62), çocıḡlar (10/47), ıldıysa “olduysa” (11/150), ḡavıl “kabul”(11/40)

5. ü>ı: dırbını (7/58),

6. Ses Türemesiyle:

ø>ı-: ırus (4/84)

ø>-ı-: gıral (4/34), gıralla (4/34)

i: Düz, dar ince olan i ünlüsü şu değışmelerle de karşımıza çıkmaktadır:

1. ı>i: nasi (1/15), yardımıcı (1/24), ayi (2/20), rasi (2/66), gonuşamıy (2/94), bāliydi (4/23), sıcaḡdan (4/81), tarafındaymış (5/16), yarin (1/48), elezizli (4/38), ihınlıdan “ırkından” (5/26), bālanıydi “baḡlanıyordu” (5/38), ayib “ayıp” (5/86), varmış (6/107), ḡaşıḡ (8/24)

2. **e>i:** telifun_etmişlêḡ (1/38), [amelyat] etmiysiñ (1/46), sabahliyin (1/52), edemiy (2/49), göremiy (2/82), ezmiye (2/83), söyliy (4/2), tēskiriy “tezkereyi” (4/4), söyliysin (4/5), tēskirüyü (4/51), pēnciresi (4/60), teskiresi “tezkeresi” (4/83), ūyi (5/36), bölidy “böyleydi” (5/50), getüricēk (7/24), viliyim “bileyim” (9/1)

3. **u>i:** az biḡuḡ “az buḡuk” (2/14), ḡoniṣiysin (5/50)

4. **ü>i:** büyüḡ “büyük” (5/42), minire “münire” (9/1)

5. Ses Türemesiyle:

ø>-i-: pilatin (1/57), tiren (2/7), tirene (4/51)

o: Yuvarlak, geniş ve kalın olan bu ünlü, şu deḡişmelerle de karṣımıza çıkmaktadır:

1. **a>o:** yoḡ “yahu, yav” (4/65), Sorarsiñ “sararsın” (5/40)

2. **e>o:** ḡorobek “Horebek” (4/18), tomuz “temmuz” (10/22)

ö: Yuvarlak, geniş ve ince olan bu ünlü, yazı dilindeki ṣeklinden baṣka aṣaḡıdaki fonetik hadiseler sonucunda doğmuṣtur:

1. **e>ö:** böṣ (13/1), yöṣül (13/182)

2. **ü>ö:** döl bent (5/42), körsü (11/60)

u: Yuvarlak, dar, kalın olan bu ünlü, şu deḡişmelerle de karṣımıza çıkmaktadır:

1. **a>u:** buruya (4/33), vurmuyordu (4/72)

2. **ı>u:** yanımuṣ (1/31), yaturdular (1/44), tanuruḡ (2/45), ḡalıṣduḡ (2/24), ṣaḡarduḡ (2/33), aylaruḡda (2/33), dutarduḡ (2/36), atulur (2/45), yarısudur (2/57), ḡıḡardurlar (2/93), baḡadurōḡlu (2/96), ḡıḡduḡ (1/2), baṣladuḡ (1/3), ḡalıṣduḡ (1/4), yapduḡ (1/4), alursuñ (4/4), tanur (4/5, 4/6), araṣdurub (4/10), burdacuḡ “bu kadarcık” (4/12), ḡaḡduḡ (4/19), yapuldu (4/27), zamanumuzda (4/27),

yāpdurması (4/37), abayun (4/38), yabduruyordu (4/40), alayundā (4/47), gatduḥ (4/90), goḷaduḥ (4/97), vaḡunu (4/99), baḡunu (4/100), 'bāḡduḥ (4/101), satmuyur (5/26), sallanur (5/28), yarisudur (5/46), ayıbdur (5/86), sırru (4/45), etravu (5/44), nasul “nasıl” (9/5). buçaḡlarnan (10/24)

3. i>u: tāmurcisū (1/7), tāmurcisuyınan (1/8), kendisu (1/17)

4. o>u: moturlar (1/11), telifun etmişlēḡ (1/38), doḡduru (1/40). urda (2/53). diyusuñ (2/57), oluyu (2/77), görmúyur (5/17), kilut (5/22), satmuyur (5/26), sura (5/31), Íaḡur (5/38), külut (5/55). geliyuldu (7/26). suba (7/57), ḡonuyur (8/4), salununa (8/30), yurgan (8/64), yūrúrus “yoḡururuz” (9/55), ulur “olur” (10/30), dular (10/62), suña “sonra” (11/29), tuPlamış (12/38)

5. ü>u: anbulasda (1/33), anbulasına (1/34)

ü: Yuvarlak. dar, ince olan bu ünlü şu deḡişmelerle de karḡımıza çıkmaktadır:

1. e>ü: üstündüyüdü (1/15), isdüyü (2/79), tēskirüyü (4/51). sölüydü (4/91), sölyüeybilür (5/54), sölyüeyemez (5/55)

2. i>ü: temüzledümüz (1/14), ünüversüteye (1/35), dedüklerü (2/4), reḡberlúkde (2/27), ezdükten (1/16), bindürdü (1/23), endürdüler (1/34), baḡabülürsüz (1/56), mecbürü (1/58), deḡerlendürüyüdüm (1/63), temüzledük (1/11,12), sürmedüḡ (2/28), çüt (2/28), çütü (2/30), ekünü (2/33), ekildükten (2/37), şündü (2/37), demürne (2/38), çütüñ (2/38), şündi (2/41), gücenürler (2/49), gelüb (2/51), üse “ise” (2/55), verülmesine (2/58), kü (2/81), için (2/86), bünebindik (2/88), geldükten (2/95), bilüyük (4/5), mülyar (4/6), getürtdük (4/7), êtdük (4/10), bilmüyüm (4/11), gezdirdüm (4/17), deḡüşdük (4/23), mevzüdür (4/27), ḡetmişdük (4/30), ḡeldüm (4/32), ḡeldük (4/32, 4/49), ḡeldük (4/50), ḡeldük (4/34), ḡetdük (4/36, 4/47, 4/99), bedri “bedri” (4/40), gidüyürüs (4/44), herüFler (4/46), büze (4/46), büle (4/46), etmedüler (4/46), bindük (4/51), bilüyüm (4/53, 4/56, 4/57, 4/93), demür (4/55), türküye (4/58), girdüğümüz (4/60), herüv “herif”

(4/64), dedükleri (4/64), asgerlüg (4/71), getüre (4/74), geldüğü (4/78), asgerümüz (4/80), nedendür (4/82), yetüşdük (4/90), nöbetçüleri (4/100), sūngüledük (4/101), bilüyuñ musuñ (5/1), camünüñ (5/4), benüm (5/10), getürsüñ (5/11), getürdü (5/19), vërdük (5/25), resimlidir (5/29), süminen (5/35), uçün (5/41), evüne (5/45), külut (5/55), isdenüyür (5/55), bizüm (5/88), geldük (1/3), eytümü (4/40), eyü (4/56), ederlerdü (4/67), entarü (5/25), tabü (5/29), esgü (5/57), herüF (7/81), büreS (8/32), güderler “giderler” (9/45), üşde (8/37)

3. o>ü: ğediyürüs (4/46), isdenüyür (5/55), diyürüS “diyoruz” (8/72)

4. ö>ü: atülye (2/23), gürevi (2/84), süzün (4/53), ümer (5/1), süyler (5/54), süzüñ (5/89), süyledüm (7/49), ünde (7/60), ünçe (9/23), güre (11/27), güriysüñ (13/151)

5. u>ü: cümêrtesidi (1/31), şü (2/6), doyülmes (2/79), ğediyürüs (4/46), süriyeniñ (4/77), bürdá (5/86), únütmá (5/89), hükümet (5/2), diyürüS “diyoruz” (8/72), gedyüdük (9/12), üsülü (7/23), şünüñ (11/63)

I.1.2. Yarı Kalın Ünlüler

Divriği ağzında á, í, ó, ú ünlüleri yaygın olarak kullanılmaktadır. Bilindiği gibi Türkçede damak ünsüzlerinden bir kısmı (ğ, g, ğ, ğ, k, k, ñ) ünlüler üzerinde, boğumlanma niteliklerini değiştirici bazı etkiler yapar.⁵³ Bu damak ünsüzleri ince ünlüleri kalınlaştırır. Bunun yanında “c, ç, l, m, n, s, ş, t, y, z gibi dudak, diş, diş eti, diş eti-ön damak bölgelerinde boğumlanan ünsüzler, kalın ünlüleri bazen kendi boğumlanma sınırlarına doğru çekerek, türlü hecelerde onların incelmesine yol açarlar.”⁵⁴ Divriği ağzında bulunan yarı kalın ünlüler şunlardır:

á: Bu ünlü düz, geniş, yarı kalın olup a-e arasında bir orta damak ünlüsüdür. Bu ünlü aşağıdaki fonetik hadiselerle doğmuştur:

⁵³ Zeynep KORKMAZ: Nevşehir ve Yöresi Ağızları (Ankara, 1994), 31.

⁵⁴ Zeynep KORKMAZ: NYA., 56-57.

1. a>á: bunnáriñ (1/28), pompáya (1/10), pompáyí (1/14), táمام (1/30), beráber (1/31), ğoláy [ġoláy] (1/50), ameļyát olmuşum (1/55), annámı “anlamı” (2/6), sámimiyet (2/8), dáha (2/21), ístásyönuñ (2/23), háp “hep” (2/29), bursá'deyidi (2/44), tekrár (2/64), bursáyá (2/65), ğadár “kadar” (2/78), ğádın (2/86), beşe ğadár (1/2), saķáyı (4/7), hāsán (4/7), durulmádi (4/10), saķáya (4/12), oráya (4/26), ğádeĝ (4/28), záman (4/32), fálan (4/36), biráz (4/56), ğardáš (4/57), mèydánda (4/69), soná (4/71), ihdiláldán (4/86), ğárar (4/92), baħmeyá (5/13), tarafındáymiş (5/16), milyár (5/25), táraF (5/85), háтта (5/88), tárafdan (2/71), başĝá (4/19), oráyá (4/29, 4/36), maseyá (4/53), há (4/55), odáyá (4/60), menasíná (5/22), lireyá (5/25), veyá (5/33), únütmá (5/89), bürdá (5/86), fevgálede (8/27), eħşám “akşam” (7/21)

2. e>á: toyħaná “toyhane” (2/61), gáldi “geldi” (2/65), málmeketi (4/5), ermáni (4/19), acáb (4/82), ĝıyāmátá “kıyamete” (4/102), efándim (5/12), mámlekette (5/24), efándi (5/31), náparlar “ne yaparlar” (5/39), elálúsul “alelusul” (5/43), mesálâ (5/51), ávet (5/22), ávandim (5/53), ávde (5/53), vá (4/101), işarát (7/72), álbisesini “elbisesini” (9/30)

İ: Düz, dar, yarı kalın olup ı ile i arasında bir ünlüdür. Aşağıdaki fonetik hadiseler sonucunda doğmuştur:

1. a>í: masíya (4/54), aramíya (5/17)

2. ı>í: dezĝahımız (1/6), pompáyí (1/14), alçıladiılar (1/44), ĝírdım (1/59), çalışdım (2/2), çatı (2/60), annamíyşuñ (2/95), yazdı (4/1), varıdı (4/19), varıdı (4/44), çalışdı (4/56), vardı (4/69), çııhmış (4/71), varıdı (4/45), çııhışı (4/83), galíy (4/96), hayır (5/12), yapíya (5/14), menasíná (5/22), hanım (5/53), bālanırdı “baĝlanırdı” (5/38), bacı “baci” (5/89), ayıbdur (5/86), baćınıñ (5/89)

3. i>í: muĝāyneħanesíne (1/26), muĝāyneħanesinden (1/26), lāsdík (1/28), síĝörtanıñ (1/34), ísminde (1/48), tarafdaķı (2/20), birlíkler (2/21), inşaĝat (2/22), ístásyönuñ (2/23), tabı (2/25), sívasdan (2/69), haylí (2/24), yańı (2/32), nışana (2/45), díyarbaķırda (4/22),

se ız (4/25), yan  (5/14), s ylerdi  (4/28), iki  (4/31),  s men (5/56), tevf k  (4/36), s nan (4/40), g iden (4/73), gaf leleri (4/74),  st k m (4/91), d y r (5/11), gerek irdi  (5/13), d yor (5/13), int k l  (5/26), tab y  (5/38), m ras (5/43), bal k  “balik” (5/46), diyeb lirdi n  (5/49), h tab (5/57), nad ratdan “nadir olarak” (5/88),  stanbula (4/20, 4/73),   de (4/42),  se (4/60),  hdil l  (4/86),  st k m  (4/94),  stanbulda (4/98)

 : Yuvarlak, geni , yarı kalın olup, o ile   arasında bir  nl d r. A a ıdaki ses olayları sonucunda do mu tur:

1. o> :  tele (2/96), k r (4/69)

2.  > :  b r (1/60), g rd k  (2/79), b le (2/81), g nderdi  (7/3), g vn ynen (7/74), k cek (8/28)

3.  > : d nel “t nel” (4/16)

 : Yuvarlak, dar, yarı kalın olan bu  nl  u ile   arasındadır. A a ıdaki fonetik hadiseler sebebiyle do mu tur:

1. a> : vurm yordu (4/72)

2.  > : m hda d r (2/4), yat r (4/3)

3. i> : serv sda (1/49), halb k  (2/84), soyab l y  lard  (4/74),    n (5/41)

4. o> : at y r (5/10)

5. u> : c m rtesi (1/23), bi b   h [ay] (1/45), m hda d r (2/4), m hdac m   (2/6), r t bet (2/33), h s s  (2/36), ol y (2/40), halb k  (2/84), alb k  (2/89), y tur y (4/4), s pi (4/34),   be (4/34, 4/70), gid y r s (4/44), v r y   (4/59), vur y   (4/66), vurm yordu (4/72), b rda (5/9), at y r (5/10), unutm   (5/14), halb ki (5/17), ot S (5/20), el l sul (5/43),  n tm  (5/89), goym   (5/89), bu  n “bug n” (7/24)

6. ü>ú: Özaygún (1/1), úş (4/23), dúnlünde “önlerinde” (4/42), görmúyur (5/17), gún “gün” (2/15), düğúrcü “dünürcü” (2/47), górdúk (2/79), úçún (5/41), ökúS (7/115), kúrsü (8/69)

I.1.3. Yarı Yuvarlak Ünlüler

Divriği ağzında yaygın olarak â, ê, î, ï ünlüleri karşımıza çıkar. Boğumlanma bakımından düz ünlülerle yuvarlak ünlüler arasında yer almaktadır. Bu ünlüler ya b, f, m, p gibi dudak ünsüzlerinin yahut da yuvarlak ünlülü hecelerin yanında bulunur. Ağız bölgemizde bulunan yarı yuvarlak ünlüler şunlardır:

â: Geniş, kalın ve yarı yuvarlak olan bu ünlü, a ile o arasındaki basamakta yer alır. Aşağıdaki fonetik olaylar sonucunda doğmuştur:

1. **a>â:** vâridi (4/20), çâuşları (4/26), bâbadan (5/43), vâridi (5/52), bâba (5/56), yâvrusu (5/90)

2. **o>â:** ânnar (11/146)

ê: Geniş, ince ve yarı yuvarlak olup, e ile ö arasındaki bir basamakta yer alır. Aşağıdaki fonetik hadiseler sonucu doğmuştur:

1. **a>(e)>ê:** cümêrtesi (1/23), cümêrtesidi (1/31)

2. **e>ê:** günnêrden (1/23), êvrad (2/3), vêrep (2/39), garar verek (2/43), êvêlden (4/9), êv (4/15), vêrdi (4/101), vêrdük (5/25), şêklinde (8/35), mêşe (8/63), mêsel (6/96), pürşêmba (7/6), şêle (4/12), bêle (1/20), şêle bêle (1/57), êle (5/43)

î: Dar, kalın ve yarı yuvarlaktır. ı ile u arasındaki bir basamakta yer alır. Aşağıdaki fonetik hadiseler sonucunda doğmuştur:

1. **a>(ı)>î:** yapdurmiya (4/25)

2. **ı>î:** ayâmî (1/42), [yanımız] sıra (1/31), yatdım (1/61), usdamız (2/4), çâkķılıya (2/12), yālñız (2/28), amcası (2/53), yarısudur

(2/57), gararlaşdırmah (2/63), yapıliyudu (2/22), yolladih (2/42), imkanı (4/8), birañ (4/9), firansızlar (4/78), atamiyoh (4/88), ahıtduh (4/88), omuzlarında (4/96), varıdı (5/32), altınnan (5/44)

3. u>ı: mırad (1/18)

ı: Bu ünlü dar, ince ve yarı yuvarlaktır. i ile ü arasındaki bir basamakta yer alır. Aşağıdaki fonetik hadiselerle doğmuştur:

1. **i>ı:** hebsı (1/8), bizim (1/24), işde (1/56), tāmurcısuyınan (1/8), pıresös (1/10), bır evlad (2/5), gösdermişdi (2/14), için (2/18), geldik (2/19), yeñiden (2/22), atölyemizde (2/25), bizim (2/28), beklerdik (2/32), ekim (2/33), bezi (2/35), húsúsi (2/36), ekıldükten (2/37), şındü (2/37), efendim (2/54), elbiselikler (2/69), için (2/74), albúki (2/89), bilmıyöruS (4/8), gezdirdüm (4/17), girdik (4/17), gétdik (4/17), mevzi (4/30), talıme (4/38), bır (4/48), bıtdük (4/51), devrinde (4/60), soyabılıyöllardı (4/74), girmişler (4/79), bilmem (4/85), nöbetcülerı (4/100), emır (4/101), alemdir (5/21), sim (5/22), dantellidir (5/23), siminen (5/34), olabiliğ (5/35), söylüyebilür (5/54), ayanāggıl (6/106), isminde (4/21), bilmem (6/96), biliyúsüñ (11/225)

I.1.4. Yarı Geniş Ünlüler

Boğumlanma bölgeleri bakımından geniş ünlülerle dar ünlüler arasındaki basamaklarda yer alan â, ê, ô, ö ünlüleri, Divriği ağzında kullanılmaktadır. Bu ünlülerin ortaya çıkması “ç, l, n, s, ş, t, y” ünsüzlerinin yanındaki ünlüleri daraltma etkisiyle ve ünlü benzeşmesiyle olmaktadır

â: Düz, kalın, yarı geniş olup a ile ı arasında bulunan ünlüdür. Aşağıdaki fonetik hadiselerden doğmuştur:

1. **a>â:** basamâhdan (1/19), parâyı (1/50), malatyâda (2/13), zâman (2/34), kasâba (2/44), amcâsına (2/56), arabâya (2/86), orâya (4/25), gardâş (4/42), bırıyâ “buraya” (4/51), ankarâyâ (4/89), haymanâya (4/89), sakaryâya (4/90), hağğâten (5/49), gaynânasına

(5/53), olâcağsa (9/15), yağállar (7/13), olâcağ (11/119), çıhardmâyacağsıñ (11/213)

ê: Düz, ince, yarı geniş olup, e ile i arasında bir basamakta yer alır. Aşağıdaki fonetik hadiselerden doğmuştur:

1. e>ê: yémencisi (1/7), gëtdiler (1/33), gëtdim (1/33), epëyi (2/8), nêrelî (2/9), gëtdük (2/11), yeñîden (2/22), çekiy (2/39), söylëysiñ (4/1), êrmenîler (4/9), êv (4/16), şey (4/16, 4/45, 4/89, 5/86), gëtdik (4/17), şeye (4/30, 4/44), herşey (4/57), mëydánda (4/69), bëylëydi (4/72), şeyde (4/76), bizdëydi (4/76), şey (4/79, 5/87), sënë (4/83), şeylëymiş (4/95), şeyi (5/1), geniş (5/37), yanê (5/86), yenê (5/9), getüricëk (7/24)

2. i>ê: êndim (1/35), dëye (2/46), êdi “idi” (4/10), yenê (5/9), bitlëse (4/28), sêyirtliler (4/46), devlet_êdi (4/65), nêtekim (5/24), vardê (5/37), gider êsderdük (9/8)

ô: Yuvarlak, kalın, yarı geniş olup, o ile u arasında bir ünlüdür. Aşağıdaki fonetik hadiseler sonucunda doğmuştur:

1. o>ô: sôra (1/22), sıgörtanıñ (1/33), doğdôrda (1/40), yôğari (1/50), milyon (1/50), bôşa (1/63), basamıyorum (1/64), marangözluğ (2/1), otôbus (2/8), ôrdan (2/18), ístásyónuñ (2/23), marangôshaneye (2/23), mıtôrnan (2/28), môtör (2/29), ôğdan (2/46), yôğ (2/46), sôrağ (2/49), veriyô (2/51), ônlar (2/52), ôndan (2/59), hôrabekde (2/60), ôrada (2/80), kilômetre (2/92), marangöz (2/97), bilmıyôruS (4/8), betôn (4/30), vâğôn (4/37), goşamıyôrüdum (4/39), yabduruyôrdı (4/40), ôrdan (4/33), ôndan (4/39, 4/47, 4/85), ôğdan (4/41), ôΣdan (4/50), sôña (4/50, 4/54), işeyôrdı (4/64), ğaragôla (4/66), vurúyôr (4/66), geliyôr (4/70), vurmuyôrdı (4/72), soyabílúyôğlardı (4/74), ôralari (4/77), sôñadan (4/77), gelmiyôr (4/82), atamıyôğ (4/88), dëyôr (5/10), díyôr (5/11), paltôsı (5/18), dolanıyôr (5/39), bôş (5/47), geçiyôr (5/49), yôğ (5/55), ô (4/61), ôrda (4/79), ôlmam (5/86)

ô: Yuvarlak, ince, yarı geniş olup ö ile ü arasında bir basamaktadır. Aşağıdaki fonetik hadiseler sonucunda doğmuştur:

1. **i>ô**: yerô (2/91)

2. **ö>ô**: pîresôs (1/10), göndê (5/10), göre (5/45), kôvden (7/25), ôle “öyle” (8/37), sôlerdük “söylerdik” (9/16), gôri “göre” (7/13), ôküz (11/23)

3. **ü>ô**: dônde (2/71), ôzerne (5/40)

	Düz			Yarı Yuvarlak		Yuvarlak		
	Geniş	Yarı Geniş	Dar	Geniş	Dar	Geniş	Yarı Geniş	Dar
Kalın	a	á	ı	â	î	o	ô	u
Yarı Kalın	á		í				ó	ú
İnce	e	é	i	ê	î	ö	ô	ü

I.2. Kısa Ünlüler

“Normal ünlülerin, boğumlanma sürelerinden daha kısa bir sürede boğumlanmasıyla oluşan ünlülere”⁵⁵ kısa ünlü diyoruz. Divriği ağzında kısalma genellikle ı, i, u, ü ünlülerinde görülür. Bu sesler, özel konuşma tempoları ve bazı fonetik olaylar sonucunda gerekli boğumlanma süresini tamamlamadan oluşurlar. Ünlü düşmesi olayının bir önceki safhası olan ünlü kısalması ı, i, u, ü gibi ünsüzlerin kimliklerini yitirme eğilimiyle kendini gösterir.⁵⁶ Bunun yanında çok fazla olmamasına rağmen a>ă, e>ě, o>ô kısa ünlüleri mevcuttur.

⁵⁵ Zeynep KORKMAZ: *NYA*, 40; Zeynep KORKMAZ: *Gramer Terimleri Sözlüğü* (Ankara, 1992), 103; Ahmet B. ERCİLASUN: *KİA*, 59; Ahmet BURAN: *Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları* (Ankara, 1997), 28.

⁵⁶ Turgut GÜNAY: *RİA*, 40.

Kısa ünlüler Divriği ağzında aşağıdaki fonetik sebeplere dayanarak ortaya çıkar:

1. Yalın ya da ekler ile uzatılmış üç yahut daha çok heceli kelimelerin iç seslerinde r, l, m, n, y, s, ş, z gibi akıcı veya sızıcı sürekli ünsüzlerin yanında ve ortada kalan açık hecelerde ünlü kısalması olmaktadır. Bunun yanında açık olmayan bazı hecelerde de ünlü kısalması görülmektedir.

bilüyüm (4/93), gözümü (1/55), şuruya (4/66), yoluna (4/55), nümüneñ (1/36), beline (5/39), reyisi (4/70), elbise (4/74), şeyine (1/25), aynısı (5/51), isticām (4/91), unıtma (4/53), yanında (4/68), hanıma (1/51), yanında (1/5), verecek (4/7), varıdı (4/20), evine (2/42), hedıye (4/3), siminen (5/34), burıya (4/31, 4/66), gomütanı (4/45, 4/46), yolunda (4/56), unıtmas (4/102), düğüne (5/32), horöbek (4/18), gārşıda (1/16), āñādın (1/44), oğucu (7/32), burıya (7/57), yımışah “yumuşak” (8/62), yürürus “yoğururuz” (9/55), diyèceñ (7/4), mahmudiyēnen (5/45), hastanāsına (1/24), odacısı (1/49), olanınan (2/43), bajımıza (5/25), ğaynānasına (5/53), gocasına (5/54), babasına (5/54), aħdeniziñ (1/5), yemencisi (1/7), yemenciniñ (1/8), aciline (1/33), bölümlerine (2/18), birbirini (2/43), ermeniler (4/9), birbirinen (4/16), elezizli (4/38), eytimlerine (4/42), tümenine (4/48), üzerine (5/23), törenine (5/32), olabiliğ (5/35), üzerine (5/38), içerişi (5/47), şahsiyetini (5/88), babamūnan (2/74), gomütanıydı (4/39), taburına (4/48), saķovūmuñ (5/12, 5/13), önümüze (4/90), enēnemiz (5/21), guramadılar (4/94), bıdıhlarıñ (5/1), elbiselikler (2/69), resimlidür (5/29), şeklinde (5/37), endürdüleğ (1/34), ünüversüteye (1/35), ğıyāmátá (4/102), ilerisini (2/81), gonuşub (4/44), çocuğdüh (4/63), ğūmandanı (4/98), önünde (4/18), eytümü (4/40), herűf addamı (4/66), intıķāl (5/26), alçıladılar (1/44), vavamiñ (4/83), saķaryanıñ (4/93), reşberlige (1/2), gecenıñ (4/11), isticāmı (4/94), okulunun altından (4/14), vasıtayla (2/42)

2. Son hecelerde l, m, n, r, y; ğ, h, s, ş, v, z gibi akıcı ve sızıcı ünsüzlerin yanında ortaya çıkan kısaltmalar görülmektedir.

anķaráyă (4/89), sēnē (4/83), mahgemeyē (4/92), ŧelē (5/48), yōħarī (1/50), saķáyī (4/7), bayramī (4/49, 4/50), ōralarī (4/77), ğalanī (4/101), yarıyī (4/102), hanī ya (1/28), yemēnī (1/12), yenī (1/25), benī (1/46), ŧeyī (1/49), asgerī (2/24), ekerī (2/34), yimī (4/33), seneyī (4/52), abiyī (4/52), gayserī (4/75), dēyī (4/82), ğonservelerī (4/88), işlemelī (5/24), çeŧitlerī (5/42), paráyī (1/50), dedüklerŧ (2/4), ekünŧ (2/33), isdüyŧ (2/79), götüriyŧ (4/38), inönŧ (4/99), mesälă (5/51), eyī (1/37), bī (5/37), vŧrüyŧ (4/59), āŗanmasınă (5/16), mī (1/30), darahlığī (4/37), ayağī (4/41), ağızlığī (5/9), yăğlığī (5/23), sallandığī (5/49), olduğu (5/18), geldüğu (4/78), eppeyī (2/17), tāmurcīsŧ (1/7), bŧzē (4/46), onbaŧı (4/26), yăpdurması (4/37), burası (4/81), olması (5/18), aŧyası (5/32), yēmencīsī (1/7), ilgisī (4/1),  ıhıŧı (4/83), esğī (5/1), peŧlisī (5/52),  ŧvŧ (1/43), ucŧ (5/36), mah r (2/5), ğad r (4/102), dağın (2/15), ğayın (5/54), aldŧm (1/13), b n (1/1), deĝil (2/21), seĝiz (2/78), sek z (4/33), diy b (4/68), biz m (5/25), t rim (1/1), ŧil  (7/8), ŧeklid  (5/47), vard  (4/15), ded  (4/9), vazĝ ŧd  (4/55), ŧind  (4/66, 5/1), derd  (4/93), tab  (5/38), belk  (5/41), derdŧ (4/90)

3. Aralarında duraklama bulunmayan iki kelimeden birincisinin sonunda kalan ŧnlŧ bazen kısa olur. Son ve ilk sesleri ŧnlŧ olan iki kelime yan yana geldiĝinde aradaki tabi  durak kalkarsa, biri diĝerinin fonksiyonunu ŧstlenerek onun kısalmasını saĝlar. Divriĝi aĝzında bu ŧekilde ortaya  ıkan kısa ŧnl ler olduk a yaygındır.

burd _ ŧde (1/56), sor _efendim (2/68), par _ n  (4/2), alayund _ ŧde (4/47), so  _eFendi (5/46), ŧŧd _asger  (2/24), eyl _oldu (4/42), cebind _olması (5/12, 5/13), d _ ŧlenmiŧ (5/35), hac _usda (2/3), ayn _onŧn (2/6), ayn _ ŧi (2/35), ğalması_   n (2/39), yan _orda (2/84), s kd _ald  (4/13), benim_ay m (1/18), ge erd _eyi (1/62), gitmesi_   n (5/32), i erd _adam (5/9), mendilimi_ evden (5/11), ğend _ald  (4/98), asger _a d  (4/94), ğed b_ahŧ mları (4/61), emekli_oldu (4/56), birinci_ayın (4/49), ikinci_ordu (4/45), egill _egill  (4/17), yirmi_ v (4/19), s _a d  (4/95), iki_ ay (4/24), gerisini_ emen (4/24), ğetd _or ya

(4/26), ermenî_evi (4/15), gibî_insannar (2/81), esgî_ev (2/61), nêrell_oldûnu (2/9), ellî_altıda (2/1), hacî_usda (2/3), yaldızlû_altun (5/28), uğurlû_êtsin (2/58), têskirüyû_aldûh (4/51), dēl (5/43), dāā (4/42), garā_erüg (7/16), allî_atmış (7/20)

4. i- fiilinin ekleşmemiş biçimlerinde görülen kısalık: i- fiilinin ekleşmemiş biçimlerinde de fiilin kök sesi olan ince dar i ünlüsü ile i>ü değişimiyle görülen ü ünlüsünün kısaldığı görülür. Bu da düşmeye doğru giden sesin bir ara merhalesi durumundadır.

têlikeliydi (1/31), bursádeydi (2/44), ekêrler_üdi (2/34), sürüyüdü (2/16), var_ıdı (2/68), beklemekden_ıse (2/90)

I.3. Uzun Ünlüler

Boğumlanma süresi normal bir ünlünün süresinden daha uzun olan yahut normal uzunluktaki iki ünlünün boğumlanma süresini içine alan ünlüdür.⁵⁷ “Türkçede ünlüler süreklilik bakımından sınırlıdır. “ı” ünlüsü dışında bütün ünlüler normal uzunluğa sahiptir. Türkçenin bu özelliği, alınma kelimeleri de etkileyerek, bu kelimeler içindeki ünlülerin sürekliliğini sınırlamıştır.”⁵⁸ Divriği ağzında görülen uzun ünlüler alınma kelimelerde bulunan uzun ünlüler, bazı ses hadiseleriyle ortaya çıkan uzun ünlüler ve aslî uzunluklardır. Türkçede görülen bu uzunluklar “Arapça ve Farsçadaki gibi tam bir uzunluk değil, Türkçenin normal ünlülerine göre çok az fark gösteren yarım bir uzunluktur.”⁵⁹

I.3.1. Alınma Kelimelerdeki Uzun Ünlüler

meselā (1/10), zāy_êtmîyem (1/21), nāci (1/23), lātif (1/25), ācile (1/41), āylelerŭ (2/45), gayın vāldem (2/49), ādil (4/69), veyāhut (5/34), gāyet (5/37), mecbŭrŭ (1/58)

⁵⁷ Zeynep KORKMAZ: NYA, 36-37; Zeynep KORKMAZ: GTS, 156; Ahmet B. ERCİLASUN: KİA, 55.

⁵⁸ Leylâ KARAHAN: Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması (Ankara, 1996), 2.

⁵⁹ Ahmet B. ERCİLASUN: KİA, 55.

I.3.2. Normal Süreli Ünlülerin Uzaması: Yaygın olarak görülen ünlü uzaması olayı şu sebeplere dayalı olarak ortaya çıkar:

a) Ünsüz düşmesinden doğan uzun ünlüler

ğ düşmesiyle: āzında (2/31), yāmuru (2/32), bāliydi (4/23), bāliydi (4/48), ōlen (1/12), ōrenem (1/47), bālanıydi (5/38), bālanırdı (5/38), bēendiler (2/47), īne (1/28), dōraması (2/24), bōdu (1/28), dōru (1/35), bāladı (1/22), būday (7/115), çāurduḡ “çağırdık” (8/20), ōrenir (8/20), dāıtıllardı “dağıtırlardı” (8/58), māraması “mendili” (8/71), dōru “doğru” (8/82), ōrenimmi (10/2), ōretmen (7/2), dūjın (7/7), dōlunan (7/9), ēlence (7/10), çēalası (7/16), sālamiş (11/198), ḡanıdır “kağnidır” (11/263)

h düşmesiyle: dāā (4/42), her_ālda (1/32), dāa (2/3), ānı (4/2), āā (4/77), ārbe (4/78, 4/79), dāa (4/87), tēlikeliydi (1/31), pēriz_öldüm (1/54), ēmen (4/24, 7/81), ērūf (7/80), veyāut (8/6), ēr (8/82), ēsab (11/10), semāā (7/21), şēerden (11/139), ēPsiniñ (11/269)

l düşmesiyle: ānādın (1/44), diñēgen (4/63)

ñ ve n düşmesiyle: sōra (1/12), bātları “bantları” (7/17)

r düşmesiyle: būdan (5/36), pāa (5/30), ḡōndē “gönder” (5/10), bī “bir” (5/87), yīmi (7/39), yōḡanı “yorganı”(8/64), olūduḡ “olurdük” (9/7), edēdük “ederdik” (9/16), ḡādeşi (11/7), dōd (7/9), āturdu (12/39)

v düşmesiyle: ēvēlden (4/9), ēvel (9/30), çōrölürdüg (12/94)

y düşmesiyle: sōlensüñ (8/34), kōleḡüñ (7/23), ēmeḡ (11/134), pēniri (12/40)

b) Hece kaynaşmasından doğan uzun ünlüler

b1. İç seslerdeki ünlüler arasında bulunan g, ḡ, h, k, n, v, y ünsüzleri zamanla eriyip kaybolduklarında, her birinin kendi hecesi

içinde bulunan ünlü, kendinden önceki hecenin ünlüsüyle kaynaşarak uzun bir ünlü oluşturur. Bu şekilde görülen uzun ünlülerde başlangıçta bir diftong merhalesi geçmiş olmalıdır.⁶⁰

-ağ̃a>ā: darācı (4/69), ğucā (7/35), mārasi (13/7)

-ağ̃ı>ā: ayāma (1/43), topuğdan aşıā (1/49), kāt (1/49), yatāñ (1/56), ayāmızıñ (4/37), yapacāz (4/99), cırā (5/10), çağmā (5/15), ğıyacāz (8/17), çārurlar (9/31), ocāmız (9/106), āzları “ağ̃ızları” (11/15), Reşid Akçadāñ (11/48), yāndan (11/184)

-eğ̃ı>ē: yemēñi (1/12), yemēne (1/12), edeçēm (1/46), dēliz “değ̃iliz” (11/157), gelecēz (7/77)

-ığ̃ı>î: pazarlīna (2/10)

-ığ̃ı>î: getdīmiz (2/77), tarif etdīni (2/95), birinde (7/55)

-ğ̃u, -uğ̃u>û: dōm (1/1), ōlumu (1/29), ōlanıñ (2/41), ōlanınan (2/43), dōmluyum (4/33), pazarbaşōlu (5/20), oğ̃umuşlūmuz (1/62), nērelī oldūnu (2/9), bağ̃adurōğ̃lu (2/96), oturdūmuz (4/62), çocūm (7/40), yūrūrus “yoğ̃ururuz” (9/55)

-ğ̃ü, -üğ̃ü>û: temüzledūmüz (1/14), sümūñü (8/72), dūñ “dūğ̃ün” (9/20), bıldūmüz (10/4), eşetdūñdür “ışittiğ̃indir” (11/35), bildūmūs “bildiğ̃imiz” (11/59)

-ha-/ -hı-/ -hi-: hastānasına (1/24), alçāneye (1/43), selādin (5/20), şārli “şehirli” (11/150), māllesi (12/1)

-nı/ -nu: yāndağ̃ına “yanındakini” (1/36), yānda “yanında” (4/86), şaşarğ̃ galuşız (1/56), yerlerē (5/11), yānda (7/14), yāpdiz (11/261)

-ri/ -ru: üzēne “üzerine” (5/33), ğōrlu “gururlu” (12/199)

-yı: balāñ “bağ̃layın” (1/21)

⁶⁰ Bk.: Ahmet B. ERCİLASUN: KİA, 56; Emin EREN: Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağ̃ızları (Ankara, 1997), 21.

b3. Ünlü karşılaşmasından doğan uzun ünlüler

dönnüçün “de onun için” (4/30)

b4. Vurgu sebebiyle ortaya çıkan uzun ünlüler: İfadeye kuvvet kazandırmak ve sözlerin anlamını daha da pekiştirmek için bazı hecelerin uzun söylenmesiyle doğmuş olan uzunluklardır.

ésaletli (/66), yēddi (5/69), mēs (5/6), ātmış (1/6), lātif (1/25), bāş[hekim] (1/39), bātan (1/42), hā (1/42), āmma (1/54), vār (1/62), yā... ya (1/65), yolculuğundā (2/7), hāccā (2/73), dāş (4/13), āynı (4/14), hāğānç (4/54), sağ (5/13), keseceklér (1/66), mesleginē (2/1), ēllī (2/1), yirmī bir (2/15) yığisi (5/53), yaşlısse (5/56), yōhsa (2/9), sōs (2/59), buçūh (2/86), fortūm (1/28), rūs (4/88), sūngüledük (4/101), lā (1/20), bīrāyā (4/51), alacāz (11/5), dāfa (11/12), soruşdurāz (11/13), hāber almış (11/160), hēr (11/195), ūy uy deyimiş (11/292), bōlmeden (11/301), āllah (11/311), mūtlaḥa “mutlaka” (11/328), bīhlassa (11/332), būnnar (11/339), sēbzesi (11/346), ōrdan (4/49), ōrkek (7/20), dāc (4/95), yōh (4/14), birbirini (4/12), sūngüledük (4/101)

I.3.3. Aslî Uzunluklar

Divriği ağzında kullanılan bazı Türkçe kelimelerdeki uzunluklar herhangi bir fonetik sebebe bağlanamamaktadır. Tespit ettiğimiz örneklerdeki bu uzunluklar aslî uzunluklardır.⁶¹

dāğlarda (4/73), vār (4/92), gētdim (1/40), ēllī (2/1), vazgēşdi (4/55), gēçiy (4/57), gēdiy (4/66), gētmışler (4/89), çōğ (2/61), çōh (4/82), dōrd (2/11), vūrdum (4/66), yārdımcı (1/17), āt (7/29), zūd (11/363), ād (4/215), yūz (6/94), ūz (4/275), bēz (4/305), dōn (4/37), yāzcının (5/7), ūş (7/56)

I.4. İkiz Ünlüler

“Bünyesinde iki ünlü bulunduğu hâlde, ayrı hece meydana getirmeyen fonemlere «ikiz ünlü» diyoruz. İkiz ünlü ses uzuvlarının bir

⁶¹Bk.: Talat TEKİN: Ana Türkçede Aslî Uzun Ünlüler (Ankara, 1975), 249-271.

tek hareketiyle ve tek bir nefes baskısı altında telâffuz edilir. Bu bakımdan tek ünlü hükmündedir.”⁶²

Bir kelime içerisinde iki ünlü arasında kalan ğ, h, v, y gibi ünsüzlerin erimesiyle yan yana gelen ünlüler ortak nefes baskısı altında birleşerek ikizleşmeyi (diftonglaşma) oluşturur. Bu olayın yanında ünlüyle biten bir biçimin ünlüyle başlayan başka bir biçime bitişmesi sonucunda, yan yan gelen iki ünlünün ortak bir hece içerisinde ve ortak bir soluk baskısı altında birleşmesiyle⁶³ de ikiz ünlüler ortaya çıkmaktadır.

Divriği ağzında eşit ikiz ünlü, yükselen ikiz ünlü, alçalan ikiz ünlüler vardır. ğ, h, v ünsüzlerinin erimesiyle ortaya çıkan ikiz ünlülerin yanında, ünlüyle biten bir kelimenin ünlüyle başlayan başka bir kelimeyle birleşmesinden doğan ikiz ünlüler vardır.

I.4.1. Eşit İkiz Ünlüler

“Her iki ögesindeki ünlü aynı ve boğumlanma süresi eşit olan, seyrek rastlanan ünlü türüdür.”⁶⁴ Divriği ağzında görülen ikiz ünlüler şunlardır:

aa: daa (2/41,4/9)

āa: dāa (5/17), māallede “mahallede” (10/9)

āa: pāa (5/30), māalleden “mahalleden” (11/6)

āā: dāā (4/42)

āā: parāānı (4/2)

āa: sanāalacāz (11/5), ğızınāaşığ (11/38)

ēē: bēendiler (2/47), şēerden (11/139)

ēē: müsādēedeñ mi (7/69), üzernēetinī (9/24), ħellēezeriz (9/58), sizler dēeysiñiz (11/19), işdēefendim (11/38)

ū: çūrma (9/79)

ū: gibīinsannar (2/81), gitmesīiçin (5/32), kīişde (11/8), şeklīişde (11/9), şerbedimizīiçelim (11/23)

⁶² Ahmet B. ERCİLASUN: KİA, 61.

⁶³ Turgut GÜNAY: RİA, 46.

⁶⁴ Ahmet B. ERCİLASUN: KİA, 61; Zeynep KORKMAZ: NYA, 43; Zeynep KORKMAZ: GTS, 84.

ũũ: düün (9/21)
 ũũ: dũün (7/7)
 ũũ: körsũüşde (11/60)
 ũũ: dũün (11/33)

I.4.2. Yükselen İkiz Ünlüler

“Birinci öğelerinde ikincilere bakarak daha dar ünlüler bulunan ikiz ünlü türleridir. Bu tür ikiz ünlülerde birinci unsur biraz daha kısadır.”⁶⁵ Divriği ağzında görülen yükselen ikiz ünlüler şunlardır:

ěa: üşde_asgeri (2/24), teně_at (7/29), üsdüně_asdari (9/27)
 ěa: çęalası (7/16)
 eo: evünde_olur (7/12)
 ěo: eylě_oldu (4/42), işde_onun (4/77), cebinde_olması (5/12), şölě_olüy (8/13), yerdě_olduğ (10/7), ezmě_olurdu (10/13)
 ěö: erkeklerde_olmaz (11/33)
 ěö: seně_önce (8/55)
 ĩa: hanımı_aldı (8/11)
 ĩo: aynı_onun (2/6), yanı_orda (2/84), razı_olursa (11/10)
 ĩu: hacı_usda (2/3)
 ĩü: galması_üçün (2/39)
 ĩa: ellĩ_altıda (2/1), iki_ay (4/24), birinci_ayın (4/49), gendi_aldı (4/98), içērdi_adam (5/9), asgeri_ağdı (4/94), allĩ_atmış (7/20), gelini_alıb (7/27), ğaldi_albáy (7/63)
 ĩā: ğetdi_āldı (5/19)
 ĩá: şimdi_áfendē (7/12)
 ĩe: esgi_ev (2/61), ermeni_levi (4/15), egili_egili (4/17), yirmi_ev (4/19), mendilimi_evden (5/11), geçerd_iyi (1/62)
 ĩē: gerisini_ēmen (4/24)
 ĩo: nērel_ioldunu (2/9), ikkinci_ordu (4/45), emekli_oldu (4/56), ğetdi_oráya (4/26), aynı_ona (7/58), ēyi_olan (8/84), ğayırlı_olsuñ (11/31), mayırlı_olsuñ (11/32), yardımcı_ol (11/56), yirmi_otuz (7/13)
 ĩö: biri_öñne (7/31), iki_ölçeg (7/115)

⁶⁵ Zeynep KORKMAZ: NYA, 42; Ahmet B. ERCİLASUN: KİA, 63.

ıu: hacı_usda(2/3)
üü: ğafeyi_üçüysün (7/72), ěllü_üç (10/1)
oa: goıladıu (4/97), doıan (11/36)
öa: soıan (7/88)
öe: koe (7/25)
üa: sü_aıdı (4/95), yaldızlı_ıltın (5/28), düıan (11/35)
üé: uğurlü_etsin(2/58)
üa: sökdü_ıldı (4/13), tēskirüyü_ıldü (4/51)

I.4.3. Alçalan İkiz Ünlüler

“İkinci ögesi birinciye bakarak daha dar ve kısa olan ikiz ünlü ”⁶⁶ türüdür. Divriği ağzında alçalan ikiz ünlüler şunlardır:

aá: ağa_ádam (11/16)
āı: dāııııardı “dağııııardı” (8/58)
āu: çāuşıları (4/26)
au: çauş (7/62), çāurdu (4/20), yaūd (11/34),
 garā_erüg (7/16)
āe: sorā_efendim (2/68), soñā_eFendim (5/46), soñā_evedim (8/15)
āı, āj: burdā_ışde (1/56), alayundā_ışde (4/47), āıanmasınā_ımkān
 (5/16), sıęarā_ıçülür (7/80), pııavdā_ışde (9/21), yapmā_ışı (10/16),
 valā_ışde (11/18)
ej: yeıinden (1/29), deıl (2/75, 11/26), şejd “şehit” (11/51)
ēj: dē_ışlenmiş (5/35), galeyē_ıp (11/39)
ēı: dēıl (5/43), ğahvē_ıçmeye
ıj: aynı_ışı (2/35), yımışadı_ışde (11/15)
ou: souı (4/91), dōumluyum (10/1)
ōu: dōulunan (7/9)
āō: dahā_ōnce (6/98)

II. ÜNLÜ UYUMLARI

⁶⁶ Ahmet B. ERCİLASUN: KİA, 64.

Bu başlık altında kalınlık-incelik, düzlük-yuvarlaklık ve genişlik-darlık uyum ve uyumsuzlukları ele alınacaktır.

II.1. Ünlü Uyumu

Bir kelime içindeki ünlülerin çeşitli bakımlardan birbirlerine uymasına ünlü uyumu adını veriyoruz. Türkçede, kelimelerin köklerinde olsun, kök ve ekler arasında olsun kelimenin bünyesindeki bütün ünlüler çeşitli bakımlardan birbirlerine benzerler.⁶⁷ Leylâ KARAHAN'ın yapmış olduğu sınıflandırmada “Batı Grubu Ağızları”⁶⁸ içinde yer alan Divriği ağzı için ünlü uyumları kalınlık-incelik (dil uyumu), düzlük-yuvarlaklık (dudak uyumu) ve genişlik-darlık uyumu olmak üzere üç ana başlıkta ele alınacaktır.

II.1.1. Kalınlık-İncelik Uyumu (Dil Uyumu)

Divriği ağzında kalınlık-incelik uyumuna tam bir bağlılık vardır. Yazı dilinde bu uyumu bozan *i- ek fiili, ki aitlik eki, ki bağlacı, ile edatı ve bazı yardımcı fiiller* ekleşme ve birleşik yapı içerisinde kök ve gövde ünlüsüne tâbi olmaktadır. “Yazı dilinde “*hangi, hani*” kelimeleri de ilerleyici benzeşmenin baskın olduğu bu ağızlarda “*hangı, hanı*” şeklindedir. Alınma kelimelerde ünlü benzeşmesinin yönü ve şekli kelimelerin ses yapısına göre değişmekle beraber, ilerleyici benzeşmeyle meydana gelen ünlü kalınlaşmasının diğerlerine göre daha fazla”⁶⁹ olduğunu görüyoruz.

a. İlerleyici benzeşme

Türkçe kelimelerde: bilez (1/67), sürüyüdü (2/16), gardaşım_ıdı (2/51), birez (2/68), isdüyü (2/79), birezce (2/83), bilüyük (2/96), ānı “hani” (4/2), alayıynan (4/30), sölüyüdü “söylüyordu” (4/91), hānı (5/21), etmiysin (1/46), üçüysüñ (7/72), büreS (8/32), diyürüS “diyoruz” (8/72), gedyüdük (9/12), düşüyür (11/48), deyirler (11/266)

⁶⁷ Bk.: Muharrem ERGİN: TDB, 70.

⁶⁸ Leylâ KARAHAN: AAS, 3, 117, 145, 168, 178.

⁶⁹ Leylâ KARAHAN: AAS, 5.

Yabancı kelimelerde: tārīm “tarihim” (1/1), tāmurcisuynan (1/8), hastanāsına (1/24), her_ālda “her hâlde” (1/32), habarım “haberim” (1/55), vahıt (1/61), vāhdım (1/63), bāzan (2/4), yanı (2/84), haramı “harem-(i şerif)” (2/95), ğıyāmátá (4/102), veye (5/5), yanı (5/12, 5/87), tekrer (5/33), şüfey “şifayı” (6/33), burhanıyada (7/54), santım (7/56), mesele “mesela” (8/45), ğavıl “kabal” (11/40), ğabır (11/122), fākır (11/346)

b. Gerileyici benzeşme

Yabancı Kelimelerde: Tene (1/6), sıvasa (1/32), nışannı (2/41), ızdıham (2/79), tene (4/13), süriyenin “Suriye’nin” (4/77), enënemiz “ananemiz” (5/21), aşyası (5/32), sıgara (5/8), āsab “hesap” (5/63), tomuz “temmuz” (10/22), mıkdar (11/116), şübe (12/166), elmenin (7/4), cümertesi (7/7), üsüli (7/23)

c. İlerleyici-Gerileyici Benzeşme: bereber (1/32), anbuíasda (1/33), anbuíasına (1/34), daĥĥada “dakikada” (1/41), manavra “manevra” (4/48), hükümet (5/2), tahdıravan (8/28), nıĥayat (12/166), antıka (6/17)

ç. Yarım kalması: sāmimiyet (2/8), otöbus (2/8), yāní (2/10), inşaĥat (2/22), haylí (2/24), tabí (2/25), yañí (2/32), rútübet (2/33), húsúśı (2/36), nışana (2/45), toyĥaná “toyhane” (2/61), tekrár (2/64), ótele (2/96), lāsdík (1/28), ístanbula (4/20), ínsanlardā (5/67), ímparaturu (5/71), sívasda (5/78), taĥvím (6/27), fevgálede (8/27), píyaz (7/20)

II.1.2 Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu (Dudak Uyumu)

Türkçe kelimelerde, kelime içinde bulunan ünlüler, düzlük-yuvarlaklık bakımından kelimenin ilk hecesindeki ünlüye göre ayarlanmaktadır. Düz ünlüden sonra düz, yuvarlak ünlüden sonra ya düz-geniş (a, e) ya da dar-yuvarlak (u, ü) ünlünün gelmesi şeklinde kurallaşmıştır. Divriği ağzında bu uyum zayıftır.

doğdur (1/25), soruyuh (2/5), oluyu (2/77), konuyur (8/4), oluyur (11/38), düşüyür (11/48), gonuyur (11/64), deyirler (11/266), moturlar (1/11), banyuya (9/3), paltusu (12/220)

II.1.3. Genişlik-Darlık Uyumu

Divriği ağzında ünlü benzeştirmeleri kalınlık-incelik, düzlük-yuvarlaklık sınırlarını aşarak genişlik-darlık bakımından da bir uyuma tâbi olmaktadır. Bu duruma “hem Türkçe hem de alınma kelimelerde rastlanmaktadır.”⁷⁰ Diğer uyumlar kadar sistemli ve yaygın olmayan genişlik-darlık uyumu, daha çok genişleme yönünde kendini göstermektedir.

a. İlerleyici Benzeşme

Türkçe kelimelerde: üstündüyüdü (1/15), viliiyim “bileyim” (9/1), düşüyür (11/48), ağır “ağır” (11/154), çıhıncı (16/99), çikirdig “çekirdek” (16/101)

Yabancı kelimelerde: belke (4/10)

b. Gerileyici benzeşme

Türkçe kelimelerde: evle (2/16), süzüñ “sözünü” (5/89), şiyi (5/36), süzüñ (4/53), giniş “geniş” (8/82), ulur “olur” (10/30)

Yabancı kelimelerde: hıyırlı (1/5)

c. İlerleyici-gerileyici benzeşme: sülüüyüsüñ (8/72), bicicim “biçeceğim” (11/375), şekelde “şekilde” (12/33)

ç. Yarım kalması: élti (5/64), geniş (5/37), ötuz (5/72), şeyiñ (5/7), şeyini (6/28), yenè “yani” (5/9)

II.2. Ünlü Uyumunun Bozulması

⁷⁰ Ahmet B. ERCİLASUN: KİA, 82.

Divriği ağzında ünlü uyumlarından kalınlık-incelik uyumu genelde sağlamdır. Ancak, kimi örneklerde bu uyumların bozulduğu da görülür.

a. Kalınlık-İncelik Uyumunun Bozulması (Dil Uyumu)

1. İnceltici ünsüzlerin sebep olduğu uyumsuzluklar: c, ç, d, l, n, ş, t, y, z gibi ünsüzlerin yanında bulunan kalın ünlüler üzerindeki inceltici etkileri, Divriği ağzında kalınlık-incelik uyumunu bozmaktadır:

bunnárin (1/17), pompáya (1/10), çalışmiyi (1/11), pompáyı (1/14), çarpmasiynan (1/15), nasi (1/15), oreya (1/20), yardımcı (1/24), tamam (1/30), çaḫıylar (1/43), búçūḫ (1/45), yarin (1/48), ḡoláy [ḡoláy] (1/50), çalışdım (2/2), hacı (2/3), ḡarışmayilḡiliñ (2/3), múhdaçdúr (2/4), ānáyá (2/4), annámı (2/6), múhdacımış (2/6), biçūḫ (2/14), oráyá (2/19), ayı (2/20), oreda (2/20), dáha (2/21), çalışduḫ (2/24), olúy (2/40), kendisu (1/17), çatı (2/60), çatey (2/60), bursáyá (2/65), rasi (2/66), dahıliy (2/68), ḡadár (2/78), doyülmes (2/79), bóle (2/81), çalışiylar (2/83), davraniylar (2/83), gonuşamiy (2/94), yerö (2/91), beşe ḡadár (1/2), yazdı (4/1), yāturúy (4/4), hāsán (4/7), durulmádi (4/10), saḡáyá (4/12), oráyá (4/29, 4/36), yapıya (5/14), tarafındáymış (5/16), aramíya (5/17), görmúyur (5/17), otúş (5/20), menasíná (5/22), mámlekette (5/24), teraFım (5/27), efándi “efendi” (5/31), náparlar “ne yaparlar” (5/39), úçün (5/41), gullanılmış (5/44), diyebílirdiñ (5/49), ḡonişiysiñ (5/50), mámleket (5/50), hanım (5/53), táraF (5/85), bürdá (5/86), ayıbdur (5/86), ayib “ayıp” (5/86), gendi (5/87), háтта (5/88), únütmá (5/89), bacı (5/89), baćınıñ (5/89), goymuş (5/89), orúy (5/2), yaşlânmiş (5/5), āyri (5/64), zeman (5/70), burıyı (5/70), mısır (5/71), yapmış (5/72), yāpılmış (5/73), şürda (5/75), tárafiñ (5/76), oriy (5/76), soñe (5/77), terava (5/80), vurmúş (5/80), āñadın mı (5/81), yayliy (5/82), teraflarından (5/83), keyhası “kahyası” (5/84), zamanında (6/25), olseydi (6/29), işıḫlarını “ışıklarını” (6/28), burŭyá (6/30), ḡapiy (6/35), bulamezlar (7/1), varinça (7/13), zürneynan (7/9), otüz (7/14), çelar (7/14), çēalası (7/16), ayellersiñ (7/59), yaşındeyim (8/12), dayisi

(8/13), gaşık (8/24), gonusmüyim mi (11/29), götürüyür (11/351), oturTuyur (11/351)

2. ğ, ğ, g, g, k, k, ñ gibi ünsüzlerin kalınlaştırıcı etkisiyle ortaya çıkan uyumsuzluklar: birlikler (2/21), düğürcü (2/47), düñlüde (4/42), ávet (5/22), görümçe (5/64), gabúl (5/65), bákir “Bekir” (5/75), ğálmedeñ (5/81), öküS (7/115), kóçek (8/28), kúrsü (8/69), sarulurduğ (9/7), gönderdi (7/13)

b. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumunun Bozulması

1. Dudak ünsüzlerinin etkisiyle ortaya çıkan değişmeler sonucunda görülen uyumsuzluklar

Kelime kökünde: böliydi “böyleydi” (5/50), demür (4/55), demürne (2/38), ekim (2/33), elbiselikler (2/69), emir (4/101), evelden (4/9), heruf (4/66), hemü (5/3), herüFler (4/46), herüv (4/64), mülyar (4/6), vürdi (4/101), herüF (7/81)

Şu kelimelerde de yuvarlaklıklar görülmektedir: artuğ (4/7), içerü (1/41), unıtma (4/53), açuğ (6/29), esgi (1/8), hebsi (1/8), ünüversüteye (1/35), ünüvesüte (1/36), için (2/74), isminde (4/21), bedrü (4/40), sırru (4/45), esgü (5/57), nasul “nasıl” (9/5), altun (4/8), altınnan (5/44), eyü (4/56), yālñiz (2/28), yeniden (2/22), mezzünüydü (5/4), tēskirüyü (4/51), için (2/86), için (2/18), mevzü (4/25), mevzüleri (4/26)

Ekleşmede: vasgunu “baskını” (4/99), tanur (4/5, 4/6), tanuruğ (2/45), mezzünüñ (5/7), gelünler (5/79), devrinde (4/60), ekünü (2/33), alayundā (4/47), alıyur (6/28), atamıyoh (4/88), ayāmı (1/42), babamūnan (2/74), benü (1/34), benüm (1/15, 2/50, 5/10), bilmüyüm (4/11), bilüyük (4/5), bilüyüm (4/53, 4/56, 4/57, 4/93), bilüyüm (4/93), bizüm (5/88), bizim (2/28), efendim (2/54), elimüzden (1/9), evüne (5/45), eytümü (4/40), ğediyürüs (4/46), gelüb (2/51), götürüyü (4/38), güçenürler (2/49), isdenüyür (5/55), isdüyü (2/79), omuzlarında (4/96), satmuyur (5/26), usdamız (2/4), yatdım (1/61), yāturúy (4/4),

zamanumuzda (4/27), temüzledümüz (1/14), temüzledük (1/12), başgunu (4/100), baḥaduroğlu (2/96)

2. Bazı eklerin yuvarlak şekillerinin tercih edilmesi sebebiyle görülen uyumsuzluklar: Divriği ağzında görülen geçmiş zaman eki, öğrenilen geçmiş zaman eki, -ıp zarf-fiil eki, bazı iyelik ve şahıs ekieri, bildirme eki, geniş zaman eki, -dik sıfat-fiil eki, bazı yapım ekleri ve ilgi hâli ekinin yuvarlak şekillerinin kullanılması sonucunda düzlük-yuvarlaklık uyumu sıkça bozulmaktadır.

açulduḡu (5/75), aldüm (1/13), aldūḡ (4/51), alursuñ (4/4), araşdurub (4/10), atulur (2/45), aylarunda (2/33), aḡitduḡ (4/88), bāşduḡ (4/101), başladuḡ (1/3), beklerdik (2/32), bindürdüler (1/34), bindürdü (1/23), bindük (4/51), burdacuḡ (4/12), bitdük (4/51), çalışduḡ (1/4), çalışduḡ (2/24), çekdük (2/85), çıḡardurlar (2/93), çıḡduḡ (1/12), dantellidir (5/23), dedükleri (4/64), dedüklerü (2/4), degüşdük (4/23), değērlendürüyüdüm (1/63), demışdüm (6/32), derdü (4/90), dutarduḡ (2/36), dedü (4/8), ederlerdü (4/67), edilir (5/83), ekērlerüdi (2/34), ekıldükten (2/37), endürdüleḡ (1/34), etmedüler (4/46), ezdükTen (1/16), galduḡ (4/84), gararlaşdıрмаḡ (2/63), gaḡduḡ (4/19), geçirdük (2/16), geçürdük (2/20), gedilür (2/92), geldük (4/34), geldükden (2/95), geldüḡü (4/78), geldik (2/19), gelür (5/5), getürdü (5/19), getür (4/2), getüre (4/74), getürmüşdik (2/68), getürtdük (4/7), getürsüñ (5/11), giderdük (4/61), girdüğümüz (4/60), girdük (4/94), goḡladuḡ (4/97), gösdermişdi (2/14), gētdük (4/31), mevzüdür (4/27), nedendür (4/82), resimlidir (5/29), reşberlükde (2/27), sūngüledük (4/101), saḡarduḡ (2/33), sallanur (5/28), söyletdürmēḡ (4/67), sürmedüḡ (2/28), şindü (2/37), ufaḡuduḡ (4/62), vardur (5/23), var udi (5/3), varıdı (5/32), verülmesine (2/58), yabduruyordu (4/40), yaldızlı (5/28), yaPdum (4/22), yapdurma (4/41), yāpdurması (4/37), yapdurmiya (4/25), yapduḡ (4/27, 4/48), yapıliyudu (2/22), yapuldu (4/27), yarisudur (5/46), yarisudur (2/57), yaturdular (1/44), yedükten (1/12), yetüşdük (4/90), yolladıḡ (2/42), ētdük (4/10), ḡalursüz (1/56), ḡeldüm (4/32), ḡetdük (4/36, 4/47, 4/99), ḡetmişdük (4/30), ḡetürdükTen (1/27), ḡetürdü (1/24), ḡetürdüler (1/26), ḡētdük (2/11),

ġældük (4/32, 4/49), getiricék (7/24), beññürdük (9/4), heveslenürdük (9/4), gider eşderdük (9/8), gelün (9/11), gediydük (9/12), sölerdük “söylerdik” (9/16), göserürler “gösterirler” (9/31), silkelenür (10/11), getmezdü (11/25), yıhanur (11/143), gömilür (11/143), saygusuzlar (11/204), kesilür (7/22), ayurırlar (7/23)

II.3. Uyum Değişmesi (kalınlık-incelik, düzlük-yuvarlaklık)

cenderme “jandarma” (1/30), çüvü “çivi” (1/43), çütü “çifti” (2/30), (baħa) bülürsüz (1/56), geder (2/27), üçün (2/39), üyçün “üçün” (2/44), uçun (2/55), ġórdük (2/79), ġeder (5/6), düydüm (7/49), dırbını (7/58), gereri “kararı” (9/25), geder “kadar” (9/25), dişeri (9/85), guzulcuħ “kızılçık” (10/27), dişerde (11/141)

III. ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ

Divriği ağızında görülen ünlü değişimleri şunlardır:

III.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi

Bazı değişimlerde incelme tam olarak gerçekleşirken, bazen de incelme tamamlanamayıp yarı incelme şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu, incelme olayının tam olarak gerçekleşmesinden önceki aşamayı temsil etmektedir.

1. a>á, e

“c, ç, l, m, n, r, s, ş, t, y, z” gibi ünsüzlerinin inceltme etkisine bağlı olarak ve kelimenin yapısındaki bir başka ince ünlünün etkisiyle ortaya çıkmaktadır.

a>á: bunnáriñ (1/28), pompáya (1/10), pompáyı (1/14), támam (1/30), beráber (1/31), ġoláy [ġoláy] (1/50), ameļyát olmuşum (1/55), anáya (2/4), annámı (2/6), sámimiyet (2/8), dáha (2/21), ístásyónuñ (2/23), bursádeydi (2/44), tekrár (2/64), bursáyá (2/65), ġadár (2/78), ġadın (2/86), beşe ġadár (1/2), saķáyı (4/7), hāsán (4/7), durulmádi (4/10), saķáya (4/12), oráya (4/26), ġádeř (4/28), oráyá (4/29, 4/36), záman (4/32), fálan (4/36), biráz (4/56), ġardáš (4/57), odáyá (4/60),

mèydánda (4/69), ihdiláldán (4/86), ġárar (4/92), baħmeyá (5/13), tarafındáymış (5/16), milyár (5/25), táraF (5/85), háтта (5/88), tárafdan (2/71), maseyá (4/53), menasíná (5/22), lireyá (5/25), veyá (5/33), únütmá (5/89), bürdá (5/86)

a>e: Tene (1/6), cenderme (1/30), bereber (1/32), amelyet_ét (1/48), amelyet_edeçem (1/53), oreda (2/20), geder (2/27), bursádeydi (2/44), birez (2/68), birezce (2/83), parey (4/2, 4/3), tene (4/13), elezizli (4/38), oreya (4/47, 4/89), maseyá (4/53), dene “tane” (4/69, 4/70), hētda (4/81), yenè (5/9), baħmeyá (5/13), enēnemiz (5/21), menasíná (5/22), lireyá (5/25), teraFım (5/27), tekrer (5/33), bilez (1/67), doyülmes (2/79), hasde (4/4), ayellersiñ (7/59), ehta“hafta” (7/76), gereri “kararı” (9/25), geder “kadar” (9/25), bulamezlar (7/1), zeman (7/1), anneyam (7/1), elmeniñ (7/4), cümertesi (7/7), çelar (7/15), devarı (7/22)

2. ı>í, i

Bu deġişmeler daha çok inceltici ünsüzlerin -çoğunlukla y ünsüzünün- ve kelimenin yapısındaki bir başka ince ünlünün etkisiyle ortaya çıkmaktadır.

ı>í: dezġahımız (1/6), pompáyı (1/14), alçıládilar (1/44), ġırdım (1/59), çalışdım (2/2), çatı (2/60), annamıysuñ (2/95), yazdı (4/1), var ıdı (4/19), çalışdı (4/56), çılmış (4/71), var ıdı (4/45), masıya (4/54), gaffleleri (4/74), çıhışl (4/83), galıy (4/96), hayır (5/12), yapıya (5/14), aramıya (5/17), menasíná (5/22), hanım (5/53), bālanırdı (5/38), bacı (5/89), ayıbdur (5/86), baçınıñ (5/89)

ı>i: çarpmasiynan (1/15), nasi “nasıl” (1/15), yardımcı (1/24), ayı “ayı” (2/20), çalışduħ (2/24), rasi (2/66), gonusamiy (2/94), bāliydi (4/23), elezizli (4/38), siçaħdan (4/81), tarafındáymış (5/16), gullanılmış (5/44), yarin (1/48), ħānı (5/55), ihınlıdan “ırkından” (5/26), ihından “ırkından” (5/27), bālanıydi “bağlanıyordu” (5/38), yaşlısse (5/56), ayib “ayıp” (5/86), varmış (6/107), gereri “kararı” (9/25)

3. o>ó:

o>ó: ótele “otele” (2/96)

4. o, u>ü, ú

Değişmelerde çoğunlukla c, ç, r, s, ş, y ünsüzlerinin ve ince ünlülerin tesiriyle olmuştur.

u>ú: cümêrtesi (1/23), bi búçūḥ [ay] (1/45), mûhdaçdûr (2/4), mûhdacımış (2/6), rûtûbet (2/33), húsúsî (2/36), olúy (2/40), halbúķú (2/84), albúķî “halbuki” (2/89), yâturúy (4/4), súpi “Suphi” (4/34), şúbe (4/34, 4/70), gidüyúrús (4/44), vúrüyü (4/59), vurúyör (4/66), vurmúyordu (4/72), búrda (5/9), atıyúr (5/10), unutmuş (5/14), halbúki (5/17), otúS (5/20), elálúsul (5/43), únütmá (5/89), goymuş (5/89)

o, u>ü: cümêrtesidi (1/31), şü (2/6), doyülmes (2/79), ğediyürüs (4/46), süriyenin (4/77), búrdá (5/86), únütmá (5/89), hükümet (5/2), isdenüyür (5/55), gediydük (9/12), cümertesi (7/7), otüz (7/14), yüsufda (7/7), üsüli (7/23)

III.2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması

Kalınlaşma bazı kelimelerde tam olarak gerçekleşirken, bazen de bu tamamlanmayıp yarı kalınlaşma şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

1. e>a, á: e ünlüsünün yarı veya tam olarak kalınlaşması Divriği ağzında k, h, ḥ, ğ, gibi ünsüzlerin yanında veya ünlü benzeşmesiyle gerçekleşmektedir.

e>á: toyḥaná “toyhane” (2/61), málmeketi (4/5), ermáni (4/19), acáb “acep, acaba” (4/82), ğıyāmátá (4/102), efándim (5/12), mámlekette (5/24), efándi (5/31), náparlar “ne yaparlar” (5/39), elálúsul (5/43), mámleket (5/50), mesálâ (5/51), ávet (5/22), ávandim (5/53), ávde (5/53), vá (4/101), işarát (7/72), ásginüñ (7/6)

e>a: hastanāsına (1/24), her_álda (1/32), habarım (1/55), bāzan (2/4), haramı “hareme (-i şerif)” (2/95), manavra “manevra” (4/48),

elduvan (5/36), efandim (5/40), ávandim “efendim” (5/53), aşyası “eşyası” (5/32), aved (5/57)

2. ı>ı, í: Kalınlaştırıcı özelliği olan ünsüzlerin yanında veya ünlü benzeşmesiyle olmaktadır.

ı>ı: tārīm “tarihim” (1/1), usdamıdı (1/6), hastanāsına (1/24), sıvasa (1/32), ísmінде (1/48), habarım (1/55), vāhdım (1/63), yāndaqıne (1/36), vaht (1/61), nışannı (2/41), yanı (2/49), ızdıham (2/79), haramı “harem-i şerif” (2/95), yanı (2/84), mıkdar (11/116)

ı>í: muğāynehanesine (1/26), muğāynehanesinden (1/26), lāsdık (1/28), sığörtanıñ (1/33), ísmінде (1/48), tarafdaquí (2/20), birlikler (2/21), inşağat (2/22), ístásyónuñ (2/23), tabí (2/25), sívasdan (2/69), haylí (2/24), yañí (2/32), nışana (2/45), díyarbakırda (4/22), seķíz (4/25), yaní (1/30, 4/10, 5/14), söyledí (4/28), ikí (4/31), ísmen (5/56), teyfkı (4/36), sínan (4/40), gıden (4/73), ístıķam (4/91), díyör (5/11), gerekirdi (5/13), intıķál (5/26), tabíy (5/38), mıras (5/43), balıķ “kurdela, saç örgüsü” (5/46), diyebilirdiñ (5/49), hıtab (5/57), nadıratdan (5/88), ístanbula (4/20, 4/73), işde (4/42), íse (4/60), ístanbuldan (4/75), íhdilalı (4/86), ístıķamı (4/94), Ístanbulda (4/98)

3. ö, ü>ó: Özellikle ilk hecede ve damak ünsüzlerinin yanında görülmektedir.

ö>ó: górdúk “gördük” (2/79), bóle “böyle” (2/81), kór “kör” (4/69), góvnüynen (7/74), gönderdi (7/3), gózlüg (6/103), gótümüşler (4/86), gótürmüşler (4/87), óñde (6/118), górdúk (2/79), góyuñ “köyün” (3/2), góvşegliginden (4/205), góz (8/66), góbeg (8/78), gönderiyular (9/30), görümçe (5/64), kóylerin (6/113), kómür (14/10)

ü>ó: dónel “tünel” (4/15)

4. i, ü>u, ú: Sınırlı sayıda örnekte görülen bu değişme ünlü benzeşmesi veya kalınlaştırıcı özelliği bulunan ünsüzlerin etkisiyle ortaya çıkmaktadır.

i>u: elduvan “eldiven” (5/36)

i>ú: soyabílúyòllardı (4/74)

ü>ú: özaygún (1/1), gún (2/15), kúrdúh “kürdük” (4/39), öküS (7/15), gúlúyòllar (4/96), gúlli (4/231), gúzel (8/27), gúccük (11/256)

ü>u: anbulasda (1/33)

III.3. Geniş Ünlülerin Darlaşması

Bazı değişmelerde daralma tam olarak gerçekleşirken, bazen de tamamlanamayıp yarı daralma şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu, daralma olayının tam olarak gerçekleşmesinden önceki aşamayı temsil etmektedir.

1. a>â, ı: Bu değişme genellikle y ünsüzünün darlaştırıcı özelliğinden veya ünlü benzeşmesinden kaynaklanmaktadır. Bu değişmede orta hecenin vurgusuz oluşunun da etkisi vardır.

a>â: basamâhdan (1/19), parâyî (1/50), malatyâda (2/13), kasâba (2/44), amcâsına (2/56), arabâya (2/86), orâya (4/25), gardâş (4/42), bîrâyâ (4/51), ankarâyâ (4/89), haymanâya (4/89), sakaryâya (4/90), hağgâten (5/49), gaynânasına (5/53), olâcağsa (9/15), olâcağ (11/119), çıhardmâyacağsın (11/213), yağâllar (7/13)

a>ı: hıyırılı “hayırlı” (1/5), hıyîrılı “hayırlı” (1/5), malatyıya (2/11), gaynınanam “kaynanam” (2/48), arabıya “arabaya” (2/88), arabıy “arabayı” (2/90), yarıyı (4/102), ordıysa (8/16), arıya “araya” (10/10), arhıSında (11/262)

2. e>i, é: Divriği ağzında e ünlüsünün kapalı é ünlüsüne ve i ünlüsüne dönüşmesi yaygın olarak görülmektedir. Bu değişmede çoğunlukla y ünsüzü etkili olmuştur. Bunun yanında inceltici özelliği olan ünsüzlerin de tesiri vardır.

e>i: telifun etmişlêr (1/38), sabahliyin (1/52), abiyim (2/48), edemiy (2/49), niye (2/50), göremiy (2/82), ezmiye (2/83), tēskiriy (4/4), söyliysin (4/5), nēblīyem (4/42), tēskirüyü (4/51), pēnciresi (4/60), teskiresi (4/83), şiyi (5/36), bölidy “böyleydi” (5/50), giniş “geniş” (8/82), viliyim “bileyim” (9/1), göri (7/13)

e>ê: yēmencisi (1/7), yēmenici (1/7), epēyi (2/8), nērelli (2/9), yēñiden (2/22), şeyde (2/23), êle (2/34), çekiy (2/39), herşey (2/76), söylēysiñ (4/1), êv (4/16), şey (4/16, 4/45, 4/89, 5/86), mēydánda (4/69), bēylēydi (4/72), bizdēydi (4/76), şey (4/79, 5/87), sēñ (4/83), şeylēymiş (4/95), hēsāb (5/14), gēniş (5/37), yanē (5/86), yenē “yani” (5/9), ēyī (5/44)

3. o, ö>ı, ó, u, ú, ü, ô: Geniş yuvarlak ünlülerin alınma kelimelerde, bazı Türkçe kelimelerin ilk hecelerinde, şimdiki zaman ekinde ve bazı zamirlerde tam veya yarım olarak daraldığı görülür. Divriği ağzında bu daralma o>ö, o>u şekilleri dışında fazla görülmemektedir. Kelimelerin ilk heceleri dışındaki daralmalar y ünsüzünün tesiri yanında, Türkçenin ilk hece dışında o, ö ünlüsü bulundurmama özelliğinden kaynaklanmaktadır.

o>ı: mıtórnan “motorla” (2/28), ıldıysa (11/150)

o>ö: sóra “sonra” (1/22), sıgörtanıñ (1/33), dohdórdá (1/40), milyon (1/50), boşá (1/63), basamıyórum (1/64), marangözluğ (2/1), otóbus (2/8), órđan (2/18), ístásyónuñ (2/23), marangóshaneye (2/23), mıtórnan (2/28), motór (2/33), órđan (2/46), yóğ (2/46), sórağ (2/49), veriyó (2/51), ónlar (2/52), óndan (2/59), hórabekde “Horebek’de” (2/60), órada (2/80), kilómetre (2/92), marangóz (2/97), bilmıyóruS (4/8), óΣdan (4/50), sóña (4/50, 4/54), işeyórdú (4/64), garagóla (4/66), vurúyóğ (4/66), betón (4/69), geliyór (4/70), vurmuyórdú (4/72), soyabılúyóğlardı (4/74), óraları (4/77), sóñadan (4/77), gelmiyór (4/82), atamıyóğ (4/88), dēyór (5/10), díyór (5/11), paltósu (5/18), dolanıyór (5/39), boş (5/47), geçiyór (5/49), yóğ (5/55), ó (4/61), órda (4/79), ólmam (5/86)

o>u: moturlar (1/11), doḥdur (1/25), telifun etmişlēḡ (1/38), doḥdura (1/41), [bi búçūḡ ay] sura (1/45), urda “orda” (2/53), diyusun (2/57), oluyu (2/77), görmúyur (5/17), kilut (5/22), satmuyur (5/26), sura “sonra” (5/31), ūndan (5/31), Íaḥur (5/38), külut (5/55), geliyuldu (7/26), yul (7/46), suba (11/70), burūya (7/57), ḵonuyur (8/4), salununa (8/30), yurgan (8/64), banyuya (9/3), surfa “sofra” (9/29), ulur “olur” (10/30), dular (10/62), gonuyur (11/64), yuḡ (11/70), tuPlamış (12/38), paltusu (12/220), yazıyur (7/1), una (7/4)

o>ú: atıyúr “atıyor” (5/10)

o>ü: ğediyürüs (4/46), isdenüyür (5/55), ümer (5/1), süzüñ “sözün” (5/89)

ö>i: şilē (7/17)

ö>u: ḵur “kör” (7/10)

ö>ü, ū: atülyede (2/23), ğürevi (2/84), süzüñ (4/53), süyler (5/54), ünde (7/60), ünçe (9/23), ğüre (11/27), kütü (12/237), süledi (7/4), ūnçe (7/24)

ö>ô: pîresôs (1/10), yerô (2/91), ğöndē “gönder” (5/10), ğöre (5/45), kôvden (7/25), ôle “öyle” (8/37), sôlerdük “söyledik” (9/16)

III.4. Dar Ünlülerin Genişlemesi

1. **ı>a:** aḡar “ağır” (11/154)

2. **ı, i> e, ê**

i>e: çatey “çatıyı” (2/60), endürdülerḡ (1/34), heş “hiç” (1/55), belke “belke” (4/10), yane (4/11), me “mi” (4/22), hēşbi (2/46), hēç (4/1)

i>ê: bitlēse (4/28), sēyirtliler “siirtliler” (4/46), dēdim (1/18), zāy_êtmİYem (1/21), şey êtti (1/27), amelyet êt (1/48), vērmesseñ (1/50), vērdim (1/51), yēmiyesin (1/52), dēyi (1/61), dēmek (1/65), dēmiş (2/3), dēller (2/5), dēdiler (2/43), dēyinçe (2/53), dēñmek (2/56),

vèriy (2/76), yèdi (2/77), yèr (2/89), dèdi (4/8, 4/99), dèdũ (4/8), èrmeniler (4/9), ètdük (4/10), yèrde (4/12), dèrdi (4/16, 4/55), dèy (4/50), dèye (4/81, 5/86, 5/87), dèyl (4/82), dèyör (5/10), dèyor (5/12), èt (5/14), dèllerdi (5/21), dèmek (5/22), dèr (5/56), dèller (5/89), èder (5/57), gider èsderdük (9/8)

ı>è: vardè (5/37)

3. ü>ē, ö, ô

ü>ö: döl bent “tül bent” (5/42), döl bendiñ “tül bentin” (9/64)

ü>e: yezinde “yüzünde” (16/55)

ü>ē: mēdisleri “mühendisleri” (4/36)

ü>ö: körsü (11/60), ösdünē (11/68)

ü>ô: dōnde “dünde” (2/71), ôzerne “üzerine” (5/40)

III.5. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

Düz ünlülerin yuvarlaklaşmasına genellikle ünlü benzeşmesi ve b, f, m, p, v gibi dudak ve diş-dudak ünsüzleri neden olmaktadır. Bazı yuvarlaklıklar ise Eski Anadolu Türkçesindeki yuvarlaklıkların devamı gibi görünmektedir.

1. a>â, ê, î, o, u, ú, ũ

a>â: vâ r idı (4/20), çâuşları “çavuşları” (4/26), bâbadan (5/43), vâ r (5/52), bâba (5/56), yâvrusu (5/90)

a>ê: cümêrtesidi (1/31)

a>(ı)>î: yapdurmiya (4/25)

a>o: yoğ “yahu” (2/6), yoğ “yav!” (4/65), Sorarsıñ “sararsın” (5/40)

a>u: buruya (4/33), vurmuyordu (4/72)

a>ú: vurmúyordu (4/72)

a>ũ: burũya (4/31, 4/66), ŧurũya (4/66), ordă (11/76)

2. e>ê, o, ö, ü

e>ê: cümêrtesi (1/23), günnêrden “günlerden” (1/23), êvlat (2/3), vêrep (2/39), garar vêrek “karar verelim” (2/43), êvêlden (4/9), êv (4/15), vêrdi (4/101), vêrdük (5/25), ŧêklinde (8/35), mêŧe (8/63), mêsel “hikâye” (6/96)

e>o: ħorêbek “horebek” (4/18), tomuz “temmuz” (10/22)

e>ö: bôŧ “bôŧ” (13/1), vöriliydi (13/86), dömüŧ (13/80), dövri (13/122), yöŧül “yeŧil” (13/182)

e>ö: ôrkek (7/20), çôrülürdüg (12/94)

e>ü: üstündüyüdü (1/15), isdüyü (2/79), têskirüyü (4/51), sölüydü (4/91), söylüyeblür (5/54), söylüyemez (5/55), pürŧêmbe (7/6)

3. ı>î, u, ú, ũ

Divriĝi aĝzında çok görülen bir deĝiŧmedir. Bu deĝiŧmede, dudak ünsüzlerinin etkisi fazlaca görölmektedir. Bunun yanında ünlü benzeŧmesi de etkili olmaktadır. Bazı kelime ve ekler ise Eski Anadolu Türkçesindeki gibi yuvarlak ünlölüdür.

ı>î: tāmurcîsü (1/7), tāmurcîsuynan (1/8), ayāmî (1/42), [yanımız] sîra (1/31), çākķılıya (2/12), amcasî (2/53), yarîsudur (2/57), yapılıyudu (2/22), imķanı (4/8), bîraĥ (4/9), fîransızlar (4/78), atamîyöh (4/88), omuzlarında (4/96), var îdı (5/32), altînnan (5/44)

Eski Anadolu Türkçesinin devamı niteliĝinde olanlar: yatdîm (1/61), usdamîz (2/4), yālñîz (2/28), gararlaŧdıрмаĥ (2/63), yolladıĥ (2/42), aĥîtduĥ (4/88),

i>u: alayundă (4/47), aylarunda (2/33), başgunu (4/100), bahadurōğlu (2/96), etravu (5/44) nişanu (2/62), satmuyur (5/26), sırru (4/45), şaşar galırsüz (1/56), tanur (4/5, 4/6), vasgunu (4/99), yabduruyordu (4/40), yapıliyudu (2/22), yapıldu (4/27), yaturdular (1/44), zamanumuzda (4/27), nasul “nasıl” (9/5), buçaqlarnan (10/24), saygusuzlar (11/204)

Eski Anadolu Türkçesinin devamı niteliğinde olanlar: abayuñ (4/38), gatduñ (4/90), goñladuñ (4/97), alduñ (1/13), aldūñ (4/51), altun (4/8), alursuñ (4/4), araşdurub (4/10), artuñ (4/7), atulur (2/45), ayıbdur (5/86), añıtduñ (4/88), bāsduñ (4/101), başladuñ (1/3), burdacuñ (4/12), çalışduñ (1/4), çalışduñ (2/24), çıhardurlar (2/93), çıñduñ (1/12), dutarduñ (2/36), gañduñ (4/19), saçarduñ (2/33), sallanur (5/28), tanuruñ (2/45), vardur (5/23), yanımuz [sıra] (1/31), yaPdum (4/22), yapıdurma (4/41), yāpdurması (4/37), yapıdurmiya (4/25), yapıduñ (4/27, 4/48), yarısudur (5/46), yarısudur (2/57)

i>ú: múhdaçdúr (2/4), yatúr (4/3)

i>ũ : babamũnan (2/74), yaldızlıũ (5/28)

Eski Anadolu Türkçesinin devamı niteliğinde olanlar: aldũm (1/13)

4. i>ı, u, ú, ũ, ü, ũ

Divriği ağzında çok fazla görülen bir değişmedir. Bu değişmeler ünlü benzeşmesi ve dudak ünsüzlerinin tesirinden kaynaklanmaktadır. Bunun yanında bazı kelime ve ekler ise Eski Anadolu Türkçesindeki gibi yuvarlak ünlülüdür.

i>ı: albúkı (2/89), atölyemizde (2/25), ayanāğgıl “Ayanagağıl” (6/107), bezi (2/35), bilmıyóruS (4/8), bılmem (4/85), bır (4/48), bıtdük (4/51), dantellidir (5/23), devrinde (4/60), efendım (2/54), ekıldükten (2/37), ekım (2/33), elbıselıkler (2/69), emır (4/101), girmışler (4/79), gösdermişdı (2/14), gétđık (4/17), hebsı (1/8), mevzi (4/30), nöbetcüleğı (4/100), olabılır (5/35), olabılır (5/34), pıresôs

(1/10), soyabılúyòllardı (4/74), sòylüeyılür (5/54), sım (5/22), sımınen (5/34), şındü (2/37), talıme (4/38), yeñıden (2/22), húsúsı (2/36), için (2/74), işde (1/56), bilıyúsüñ (11/225)

Eski Anadolu Türkçesinin devamı niteliğinde olanlar: alemdır (5/21), beklerdik (2/32), bizim (2/28), geldik (2/19), gezdirdüm (4/17), girdik (4/17)

i>u: tāmurcısü (1/7), tāmurcısuyınan (1/8), kendisu (1/17), elduvan (5/36)

i>ú: servúda (1/49), halbúkı (2/84), soyabılúyòllardı (4/74)

i>ü: tāmurcısü (1/7)

i>ü: asgerlüg (4/71), asgerümüz (4/80), baḡabülürsüz (1/56), bedrü (4/40), benü (1/34), bilmüyüm (4/11), bilüyüñ musuñ (5/1), bilüyük (4/5), bilüyüm (4/53, 4/56, 4/57, 4/93), güderler “giderler” (9/45), büle “bile” (4/46), bünebindik (2/88), büze (4/46), çüt (2/28), çütü (2/30), çütüñ (2/38), çüvü (1/43), ederlerdü (4/67), ekünü (2/33), entarü (5/25), esgü (5/57) etmedüler (4/46), evüne (5/45), eytümü (4/40), getürdü (5/19), gidüyürüs (4/44), herüFler (4/46), herüv (4/64), isdenüyür (5/55), kü (2/81), külut (5/55), mecbürü (1/58), mevzü (4/25, 4/29), mevzüdür (4/27), mevzüleri (4/26), mülyar (4/6), nöbetcüleḡı (4/100), süminen (5/35), şındı (2/41), şındü (2/37), tabü (5/29), türküye (2/75), ünüversüteye (1/35), ünüvesüte (1/36), üse (2/55), üstündüyüdü (1/15), üşde (2/24), verülmesine (2/58), isminde (4/21), getdü (1/26), üçüysüñ (7/72), herüF (7/81), büreS (8/32), küvrelık (8/36), ünan “inan” (8/78), büze (11/264), bütüdi (13/25)

Eski Anadolu Türkçesinin devamı niteliğinde olanlar: asgerlüg (4/71), asgerümüz (4/80), benüm (2/50), bindürdü (1/23), bindürdüler (1/34), bindük (4/51), bizüm (5/88), camünüñ (5/4), çekdük (2/85), dedükleri (4/64), dedüklerü (2/4), degüşdük (4/23), değerdürüyüdüm (1/63), demür (4/55), demürne (2/38), ekıldükten (2/37), elimüzden (1/9), endürdüler (1/34), eyü (4/56), ezdükTen (1/16), geçirdük (2/16),

geçürdük (2/20), gedilür (2/92), geldük (2/13), geldükden (2/95), geldüğü (4/78), gelüb (2/51), gelür (1/9), getürsün (5/11), getüre (4/74), getürmüşdik (2/68), getürtdük (4/7), gezdürdüm (4/17), girdüğümüz (4/60), girdük (4/94), gücenürler (2/49), gètdük (4/31), içerü (1/41), nedendür (4/82), resimlidir (5/29), reşberlükde (2/27), süngüledük (4/101), sürmedüg (2/28), temüzledümüz (1/14), temüzledük (1/11,12), vèrdük (5/25), yedükten (1/12), yetüşdük (4/90), ètdük (4/10), ğeldüg (1/25), ğetmişdük (4/30), ğetürdüler (1/26), ğetürdükTen (1/27), ğetmişdük (4/30), ğetürdüler (1/26), ğetürdükTen (1/27), gelün (9/11), silkelenür (10/11)

i>ü: endürdüler (1/34), ünüversüteye (1/35), ünüvesüte (1/36), çüvü (1/43), dedüklerü (2/4), ekünü (2/33), ekêrlerüdi (2/34), âylelerü (2/45), eytümü (4/40), herüf (4/66), bilüyüm (4/93), sümnen (5/35), têskirüyü (4/51), geldüğü (4/78), derdü (4/90)

III.6. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

Türkçe kelimelerde, ilk hece dışında geniş yuvarlak ünlülerin (o, ö) bulunmaması ve düz ünlülerin yuvarlak ünlülere olan tesirleri, yuvarlak ünlülerin düzleşmesine sebep olmuştur. Divriği ağzında bu olay fazla değildir.

1. o>ı

o>ı: çalışıyduh “çalışıyorduk” (1/10)

2. ö>e

ö>e: evle “öyle” (2/16)

3. u>ı, ı, i

u>ı: mısdafa (1/19), bîrâyā (4/51), unıtma (4/53), çocıhlar (10/47), ıldıysa (11/150)

u>ı: mîrad “Murat” (1/18)

u>i: az biçuḥ (2/14), büyüḡ (5/42), ḡoniṣiysin (5/50)

4. ü>ı, i

ü>ı: dırbını “dürbünü” (7/58)

ü>i: günüy (7/24), minire “Münire” (9/1), görüncü “görücü” (9/7)

V. ÜNLÜ DÜŞMESİ

Divriḡi ağzında ünlü düşmesi daha çok orta hecedeki ünlülerde görülür. Birkaç örnekte ise son seste de ünlü düşmesi görülmektedir. Tespit edilen ünlü düşmeleri aşağıdaki sebeplerden kaynaklanmaktadır.

1. Çok heceli kelimelerde akıcı (l, m, n, r, y) veya sızıcı (ḡ, z) bir ünsüzle bir başka ünsüz arasında kalan ünlünün düşmesi: Bu şekilde düşen ünlüler çoklukla dar ünlülerdir. Geniş ünlülerin düştüğüne gösteren birkaç örnek de görülmektedir.

-a->ø

ayanāḡḡıl “Ayanāḡagıl” (6/107), burda “burada” (4/8, 4/15, 4/70, 5/16, 5/88), burdacuḥ “bu kadarcık” (4/12), bürdá (5/86), orda (4/28, 4/31, 4/48, 4/49, 4/80, 5/14), örda (4/79), ördan (4/49), şurda (4/68)

-ı->ø

yanna (4/29), ayrımcılıḡ (4/43), aḡılsıznı (5/39), assında (5/87)

-i->ø

yemencisi (1/7), yemencinin (1/8), daḡḡada “dakikada” (1/41), amelyet ét (1/48), ameḡyát olmuşum (1/55), eytimi (2/12), demürne (2/38), gayın vāldem (2/49), valdesine “validesine” (2/52), eytümü (4/40), eytimlerine (4/42), nēbliyem “ne bileyim” (4/42), habsaneye “hapishaneye” (4/66), dedler “dediler” (4/92), haḡgaten (5/19), ḡeynildihden (5/27), özerne “üzerine” (5/40), üzerne (5/42), gelniñ

“gelinin” (5/42), şeklidě “şeklinde” (5/47), haqğäten (5/49), deyšen “değişen” (5/51)

-u->ø

avgat (4/68), büyruñ (7/71)

2. *Çabuk konuşma ve ünlü karşılaşması dolayısıyla ortaya çıkan son ses düşmesi:*

-ı>ø

aşşāğ “aşağı” (2/60), eşyalar “eşyaları” (5/18), gullanılmadığ için “kullanılmadığı için” (2/18), goymas “koyması” (9/33)

-î>ø

İahur “lahurî” (5/38)

-i>ø

dediý “dediği” (4/75), bilerziý “bileziği”(2/59)

-ı>ø

ēker “ekeri” (2/33)

-u>ø

oldūğ üyçün “olduğu” (2/44), yoğ “yahu” (4/65), goruduğ üçün “koruduğu için” (5/88)

-ü>ø

yüzüg “yüzüğü” (2/59)

V. ÜNLÜ TÜREMESİ

Divriği ağzında ünlü türemesi, kelime içindeki yerine göre üç grupta incelenecektir:

1. Ön Seste Türeme: Türkçede kelime başında bazı ünsüzlerin bulunmaması kuralına uygun olarak, yabancı dillerden alınan kelimelerde ön seste ünlü türemesi görülür.

ø>ı-: ırus “Rus” (4/84)

ø>i-: ireceb (12/203)

2. İç Seste Türeme: Bilindiği gibi Türkçede kelime başında çift ünsüz yan yana bulunmaz. İç seste görülen türemeler, dilimize alınan bu şekildeki yabancı kelimeleri, Türkçenin özelliklerine uygun hâle getirme çabasından kaynaklanmaktadır. Bazı türemeler ise ünsüzle biten bir hece ile ünsüzle başlayan bir hece arasında ortaya çıkmaktadır.

ø>-a-: şamadanlara “şamdanlara” (8/47), çeğalası “çağlası” (7/16)

ø>-ı-: gıral “kral” (4/34), gırala “kralla” (4/34)

ø>-i-: pilatin (1/57), tiren (2/7), tirene (4/51), metire (7/56)

VI. ÜNLÜ BİRLEŞMESİ

“Birincisi ünlü ile biten, ikincisi ünlü ile başlayan iki kelimenin söz konusu ünlülerinin kaynaşarak, tek ünlü hâline gelmesine ünlü birleşmesi diyoruz. Ünlü birleşmesi «başğ adamı», «yen ismi», «saç uzun<saçı uzun» gibi bazı örneklerde gördüğümüz ünlü düşmesinden farklıdır.”⁷¹ Divriği ağzında da buna benzer nitelikte kullanımlarla karşılaşılmaktadır.

ai>ı: garısmayılğiliñ “kara ismailgilin” (2/3)

eo>ö: dönüçün “... de onun için” (4/30)

ıj>i: yaşlısse “yaşlı ise” (5/56)

ee: nēydiysiz “ne ediyorsunuz” (4/1)

ej: neyse “ne ise” (4/40)

⁷¹ Ahmet B. ERCİLASUN: KİA, 98.

B. ÜNSÜZLER

I. Ünsüz Türleri

Divriği ağzında, yazı dilimizin temel ünsüzlerinin tamamı kullanılmaktadır. Bunların yanında, ses olayları sebebiyle bu temel ünsüzlerimizin (*b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z*) boğumlanma noktalarının değişmesi sonucunda, farklı duyulma özelliklerine sahip oldukları görülür. Araştırma bölgemizde yazı dilinden farklı olarak tespit ettiğimiz ünsüzler şunlardır: *ḡ, ċ, Ç, ḡ, F, g, ḡ, ḡ, g, ḡ, ḡ, ḡ, k̄, k̄, k̄, k̄, K̄, K̄, l̄, l̄, n̄, n̄, ṇ̄, P̄, r̄, S̄, s̄, Ş̄, T̄, ȳ, z̄*.

ḡ: Sızıcılaşma yönündeki ünsüz değişmesinin ara merhalesi durumundadır. *b-v* arasında yarı sızıcılaşmış bir ünsüz olup, Divriği ağzında çok az görülmektedir.

ḡaḡam (4/97), *ḡaḡunu* (4/100), *ḡarmaḡlı* “parmaklı” (9/63), *ḡaḡ* (7/6)

ċ: Sızıcılaşma yönündeki ünsüz değişmesinin ara merhalesi durumunda olup, *c-j* arasında yarı sızıcılaşmış bir ünsüzdür. Divriği ağzında bu ünsüz, şu örneklerde görülmektedir:

canım (1/5), *āçile* (1/41), *edeçēm* (1/46), *amelyet edeçem* (1/53), *keseçekl̄r* (1/66), *güçenürler* (2/49), *üçünçü* (2/52), *dēyinçe* (2/53), *gelecekleri* (2/63), *inçi* (2/68), *sıçaḡlar* (2/76), *sıçaḡıñ* (2/87), *verecek* (4/6), *sıçaḡdan* (4/81, 4/82), *ayaḠgabıçılıḡ* (5/3), *yāzcınıñ* (5/7), *górūmçe* (5/64), *giyecek* (5/80), *baçınıñ* (5/89), *ḡöreçeḡsin* (6/24), *gelecek* (6/24), *ḡöreçeḡdík* (6/29), *miraça* (6/52), *ulaçaḡ* (6/72), *çüçüḡ* (3/5), *ḡoça* (8/6), *uçu* (8/48), *ikinci* (9/1), *ceçim* (11/65), *olâçaḡ* (11/119), *varinça* (7/3)

Ç: Yarı sedalı olup, *ç-c* arasında bir ünsüzdür. Divriği ağzında şu örneklerde görülmektedir:

TükÇe (1/62), saÇ (5/47), nübetÇiydim (6/27), üÇ (7/105), ağaÇ (8/67), iÇ (9/17)

F: f-v arasında, yarı sedalı bir ünsüzdür. Divriği ağzında şu örneklerde görülmektedir:

taşaFdan (1/18), gaFadan (4/1), herüFler (4/46), taraFı (4/75), taraFında (4/80), eFendim (5/20), teraFım (5/27), eFendi (5/46), gaFasına (5/80), táraF (5/85), heriF (6/15), seFer (7/77), herüF (7/81), tekliF ederim (8/38), motiFlemişler (6/96)

g, ģ: Gırtlakta boğumlanan patlayıcı, süreksiz ünsüzlerdir. Kalın ünlülü heceler oluştururlar. Divriği ağzında şu örneklerde görülmektedir:

g: Divriği ağzında çok yaygın olan bir ünsüz türüdür.

galfa (1/4), galfalıĥ (1/4), gārřıřıda (1/16), ilyahĥgası (1/16), gan (1/21), gatdılar (1/30), gış ıdı (1/31), sığörtanıñ (1/33), gardaşı (1/38), gırıĥcıymıř (1/37), gırıĥ (1/49), goltuĥ (1/58), galdur (1/59), gırıldı (1/63), garısmayılĥiliñ (2/3), gurdum muydu (2/8), gayseri (2/10), gış (2/13), çakĥılı (2/17), gullanılmadıĥ (2/18), gars (2/19), gapı (2/19), gışlalar (2/22), gara (2/34), galması (2/39), gız (2/42), gıza (2/42), garar verek (2/43), gızınan (2/46), gaynınanam (2/48), gış (2/48), gayın vâldem (2/49), gızı (2/51), gardaşım ıdı (2/51), gârdaşına (2/52), gayırlı (2/57), galma (2/62), gararlařdıрмаĥ (2/63), gatılı (2/70), guvvet (2/76), gurtulduĥ (2/80), gıl (2/80), gayıb olan (2/85), baygınnıĥ (2/87), gonuşsa (2/94), gonuşamiy (2/94), gaFadan (4/1), gayboldı (4/11), bařĥá (4/19), gaĥduĥ (4/19), gadar (4/29), garşılaşmaya (4/30), galdıĥ (4/31), gıral (4/34), gıralla (4/34), gırıldı (4/37), biguluş (4/38), goşamıyörüdü (4/39), saĥgat (4/41), gardaş (4/42), gonuřúb (4/44), gomütanı (4/45, 4/46), garşıt (4/46), gıĥ (4/52), gōrdu (4/53, 4/54), gumaşı (4/54), gonuşamazlardı (4/62), ĥaragoldan (4/64), ĥaragōla (4/66), avgat (4/68), gaĥdım (4/68), garşı (4/70), gāřmıř (4/71), gayıb olmuş (4/71), eřĥıya (4/72), gıden (4/73), gayseri (4/75), galduĥ (4/84), gara (4/84), gayardı (4/85),

galmışlar (4/86), gatduḥ (4/90), guramadılar (4/91), guramadılar (4/94), galıy (4/96), goḷaduḥ (4/97), gurduḥ (4/97), gūmandanı (4/98), başga (5/18), haḳgaten (5/19), galmış (5/19), ayakgabılıḥ (5/21), gālp (5/29), gat gāt (5/36), gaḷmış (5/41), galan (5/44), gullanılmış (5/44), gocasina (5/54), goymuş (5/89), goymuş (5/90), gonağ (5/2), ayaḳgabıçılıḥ (5/3), gih (5/5), guma (5/64), gocasınıñ (5/64), gardaşına (5/65), gadın (5/65), gabúl (5/65), gadılıḥ (5/69), gumandan (5/71), gumandannıḥ (5/72), gara (5/76), gurdelesini (5/76), eşgiya (3/1), guş (3/4), gıram (3/6), gafadan (3/9), gaybetdük (3/11), garaböcük (6/8), gonuşmalarını (6/10), gırmışlar (6/21), gulānda (6/22), gapıyı (6/32), gısmı (6/32), gapısı (6/33), gartalları (6/35), gırmış (6/39), gible (6/44), gapıy (6/50), gırh (6/73), gaymalı (6/80), gılıyumuş (6/82), galma (6/86), gutlu (7/2), gaşık (8/24)

ḱ: ḱırhı (6/73), ḱalik “terlik” (10/74)

g, k: Orta damakta boğumlanan süreksiz, patlayıcı özelliklerini taşıyan ünsüzlerdir.⁷² İnce ünlülerin yanında görülür. Ön damak g, k ünsüzleri orta damağa kayarken yanındaki ince ünlüleri de yarı kalınlaştırır. Divriği ağzında aşağıdaki örneklerde görülmektedir:

g: Özaygún (1/1), górdúk (2/79), góyun “köyün” (3/2), górümce (5/64), gúl (6/48), góriy mişún (6/49), gönderdi (7/3), gún (2/15), góydü “köydü” (7/65), góvnüynen “gönlüynen” (7/74), gúnağ (9/2), güccük (11/256), güçcügüm (12/82)

ḱ: ḱór (3/11), ḱór (4/69), TúḱÇe (6/47), ḱóe (7/25), öḱúS (7/115), ḱócek (8/28), ḱúrsü (8/69), ḱúrt (11/268)

ğ, ƙ: Arka damakta boğumlanan patlayıcı, süreksiz ünsüzlerdir. Boğumlanma noktası bakımından yazı dilindeki ğ, ƙ'den farklı değildir. Divriği ağzında şu örneklerde görülmektedir:

ğ: ayaḡgabım (5/55), ağızlıḡı (5/9), ağızlıḥ (5/8), bayḡuş (4/40), beşe ḡadár (1/2), deẓḡahımız (1/6), düḡḡanı (5/3), esḡi (5/20),

⁷² M.Emin EREN: ZKBİA, 35.

geldüğü (4/78), ilahğa (1/65), marangöshaneye (2/23), önlüğe (2/34), peygamberiñ (2/54), püşmangül (5/68), rüzgarlar (6/39), saǵgovümüñ (6/12), sıǵara (5/8), sıǵörtanıñ (1/34), simetrığ (6/61), sürmedüg (2/28), sēkgiz (4/83), şaşar ǵalursüz (1/56), taǵübe (3/1), vāgön (4/37), vasǵunu (4/99), yüreginiñ (4/77), ğapılar (6/34), ğāyet (5/37), ğadan (5/44), ğadaş (1/10,32), ğadar (6/60), ğadär (4/102), ğāder (4/28), ğadın (5/89), ğādın (2/86), ğadısı (5/74), ğaFasına (5/80), ğalanı (4/101), ğaldım (4/23, 4/24), ğaleden (5/68), ğalēde (5/68), ğalmadı (1/16), ğälmedēñ (5/81), ğälmedīñ (5/80), ğendi “kendi” (5/87), ğapıdā (5/67), ğapıǵane (6/33), ğapiy (6/35), ğaragoldan (4/64), ğárar (4/92), ğardaş (4/59), ğarşılaşmāya (4/44), ğartalı (6/38), ğaynānasına (5/53), ğayın (5/54), ğaĥamazdım (1/59), ğeçememişler (4/29), ğeder (5/6), ğedib (2/74), ğediyi (4/17), ğediyürüs (4/46), ğeldi (4/58), ğeldük (4/50), ğeldüm (4/32), ğeliyör (4/70), ğelmiş (4/27), ğendī (4/98), ğetdī (4/26), ğetdi (4/15, 4/20), ğetdim (4/17), ğetdük (4/36, 4/47, 4/99), ğétmeK (5/66), ğetmüşdük (4/30), ğetürdüler (1/26), ğetürdükTen (1/27), ğeydirillerdi (5/33), ğonişiysiñ (5/50), ğonservelerī (4/88), ğömülür (4/13), ğöreçeysiñ (6/24), ğumaşı (4/53), ğürev (4/37), ğēçiy (4/57), ğēdiy (4/66), ğēldük (4/32, 4/49), ğētdim (1/40), ğīzdım (1/59), ĥaǵāten (5/49), ğabıymiŞ (6/80), ğafaā (6/15), ğapaliymiş (6/82), ğapat (6/16), ğapiymiş (6/78), ğeder (3/5), ğeniş (6/11), ğırmışlar (6/23), ğızdı (6/8), ğoncigin'de (6/12), ğorumaya (6/85), ğörüyú musuñ (6/22), ğırmışlar (6/23)

ķ: anķara (6/5), anķarāyā (4/89), anķırıya (6/7), ayakǵabilıh (5/21), aķdeniz (4/102), aķrabalarıñ (2/55), balıķ (5/46), baķım (6/39), bindük (4/51), birlikler (2/21), çākķılıya (2/12), çākķılı (2/17), çıkışıñı (6/53), çok (6/70), diyarbaķırda (4/23), dokuz (4/33), dokǵuz (2/73), doküz (5/5), farkı (1/8), faķat (4/102), ğórdúk (2/79), istīķamı (4/94), imķan (5/16), intīķāl (5/26), İsaķ (1/1), lāsdfıķ (1/28), mutlaka (2/9), naķlını (6/62), niķah (5/85), okulunuñ (4/14), saķaryada (4/90, 4/95), saķaryāya (4/90), saķāya (4/12), saķāyi (4/7), saķgat (4/41), saķovümüñ (5/12, 5/13), saķgovümüñ (6/12), selçuklarǵa (6/42), selçuklarıñ (6/40), sekiz (4/25), şarkısı (4/81), tarafdakı (2/20), taķıbüne (3/3), taķvım

(6/27), teyfiķ (4/36), yāndaķıne (1/36), yapıdık (2/72), yok (6/65), yoķuşıdur (4/81), ķarşısına (6/21), zevķ (2/76), haķgaten (5/19), haķġāten (5/49), ķāŗşılıġı (6/63), ķāşıda (6/27), ķāt (1/49), ķalma (6/41), ķapısı (6/69), ķapiymıŖ (6/83), ķapiyi (6/44), ķapısı (6/70), ķarşılıġ (6/65), ķasāba (2/44), ķaşısındaki (6/49), ķazım (4/84), ķomaya (2/87), ķonserlerine (6/9), ķurban (4/49), ķıķ (6/1), ķārķa (6/53)

ķ: Ön damakta boġumlanan patlayıcı, süreksiz ünsüzdür. Bu ünsüz, yanındaki kalın ünlüye raġmen boġumlanma noktasını korur. Böylece bir ünlü-ünsüz uyumsuzluġu da ortaya çıkar. Divriġi aġzında Ŗu örneklerde görölmektedir:

ķ: gördúķ (4/5), aŖıkare (4/67), gerekírdi (5/13), göreġegdíķ (6/29), ķabri (6/30), ķāzan (6/53), antıķa (6/86), antıķa (6/97), ķór (7/10), ķur (7/10), rōķatciydim (7/55), mıķdar (11/116)

h: Hırıltılı, sızıcı ve sedasız bir arka damak ünsüzüdür. Divriġi aġzının karakteristik sesidir. Diġer Anadolu aġızlarında olduġu gibi çoġunlukla k>h deġiŖmesi sonucunda kimi zaman da h>h deġiŖmesiyle ortaya çıkmaktadır.

aġuġ (6/29), gadılıġ (5/69), gırġ (6/73), gumandannıġ (5/72), gīġ (5/5), alduġ (1/13), aldūġ (4/51), ancak (2/88), andıġdan (2/54), aññayacaġsıñ (5/15), aŗtıġ (1/60), aŗġadaŖım (1/17), aŗġadaŖlara (1/20), aŗġadaŖlarımız (2/85), aradıġ (2/86), artuġ (2/28, 4/7), arġadan (4/94), arġadaŖlar (1/26), atamıyōġ (4/88), atıncaġ (3/4), ayakgabılıġ (5/21), ayaġ (2/89), ayaġgabılıġ (5/21), ayaġgabım (5/55), ayaġgabıcılıġ (5/3), aġızlıġ (5/8), aġa (1/56), aġdı (4/93, 4/94, 4/95), aġıtdı (4/87, 4/88), aġlımda (5/41), aġrāba (5/83), aġrabaları (2/63), aġrabası (5/85), aġıtduġ (4/88), bāsduġ (4/101), basacaġ (2/89), basamāġdan (1/19), baŖladıġ (1/3), baŖlıġ (2/45), baygınnıġ (2/87), baġ (5/11, 6/20), baġabülürsüz (1/56), baġadurōġlu (2/96), baġalım (6/62), baġdım (1/55), baġmeyá (5/13), baġTım (2/53), baġım (6/45), bıdıġlarıñ (5/1), bırāġdım (2/28), biġuġ (2/14), buġuġ (5/25), búġuġ (1/45), buġuġ (2/86), bulduġ (2/86), burāġ “bura” (6/19), burdacuġ “bu kadarcık”

(4/12), biraḥ (4/9), cızacāḥ (4/53), çalışduḥ (1/4), çalışıyduḥ (1/10), çalışduḥ (2/24), çaḥiylar (1/43), çaḥmā (5/15), çaḥmāğda (5/9), cırahlıḥ (1/4), cırahdım (2/2), cıḥaṭdı (1/19), cıḥardamazlar (2/93), cıḥdı (4/14, 4/31), cıḥdıñ mıydı (2/20), cıḥdıydı (4/32), cıḥduḥ (1/12), cıḥışını (6/52), cıḥıyurduḥ (6/7), cıḥış (4/83), cıḥmıḥ (4/71), cıḥmuḥ (3/7), cıḥsa (6/73), cıcuḥdūḥ (4/63), cıcuḥlarıñ (5/52), cıḥ (2/4, 4/78, 4/80, 4/82, 6/86), cıḥ (4/82), cıḥdur (5/79), daraḥlıḡı (4/37), daḥ (4/92), daḥacaḥlar (1/66), daḥarlardı (2/38), daḥğada (1/41), daḥıldıḥdan (2/64), daḥılıy (2/68), daḥılmaḡ (uçun) (2/59), daḥımı (2/67), doḥdörda (1/40), doḥduru (1/40), doḥsan (2/78), doḥuz (2/78), dutardūḥ (2/36), dutduḥ (4/47), duymamaḥ (2/74), emlaḥ (2/22), galdıḥ (4/31), galduḥ (4/84), galfalıḥ (1/4), gararlaḥdırmamaḥ (2/63), gatduḥ (4/90), gaḥdım (4/68), gaḥduḥ (4/19), gırıḥ (1/49), gırıḥcıymıḥ (1/37), gıḥ (4/52), goltuḥ (1/58), goḥladuḥ “kovaḥladık” (4/97), gurduḥ (4/97), gurtulduḥ (2/80), ilaḥğa “dayanıklılık” (1/65), işıḥlarıñ (6/28), lāḥurlu (5/38), maraḡözluḥ (2/1), maraḥlıydıḥ (6/9), noḥsan (6/67), olaḥaḥdan (1/24), olaḥaḥ (5/88), ölaḥaḥ (5/71), olaḥaḥdan (2/16), olduḥdan (5/77), oluḥlarıñ (6/77) onnuḥ (5/45), öḡtaḥ (5/82), ortaḥ (5/81), ohuduḥ (1/2), oḥ (4/3), oḥumuḥşlūmuz (1/62), oḥunan (6/71), oḥurdum (1/61), saḥardūḥ (2/33), sadıḥ (4/85), sıcaḥ (2/92), sıcaḥlıḥlar (2/14), sıḥdı (2/89), sıḥıcısı (1/28), sıcaḥdan (4/81, 4/82), söraḥ (2/49), sordūḥlarımız (2/5), soruyūḥ (2/5), soḥuḥ “soḡuk” (4/91), soḥduydu (4/35), soḥuluydu (5/9), şaḥ (6/30), şaḥlıḡı (6/40), tanuruḥ (2/45), taḥsiye (1/23), topluyaraḥ (5/72), topraḥda (2/39), topuḥdan aḥşā (1/49), toyḥanā (2/61), ufaḥuduḥ (4/62), ulaḥaḥ (6/72), ularaḥ (5/73), vāḥdım (1/63), vaḥıt (1/61), vaḥvımız (5/74), yāḡlıḥ (5/28), yālñiz olduḥ (2/28), yapacaḥsıñ (4/57, 4/58), yapdıḥ (2/41), yapduḥ (4/27, 4/48), yapraḥ (6/67), yatmaḥ [mı] (1/44), yaḥın (5/83), yaḥınlarına (2/52), yıḥıḥ (5/75), yolladıḥ (2/42), yoḥ (4/1, 4/6, 4/8, 4/19, 4/100, 5/16, 5/87), yōḥ (5/55), yōḥari (1/50), yoḥdur (5/10, 5/13), yoḥsa (3/5), yōḥsa (2/9), yuvarlaḥ (5/29), yūḥ (6/66), zorluḥ (2/17), íaḥ (6/47), íaḥur (5/38), ḡaḥamazdım (1/59), ḥārka “harika” (6/53), ḥafız (3/12), ḥalen (2/61), ḥangileri (6/76), ḥanı (5/18), ḥanı

(6/53), hırŞik (6/12), hırhızlıh (6/84), hısım (5/83), horöbek (4/18), kırhı (6/73)

K: k-g arasında yarı tonlu bir ön damak ünsüzüdür.

ğétmeK (5/66), erkeKler (11/52), ilK (11/78)

Ḳ: ḳ-ğ arasında yarı tonlu, patlayıcı bir art damak ünsüzüdür.

ayaḲgabiçılıh (5/3)

Í: g, k gibi l ünsüzü de çift boğumlanmalı ünsüzlerdendir. l ünsüzünün bazı örneklerde kalın ünlülerin yanında, iki boğumlanma noktasından daha önde olanında boğumlanmasıyla oluşur. Divriği ağzında tespit ettiğimiz şu örneklerin aslî şekillerinde de bu ses bulunmaktadır:

her_ālda (1/32), [her] alda (1/46), Íağv oldı (2/17), dóneÍ (4/15), gaÍanıñ (4/18), āÍa “hâlâ” (4/77), íhdilaÍ (4/86), gāÍP (5/29), Íaḥur (5/38), elálúsul (5/43), gabúÍ (5/65), Íāḥ “levha” (6/47), meseÍa (6/62), másaÍa “mesela” (6/64), āÍda (6/76)

ñ: Nazal orta ve arka damak ünsüzüdür. Boğumlanması sırasında geniz yolunun açık olması, bu sese nazallık özelliği kazandırmaktadır. Bu ünsüzün ön ve arka boğumları olmak üzere iki türü vardır. Ön boğumlanmalı ñ ünsüzü, ince ünlülerin yanında bulunmaktadır. Diğeri ise kalın ünlüler yanında bulunan bir art damak ünsüzüdür ve kalın ünlülerle kullanılmaktadır.⁷³ Çalışmamızda ñ ünsüzünün her iki şekli de “ñ” ile gösterilmiştir. Bu ünsüz Divriği ağzının karakteristik sesi olup bazı kelime köklerinde, ilgi ekinde, teklik ikinci şahıs iyelik ve şahıs eklerinde görülmektedir.

āñādıñ (1/44, 1/50), yeñi (1/62,2/41), beñzer (2/10), yeñİden (2/22), yālñız (2/28), iñgeñde “Divriği’de bir yer adı” (4/20), soña

⁷³ Bk.: Ahmet B. ERCİLASUN: KİA, 99; Z. KORKMAZ, GBAA, 57; M. Emin EREN: ZBKİA, 33; Ahmet BURAN: KBAYA, 48; Z. KORKMAZ; NYA, 69; M. SAĞIR: “Anadolu Ağızlarında Ünsüzler”, TDAY-Belleten-1995, 402; M. SAĞIR: EYA, 79.

(4/31, 4/41, 4/47, 4/56, 4/85, 4/86), dúñlũnde “önlerinde” (4/42), sōña (4/45), sōña (4/50, 4/54), diñēgen (4/63), sōñadan (4/77), buñna (5/15), aññayacañsıñ (5/15), añadıñ mı (5/37), diñilmiş (5/69), suña (5/70), soñe (5/77), áñadıñ mı (5/81), eñ (5/83), yañı (5/84), soñadan (6/31), aññıyabildiñ mi (6/54), tañırsuñ (3/12), biñ (6/1), añadıñ mı (6/18), aħdeniziñ (1/5), bunnarıñ (1/28), yemenciniñ (1/8), vinciñ (1/14), boruñ (1/15), balđıñ (1/21), yuceniñ (1/23), sığörtanıñ (1/33), sığörtanıñ (1/34), nũmũneñ (1/36), dağgezeniñ (1/38), vèrmesseñ (1/50), yèmiyesiñ (1/52), yatāñ (1/56), dolañ (1/67), garısmayılğiliñ (2/3), onũñ (2/6), kişiniñ (2/9), erzurumuñ (2/13), dağıñ (2/15), çıhdıñ mıydı (2/20), birlikleriñ (2/24), tallalarıñ (2/29), çütüñ (2/38), sav olasıñ (2/41), allahıñ (2/54), peygamberiñ (2/54), akrabalarıñ (2/55), diyusuñ (2/57), onlarıñ (2/63), ossuñ (2/66), söylèysiñ (4/1), alursuñ (4/4), olursuñ (4/4), söyliysiñ (4/5), gecenıñ (4/11), okuluñ (4/14), okulunıñ (4/14), galanıñ (4/18), oranıñ (4/26), ayāmızıñ (4/37), abayuñ (4/38), siyirtiñ (4/47), ayıñ (4/49), ediñ (4/50), yapacañ (4/55), yapacañsıñ (4/57, 4/58), onñ_ (üçün) (4/58), zamanıñ (4/60), devletiñ (4/62), dèvletiñ (4/63), soñadan (4/76), onuñ (4/77), yüreğiniñ (4/77), suriyeniñ (4/79), vavamıñ (4/83), saķaryanıñ (4/93), saķaryanıñ (4/94), bilüyuñ musuñ (5/1), bıdıñlarıñ (5/1), camünüñ (5/4), getürsüñ (5/11), saķovũmuñ (5/12, 5/13), ceketiniñ (5/16), Sorarsıñ (5/40), oñ (5/41), soñā (5/46), liranıñ (5/46), diyebilirdiñ (5/49), ğonişiyisiñ (5/50), çocuğlarıñ (5/52), süzüñ (5/89), ğadınıñ (5/89), baćınıñ (5/89), ğirdiñ mi (5/2), yapđıñ (5/2), ğocasınıñ (5/64), vamlèketiñ (5/74), tárafıñ (5/76), ğálmedıñ (5/80), ğálmedèñ (5/81), ónuñ (5/82), düyünüñ (5/84), ğöreçeñsiñ (6/24), ğirerseñ (6/24), tanısiñ (6/24), vurmasıñ (6/26), şahıñ (6/30), defnediñ (6/30), ğörüyosuñ (6/32), selçuklũlarıñ (6/34), eserniñ (6/34), ğörejeñ (6/34), ğörüyũrsuñ (6/35), biliyòsuñ (6/35), selçuklũlarıñ (6/37), ğörüceñsiñ (6/37), ğörüyusuñ (6/38), selçuklarıñ (6/40), oñ “onun” (6/43), ğirişiniñ (6/43), eserleriñ (6/44), ğörüyòsuñ (6/45), yazınıñ (6/47), şunuñ (6/48), ğóriy mişúñ (6/49), ğörüyü mısúñ (6/53), aşrıñ (6/56), yaññız “yalnız” (6/56), ğörüyusúñ (6/58), báyazitiñ (6/59), assıñ (6/60), caminiñ (6/62), bunuñ (6/65), hèbsiniñ (6/66), tamamınıñ (6/68), zamanıñ (6/69), yumurtanıñ (6/72), ètmiyiñ (6/73),

vunuñ (10/80), kümsenüñ (3/9), zámannıñ (3/10), istiyursuñ (6/10), amcasıñ (6/11), saķğovümuñ (6/12), baķlamañ “baķlamayın” (6/14), gördüķüñ (6/17), hanımınıñ (6/20), yeriñ (6/21), etmeyiñ (6/75), oluķlarıñ (6/77), alsıñ (6/78), řāhıñ (6/78), baharsañ (6/81), aññarsıñ (6/81)

P: p-b arasında, yarı sedalı ve patlayıcı bir ünsüzdür. Divriķi aķzında daha çok b’ye yakın seslendirilmektedir.

hēPsi (1/7), kerPiķ (2/60), yaPdum (4/22), gālP (5/29), yaPdım (6/4), veriP (6/67), dePmede (7/60)

S: s ile z arasında yarı sedalı, sızıcı diş ünsüzüdür. s>S ve z>S deķiřmelerinden doğmuştur.

čerkeS [bi arķadař] (1/17), biS (2/15, 4/7), bilmiyōruS (4/8), otúS (5/20), Sorarsıñ (5/40), öküS (7/109), öķúS (7/115), büreS (8/32), Samanlar (8/33), diyürüS “diyoruz” (8/72), tenciremiS “tenceremiz” (9/107), ğoyuruS (11/65), arķıSında (11/262)

ř: Yarı sızıcı, sedasız, diş, diş eti ünsüzüdür. Bu ünsüz peltek s olarak da nitelendirilmektedir.⁷⁴

bīř (2/47), gış (2/48), annamıyřuñ (2/95), bayĝuř (4/40), ířmi (5/7), ĝóriy miřúñ (6/49), şulusa (7/111)

ř: ř ile j arasında yarı sedalı, sızıcı diş-damak ünsüzüdür. ç>ř, ř>ř deķiřmelerinden doğmuştur.

heş (5/51), hırşik (6/12), ĝabıymıř (6/80), ķapiymıř (6/83)

T: t ile d arası yarı sedalı, süreksiz, patlayıcı diş ünsüzüdür. d>T, t>T deķiřmelerinden doğmuştur.

reşberlikTen (1/3), Tene (1/6), ezdükTen (1/16), ĝetürdükTen (1/27), baķTım (2/53), usTuya (5/10), elmaslıTır (5/29), ismeT (7/47),

⁷⁴ Turgut GÜNAY: RIA, 16-77.

şarTlarını (8/22), müddeT (10/22), üsTünde (11/62), gatTıyyen (11/207), sırTından (12/117)

đ, ğ, ħ, ı, ŋ, ñ, ʀ, ʁ, ʒ: Ünsüz düşmesinden bir önceki safhayı gösteren ünsüzlerdir. Bunlar, boğumlanma şiddetini kaybeden gevşek boğumlanmalı ünsüzlerdir. Zayıf olarak telâffuz edilmektedirler.⁷⁵

đ: bedredđin (4/37), gündüz (12/97)

ğ: düğürcü (2/42), allağ (2/85), bağadurōğlu (2/96), mağallelerine (4/18), bambaşğ (5/21), sağat (5/29), möğēzzin (5/3), veyağut (5/66), doğmuş (5/68), ğiğ (5/79), dağında (3/1), cücüğ (3/5), muğafız (6/5), mağramam “mendilim” (6/13), gördüğün (6/17), gördüğüz (6/50), ağaşlar (6/82), yapıyorsağ (11/133), diyecēğsiñ (7/3), semağ (7/23)

ħ: ħe (4/52, 4/53), ħer (6/16), zehirlenmiş (11/284)

ı: amelyát olmuşum (1/55), eylül (2/33), soyabılúyòllardı (4/74), galmış (5/41), selçuklıların (6/34)

ŋ: şindi (2/47), buñdan (2/65), oñdan (4/50), inönüñnen (4/84), oñdan (4/98), genç (5/33), ħaşı (6/53), pencireden (6/84)

ñ: göndermeñ (1/40), òlanıñ (2/41), şèyiñ (5/3), añadıñ mı (5/37), onuñ (6/9)

ʀ: ğadağ (1/10), gāğşıda (1/16), ağhadaşım (1/17), taraFdan (1/18), çıhağtdı (1/19), sırtında (1/19), ağhadaşlara (1/20), bindüğü (1/23), ğetüğü (1/24), olağahdan (1/24), ğetüğüler (1/26), götdüler “götürdüler” (1/33), endüğüler “indirdiler” (1/34), telifun etmişler (1/38), buğdan (1/38), oğda (1/38), götüğüler (1/43), götüğ (1/51), şaşarğ alurşüz (1/56), artığ (1/60), değēlendürüydüm (1/63), vērep (2/39), göğsünler (2/43), göğdüler (2/46), oğdan (2/46), birbirlerini

⁷⁵ Bk.: Ahmet B. ERCİLASUN: KİA, 101; Zeynep KORKMAZ: NYA, 70; Zeynep KORKMAZ: GBAA, 57; M. Emin EREN: ZBKİA, 34.

(2/47), aḡhadaşlarımız (2/85), õrdan (2/95), burda (4/7, 6/107), otururken (4/9), var (4/15), burdā (4/20), ġádeḡ (4/28), biḡ (4/28), vurúyõḡ (4/66), nöbetcüleḡi (4/100), deḡdi (4/15, 4/102), deḡdi (4/88), getürsüñ (5/11), āranmasınā (5/16), getürdü (5/19), olabiliḡ (5/35), kesikdiḡ (5/36), mısıḡdan (5/70), õḡtaḡ (5/82), oḡtada (6/29), şurda (6/38), selçuklaḡ (6/42), oḡtada (6/47), şunlaḡla (6/52), asrıñ (6/56), būrda (6/57), ödulaḡnı “ordularını” (6/57), kâḡşılıḡı (6/63), varmış (6/107), kültürlü (6/1), cilalanıyõḡmuş (6/74), şurdan (6/79), ġaḡaḡ “kalkar” (7/25), kadinnaḡnı (7/14), köleḡüñ (7/6)

y: çalışıyduḡ (1/10), şey (2/31), eylül (2/33), böyle (4/17, 4/65), õyle (4/61), şey (4/79, 5/87), tabiy (5/39), süyler “söyler” (5/54), düşmeyen (5/85), düyünüñ “dügünüñ” (5/84), şiy (6/64), yüz (6/1), şeyiyle (6/6), süyledüm (7/49), emriyñen (7/66), düyünneri (7/6)

z: çizme “çizme” (5/6)

II. ÜNSÜZ İLİŞKİLERİ

Bu bölümde ünsüzlerin birbirleriyle olan ilişkileri benzeşme, benzeşmeme, ünsüz uyumu ve ünsüz uyumsuzluğu yönlerinden incelenecektir.

II.1. Ünsüz Benzeşmesi

Bir ünsüzün kendisine komşu olan veya olmayan herhangi bir ünsüze tesir ederek, onu çeşitli yönlerden, tamamen veya kısmen kendisine benzeştirmesidir.⁷⁶ Bunu benzeşmenin yönüne göre “ilerleyici” ve “gerileyici”, benzeşmenin durumuna göre ise, “tam benzeşme” ve “yarım benzeşme” başlıkları altında inceleyeceğiz.

II.1.1. Komşu Ünsüzler Arasındaki Benzeşme

İlerleyici ve gerileyici olmak üzere iki yönlü olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁷⁶ Bk.: Ahmet B. ERCİLASUN: KİA, 125; Ahmet BURAN: KBAYA, 50-51; Zeynep KORKMAZ: NYA, 92.

a) İlerleyici Benzeşme

a.1. Tam Benzeşme

nl>nn: günnêrden “günlerden” (1/23), bunnáriñ “bunların” (1/28), günnêrden (1/30), annámı (2/6), sürenner (2/36), tapannan “tapanla” (2/37), onnarıñ (1/32), onnarıñ (2/66), insannar (2/81), baygınnıñ (2/87), annamıyaşuñ (2/95), onnarı (4/75), düşenner “düşenler” (4/74), onnuñ (5/45), gumandannıñ (5/72), onnar (2/50, 6/25), bunnarı (6/38), şúnnar (6/56), şınnarda “şunlarda” (6/60), önnemiş (6/62), düyünnerde (7/32), zamannara (7/49), çınnasıñ (8/18), iñniyim “inliyorum” (11/296), düyünneri (7/6)

ñl>ññ: aññayacañsıñ (5/15), aññıyabildiñ mi (6/54), aññamıyurum (8/32), yaññış (11/36)

sl>ss: assında (5/87)

sr>ss: assıñ “asrın” (6/60)

st>ss: yas sut “yas tut” (13/203)

şl>şş: yaşşılāğa (13/205)

şy>şş: beş şüz (1/49)

zy>zş: doşuz şüz (2/11), doşūz züz (5/5)

a.2. Yarım Benzeşme

çy>cc: üç cüz (12/5), öc cüs (12/17)

nl>ñn: buñna “bununla” (5/15), seriñner (11/73)

ñl>ñn: añnar (5/55)

pr>Pb: yaPbañ (12/60)

b) Gerileyici Benzeşme

Bir ünsüzün kendisinden önceki ünsüzlerden birine tesir ederek onu kendisine benzeştirmesidir.⁷⁷

b.1. Tam Benzeşme

hm>mm: memmed (5/4, 10/1)

ln>nn: yalnız (6/51)

ls>ss: ossuñ (2/66, 11/119), boynüssu (11/235)

nl>ll: ollar (3/11)

rl>ll: dëller (2/5), tallalarıñ (2/29), düzlellerdi (2/38), gömellermiş (4/9), dëllerdi (5/21), ğëydirillerdi (5/33), deller (5/90, 6/11), yelleri (6/19), yelleşim (6/42), rüzgallar (6/55), çekeller (6/68), iħdıyallar (6/97), yaħállar (7/13), ayellersiñ (7/59), dāıtıllardı “dağıtırlardı” (8/58), yuvallaħ (8/60), ħellë “herle” (9/58), billik “birlik” (9/71), ısınullar (11/73), sanatķallar (11/179), obülleri (12/186)

şç>cc: accı “aşçı” (7/91)

şç>çç: iççi (12/12)

rs>ss: gótüsse “götürse” (11/302)

rl>ll: soyabılúyöļlardı (4/74)

zl>zz: denizzidë (6/4)

zs>ss: vërmesseñ (1/50), çıħaramassız “çıkaramazsınız” (2/90), yazdürámassıñ (7/35), göndermessiñ (11/320)

b.2. Yarım Benzeşme

mb>nb⁷⁸: anbuíasda (1/33), anbuíasına (1/34)

⁷⁷ Ahmet BURAN: KBAYA, 51.

⁷⁸ mb>nb ve nb>mb benzeşmeleri için bk. Ahmet B. ERCİLASUN: KİA, 129; Zeynep KORKMAZ: GBAA, 73; Selahattin OLCAY: Erzurum Ağzı, 33-34.

nb>mb: mimberlere (6/70)

ñl>ñn: diñne (12/202)

II.1.2. Uzak Ünsüzler Arasındaki Benzeşme

Bir kelime ya da ifade içerisindeki kelimelerde, birbirinden uzak olan ünsüzlerin benzeşmeleridir.

a) İlerleyici Benzeşme

Tam Benzeşme

nl>nn: bünebindik “binebildik”(2/88)

sy>ss: südünü suğordunu (12/99)

sz>ss: sös (2/56)

b) Gerileyici Benzeşme

Tam Benzeşme

yz>zz: züz (10/1)

II.2. Ünsüz Uyumu

Türkçede sedalı ünsüzlerden sonra sedalı, sedasız ünsüzlerden sonra da sedasız ünsüzlerin gelmesi kuralına ünsüz uyumu diyoruz. Divriği ağzında genellikle sağlam olarak karşımıza çıkmaktadır.

II.3. Ünsüz Uyumunun Bozulması

Divriği ağzında daha çok sedalılaştırma yönünde ünsüz uyumu bozulmaktadır. Sıklıkla görülen bu sedalılaştırma eğilimi Eski Anadolu Türkçesinin devamı olarak nitelendirilebilir.

amelyát_etti (1/54), anbulasda (1/33), andıhdan “andıktan” (2/54), asgerden (4/71), asgeri (4/94), asgeri (2/21), asgerlig (2/11), asgerliğı (6/5), asgerlüg (4/71), ásger üdü (3/10), aşdım (1/55), atdığı (2/81), atmışda (6/4), añnar (5/55), ayakgabılıh (5/21), ayağdan (1/65),

ayaḡgabılıḡ (5/21), ayaḡgabıçılıḡ (5/3), aḡdı (4/93, 4/94, 4/95), aḡıtdı (4/87, 4/88), aḡıtduḡ (4/88), bāsduḡ (4/101), başladıḡ (1/3), baḡdım (1/37), baḡTım (2/53), beşde (1/2), bēşde (5/5), bırāḡdım (2/28), bitdi (3/11), bitlisde (4/22, 4/24), bitmişdi (2/13), boşdu (5/37), basḡunu (4/100), bıtđuk (4/51), çalışdı (4/56), çalışdım (4/52), çalışduḡ (1/4), çalışdım (2/2), çalışduḡ (2/24), çaḡgılı (2/17), çekdi (1/42), çekdik (2/17), çekdük (2/85), çekdi (10/80), çıraḡdım (2/2), çıḡduḡ (1/2), çıḡardamazlar (2/93), çıḡartdı (1/19), çıḡmuşdı (3/7), çıḡsa (6/73), çocuḡdūḡ (4/63), dēmişdüm (6/32), devletdē (6/39), dikdiler (1/43), divrikde (1/6), doḡguz (2/73), dutdum (1/54), dutduḡ (4/47), dükḡanı (5/3), düşdü (4/37), ēkdim (2/27), ekildikten (2/37), enişdem (4/35), esḡı (2/61), esḡı (1/8), esḡü (5/57), esḡı (5/20), etdi (4/86), ētdük (4/10), ezdükTen (1/16), ēsḡı (5/1), gatdılar (1/30), gaybetdük (3/11), gararlaşdırmāḡ (2/63), gatduḡ (4/90), geçdi (1/60), geldükden (2/95), gelmişdi (1/11), geşdiñ (2/10), getdi (4/13), gētdiler (1/33), getdim (2/73), gētdük (4/31), getdīmiz (2/77), gētdik (4/17), getirttik (2/44), getürmüşdik (2/68), getürtdük (4/7), gırıḡcıymış (1/37), girmişdi (2/14), gitdik (2/47), gösdermişdi (2/14), götdüler (1/33), gürcisandan'a (4/107), ḡetdi (4/26), ḡētdim (4/17), ḡetdük (4/36, 4/47, 4/99), ḡetmişdük (4/30), ḡetürdükTen (1/27), ḡeynildihden (5/27), ḡētdim (1/40), hasde (4/4), hatda (5/67), haḡḡäten (5/49), hōrabekde (2/60), hētda (4/81), işde (4/42), işde (6/55), ilaḡḡa (1/65), isde (6/34), isdenüyür (5/55), istüyü (2/79), işde (4/48, 4/57, 4/58, 4/86, 4/87), işdē (4/39, 4/77), işde (1/56), işdē (2/62), kesdi (4/75), kesikdiḡ (5/36), kipce "kipçe, sıkıca" (1/21), lāsdiḡ (1/28), mahgemeyē (4/92), mısdaḡa (1/19), musdaḡa (5/7), mūhdacımış (2/6), mūhdaçdūr (2/4), nōbetcülerḡı (4/100), olaraḡdan (1/31), olaḡaḡdan (1/24), olmüşdu (4/21), rahatdı (6/6), reşberliḡe (1/2), reşberlikTen (1/3), reşberlükde (2/27), sabahdan (4/70), sanatda (1/3), segsen (2/73), sivasda (5/78), sivasdan (2/69), siçaḡdan (4/81, 4/82), siyirtde (4/22), sökdüler (4/11), sökdü (4/13), söylemişdi (2/56), söyletdürmēḡ (4/67), sökdüler (4/7), sēḡgiz (4/83), táraḡdan (2/71), tarif etdini (2/95), taḡaḡdan (1/18), topcu (2/19), topuḡdan aşşā (1/49), türkce (2/94), usda (2/3), usdam (1/6), usdamız (2/4), usTuya (5/10), üsdü (5/36), üsdüm (4/96), üsdünde (4/69),

üsdüne (4/64, 4/68), üşden sora (1/13), üşdē (2/24), vāhdım (1/63), vasğunu (4/99), vazgēşdı (4/55), veyağutda (2/50), yāpdurması (4/37), yapıdı (1/27), yaPdım (6/4), yapıdırmış (6/59), yapıdık (2/72), yapıdık (2/41), yaPdım (4/22), yapıdurma (4/41), yapıdurmiya (4/25), yapıduğ (4/27, 4/48), yatdı (10/80), yatdım (1/57), yatdım (1/61), yetişdim (4/19, 4/69), yoğdur (5/10, 5/13), zabahdan (4/2), zabd etdikden (5/70), zurlaştırmış “zorlaştırmış” (6/69), hōrabekde (2/60), atdım (7/64)

III. ÜNLÜ-ÜNSÜZ UYUMUNUN BOZULMASI

“Genel olarak Türkçe’de çift dudak ve diş-dudak ünsüzleri dışında kalan ünsüzlerin ince ünlüler yanında önde, kalın ünlüler yanında ise arkada olmak üzere ikişer boğumlanma noktaları vardır.”⁷⁹ Ünlü-ünsüz uyumu, dilimizde ince (ön) ve kalın (arka) olmak üzere iki türleri bulunan ünsüzlerden incelerinin ancak ince ünlülerle, kalınlarının da ancak kalın ünlülerle yan yana bulunabilmesidir.⁸⁰ Divriği ağzında ünlü-ünsüz uyumsuzluğu çoğunlukla ğ ünsüzünün ince ünlüler yanında bulunduğu durumlarda görülür. Bunun yanında g, k, k ünsüzlerin yarı kalın ve ince ünsüzlerle birlikte kullanımı da ünlü-ünsüz uyumunu bozmaktadır.

ğömülür (4/13), ğetdi (4/15, 4/20), ğetdim (4/17), ğediyi (4/17), seķíz (4/25), ğetdi (4/26), ğelmiş (4/27), ğeçememişler (4/29), ğetmişdük (4/30), ğeldüm (4/32), ğeldük (4/33), ğeldük (4/50), ğürev (4/37), ğediyürüs (4/46), ğeldik (4/51), ğeçiy (4/57), ğeldi (4/58), ğediy (4/66), ğeliyör (4/70), sēķiz (4/83), gara (4/84), ğárar (4/92), ğendi (4/98), ğetdük (4/99), esgi (5/20), ğeydirillerdi (5/33), ğendi “kendi” (5/87), hükümet (5/2), ğirdiñ mi (5/2), ğórümce (5/64), ğetmeK (5/66), püşmanğül (5/68), ğiğderdi (5/79), ğálmedíñ (5/80), ğöreçehsiñ (6/24), ğúl (6/48), ğóriy mişún (6/49), ğádın (2/86), ğórdüñ mü (6/21), ğeder (5/6), ğeliyi (4/75), ğeynildihden (5/27), ğördúk (4/5), saķáyı (4/7), bindük (4/51), herűf (4/66), aşıkare (4/67), kór “kör” (4/69), hētda (4/81), gerekirdi (5/13), Íahur (5/38), TúķÇe (6/47), mesela (6/62),

⁷⁹ Turgut GÜNAY: RIA, 61.

⁸⁰ Bk.: Ahmet B. ERCİLASUN, KIA, 104.

[her] alda (1/46), lağv oldu (2/17), górdúk (2/79), halbúkı (2/84), geniş (6/11), yihiyu (6/13), rüzgallar (6/55), kóçek (8/28), kırsü (8/69)

IV. ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ

IV.1. Sedalılaşma

Sedasız ünsüzlerin, kendi karşılıkları olan sedalılar hâline gelmesidir. Bu, ünsüzlerin boğumlanması sırasında, ciğerlerden gelen havaya ses tellerinin titreşerek seda vermesi, ünsüzlerin sedalı niteliğı kazanması olayıdır.⁸¹ Divriğı ağızında sedasız ünlülerin sedalılaşması ön seslerde, iç seslerde ve son seslerde görölmektedir.

IV.1.1. Ön Seste Sedalılaşma: Ön sesteki sedalılaşmalar Divriğı ağızında şu şekillerde görölmektedir:

ç->c-: cızacāh (4/53), cızardı (4/54), cızme (5/5), cızme (5/6)

f->v-: valan (8/39)

h->ğ-: ğale “hâle” (4/58, 4/59), ğemen (9/23), ğale “hâle” (4/59)

k->g: gatdılar (1/30), gış ıdı (1/31), gırır (1/49), goltuğ (1/58), galdur (1/59), gırıldı (1/64), gurdum muydu (2/8), gış (2/16), gara (2/34), gız (2/42), gıza (2/42), gaynınanam (2/48), gış (2/48), gayın vâldem (2/49), gardaşım ıdı (2/51), gârdaşına (2/52), galma (2/62), gararlaşdırmah (2/63), gatılı (2/70), guvvet (2/76), gurtulduğ (2/80), gıl (2/80), gayıb olan (2/85), konuşsa (2/94), konuşamiy (2/94), guş (3/4), gafadan (3/9), gağdı (3/11), gaybetdüğ (3/11), garaböcük (6/8), konuşmalarını (6/10), gırmışlar (6/21), gulânda (6/22), gaFadan (4/1), gayboldı (4/11), gağduğ (4/19), gadar (4/29), garşılaşmaya (4/30), galdığ (4/31), gıral (4/34), gırala (4/34), gırıldı (4/37), goşamiyörüdüm (4/39), gardaş (4/42), konuşub (4/44), gomütanı (4/45, 4/46), garşıt (4/46), gığ “kırk” (4/52), gördu (4/53, 4/54), gumaşı (4/54), konuşamazlardı (4/62), gağdım (4/68), garşı (4/70), gâşmış (4/71), gayıb olmuş (4/71), gayseri (4/75), galduğ (4/84), gara (4/84),

⁸¹ Bk.: Ahmet B. ERCİLASUN: KİA, 106; Zeynep KORKMAZ: GTS, 151.

gayardı (4/85), galmışlar (4/86), gatduḥ (4/90), guramadılar (4/91), guramadılar (4/94), galíy (4/96), goḷaduḥ (4/97), gurduḥ (4/97), gūmandanı (4/98), galmış (5/19), gā́P (5/29), gız (5/33), gat gāt (5/36), gaḷmış (5/41), galan (5/44), gullanılmış (5/44), gocasına (5/54), goruduḡ (5/88), goymúş (5/89), goymuş (5/90), gonaḡ (5/2), gīḥ “kırk” (5/5), guma (5/64), gocasının (5/64), gardaşına (5/65), gadın (5/65), gabú́ (5/65), gadılıḥ (5/69), gumandan (5/71), gumandannıḥ (5/72), gara (5/76), gurdelesini (5/76), gapıy (6/32), gısmı (6/32), gapısı (6/33), gartalları (6/35), gırmış (6/39), gıble (6/44), gapıy (6/50), gırḥ (6/73), gaşık (8/24)

k->g-: gi “ki” (4/19, 5/15)

k->g: góyun “köyün”(3/2), gurdalanda “Kurtalan’da” (4/51), góydü (7/65), guccük (11/256), gúÇcügüm (12/82)

k->ğ-: beşe ġadár (1/2), ġaldım (4/23, 4/24), ġádeḡ (4/28), ġomütanıydı (4/39), ġarşılaşmáya (4/44), ġumaşı (4/53), ġardáš (4/57), ġardaşı (4/59), ġaragoldan (4/64), ġaragöla (4/66), ġonserve (4/87, 4/88), ġonserveleri (4/88), ġárar (4/92), ġendí (4/98), ġısmıs (4/99), ġalanı (4/101), ġadár (4/102), ġıyámátá (4/102), ġadan “kadar” (5/44), ġonişiyisñ (5/50), ġaynânasına (5/53), ġayın (5/54), ġandi “kendí” (5/87), ġadın (5/89), ġadınıñ (5/89), ġadaḡ (1/10), ġalmadı (1/16), ġırıldı (1/39), ġoláy [ġoláy] (1/50), şaşar ġalursüz (1/56), ġaḡamazdım (1/59), ġızdım (1/59), ġırdım (1/59), ġendi (2/27), sürmedüġ (2/28), ġi (2/31), ġádın (2/86), ġeder (3/5), ġapıdă (5/67), ġaleden (5/68), ġalêde (5/68), ġadısı (5/74), ġaFasına (5/80), ġısımđan (6/31), ġapıġane (6/33), ġāpılar (6/34), ġapiy (6/35), ġartalı (6/38), ġıble (6/41), ġadar (6/60), ġızdı (6/8), ġafaā (6/15), ġapat (6/16), ġırmışlar (6/23), ġırmışlar (6/23)

k->g-: gaḷanın (4/18), gafileleri (4/74), gabile (5/70), gale (5/73), gadar (6/4), galdım (6/4), ġayınlarına (5/56), ġaġar “kalkar” (7/25), ġavılêdiy (11/40), ġabır (11/122)

p->b-: üş beşli “üç peşli” (5/23), bazara (7/7)

s->S-: Sorarsıñ “sararsın” (5/40)

s->z-: zabahdan (4/2), zabay “sabah” (4/40), zūd (11/363), zaladalıñ (13/179)

t->d-: dutdum (1/54), daḥacaḥlar (1/66), dutarduḥ (2/36), daḥarlardı (2/38), daḥılmağ (2/59), daḥıldııñdan “takıldıktan” (2/64), daḥımı (2/67), daḥıliy (2/68), daşlarken (2/79), daşıñ (2/81), daşlama (2/91), dabançayı (3/4), daşlı [maşlı] (3/6), daş (4/13), dāş (4/13), dónel (4/16), daraḥlıǵı (4/37), dutduḥ (4/47), dutuydu (4/65), dene (4/69, 4/70), daḥ (4/92), dāc (4/95), dōlbent (5/42), daşı (6/36), dane (6/63), def (7/9), daḥarız “takarız” (9/16), dōlbendiñ “tūlbentın” (9/64), duzlaruḥ “tuzlarız” (9/98), datlı (10/25)

t->T-: Tene (1/6)

IV.1.2. İç Seste Sedalılaşma

-ç->-c-: kipce “kipçe, sıkıca” (1/21), vincin (1/14), gırıḥcıymış (1/37), mūhdacımış (2/6), topcu (2/19), türkce (2/94), amacıyla (6/59), Bedrü Uluc’a (4/40), acımızdan (4/87), nöbetcüleḡı (4/100), ucū (5/36)

-ç->-Ç-: TükÇe (1/62), nübetÇiydim (6/27), TúkÇe (6/47), üÇ (7/105)

-f->-F-: taḡaFdan (1/18), gaFadan (4/1), herüFler (4/46), taraFı (4/75), taraFında (4/80), eFendim (5/20), teraFım (5/27), eFendi (5/46), ḡaFasına (5/80), seFer (7/77), motiFlemişler (6/97)

-f->-v-: evendi (4/25), etravu (5/44), ávandim “efendim” (5/53), küvür (5/86), vaḥvımız (5/74), terava (5/80), hoşavlı (7/82), ḥoşovnan (16/37)

-h->-ğ-, -ḡ-: silaḡlı (1/31), daḡa “daha” (1/60), veyaḡutda (2/50), naḡıyeyı “nahiyeyi” (3/2), cíḡan “cihan” (3/7), saḡa “saha” (4/36), hāḡānç “işte” (4/54), aḡa “aha” (4/69), şüfaḡāne “şifahane” (6/32), ḡapıḡane (6/33), şaḡıt (8/14), maḡalle (10/52), aḡā (11/63),

şēğre “şehir” (11/173), şeğerli (11/262), lōğsa “lohusa” (11/344), sığatlı (11/367), bağalı (12/105), bağara (12/125)

allağa (2/85), mağallelerine (4/18), veyağut (5/66), muğafız (6/5), mağramam “mendilim” (6/13)

-k->-g-: ilyahgası (1/16), çağgılı (2/17), gadar (2/21), gışlalar (2/22), başgá (4/19), sağgat (4/41), ğaragoldan (4/64), ğaragòla (4/66), avgat (4/68), eşgıya (4/72), başga (5/18), hağgaten (5/19), ayağgabılığ (5/21), ayakgabılığ (5/21)

-k->-g-: reşberliğe (1/2), esgî (1/8), deynegi (1/58), mesleginē (2/1), asgerlig (2/11), gördüğden sora (2/12), asgerî (2/24), esgi (2/61), segsen (2/73), asgerliği (3/10), ásgerüdü (3/10), izinlige (4/32), girdüğümüz (4/60), asgerden (4/71), asgerlüg (4/71), yüregiy (4/77), asgerümüz (4/80), mahgemeyē (4/92), esgî (5/1), ēsgî (5/1), şüngü (5/17), esgü (5/57), enigi (5/89), dedigim (5/66), begledim (6/25), göreçegdík (6/29), asgerlerî (6/59), ásginiñ (7/6)

-k->-ğ-: hağgaten (1/40), ilahğa (1/65), önlüğe (2/34), doğğuz (2/73), tağübe “takibe” (3/1), bayğuş “baykuş” (4/40), yüreginiñ (4/77), geldüğü (4/78), sēkgiz (4/83), vasğunu “baskını” (4/99), dükğanî (5/3), esgî (5/20), hağgäten (5/49), ayağgabım (5/55)

-k->-ğ-: fevgálede (8/27)

-k->-K-: erkeKler (11/52)

-k->-K-: ayaKgabıçılığ (5/3)

-p->-b-: yabdım (1/4, 4/23), hebsî (1/8), taban “tapan” (2/39), yabdılar (2/47), reşberlükde (2/27), kerbîç (2/60), reşberliğe (1/2), reşberlikTen (1/3), hēbsi (4/20), yabduruyórdı (4/40), habsaneye (4/66), antebden (4/74), ārbe (4/78, 4/79), arablarnan (4/79), cebğesinde (4/84), ayıbdur (5/86), hēsaba (5/63), zabd etdikden (5/70), hēbsiniñ (6/66), yabmış (6/21)

-p->-P-: kerPiç (2/60), yaPdum (4/22), yaPdım (6/4)

-s->-ş-: annayamıyşun (2/95), aşı (8/19),

-s->-S-: arhıSında (11/262)

-s->-z-: tezağüFü (11/236)

-t->-d-: Eklerdeki d'leşme, sedalılaşıma gibi görünmekle beraber, bu ekler Eski Anadolu Türkçesinde de d'li idi.

gatdılar “kattılar”(1/30), gaybetdük (3/11), gaḥduḥ (4/19), gıden (4/73), aldından (4/14), altdan (5/48), amelyát etdi (1/54), anbuíasda (1/33), andıḥdan (2/54), antebden (4/74), araşdurub (4/10), aşıdım (1/55), atdılar (4/11), atmışda (6/4), ayaḥdan (1/65), ayıbdur (5/86), aḥdı (4/93, 4/94, 4/95), aḥıtdı (4/87, 4/88), aḥıtduḥ (4/88), basâmaḥdan (1/19), baḥdım (1/55), bedreḥdin (4/37), beşde (1/2), birâḥdım (2/28), bitdi (3/11), bitlisde (4/22, 4/24), bitmişdi (2/13), boşdu (5/37), beşde (5/5), bıtdük (4/51), çalışdı (4/56), çalışdım (4/52), çalışdım (2/2), çalışduḥ (2/24), çekdi (4/20), çıraḥdım (2/2), çıḥartdı (1/19), çıḥardamazlar (2/93), çıḥdı (4/14), çıḥdıydı (4/32), çıḥduḥ (1/12), çoḥdur (5/79), çekdi (10/80), daḥıldıḥdan (2/64), defnediñ (6/30), desdeledi (1/19), devletdē (6/39), dikdiler (1/43), divrikde (1/6), doḥdörda (1/40), doḥdur (1/25), dutduḥ (4/47), düşdü (4/37), düşürddüler (3/8), dēmişdüm (6/32), ekildikden (2/37), enişdem (4/35), etdi (4/86), gararlaşdıрмаḥ (2/63), gaḥdım (4/68), geldükden (2/95), gelmişdi (1/11), geşdiñ (2/10), getdi (4/13), getdımız (2/77), getirttik (2/44), getürtdük (4/7), girmişdi (2/14), gitdik (2/47), göreçegdık (6/29), gösdermişdi (2/14), götdüler “götürdüler” (1/33), gürcisdan'a (4/107), gētdük (4/31), gētdık (4/17), işde (4/42), işde (6/55), iḥdilaı (4/86), isde “işte” (6/34), işde (2/10, 4/48, 4/57, 4/58, 4/86, 4/87), işdē (2/29, 4/39, 4/77), iḥdiláldán (4/86), kesikdiḥ (5/36), lāsđık (1/28), mevlidde (6/51), musdafa (5/7), muşdur “Muş'tur” (4/81), múhdacımış (2/6), nadíratdan “nadir olarak” (5/88), olaḥaḥdan (1/24), olaḥdan (2/16), olduḥdan (5/77), olmuşdu (4/21), ördan (4/49), rahatdı (6/6), reşberlükde (2/27), sabahdan (4/70), saḥardıḥ (2/33), sanatda (1/3), sekizde (2/11), sıḥdı (2/89), sívasda (5/78), sıcaḥdan (4/81, 4/82), siyirdinen “Siirt'le” (4/24), siyirtde “Siirt'te”(4/22), soḥduydu (4/35),

söylemişdi (2/56), söyletdürmēg (4/67), sökdüler (4/7), taraFdan (1/18), tárafdan (2/71), tarif etdini (2/95), toprahta (2/39), topuhtan aşşā (1/49), usda (6/23), usdamız (2/4), üsdünde (4/69), üşde (1/13), üşdē (2/24), üşden “üçten” (1/13), vāhdım (1/63), vazgēşdı (4/55), veyağutda (2/50), yāpdurması (4/37), yabdım (1/4, 4/23, 4/25), yabduruyordu (4/40), yaPdım (6/4), yapırmış (6/59), yaPdım (4/22), yapırmıya (4/25), yetişdim (4/19, 4/69), yoğuşdur (4/81), yoğdur (1/8, 5/10, 5/13), zabahdan (4/2), zabd etdikden (5/70), zurlaştırmış “zorlaştırmış” (6/69) gurdalanda “Kurtalanda” (4/51), ètdük (3/2, 4/10), gedib (2/74), getdı (4/26), getdük (1/36, 4/36, 4/47, 4/99), getmişdük (4/30), geynildihden (5/27), hasde “hasta” (4/4), hēıda (4/81), ēkdim (2/27), Adātürk “Atatürk” (11/269)

-t->-T-: reşberlikTen (1/3), ezdükTen (1/16), getürdükTen (1/27), bahtım (2/53), usTuya (5/10), elmasıTır (5/29), şarTlarını (8/22), üsTünde (11/62), gatTiyyen (11/207), sırTından (12/117)

IV.1.3. Son Seste Sedalılaştırma

-ç>-c: ağac (6/69)

-ç>-Ç: saÇ (5/47), ağaÇ (8/67), iç (9/17)

-f>-F: taraF (5/85), heriF (6/15), herüF (7/81), tekliF (8/38)

-f>-v: herüv (4/64), teriv edim “tarif edeyim ” (8/59), tarāv (11/258)

-k>-g: geldüg (1/25), asgerlig (2/11), peg (2/17), herg (2/29), yüzüg (2/59), binmeg (2/86), söyletdürmēg (4/67), asgerlüg (4/71), düzenmeg (5/32), büyüg (5/42), böyüg (5/54), pēg (5/86), tēg “tek” (6/38)

-k>-K: gètmeK (5/66), ilK (11/78)

-k>-ğ: simetríg (6/61)

-p>-b: kitab (1/61), sökülüb (2/22), gelib (2/50), gelüb (2/51), ahşab (2/60), gedib (2/74), gayıb (2/85), hasib (2/96), tağıb “takip”

(3/2), araşdurub (4/10), heb (4/18, 4/26, 4/29, 4/42), gonuşub (4/44), gedib (4/61), diyib (4/68), sebeb (4/71), gayib olmuş (4/71), anteb (4/75), hēb (4/89), hēsāb (5/14), sayib “sahip” (5/15), hıtab (5/57), ayib “ayıp” (5/86), āsab “hesap” (5/63)

-p>-P: gālP (5/29), veriP (6/67)

-s>-ş: telbiş (7/112), telviş (7/112)

-t>-d: mīrad (1/18), veyahud (1/32), ēvlad (2/3), dōrd (2/11), veyahud (2/36), memed (4/33), memmed (5/4, 5/10), armud (5/47), aved “evet” (5/57)

-t>-T: ismeT (7/47), müddeT (10/22)

Yalnızca şu örnekte iki ünlü arasında kalan ünsüzün sedalılaşmamaktadır:

-ç-: sādücü “sağdıç” (5/83)

IV.2. Sedasızlaşma

Sedalı ünsüzlerin kendi karşılıkları durumunda bulunan sedasız ünsüzlere dönüşmeleridir.⁸² Divriğı ağızında sedalılaşmaya göre daha az karşımıza çıkmaktadır.

IV.2.1. Ön Seste Sedasızlaşma

b->p-: pir “bir” (4/63), püyüg (10/35), pulamaya (11/305), peylē (16/138)

g->ğ-: kaz (8/45), kazığül “Gazigil”(8/55)

z->s-: saten “zaten” (4/76, 12/234)

z->S-: Samanlar (8/33), SaFallı “zavallı” (13/128)

IV.2.2. İç Seste Sedasızlaşma

⁸² Ahmet B. ERCİLASUN: KİA, 109.

-g->-k-: sıkara (7/78)

-v->-f-: gâfemizî (7/70)

-z->-S-: güSel (6/35)

-z->-s-: vèrmesseñ (1/50), marangòshaneye (2/23), rasi “razı” (2/66), çıharamassız (2/90), tēskiriy “tezkereyi” (4/4), tēskirüyü “tezkereyi” (4/51), teskiresi “tezkeresi” (4/83), güsel (6/70), alamassıñ (7/35), yabmasdıñ (8/41)

IV.2.3. Son Seste Sedasızlaşma

-z>-s: as (2/21), sös (2/56, 11/31), doyülmes “doyulmaz” (2/79), bis (7/48), gidüyürüs (4/44), gediüyürüs (4/46), unütmas (4/102), deris (5/84), çalışiyurus (6/3), gös (8/65), yürürus “yoğururuz” (9/55), bildümüs “bildiğimiz” (11/59), getiriyus (11/65), yüs (7/20)

z>-ş: biş (2/47), gış (2/48)

z>-S: çerkeS [bi aŗhadaş] (1/17), biS (2/15), bilmüyöruS (4/8), otúS (5/20), öküS (7/109), büreS (8/32), diyürüS “diyoruz” (8/72), goyuruS (11/65)

IV.3. Süreklileşme

Süreksiz ünsüzlerin sürekli ünsüzler hâline gelmesi hadisesine süreklileşme denir. Sürekli ünsüzler, kendi aralarında sızıcı ve akıcı olmak üzere ikiye ayrıldıklarına göre süreklileşme hadiselerini de sızıcılaşma ve akıcılaşma olarak ikiye ayırabiliriz. Sızıcı ünsüzler, teşekkülleri sırasında hava için daha dar bir geçit bıraktıklarından süreksiz ünsüzlere daha yakındırlar.⁸³

IV.3.1. Sızıcılaşma

⁸³ Ahmet B. ERCİLASUN: KİA, 111.

“Ağız kanalının kapanması sonucunda ciğerlerden gelen havanın patlama biçiminde çıkmasıyla teşekkül eden ünsüzlerin, ses yolunun daralması sonucu sızarak çıkan ünsüzlere dönüşmesi hadisesidir.”⁸⁴

IV.3.1.1. Ön Seste Sızıcılaşma

b->v-: vavvası “babası” (2/48), vavasından (2/62), vavam (4/83, 4/93), vavamiñ (4/83), vaşgunu “baskını” (4/99), vunuñ “bunun” (10/80), vele “böyle” (10/80), vu (5/74), ven (6/27), vurda (6/27), vurasiymiş (6/43), vulalım (6/64), vaḥ (7/103), vesleniydi (7/104), velli (8/31). vis “biz” (9/16), viliiyim “bileyim” (9/1), vilerzüyü “bileziği” (9/18), vişiy (9/20), viberi (9/24), vasdîḥ (9/57), vaşına (9/63), vuna (10/40), vaḥuluḥdu “bakılırdı” (10/41), vaşlar (11/79), vülüyım (11/121), venım (11/130), vavama (11/130), veva “baba” (11/368), vasdı (11/394), vıtdı (16/21), vunúy “bunu” (16/52), vuğazına (16/118), vizim (16/67), vitümi (16/83), voşluḥ (16/131)

b->ḥ-: ḥaḥam (4/97), ḥaşgunu (4/100), ḥarmaḥlı “parmaklı” (9/63)

ç->ş-: şüngü “çünkü” (5/17), şalınırdı (8/29), şît (12/23)

g->ğ-: ğibi (6/28), ğelüñ (8/2)

k->ğ-: ğadár (2/78), ğulúbe (7/29)

IV.3.1.2. İç Seste Sızıcılaşma

-b->-v-: vavvası “babası” (2/48), vavasından (2/62), vavam (4/83, 4/93), vavamiñ (4/83), telviş (7/112), savāleyin “sabahleyin” (9/23), beraver (9/55), ğavıl_ëdiy (11/40), garavaş “karabaş” (11/243), veva “baba” (11/368), divine “dibine” (16/26)

-b->-ḥ-: ḥaḥam (4/97)

-c->-ç-: edeçēm (1/46), amelyet edeçem (1/53), keseçeklēr (1/66), sıcaḥlıḥlar (2/14), gücenürler (2/49), üçünçü (2/52), dëyinçe

⁸⁴ Zeynep KORKMAZ: GTS, 135.

(2/53), gelecekleri (2/63), inçi (2/68), sıcaḥ (2/75), sıcaḡıñ (2/87), verecek (4/6), sıcaḥdan (4/81, 4/82), ayaḠgabıçılıḡ (5/3), yāzcınıñ (5/7), görümçe (5/64), giyecek (5/80), baćınıñ (5/89), göreçeñsiñ (6/24), gelecek (6/24), görecegdík (6/29), ulaçaḡ “olacak” (6/72), dāşıyćısı (7/65), isdeyćem (7/67), ḡoça (8/6), ucu (8/48), ikinci (9/1), cećim (11/65), varinça (7/3)

-c->-j-: hajdan (2/67), bajımıza (5/25), görejeñ (6/34), güjli (6/39), tejimiñ (7/92), hoja (8/14), çojuhlar (8/19), ƣojaman (8/64), sıjaḡ “sıcak” (9/54), ojaḥda (9/106), çalḡıjıynan (7/14)

-ç->-ş-: reşberlikTen (1/3), üşden (1/13), oruş (1/52), aşdım (1/55), geşdiñ (2/10), reşberlükde (2/27), hēşbi (2/46), güşsüzleri (2/83), vazgēşdī (4/55), ḡāşmış (4/71), ilaşlarnıñ (6/18), saşları (6/20), işerde (6/29), mengüşlerden (6/41), geşmedi (7/52), saşma “şaçma” (8/4), üşde (1/13), işin “için” (8/53), barḡaşlar “bakraçlar” (10/13), geşerdi (10/45), geşsin (11/41), işine (11/83), geşleriñ “gençlerin” (11/200), aşıyur (11/400), ḡaşlıḡım “harçlıḡım” (12/62)

-ç->-ş-: hırşık (6/12)

-g->-ḡ-: çalḡı (3/11), soyḡunculuḡ (4/73), buḡün (5/25), ḡarışmayılḡılıñ (2/3), yorḡan (11/66), çalḡıjıynan (7/14)

-k->-ḡ-: daḡḡada (1/41), seḡız (2/78), sıcaḡın (2/87), çoḡu (2/93), taḡıb “takip” (3/2), başḡunu (4/100), başḡa (5/11), yoḡsa (5/56), çahmāḡda (5/9), yoḡsam (5/82), ḡaḡar “kalkar” (7/25), faḡat (8/27), olâcaḡsa (9/15), buraḡulurdu “bırakılırdı” (10/22), çıḡar “çıkark” (11/53), yaḡar “yakar” (11/71)

k->-ḡ-: bambaşḡa (5/21), diyecēḡsiñ (7/3),

k->-h-: ühseliy “yükseliyor” (8/48)

k->-h-: Bu örneklerden bazılarındaki deḡişme Eski Anadolu Türkçesinde de görülür.

andıhdan (2/54), annayacağsın (5/15), arğhadaş (1/24), arğhadaşlarımız (2/85), arhadan (4/94), arğhadaşlar (1/26), ayahdan (1/65), ayahgabılığ (5/21), ayahgabım (5/55), ahdeniziñ (1/5), ahdı (4/93, 4/94, 4/95), gağduğ (4/19), ağıtdı (4/87, 4/88), ağılımda (5/41), ahrāba (5/83), ahrabaları (2/63), ahrabası (5/85), ağıtduğ (4/88), basāmağdan (1/19), bağabülürsüz (1/56), bağalım (6/62), bağdım (1/55), bağmeyā (5/13), bağTım (2/53), bağım (6/45), bıdığlarıñ (5/1) bırāğdım (2/28), çağıylar (1/43), çağmā (5/15), çağmāğda (5/9), çırağlığ (1/4), çırağdım (2/2), çığartdı (1/19), çığardamazlar (2/93), çığdı (4/31), çığdıydı (4/32), çığduğ (1/12), çığışını (6/52), çığıyurduğ (6/7), çığışı (4/83), çığıy (4/68), çığımış (4/71), çığsa (6/73) çocuğduğ (4/63), çoğdur (5/79), darāğlığı (4/37), dağarlardı (2/38), dağğada (1/41), dağıldıhdan (2/64), dağıliy (2/68), dağılmağ (2/59), dağıımı (2/67), doğdōrda (1/40), doğdura (1/41), doğsan (2/78), doğuz (2/78), gağdı (3/11), gağdım (4/68), gırıçıymış (1/37), ilağğa (1/65), ilyağgası (1/16), işığlarını (6/28), marağlıydığ (6/9), noğsan (6/67), olağahdan (1/24), olağahdan (2/16), olduğdan (5/77), oğumuşlūmuz (1/62), oğunan (6/71), oğurdım (1/61), sıcağlığlar (2/14), sığdı (2/89), sığıcısı (1/28), sıcağdan (4/81, 4/82), sorduğlarımız (2/5), soğuluydu (5/9), tağsiye (1/23), toprağda (2/39), topuğdan aşıā (1/49), ufağduğ (4/62), vāğdım (1/63), vağıt (1/61), vağvımız (5/74), yapacağsıñ (4/57, 4/58), yağın (2/63, 5/83), yığığ (5/75), yōğari (1/50), yōğdur (2/89, 5/10, 5/13), yōğsa (3/5), gağamazdım (1/59), kırığı (6/73), tağar (8/39), ojağda (9/106)

IV.3.1.3. Son Seste Sızıcılaşma

-ç>-ş: heş (5/51)

-ç>-ş: gēş (1/61), heş (1/55), hēş (3/9), úş (4/23), üş (4/69, 7/65), miraş (6/52), ağaş (11/197)

-k>-ğ: açuğ (6/29), gadılığ (5/69), gırığ (6/73), gumandannığ (5/72), gığ “kırk” (5/5), aldūğ (4/51), ancağ (2/88), artığ (1/60), aradığ (2/86), artuğ (4/7), atamıyōğ (4/88), atıncağ (3/4), ayakgabılığ (5/21),

ayaḡgabılıḡ (5/21), ayaḠgabıçılıḡ (5/3), az bıçuḡ (2/14), aḡızlıḡ (5/8), aḡıtduḡ (4/88), bāsduḡ (4/101), basacaḡ (2/89), başladuḡ (1/3), başlıḡ (2/45), baygınnıḡ (2/87), baḡ (5/11, 6/20), buçuḡ (5/25), buçūḡ (2/86), burdacuḡ “bu kadarcık” (4/12), bıraḡ (4/9), cızacāḡ (4/53), çalışıyduḡ (1/10), çıraḡlıḡ (1/4), çıhduḡ (1/2), çıḡıyurduḡ (6/7), çocuḡdūḡ (4/63), çoḡ (2/4, 4/78, 4/80, 4/82), çōḡ (4/82), daḡ “tak” (4/92), dutarduḡ (2/36), dutduḡ (4/47), emlaḡ (2/22), galdıḡ (4/31), galduḡ (4/84), galfalıḡ (1/4), gararlaşdıрмаḡ (2/63), gatduḡ (4/90), gaḡduḡ (4/19), gıḡ (4/52), goḡaladuḡ (4/97), gurduḡ (4/97), marangōzluḡ (2/1), maraḡlıydıḡ (6/9), olaraḡ (5/88), ólaraḡ (5/71), onnuḡ (5/45), õḡtaḡ (5/82), ortaḡ (5/81), oḡ “ok” (4/3), sadıḡ (4/85), sıcaḡ (2/75), sōraḡ (2/49), tanuruḡ (2/45), topluyaraḡ (5/72), ufaḡuduḡ “ufaktık” (4/62), ulaçaḡ “olacak” (6/72), ularaḡ “olarak” (5/73), yāḡlıḡ “yaḡlık” (5/28), yapduḡ (4/27, 4/48), yapraḡ (6/67), yıḡıḡ (5/75), yolladıḡ (2/42), yoḡ (2/31, 4/1, 4/6, 4/19, 4/100, 5/16, 5/87), yōḡ (2/46, 5/55), yuvarlaḡ (5/29), yūḡ “yok” (6/66), yuvallaḡ (8/60), vasdıḡ (9/57)

-k>-ḡ: çıraḡ (2/2), gullanılmadıḡ (2/18), topraḡ (2/39), daḡılmaḡ (2/59), yapmaḡ (2/84), çoḡ (2/85), yoḡ (4/10), ayrımcılıḡ (4/43), soyḡunculuḡ (4/73), yoḡ (5/87), gonaḡ (5/2), olduḡ (6/60), karşılıḡ (6/65), olaraḡ (6/69), almaḡ (2/55), çōḡ (2/61), goruduḡ (5/88)

k>-ḡ: cūcūḡ (3/5), yapıyursaḡ (11/133)

Kimi zaman iki ünlü arasında olmasına rağmen bazı ünsüzlerin sızıcılaşmadığı görülür. Bu durum, özellikle “g” ünsüzünün kullanımında görülmektedir.

-g-: reşberlıḡe (1/2), deynegi “deḡneḡi” (1/58), mesleginē (2/1), önlüḡü (2/35), divrigide (4/6), egilī (4/17), degüşdüḡ (4/23), izinlige (4/32), girdüḡümüz (4/60), yegeni (5/7), dedigim (5/66), enigi (5/89), ḡonciginde “ ḡonciḡinde, cebinde” (6/12), sineḡiñ (11/303)

-ḡ-: önlüḡe (2/34), geldüḡü (4/78), aḡızlıḡı (5/9), aḡızlıḡ (5/8)

IV.3.1.2. Akıcılaşma

“Patlayıcı ünsüzlerin, ciğerlerden gelen havanın ağız boşluğunun daralan noktalarından veya burun yolundan akarak çıkarılması ile oluşan l, m, n, r, y gibi ünsüzlere dönüşmesi hadisesidir.”⁸⁵

ğ>y: deynegi (1/58), diyer (2/71), eytimlerine (4/42), dedîy (4/75), düyün (5/32), deyšen (5/51), divriyl (6/1), deyl mi (6/36), dêyi mi (6/45), deyi mi (6/63), dêy mi (6/65), deyšik (6/66), diyer (8/67), eylencesi (11/400), bayayı (113/8)

ğ>y: düyünüñ (5/84)

h>y: tayınını “tahinini” (3/9), zabay “sabah” (4/40), sayib “sahip” (5/15), meyir (8/3), ğayfe (12/224), mûtayidiñ (7/6)

k>y: mesleyim (2/96), bilerziy (2/59), meneyşe (5/31), küçüydüm (9/75), erkeyiñ (11/16), incecüy (16/74)

IV.4. Diğer Ünsüzler Arasındaki Değişmeler

IV.4.1. Sürekli Ünsüzler Arasındaki Değişmeler

Divriği ağzında akıcı ünsüzler arasındaki değişmeler şu şekillerde görülmektedir:

ğ>v: sav olasıñ (2/41), dovranur (7/89), övrenür (8/24), âvzına (11/364), çocuva (11/395), dovuraçağ (12/1227, tağan (13/70), ğoğūruñ “gavurun” (16/45), ovlanısa (16/97), sovannan (14/55), ceğiz (14/75)

n>l: lisanda “nisanda” (16/131), löbet (16/92), gayladurduğ (16/99)

n>m: mimerlere (6/70)

n>ğ: oğdan (4/41), düğürcü (2/47), puğar “pınar” (4/197), düğür (16/7)

n>ğ: düğürcü (2/42), gördüğüz (6/50)

⁸⁵ Zeynep KORKMAZ: GTS, 6.

r>l: bilez (1/67), tallalarıñ (2/29), düzlellerdi (2/38), gömellermiş (4/9), dèllerdi (5/21), dèller (5/89), deller (5/90), yèlleşim (6/42), yelleri (6/19), çekeller (6/68), geliyuldu (7/26), şelbetě (7/78), ağıl (12/215), palalağmızı (12/363), buluya “buruya” (16/117)

r>n: gadan (5/44)

r>y: yağıyuyuz “yakıyoruz” (11/65), lüya “lira” (12/69), biyne “birine” (12/69), yöydecegsiñ “yürüdeceksiñ” (12/163), vëydim (12/221), bunnay (113/105), eşmişley (16//56), yapmışláy (16/56)

v>y: döydük (7/69), toyūhlar “tavuklar” (8/86), gıyamı “kıvamı” (9/26), döydüm (12/234)

y>ğ: giğerdi (5/79)

h>f: fortūm (1/28)

IV.4.2. Süreksiz Ünsüzler Arasındaki Değişmeler

g>g: sığörtanıñ (1/33), baygınnıh (2/87), gıram (3/6)

g>ğ: sığörtanıñ (1/34), maraḡoşhaneye (2/23), peygamberiñ (2/54), maraḡöz (2/97), sıgara (5/8), ḡonciginde “cebinde” (6/12), saḡgovūmuñ “ceketimin” (6/12)

g>ḡ: ḡórdúḡ “gördük” (2/79), ḡórūmçe (5/64), ḡórdüñ mü (7/2), ḡúl “gül” (6/48), ḡóriy mişún (6/49), ḡóvnüynen (7/74), ḡúnaḡ (9/2), ḡóveten “güvertenin” (12/292), ḡónderdi (57/3), ḡún (2/15)

g>g: gavlini (2/54), gáldi “geldi” (2/65), rüzgallar (6/55)

k>ḡ: ḡırhı (6/73)

k>ḡ-: ḡór (4/69), ḡór (3/11), TúḡÇe (6/47), ḡóe (7/25), ḡóçek (8/28), ḡúrsü (8/69), ḡúrt (11/268)

IV.5. Diğer Ses Değişmeleri

h>g: gayırlı (2/57)

j>c: cenderme (1/30)

r>ğ: çiğahlıh “çıraklık” (12/180)

r>v: severdüg (13/26)

v>b: horöbek (4/18), berür (11/377), bar (13/81)

IV.6. İnce Ünsüzlerin Kalınlaşması

k ve g ünsüzlerinin sınırlı sayıdaki kelimelerde, ince ünsüzlerin yanında kalınlaştıkları görülmektedir.⁸⁶

g>ğ: püşmanğül (5/68), ğálmedēñ “gelmeden” (5/81), ğálmedíñ “gelmedin” (5/80), geçememişler (4/29), ğedib (2/74), ğediyi (4/17), ğediyürüs (4/46), ğeldik (2/23), ğeldüg (1/25), ğeldük (4/50), ğelmiş (4/27), ğetdl (4/26), ğetdük (4/36, 4/47, 4/99), ğétmeK (5/66), ğeydirillerdi (5/33), ğiğerdı (5/79), ğirdíñ mi (5/2), ğömülür (4/13), ğöreçeñsiñ (6/24), ğürev (4/37), ğēçiy (4/57), ğeniş (6/11), ğetdiydi (3/2), ğörüyü musuñ (6/22)

k>ķ: sekız (4/25), bindük (4/51), tarafdakı (2/20), birlíkler (2/21), halbúķú (2/84), taķıbüne (3/3), lāsdík (1/28), balık “balık, saç bağı” (5/46)

V. ÜNSÜZ İKİZLEŞMESİ

“İç seste iki ünlü arasında bulunan bazı ünsüzlerin boğumlanmalarındaki tekrarlanma olayı”⁸⁷ olarak kabul edilen ünsüz ikizleşmesi, Divriği ağzında şu örneklerde görülmektedir.

bb: babbasıñ (11/20)

cc: getüreccüg (16/14), guccük “küçük”(7/90)

⁸⁶ Ahmet B. ERCİLASUN: KİA, 125.

⁸⁷ Zeynep KORKMAZ: GTS, 84.

çç: geççiydi “keçiydi” (12/5)

Çc: gúÇcügüm (12/82)

dd: ısladdırız “ıslatırız” (9/60), addamı (4/66), yēddi (5/69), addım (12/1), yeddi (12/81), deddi (12/230), oddası (13/68)

hğ: ilyahğası “dayanıklılığı” (1/16)

kğ, kğ, kğ: çağgılı (2/17), doğguz (2/73), sağgat (4/41), sēkğiz (4/83), hağğäten (5/49), sağgovümün (6/12) şağgalaşmalar “şakalaşmalar” (10/44), sağgovsunu (10/63), ekginler (12/108), doğguzda (7/27)

kk: sekkü (10/58), ikkinci (4/45), tekkeye (11/225), sökküldü (11/238), ikki (12/91)

kğ: çākğılıya (2/12), çākğılıya (2/13), mağğasınan (9/61), sağğal (12/223)

kg: şekgilde (10/54), tekgeye (11/225)

mm: ámma (1/54), ámma (3/8)

nn: yannından “yanından” (5/49), tanne (12/91), tekenniñ (12/123), yanna (12/119)

pp: eppeyİ “epey, epeyce” (2/17), köppüg (11/288)

rr: götürrüb (9/100), kerre (13/7)

ss: orassını “orasını” (8/23), küvressi (8/38), üssot (10/32), havassı “havası” (2/75)

şş: yeşşil (10/45), topuğdan aşşā (1/49), beş şüz (1/49), aşşāğ (2/60)

tT: gatTıyyen (11/207)

vv: vavvası “babası” (2/48)

yy: eyyer “eğer” (12/233)

zz: yüzzük (2/69), süzzülür (9/97)

ñn: õñne “önle” (7/31), diñne “dinle” (12/202)

ꞥn: inönüñnen “İnönü’yle” (4/84)

ss: ossuñ “olsun” (2/66), alamassıñ (7/35), yaşlısse (5/56), boynüssu “boynuzlu” (11/235), götüsse “götürse” (11/302)

zz: denizzidē “Denizli’de” (6/4)

VI. İKİZ ÜNSÜZLERİN TEKLEŞMESİ

“İç seste yan yana bulunan ve eşit boğumlanma niteliğine sahip olan ünsüzlerin, muhtemelen az çabayla söyleme gereği, tek bir boğumlanma noktası ve süresi kazanmak üzere tekleşmesidir.⁸⁸ Divriği ağzında çok nadir görülmektedir.

mm>m: tomuz “temmuz” (10/22)

vv>v: evela (2/42), ēvēlden (4/9), ēvel (9/30)

VII. ÜNSÜZ DÜŞMESİ

“Bazı ünsüzlerin belli durumlarda eriyip yitmesi veya söyleniş zorluğundan ileri gelmek üzere, doğrudan doğruya düşmesidir.”⁸⁹ Kelime başında, ortasında ve sonunda belli sebeplere bağlı olarak görülen ünsüz düşmesi, Anadolu ağızlarında olduğu kadar, standart konuşma dilimizde de önemli bir yer tutmaktadır. Doğrudan doğruya düşme olarak görülen olayın yanında, Divriği ağzında bazı ünsüzlerin düşme durumuna gelmiş şekilleri de vardır.⁹⁰ Bu durum düşmenin birden bire değil de ünsüzün daha gevşek bir boğumlanma noktasına gelerek, zamanla zayıflayıp eridiğini gösterir.

⁸⁸ Turgut GÜNAY: RIA, 91.

⁸⁹ Turgut GÜNAY: RIA, 92.

⁹⁰ Bk.: Ünsüz Türleri

d>đ: gündüz (12/97)

ğ>ğ: ağaşlar (6/82)

h>ḥ: ḥe (3/12), ḥer (6/16), cebḥesinde (4/84), ḥānı (5/55), zehirlenmiş (11/284), muğāyneḥanesine (1/26), muğāyneḥanesinden (1/26), allah (2/66), sabahdan (4/3), veyāḥut (5/34), cumḥur (6/5), ḥemü (5/3), haḥ (6/54), ḥḥmal (6/75), ḥāydi (6/76)

k>ğ: yapıyursağ (11/133)

l>ļ: amelyát olmuşum (1/55), eylül (2/33), galmış (5/41), selçukļuların (6/34)

n>ṇ: ṇlanıṇ “oğlanın” (2/41), ṣıṇdı (2/47), buṇdan (2/65), ṇṇdan (4/50), inönünṇen (4/84), ṇṇdan (4/98), geṇç (5/33), ḥaṇı (6/53), pencireden (6/84)

r>ṛ: aṛḥadaşım (1/17), taraFdan (1/18), çıḥartdı (1/19), sırṭında (1/19), aṛḥadaşlar (1/22), bindürdü (1/23), getürdü (1/24), olaṛahdan (1/24), götdüler “götürdüler” (1/33), endürdüler (1/34), telifun etmişler (1/38), ṛḥda (1/38), götürdüler (1/43), götür (1/51), şaşar galuṛsüz (1/56), aṛtıḥ (1/60), değerlendürüyüdüm (1/63), vērep (2/39), gördüler (2/46), birbirlerini (2/47), aṛḥadaşlarımız (2/85), ṛḥdan (2/95), buṛda (4/7), otururken (4/9), derdi (4/15, 4/102), buṛdā (4/20), dērdi (4/88), getürsün (5/11), āranmasınā (5/16), getürdü (5/19), varmış (6/107), kültürlü (6/1), mısıṛdan (5/70), ṛṛtah (5/82), ṛṛtada (6/29), şurda (6/38), selçukḥlarda (6/42), ṛṛtada (6/47), şunlarla (6/52), asrīṇ (6/56), būṛda (6/57), ṛdulaṛnı “ordularını” (6/57), kārşılığı (6/63), var (4/15), gāder (4/28), bir (4/28), olabılır (5/35), olabılır (5/35), kesikdir (5/36), gadar (1/10), görşünler (2/43), ṛḥdan (2/46), cilalanıyormuş (6/74), şurdan (6/79), gağar “kalkar” (7/25)

y>ȳ: yüz (1/2), çalışıyduḥ (1/10), eylül (2/33), böyle (4/17), şey (4/79, 5/87), tabıḥ (5/39), şıḥ (6/64), õyle (4/61), süyler “söyler” (5/54), düşmeyen (5/85)

z>ž: çizme (5/6)

Ünsüz düşmesi hece kaynaşması, erimeye meğilli f, ğ, h, l, n, r, v, y gibi ünsüzlerin erimesiyle ya da az çabayla söyleme eğilimine dayanarak gerçekleşmektedir. Bölgemizde görülen ünsüz düşmeleri başta, ortada ve sonda olmak üzere üç grupta incelenmiştir.

VII.1. Ön Seste Ünsüz Düşmesi

Belli bir kurala bağlı olmayıp, örnekleri sınırlı sayıdadır.

h->ø: albúki (2/89), ārbünden (3/7), ēmen (4/24, 4/43), āfa (4/77), ārbe (4/78, 4/79), āsab “hesap” (5/63), ehta “hafta” (7/76), ērūf (7/80), ēr (8/82), āni (12/224), āngi (12/266), āsan (12/408), ātun (13/23)

y->ø: üz (4/33, 6/4), ölun (12/416)

VII. 2. İç Seste Ünsüz Düşmesi

Divriği ağızında görülen ünsüz düşmeleri daha çok iç seslerde karşımıza çıkmaktadır.

-d->ø: günüz (4/100)

-f->ø: çütün (2/38)

-ğ->ø: Yaygın görülen bir düşme hadisesidir. Çoğunlukla düşme sonrasında, düşen ünsüzün önünde bulunan ünlü uzamaktadır.

ölen “öğlen” (1/12), balāñ “bağlayın” (1/21), bāladı “bağladı” (1/22), ĩne “iğne” (1/28), bōdu (1/28), ōrenem (1/47), dōraması (2/24), yāmuru (2/32), buda “buğday” (2/39), ōlan (2/43), ōlanınan (2/43), bēendiler (2/47), dejl (2/75), dōru (2/84), ārı “Ağrı” (3/1), ōrendim (3/12), bāliydi (4/23), bālydí (4/48), souh “soğuk” (4/91), pazarbaşōlu (5/20), bālanıydı (5/38), bālanırdı (5/38), dējl (5/43), dūjine (5/66), sādüçü (5/83), dōrusu (5/84), dōumlu (6/1), mohteşemlē (6/45), dējl (6/61), çāurduh “çağırdık” (8/20), ōrenir (8/20), dōulunan (7/9), ēlence (7/10)

-h->ø: İsaķ (1/1), tārīm (1/1), daā (1/25), tēlikeliydi (1/31), memet (1/48), pēriz oldum (1/54), sabāā (3/5), daa (2/41, 4/9), memed (4/33), sūpi (4/34), teris (4/50), habsaneye (4/66), dāa (4/87, 5/17), cepesinden (4/89), ístīķam (4/91), ístīķamı (4/94), cepe (4/97), memmed (5/10), veyāūt (5/66), dāā (6/2), muafız (6/5), cumurumuz “reis-i cumhurumuz” (6/26), meşūr (7/83), veyāūt (8/6), savāleyin “sabahleyin” (9/23)

-k->ø: yapacañ (4/55), görejeñ (6/34)

-l->ø: ātmış (1/6), añadıñ (2/38), ğaĥamazdım (1/59), ğaĥdı (3/11), ğaĥduĥ (4/19), dinēĝen (4/63), añadıñ mı (5/37), atmişda (6/4), hacōĝugilde (6/13), ğaĝar “kalkar” (7/25), ğaĥdı “kalktı”(8/21)

-n-, -ñ->ø: reşberliğe (1/2), reşberlikTen (1/3), sōra (1/12), sōra (1/22), anbuíasda (1/33), anbuíasına (1/34), zānedim “zannediyorum” (1/43), reşberlükde (2/27), sora (2/43), ĥorōbek (4/18), sora (4/33, 4/34, 4/36, 4/39), sura (5/31), ğafaā “kafana” (6/15), regli “renkli” (8/79), geşleriñ “gençlerin” (11/200), bātları (7/17)

-r->ø: Divriĝi ağzında çok sık görölmektedir.

yejinden “yerinden” (1/29), ünüvesüte (1/36), TükÇe (1/62), bibirini (2/43), birbirlerini (2/47), veriyō (2/51), diyusuñ (2/57), oralādan (4/17), yimi (4/25), soña (4/31, 4/41, 4/47, 4/56), yiml (4/33), soña (4/50, 4/54), ĝıĥ (4/52), ihınlıdan “ırkından”(5/26), ihından “ırkından” (5/27), pāa “para”(5/30), būdan “burdan” (5/36), dōd “dört” (7/9), suña “sonra” (5/70), būdā “burada” (5/71), ħāşıda “karşıda” (6/27), görüyosuñ (6/32), biliyōsuñ (6/35), görüyōsuñ (6/45), TükÇe “Türkçe” (6/47), ħaşısındaki (6/49), pōtre (6/50), geçiyōmuş (6/57), ōdulaĝnı “ordularını” (6/57), yiminci (6/60), buda “burada” (6/71), ħīķ “kırk” (6/1), telefon ēdiyōmuş (6/12), edēdük “ederdik” (9/16), çāpdı (11/347)

-v->ø: evela (2/42), çāuşları (4/26), goāladuĥ “koyaladık” (4/97), çauş (7/62)

-y->ø: bēle böle (1/21), şēle bēle (1/57), ēle (2/34), bölece (2/58), bóle (2/81), şēle (4/12), sölüydü (4/91), böle (5/14, 5/15), bēle (5/31), ēle (5/43), şelē (5/48), öle (5/67), vele (10/80), ōle (6/5), tōhanede (6/12), kōe (7/25), külerde (7/104)

VII.3. Son Seste Ünsüz Düşmesi

Divriği ağzında çok fazla görülmeyen bu olay l, r, y gibi akıcı ünsüzlerin son ses olarak kullanıldığı sınırlı sayıdaki kelime de görülmektedir. Bu da akıcı ünsüzlerin düşme eğiliminden ve en az çaba kanunundan kaynaklanmaktadır.

-l>ø: nasi (1/15), nası (1/54, 3/11), dēyī mi (6/33), dēyi mi (6/45)

-r>ø: bi [tene] (1/49), hēşbi (2/46), isdüyü (2/79), bi (4/14, 4/43, 4/81, 5/86), göndē (5/10), bī (5/37), bī (5/87), yihiyu (6/13), görüyü musun (6/22), durüyü (6/22), yīmi (7/39), tała (12/34)

-t>ø: üs “üst” (8/81), dürüs (11/179)

-y>ø: şē “şey” (2/47), buda “buğday” (2/39), şī “şey” (6/46), ēmeğ “yemek” (11/134), üs “yüz” (12/36)

VIII. ÜNSÜZ TÜREMESİ

“Kelime ön, iç ve son seslerinde kelimenin aslında olmayan bir ünsüzün türemesi olayıdır.”⁹¹

VIII.1. Ön Seste Ünsüz Türemesi

Sınırlı sayıda örnekte görülmektedir.

ø>g-: göldü “öldü” (4/194)

ø>h-: hev “ev” (5/14), hamed (12/211)

ø>m-: mefedim (8/17)

⁹¹ Zeynep KORKMAZ: GTS, 163.

ø>y-: yılanlı “iranlı” (5/26), yılan “iran” (5/27), yölanlarınan (16/17)

VIII.2. İç Seste Ünsüz Türemesi

ø>-ğ-: saḡgovũmuñ (6/12)

ø>-ğ-: inşaḡat (2/22), muḡāyneḡanesinden (1/26), saḡat (5/28), duḡālar (6/51), maḡarif (12/202)

ø>-ḡ-: mōḡēzzün (5/3), saḡat (5/29)

ø>-h-: sahat (2/87)

ø>-l-: yelmeye (16/40)

ø>-n-: görüncİ (9/7)

ø>-r-: bilerziy “bileziḡi” (2/59), bilerziḡi “bileziḡi” (2/64), bilerzik “bilezik” (2/67)

ø>-v-: düva “dua” (11/57), duva (14/5)

ø>-y-: garısmayılḡiliñ (2/3), üyçün (2/44), ayleleri (2/45), äylelerũ (2/45), tabiyki (2/52), nēydiysiz (4/1), siyirtde (4/22), siyirdinen (4/24), reyisi (4/34), séyirtliler (4/46), siyirtiñ (4/47), reyİsi (4/70), reysiİ (6/5), reyisiİ (6/25), müsayİt “müsait” (11/34), doru muydur (11/36), deyniyi “deniyor” (11/390), deydi “dedi”(14/104)

VIII.3. Son Seste Ünsüz Türemesi

ø>-g: belkig (11/333)

ø>-ḡ: golunuḡ (11/49)

ø>-k: şİndik (6/3), meşek (11/64)

ø>-m: yoḡsam (11/39), tenem (13/200), demircim (14/94)

ø>-n: yumurteylan (6/73), babasın (9/33), annesin “annesi” (9/34), meselesin “meselesi” (11/207), şun “şu” (11/303), mun “bu” (11/303), meyvesin “meyvesi” (11/346)

ø>-t: garşıt “karşı” (4/46)

ø>-v: şêlev “şöyle” (11/47), valıv “vali” (11/157), bêlev “böyle” (11/209), ölev “öle” (11/211), dişinev “dişini” (11/336)

ø>-y: çatey (2/60), parey (4/2, 4/3), yüregiy (4/77), tabıy (5/38), ney (5/69), günüy (7/24), piyadey (7/53), eley “öyle” (7/108), kürsüy (11/60), köydey (11/139), bizdey (11/183), dağay “daha” (12/146), şeyey (14/21), taney (144/35), vunuy (16/52), maniy süler (7/15), gişiy (7/221)

ø>-x: tabıx (5/39)

ø>-h: haḥ (6/54)

ø>-ḥ: atıncaḥ (3/4), burah (6/19)

Hece türemesi: yüyün “yün” (11/61), çalıyıp çığıрма “çalıp çağırma, şarkı söyleme” (11/81)

IX. GÖÇÜŞMELER (YER DEĞİŞTİRME)

Kelime içindeki komşu veya uzak seslerin yer değiştirmesi olayı olup, bazı seslerin birbiriyle karşılaşmasından doğan söyleyiş zorluklarını giderme amacına dayanır.⁹² Divriği ağzında sınırlı sayıda örnekte karşımıza çıkmaktadır.

IX.1. Yan Yana Olan Ünsüzler Arasındaki Göçüşmeler

fr>rf: surfa “sofra” (9/29)

hr>rh: arhetde (11/309)

hy>yh: keyhası “kahyası” (5/84)

⁹² Zeynep KORKMAZ: GTS, 74.

kr>rk: barhaşlar “bakraçlar” (10/13)

lv>vl: şavlar (5/22, 9/70))

ml>lm: málmeketi (4/5), melmeketüñ (12/35)

pr>rp: çarpaz (9/67), torpağ (10/39), görpüden (12/296), körpiye (12/297)

rv>vr: küvrelık (8/36), küvressi (8/38)

yr>ry: eryi “eğri” (11/256)

IX.2. Uzak Ünsüzler Arasındaki Göçüşmeler

gy>yg: yigîsi “giysi” (5/52)

kl>hl: oğullu “oluklu” (11/174)

lr>rl: [namazı] gıral (11/123)

X. HECE KAYNAŞMASI

“Hece kaynaşması y, ğ, n, h, g, k, v, f gibi aşınmaya ve düşmeye elverişli ünsüzlerin yanlarındaki ünlülerle birlikte düşerek, kelime içindeki hece sayısını azaltması demektir.”⁹³ Bölgemiz ağzında bilhassa ğ, h, n, y ünsüzlerinin kaynaşması ile oluşmaktadır:

-ğŭ->ø: temüzledŭmüz (1/14)

-ğa->ø: abiyim “ağabeyim” (2/48), dar ācı “darağacı” (4/69), ğucā (7/35)

-ğl->ø: ayāminan (1/28), ayā (1/39), ayāma (1/43), topuğdan aşşā (1/49), kāt “kağıt” (1/49), yatāñ (1/56), pazarlīna (2/10), āzında (2/31), ayāmızıñ (4/37), ayāmıza (4/37), yapacāz (4/99), bayrānı (6/35), yaprā (6/67), dāldılar (3/5), zabıtalīndan (6/2), çırā “çırağı” (5/10), çahmā (5/15), ğıyacāz (8/17)

⁹³ Ahmet B. ERCİLASUN: KİA, 142.

-ği->ø: yemēñi (1/12), yemēne (1/12), edeçēm (1/46), amelyet edeçem (1/53), getdīmiz (2/77), tarif etdīni (2/95), gelecēz (7/77)

-ğu->ø: dōm (1/1), dōmluyum (4/33), oturdūmuz (4/62), ōlu (1/23), ōlumu (1/29), ōlum (1/29), ōlan (1/60), oğumuşlūmuz (1/62), oldūnu (2/9), ōlanıñ (2/41), çocūñ (8/38)

-ha->ø: māllesindē (6/2), hastānā (6/17), hastanāsına (1/24), alçāneye (1/43), şūfānē (6/32), allāñ (7/66)

-had>ø: seladin (7/106)

-he>ø: mēndisleri “mühendisleri” (4/36)

-hi->ø: tārīm “tarihim” (1/1)

-ra>ø: buda (6/71)

-ri->ø: üzēne (5/33)

-ye>ø: şe (4/17)

ya->ø: náparlar “ne yaparlar” (5/39)

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEKİL BİLGİSİ

I. İSİMLER

Türkçede yeni kavramların karşılanması ya birleşik kelime yaparak ya da mevcut kök veya gövdelerden yapım ekleriyle yeni kelimeler türeterek yapılmaktadır.⁹⁴

Kelime kök ve gövdelerinin yeni anlamlar kazanmasını yapım ekleri sağlar. Türkçede yapım eklerinin yeni kelimelerin türetmesi dört farklı şekilde gerçekleşmektedir:

1. İsimden isim yapan eklerle,
2. Fiilden isim yapan eklerle,
3. Fiilden fiil yapan eklerle,
4. İsimden fiil yapan eklerle,

Bunlardan isim yapan ekler isimler bölümünde, fiil yapan ekler de fiiller bölümünde incelenecektir.

I.1. İsim Yapan Ekler

Divriği ağzında yazı dilinde kullanılan yapım ekleri fonetik değişikliğe uğramış şekillerde karşımıza çıkmaktadır.

I.1.1. İsimden İsim Yapma Ekleri

-cē/ -cī/ -cī/ -cī/ -cī/ -cī/ -ji/ -cī/ -cī/ -cu/ -cū

Meslek ve uğraşma isimleri yapar.

tāmurcīsū (1/7), tāmurcīsuynan (1/8), odacısı (1/49), düzenciler (2/80), postacīdīm (6/2), yēmencīsi (1/7), yolculuğundā (2/7), topcu (2/19), soyğunculuğ (4/73), düğürcü (2/42), düğürcü (2/47), nöbetcülerī (4/100), rōkatciydim (7/55), dāşiyçısı (7/65), dūñcüler (9/28), hargeleci “çoban” (9/101), çalğıjiynan (7/14)

-cuğ/-cuğ/ -cūy

Küçültme bildiren ve işlek olmayan bir ektir.

⁹⁴ Muharrem ERGİN: TDB, 146-154.

burdacuḡ “bu kadarcık” (4/12), ḡatuncuḡum (10/15), incecüy (16/74)

-Çe

Dil isimleri yapar. “ç” ünsüzünün yarı sedalı hâle gelmesiyle ortaya çıkmıştır.

TükÇe (1/62), TúkÇe (6/47)

-gıl/ -gil/ -gıl/ -gıl/ -gıl/ -gıl

“İlgi ifade eder. Her türlü şahıs, akrabalık, ünvan isminden aile ve ev ismi yapmak için geniş ölçüde kullanılır.”⁹⁵

hacōḡugilde (6/13), ayanāḡgıl (6/107), püşmanḡül (5/68), garısmayılḡiliñ (2/3), sāygil (7/105), adamgiliñ (7/106), ḡazıḡül “Gazıgil”(8/55), amemgile (10/8), çıbıḡcıl (11/147), alTıtaşgil (11/147), semetgil (11/148), yaḡımıl (11/149), mincāngil (11/149)

-inçi/ -(i)ncl/ -(ü)nçü/ (i)nji

Sayı isimleri yapmakta kullanılan bu ek, asıl sayı isimlerinden sıra, derece ifade eden sayı isimleri yapmaktadır.⁹⁶

ikincı (3/6), ikkincı (4/45), birincı (7/39), yımincı (6/60), üçüncü (2/52), ikinji (7/64), ikinçi (9/1)

-lı/ -li/ -lı/ -lu/ -lū/ -lū

İşlek olarak kullanılmaktadır.

hıyırılı (1/5), silaḡlı (1/31), gayırılı “hayırılı” (2/57), adıyamanlı (3/4), daşlı maşlı (3/6), bālıydı “baḡlıydı” (4/48), yılanlı “İranlı” (5/26), ihınlıdan “ırkından” (5/26), elmaslıTır (5/29), yıldızlı (5/36), notalı (5/49), zaḡzaḡlı (5/78), maraḡlıydıḡ “meraklıydık” (6/9), gaymalı (6/80), şeyli (3/4), bālıydı (4/23), elezizli (4/38), sēyirtliler (4/46),

⁹⁵ Muharrem ERGİN: TDB, 178.

⁹⁶ age., 168.

işlemeli (5/22), büzmeli (5/22), dantellidir (5/23), beşli (5/23), resımlidür (5/29), ipekli (5/31), peşlisi (5/52),  saletli (5/66), davetliler (5/77), emekli (6/2), divrikli (6/10), kirli (6/13), t likel ydi (1/31), n reli (2/9), emekli (4/56), işlemeli (5/24), takunyeli (5/78), asaletliler (5/79), emekli (6/3), motorlu (2/18), sulu (2/31), d mluyum (4/33), l hurlu (5/38), d umlu (6/1), s vr nlu (6/1), sel uklu (6/34), u url  (2/58), yaldızl  (5/28), sel uk  ları  (6/34), sel uk  ları  (6/37), t rl  (2/25), d  nl  nde “ nlerinde” (4/42), k lt rl  (6/1),  rg l  (6/20), g jl  (6/39), tarihli (7/41), ho avlı (7/82), b rma lı “parmaklı” (9/63), datlı (10/25), seyirli (10/44), g zl lar (16/5), d vrikli (6/100)

-l / -li/ -l / -l  / -li / -li / -lik/ -lig/ -li / -li / -lik/ -li / -lik/ -lu / -lu / -l  / -l  / -l  / -l  / -l  / -n 

Meslek, yer ve alet isimleri yapmada yaygın olarak kullanılmaktadır.

mohte eml e (6/45), pazarlina (2/10), zabıtalından (6/2), o umu l muz (1/62), aylı ına (4/35), darahlı ı (4/37), ayrımcılı  (4/43), y  lı ı (5/23),  ahlı ı (6/40), a ızlı ı (5/9),  ar ılı  (6/65),  ırahlılı  (1/4), aya gabı ılı  (5/3), a ızlı  (5/8), gadılı  (5/69), aya gabılı  (5/21), y  lı  (5/28), galfalı  (1/4), sı ahlılı lar (2/14), ba lı  (2/45), birlikler (2/21), asgerlig (2/11), izinlige (4/32), asgerli ı (3/10), re berli e (1/2), re berlikTen (1/3), birlikleri  (2/24), elb selikler (2/69), terzilik (4/52), rahmetlik (4/55), yigirmilik (5/45), elb sel kler (2/69), yolculu unda (2/7), soy unculu  (4/73), marang zl   (2/1), zorlu  (2/17),  nl   (2/35), asgerl   (4/71),  nl  e (2/34), m d rl    (2/22), re berl  kde (2/27), baygınnı  (2/87), gumandannı  (5/72), bir inde (7/55),  l eglig (7/114), kirvelik (8/36), k vrel  (8/36), s mannı  (8/85), billik “birlik” (9/71), aralı  (9/113), samannı  (9/114), danalı  (9/114), de   lig (11/135), bellili  “i areti” (11/174), datlılı  (11/196), gıtlı  (11/274), g zl  kden “sonbaharda” (12/51), seneli  (12/73), gu  l   (12/94), h zmek arlı  (12/1807),  i alı  (12/180), incelig (16/79)

-leyin/-liyin

sebahleyin (7/26), savāleyin “sabahleyin” (9/23), sabahliyin (11/71)

-sız/ -siz/ -suz/ -süz/ -süz

-lı/ -li/ -lu/ -lü ekinin zıddı bir anlam veren ve yokluk bildiren bir ektir.

ağılsız (5/39), beyinsiz (6/15), susuz (2/31), mümkünsüz (2/75), güçsüzleri (2/83), imkânsız (8/7), saygusuzlar (11/204), geçimsüzler (11/208), işsüz nesüz (12/186)

I.1.2. Fiilden İsim Yapma Ekleri

-ağ

Yer ismi yapmaktadır.

gonağ (5/2)

-ce

elence (7/10)

-cı/ -ici/ -üncü

Yapan, eden anlamına gelen isimler ve sıfatlar yapar.

güzlacı (11/228), guñlacı (11/229), ekici (2/36), görüncü “görücü” (9/7), görücü (9/7), oğucu “okuyucu” (7/32)

-en

Kalıcı isimler yapar.

düzende (5/57)

-esi

İşlek değildir. Kalıcı isimler yapar .

giyesi (6/13)

-gü

geygüsünü “giysisini” (8/40), saygusuzlar (11/204)

-ğı

Alet isimleri yapar.

çalğı (3/11)

-ğun

Fiilin ifade ettiği anlamda olan, yapılan veya yapanı bildiren ektir.

soyğunculuğ (4/73), başğunu (4/100)

-h/ -ih/ -uh/ -ik/ -ük

Genellikle olanı veya yapılanı karşılayan sıfatlar ve isimler yapan bir ektir.

darahlığı (4/37), yuvarlah (5/29), gırılı (1/49), artılı (1/60), yıhlı (5/75), artılı (4/7), açılı (6/29), kesikdir (5/36), deysik (6/66), yuvallah (8/60), deysüglig (11/135), bütüşüğ (7/106)

-ı/ -i/ -ı

Fiilin ifade ettiği manada olanı, yapanı ve yapılanı bildirir.

yarısudur (2/57), yapıya (5/14)

-m/ -(l)m/ -(i)m/ -(u)m/ -(ü)m/ -(ı)m

Nesne isimleri yapan bu ek hâl, durum, iş ifade eder. İfade ettiği bu işle ilgili, o işten doğan varlık, eşya, alet, yer vs. gibi çeşitli isimler yapar.⁹⁷

annamı (2/6), bahım (6/45), bölümleri (6/19), dahımı (2/67), dōm (1/1), dōmluyum (4/33), dōumlu (6/1), durum (1/47), ölümünden (2/80), kesimine (9/12)

⁹⁷ age., 188.

-ma/ -má/ -me/ -mĩ/ -mu

Hareket isimleri ve kalıcı isimler yapar.

çarpmasıynan (1/15), dōraması (2/24), galma (2/62), yāpdurması (4/37), gonuşmalarını (6/10), gaymalı (6/80), ġarşılaşmáya (4/44), ezmiye (2/83), işlemeli (5/22), büzmeli (5/22), işlemeli (5/24), gitmesi (5/32), gezmeye (6/7), yapdurmıya (4/25), çatuşmuya (3/3)

-mē/ -mağ/ -māğ/ -mağ/ -meg/ -mek

Tabanına geldiği fiilin ismini yapan mastar ekidir. Kalıcı isimler de yapar .

yemēnĩ (1/12), almağ (2/55), dağılmağ (2/59), yapmağ (2/84), çahmāğda (5/9), gararlaşdıрмаğ (2/63), binmeg (2/86), dēmek (2/77), yemekleri (6/7), gitmek (2/79)

- (i)n/ -(ü)n

Fiilin ifade ettiği anlamda yapanı, yapılanı, iş ve oluşu bildirir.

gelin (5/49), ekünũ (2/33), gelünler (5/79)

I.2. İsim İşletme Ekleri

I.2.1. Hâl Ekleri

İlgi Hâli

-im/ -ĩm/ -üm

Birinci teklik ve çokluk şahıs zamirleriyle kullanılan şekildir.

benim (2/48), bizim (2/71, 4/27), benim (1/18), bizim (5/25), benüm (2/50, 5/10), bizüm (5/88)

-n/ -ñ

Ünlüyle biten isimlerden sonra kullanılan şeklidir. Hece kaynaşması sonucunda tek ünsüz olarak kalan şekildir.

on “onun” (6/48), bunna “bununla” (6/95), boruñ (1/15), nūmūneñ (1/36), yatāñ (1/56), oñ (üçün) (4/58), buñna (5/15), oñ “onun” (5/41, 6/43), amcasıñ “amcasının” (6/11), allāñ (7/66, 8/1), dedesiñ (8/34), çocūñ (8/38), divriñ (10/46), harhlarıñ “harkların” (10/46), babbasıñ (11/20), Reşid Akçadāñ (11/48), ölüsūñ (11/126), góveten “güvertenin” (12/292), dönerciñ (16/27)

-ın/ -in/ -in/ -in/ -un; -ıñ/ -iñ/ -iñ/ -iñ/ -iñ/ -uñ/ -üñ; -ıñ/ -iñ

Ünsüzle biten isimlerle kullanılan eklerdir. Bunlardan -iñ eki ünlüsü yarı kalın olan isimlerle kullanılmaktadır. Ekin bu şekil çok yaygın değildir.

onnarın (6/87), seninle (6/62), evin (6/42), góyun “köyün” (3/2), okuluñ (4/14), sularıñ (10/46), allahıñ (2/54), assıñ “asrın” (6/60), ayāmızıñ (4/37), ayıñ (4/49), akırabalarıñ (2/55), báyazıtıñ (6/59), bunnarıñ (1/28), çocuğlarıñ (5/52), daşıñ (2/81), daşlarıñ (6/89), gızıñ (2/53), oluğlarıñ (6/77), onlarıñ (2/63), onnarıñ (2/66), selçuğlarıñ (6/40), selçuğlularıñ (6/37), sıçağıñ (2/87), şahıñ (6/30), tárafıñ (5/76), zamanıñ (6/69), ğadınıñ (5/89), dağıñ (2/15), vavamıñ “babamın” (4/83), bıdığlarıñ “Bıdıklar’ın” (5/1), vamléketiñ “memleketin” (5/74), asrıñ (6/56), aħdeniziñ (1/5), birlikleriñ (2/24), dağgezeniñ (1/38), demiriñ (6/88), devletiñ (4/62), dēvletiñ (4/63), ğarısmaıylğıliñ (2/3), gelniñ (5/42), girişiñ (6/43), memleketimüziñ (5/58), peygamberiñ (2/54), siyirtiñ (4/47), şeyiñ (5/7, 6/89), vinciñ (1/14), yeriñ (6/21), eserleriñ (6/44), erzurumuñ (2/13), motòruñ (2/34), abayuñ (4/38), saķovūmuñ (5/12, 5/13), çütüñ (2/38), düyünüñ (5/84), olanıñ (2/41), şeyiñ (5/3)

-nıñ/ -nun; -nıñ/ -nıñ/ -nıñ/ -nıñ/ -nıñ/ -nuñ/ -nüñ/ -nüñ; -nıñ

Divriği ağzında ünlüyle biten isim tabanlarında yaygın olarak kullanılmaktadır.

onın (3/3), onunkine (1/35), bununla (6/62), onun (6/87), baćınıñ (5/89), ilařlarınıñ (6/18), liranıñ (5/46), malátyanıñ (3/4), oranıñ (2/94, 4/26), saķaryanıñ (4/94), sığörtanıñ (1/34), tamamınıñ (6/68), yāzćınıñ (5/7), yazınıñ (6/47), yazıcınıñ (5/8), yumurtanıñ (6/72), zámannıñ (3/10), hanımınıñ (6/20), ğalıñ (4/18), gocasınıñ (5/64), saķaryanıñ (4/93), camınıñ (6/62), caminiñ (6/16), ceketiniñ (5/16), dıvriylınıñ (6/9), esernıñ (6/34), esginiñ (6/90), hēbsiniñ (6/66), kiřiniñ (2/9), suriyeniñ (4/79), süriyeniñ (4/77), yemenciniñ (1/8), yücenıñ (1/23), yüreğiniñ (4/77), ğalıñ (6/91), galeniñ (6/42), gecenıñ (4/11), ístásyónuñ (2/23), onuñ (2/33, 4/77), ónuñ (5/82), řunuñ (6/48), bunuñ (5/38, 6/65), vunuñ “bunun” (10/80), oķulunuñ (4/14), bunuñ (5/23), kümsenüñ (3/9), camünüñ (5/4), mezzünüñ (5/7), inegünüñ (10/57), ğardařınıñ (11/8), onuñ (6/9)

Yükleme Hâli

-ø/ -y

Yükleme hâli ekinin düşmesi sonucunda görülen kullanımlardır.

efendim [andıñdan] (2/54), yaprā [noħsan] (6/67), parey [bul] (4/2), süzün [unıtma] “sözünü” (4/53), bayrān [görücehsiñ] “bayrağıñı” (6/37)

tēskiriy (4/4), burüy (6/16), şufey (6/33), ğapiy (6/35), ğapıy (6/50), buriy (6/55), mermiy (7/65), ğapiy (7/69), burüy (6/16), buriy (6/55), arabıy [beklemekdense] (2/90), yayliy [vėrmek] (5/82),

-ı/ -i/ -u/ -ü

adamı (4/63, 5/14), addamı (4/66), adını (2/9), ğapısıñı (6/43), ğapıyı (6/32), ğartalı (6/37), ğartalları (6/35), ğısmı (6/32), ğonuşmalarını (6/10), atdığı (2/81), ayāımı (1/15), ahřāmları (4/61), başını (6/26), bayrānı (6/35), bunnarı (6/15, 6/38), cilasını (6/73), ıhışını (6/52), dabanćayı (3/4), daşı (6/36), davarını (3/3), ğızı (2/51), ğumaşı (4/54), ızdıhamı (2/92), işıhlarnı (6/28), lafları (5/55), nışanı (2/72), onları (2/86), onnarı (4/75), rızasını (2/55), soyadını (2/9),

tapanı (2/38), tarlalarımızı (2/27), tayınıni (3/9), yāndaķıne (1/36), yardımını (1/27), halıları (6/85), havassı “havası” (2/75), ğardaşı (4/59), ğartalı (6/38), ğumaşı (4/53), asgerliĝi (6/3), ayi (2/20), ayleleri (2/45), beni (1/19), birbirlerini (2/47), bışbirlerni (2/47), bizi (1/44, 4/38), bēni (4/5), elni (5/9), emrini (2/54), fikri (2/4), gelni (5/83), ğurevi (2/84), ilerislni (2/81), ismini (4/62), işi (1/32, 2/35, 6/69), málmeketi (4/5), naķlıni (6/68), otelleri (2/96), resmini (6/20, 6/46), sözlerini (6/10), şahsiyetini (5/88), gafileleri (4/74), gavlini (2/54), álbisesini “elbisesini” (9/30), bunu (4/41), doĝduru (1/40), nişanu (2/62), onu (1/28, 2/36), suyu (2/75), sütunu (6/58), tohumu (2/33), yāmuru (2/32), yolu (2/93), ölumu (1/29), benü (1/34), gözümü (1/55), senü (3/5), köprüsünü (4/91), bülbülu (6/49)

- í

Yarı kalın ünlülerle kullanılan şekildir.

nışanı (2/66), pompáyí (1/14)

-ı/ -i/ -ü/ -ü

Yükleme hâlini gösteren eklerin düşme sınırına gelmiş şekilleridir. Kimi zaman da diftonglaşmalar çerçevesinde görülmektedir.⁹⁸

parâyí (1/50), malını (3/3), ğalanı (4/101), yarıyı “yarayı” (4/102), ğapiyi (6/44), çıkışını (6/53), abiyi (4/52), bení (1/46), birbirini (2/43), burıyı (5/70), çeşitleri (5/42), kendisini (6/46), mendilimi (5/11), mōtifleri (6/17), naĝıyeyi (3/2), naķlını (6/62), rutubetini (6/78), seneyi (4/52), şeyi (1/49), şeyi (3/2), ğonserveleri (4/88), olduĝu (2/34), ekünü (2/33), āyleleri (2/45), tēskirüyü (4/51)

-ı/ -i

Dudak ünsüzlerinin etkisiyle ve ünsüz benzeşmeleriyle ortaya çıkan yarı yuvarlak şekildir. Sık olarak kullanılmamaktadır.

ayāmı (1/42), masalları (6/95), nöbetcülerí (4/100)

⁹⁸ Turgut GÜNAY: RIA, 108.

-n

adin (7/37), bahşışın (7/98), ikisin (8/20), peresin
“parasını”(9/101), besisin [alamıyınca] (11/347)

-nu

bunu (5/79), şunu (6/58)

Yaklaşma Hâli**-ø**

şe gëtdim “şeye gittim” (4/17)

-a

Kalın sıradan ünlülerle bağdaşan şeklidir.

gardaşına (5/65), allağa (2/85), altına (5/89), amcâsına (2/56),
anâya (2/4), anbulâsına (1/34), ankırıya (6/7), arğhadaşlara (1/20),
arabıya (2/88), arabâya (2/86), aramíya (5/17), ata (5/83), ayâmıza
(4/37), aylığına (4/35), babasına (5/54), bajımıza (5/25), beşe (1/2),
bôşa (1/63), buruya (4/33), burüya (4/31, 4/66), bureya (6/43),
çatuşmuya (3/3), çakķılıya (2/13), çākķılıya (2/12), doğdura (1/41),
doğuza (1/52), gārdaşına (2/52), garşılaşmaya (4/30), gocasına (5/54),
gürcisdan'a (4/107), hêsaba (5/63), hükümdarına (5/73), ístanbula
(4/20, 4/73), liriya (6/74), mala (4/73), malatyıya (2/11), masíya (4/54),
miraça (6/52), namaza (5/90), níşana (2/45), oğluna (6/11), ona (6/9),
onnara (6/87), oraya (2/74), oráya (4/26), oreya (4/47, 4/89, 6/11),
ortasına (6/48), orâya (4/25), oturmalarına (4/61), parıya (6/73),
pazarlîna (2/10), pompáya (1/10), reşberlîge (1/2), sanata (1/3),
sakaryâya (4/90), sakáya (4/12), sıvasa (1/32), şuraya (6/26), şureya
(6/60), şurüya (4/66), taburûna (4/48), terava (5/80), uluca (4/40),
usTuya (5/10), vana “Van'a” (4/47), yanıma (1/29), yanna (4/29),
yapdurmiya (4/25), yapíya (5/14), yahınlarına (2/52), yola (4/60),
yolûna (4/55), zamana (6/17), hanıma (1/51), hastanâsına (1/24),
haymanâya (4/89), karşısına (6/21), kıomaya (2/87), ğaFasına (5/80),

ğaragöla (4/66), ğarşılaşmáya (4/44), ğayınlarına (5/56), ğaynânasına (5/53), ğorumaya (6/85)

-ā: bıráyā (4/51), ğafaā (6/15)

-ā: hāccā (2/73)

-á

Yarı kalın ünlüden oluşan şeklidir.

bursáyá (2/65), burŭyá (6/30), buruyá (6/46), parıyá (6/75)

-ă

Diftonglar çerçevesinde görülen ve kalın ünlülerle bağdaşan şeklidir.

anķaráyă (4/89), āŗanmasınă ĭmkan (5/16), camă_alur (6/40), altınă_alındı (6/85), oĭlună_işde (6/15)

-e

İnce sıradan ünlülerle bağdaşan şeklidir.

abiye (5/58), ācile (1/33), ācile (1/41), acillne (1/33), alçāneye (1/43), ārbe “harbe” (4/78, 4/79), ayāma (1/43), belîne (5/39), beşe (1/2), beye (1/38), bitleşe (4/28), bitlise (4/44), bize (2/56), bölümlerîne (2/18), buriye (6/55), burúye (6/47), burŭye (5/6), camiye (6/43), dŭŭne (5/66), davete (5/66), dediklerne (6/51), demŭrne (2/38), devlete (4/70), düĭŭne (5/32), evîne (2/42), evleklere (2/37), evüne (5/45), eytimlerîne (4/42), ezmiye (2/83), geline (5/33), gezmeye (6/7), ğale “hâle” (4/58), içeriye (6/28), içersîne (5/2), izinlige (4/32), kime (4/4, 6/92), madene (4/35), maranĭŭshaneye (2/23), maĭallelerine (4/18), mimberlere (6/70), mohteşemlê (6/45), muĭāyneĭanesîne (1/26), neye (2/10), niye (1/46, 2/50, 5/69), onunkine (1/35), oreye (6/13), ótele (2/96), önlŭge (2/34), önne (2/82), önŭmŭze (4/90), reşberlĭge (1/2), rıvayete (6/57), şekle (5/81), şeye (1/43), şeŭye (4/30, 4/44), şeŭne

(1/25), taķıfbüne (3/3), taķsiye (1/23), taķübe (3/1), tirene (4/51), törenine (5/32), tümenine (4/48), üniversüteye (1/35), üsdüne (1/64, 4/64, 4/68), üzerine (5/23), üzene (5/33), valdesine (2/52), valıye (6/92), verülmesine (2/58), yere (1/40), yerine (6/88), ziyaretimize (6/26), habsaneye (4/66), hale (4/65), halebe (4/73), haramı şerife (2/95), ķonserlerine (6/9), öynüğe (7/113)

-ē,-ē

mesleginē (2/1), yerlerē (5/11), üzerinē (5/38)

-ě

Düşme sınırındaki e ünlüsünün meydana getirdiği ektir. İnce sıradan ünlülerle bağdaşan şeklidir.

büzē (4/46), mahgemeyē (4/92), himinē (6/14), dünyeyē (6/93), ösdünē (11/68)

Bulunma Hâli

-ø

bura dēdū (4/8)

-da

Sedalı veya sedasız ünlülerle ve kalın sıradan ünlülerle bağdaşan bir ektir. Divriği ağzında bulunma hâl ekinin daha çok sedalı şekilleri kullanılmaktadır.

gulānda “kulağında” (6/22), alayında (6/5), alnında (2/87), altda (2/39), altıda (2/1), altılarında (2/2), altında (2/23), anbuíasda (1/33), arabada (2/89), arasında (2/15), assında (5/87), atmişda (6/4), ayāmda (1/16), aylarunda (2/33), āzında “ağzında” (2/31), ālīda “hâlde” (6/76), ahlımda (5/41), bāşında (5/2), beşde (1/2), buda (6/71), bunda (6/63), burđda (4/7,6/106), burada (4/12, 4/34), burda (4/8, 4/15, 4/70, 5/16, 5/88), búrda (5/9), burdacuĥ (4/12), burda (5/15), būda (5/71), būřda (6/57), ĉaĥmāğda (5/9), dāğlarda (4/73), dağānda (3/3), daĥğada (1/41),

dağında (3/1), díyarbakırda (4/22), diyarbakırda (4/23), dokuzda (1/54, 2/74), doḡdòrda (1/40), esnada (1/11), gāṣṣıda (1/15), gurdalanda “Kurtalan’da” (4/51), her_ālda (1/32), İstanbulda (4/98), icabında (2/5), malatyâda (2/13), mèydándá (4/69), odurda “Odur’da” (4/20), omuzlarında (4/96), onda (6/66), ònda (6/65), onlarda (2/42), oḡda (1/38), oḡtada (6/29), òḡtada (6/47), orada (2/16, 4/80, 4/98), òrada (2/80), orda (4/28, 4/31, 4/48, 4/49, 4/80, 5/14), òrda (4/79, 6/6), oreda (2/20), otoda (6/3), pompada (1/10), sanatda (1/3), saḡaryada (4/90, 4/95), selçuklaḡda (6/42), servúsdá (1/49), sırtında (1/19), sívasda (5/78), sıvasda (6/94), şinnarda (6/60), şundaki (6/65), şurda (6/38), şurda (4/68), şürda (5/75), şūdaki (6/82), tarafdakí (2/20), taraFında (4/80), tarda (6/12), tatvanda (4/31), başımızda (4/39), topraḡda (2/39), urda (2/53), vurda (6/27), yānda (4/86), yāndaḡıne (1/36), yanında (1/5, 4/68), yolūnda (4/56), zamanda (4/43), zamanında (6/25), zamanumuzda (4/27), hamamda (5/79), ḡāşıda (6/27), ḡaşısındaki (6/49)

-dā/ -dā̇

Normal bulunma hâli ekinin vurgu nedeniyle ünlüsünün uzadığı şekildir.

buḡdā (4/20), yolculuḡundā̇ (2/7)

-dā

Kalın ve ince sıradan ünlülerle bağdaşabilen yarı kalın ünlülü bir ektir.

bürdā (5/86), tarafındāymış (5/16)

-dā̇

Diftonglaşma çerçevesinde görülen ve kalın sıradan ünlülerle bağdaşan şekildir.

ínsanlardā̇ olur (5/67), ḡapıdā̇ olur (5/67), alayundā̇ işde (4/47), burdā (1/56), būdā (5/71)

-de

İnce, yarı kalın ünlülerle ve sedalı veya sedasız ünsüzlerle bağdaşan yaygın şekildir.

aláyindeydim (6/5), alçānede “alçıhanede” (1/44), asgerde (6/6), atölyemizde (2/25), atülyede (2/24), ávde (5/53), bende (2/7), bēşde (5/5), bitlisde (4/22, 4/24), bizde (5/41), bursádeydi (2/44), cebinde (5/16), cebḥesinde (4/84), devrinde (4/60), divrigide (4/6), divrikde (1/6), dúñlüñde (4/42), düzende (5/57), dōñde (2/71), esnade (5/77), evde (4/83), evdekī (5/54), ísmінде (1/48), içerde (6/72), içerideki (6/70), içersinde (1/57), içinde (4/11, 4/49), içindeyim (1/56), iñgeñde “İngen’de” (4/20), isminde (5/76), işerde “içerde” (6/29), mevlidde (6/51), numunede (1/36), on ikide (1/52), önünde (4/18), reşberlükde (2/27), sekizde (2/11), siyirtde (4/22), şeklinde (5/37), şeklinde (6/17), şeyde (4/25), şeyde (4/76), tōhanede (6/12), üsdünde (4/69), üşde (1/13), üzerinde (6/17), yedide (2/73), yerde (4/12), yèrde (4/12), yèrinde (6/71), yükdeki (6/28), yüzünde (4/93, 4/95), hacōğugilde (6/13), halde (5/18), halinde (6/53), hōrabekde “Horebek’te” (2/60), iğerişünde (5/58), ísmінде (4/21), ğalēde (5/68), ğoncigin’de (6/12)

-dē

Normal bulunma hâli ekinin vurgu nedeniyle ünlüsünün uzadığı şekildir.

denizzidē (6/4)

-dē

Ekin diftonglar içerisinde görülen şeklidir

cebindē_olması (5/12, 5/13), şeklidē (5/47), bizdē (5/74), devletdē_olsa (6/39), māllesindē_oturur “mahallesinde” (6/2)

-ta/ -te

sanatta (2/4), māmlekette (5/24)

Ayrılma Hâli

-ø

hev aldı “evden aldı” (5/14)

-dan

Sedalı veya sedasız ünsüzlere gelebilen ve kalın sıradan ünlülerle bağdaşabilen şekildir.

acımızdan (4/87), gafadan (3/9), aldından (4/14), altdan (5/48), altından (4/14, 4/16), anadan (5/43), andıhdan (2/54), arabasından (1/35), arıhdan (4/94), atdan (6/80), ayaıhdan (1/65), bâbadan (5/43), basâmaıhdan (1/19), bundan (1/60), buıhdan (1/38), burdan (4/64, 4/76), bürdan (6/84), daııldııhdan (2/64), buıhdan (2/65), gaFadan (4/1), gapıdan (2/20), İstanbuldan (4/75), ihından “ırkından” (5/27), ihınlıdan “ırkından” (5/26), mısıııdan “Mısır’dan” (5/70), muğāyneııanesından (1/26), nadıratdan (5/88), öğdan (4/41), olaıııhdan (1/24), olaıııhdan (2/16), olduıhdan (5/77), ondan (4/31, 4/34, 4/36, 4/44, 4/54), öndan (4/39, 4/47, 4/85), oııdan (2/46), oııdan (2/95), oralādan (4/17), ordan (4/74, 4/90), ördan (4/33), ördan (4/49), oııdan (4/98), öııdan (4/50), sabahdan (4/70), selçuklülardan (6/86), sívasdan (2/69), sıcaıııdan (4/81, 4/82), sonadañ (4/76), soñadan (6/31), soñadan (4/77), şamdan “Şam’dan” (5/70), şıııdan (6/79), taıııFdan (1/18), tárafıdan (2/71), tarafından (6/91), tatvandan (4/29), teraflarından (5/83), topuıııdan aşşā (1/49), ufāndan (6/89), vavasından “babasından” (2/62), yannından (5/49), zabahdan (4/2), zabıtalından (6/2), hajdan (2/67), ğaragoldan (4/64), ğısımıdan (6/31), ūndan (5/31)

-dán

İnce veya yarı kalın ünlülerle bağdaşan şekildir.

ihdiláldán (4/86)

-den

Sedalı veya sedasız ünsüzlere gelebilen ve ince sıradan ünlülerle bağdaşabilen şekildir.

antebden “Antep’ten” (4/74), ārbünden “harbinden” (3/7), asgerden (4/71), beklemekdense (2/90), bitenden (4/71), cepesinden (4/89), dedesinden (2/62), dereden (4/29), ekildikten (2/37), elimüzden (1/9), esgiden (6/87), esgiden (6/80), evden (5/11), geldükden (2/95), gördüğden sora (2/12), günnêrden (1/23), kireşden (6/89), mengüşlerden “Mengüçoğullarından” (6/41), ölümden (2/80), pencêgeden (6/28), senden (1/60), şeyden (4/79), şeyden (6/28), üşden (1/13), yedükten (1/12), yejinden (1/29), zabd etdikden (5/70), êvêlden (4/9), ğaleden (5/68), ğeynildihden (5.27), kövden (7/25)

-deŋ

Son ünsüzünün düşme durumuna yaklaşmış hâliyle oluşturduğu şekildir. İnce sıradan ünlülerle bağdaşmaktadır.

pencireden (6/84)

-Ten

Sedasız ünsüzlerden sonra gelen yarı sedalı şekildir. İnce sıradan ünlülerle bağdaşan şekildir.

ezdükTen (1/16), ğetürdükTen (1/27), reşberlikTen (1/3)

Vasıta Hâli

“Vasıta hâli, fiilin ne ile, nasıl, ne zaman yapıldığını ifade eden ektir.”⁹⁹ Divriği ağzında vasıta hâli -n ekine denk olan (-la/ -le, -lan, -na, -nan/ -nen/ -nēn, -ınan/ -inen/ -İnen/ -İnan/ -ūnan/ -ūnen) ile edatının zengin şekilde ekleşmiş hâlleriyle yapılır.

- ø

ağızlıĥ sığara içêrdİ adam “ağızlıkla sigara içerdı adam” (5/8)

-de

⁹⁹ Mukim SAĞIR: EYA, 144.

vekilde oluyor “vekilde oluyor” (8/13)

-la/ -le

zamanla (2/29), gırala (4/34), bunlarla (6/50), şunlarla (6/52), amacıyla (6/59), bununla (6/62), seninle (6/62), şeyiyle (6/6), vasıtaıyla (2/42), ğarariyle (10/4), suretiyle (10/25)

-lan

yumurteylan (6/73)

-na/ -ne

bunna (6/95), buña (5/15), ğarışımına (11/164)

-nan/ -ynan/ -nán/ -ynen/ -ynen-nēn

tāmurcısuyan (1/8), mıtōrnan (2/28), sabannan (2/34), tapannan (2/37), alayıynan (4/30, 4/44), arablarınan (4/79), altınnan (5/44), babamnan (5/62), başkanlınan (6/92), efradıynan (6/83), çarpmasıynan (1/15), bennen (3/9), birbirinen (4/16), girişinen (4/83), inönüñnen (4/84), zürneynan (7/8), sūmnēn (5/35), mahmudiyēnen (5/45), herifnen (6/14), ekibiynen (6/83), leninnēn (4/86), heyvennán (7/26), gelinnen (7/30), sezeryannan (7/40), emriynen (7/66), ğóvnüynen (7/74), emrinen (7/74), emriynen (8/1), çüfdünen (8/41), düyennen (8/41), buçağlarınan (10/24), evünen (11/30), erişdeynen (11/164), orānan (11/254), hoşovnan (16/37), salçıynan (9/55), çömÇeynen (16/74)

-inan/-ınağ/-inen/-İnen/-İnan/-unan/-ūnan/-ünen

ayāmınan (1/28), adamınan (2/7), gızınan (2/46), birbirinen (4/16), bizinen (1/32), siyirdinen (4/24), cetvelinen (4/54), süminen (5/35), sımınan (5/34), olanınan (2/43), babamūnan (2/74), öküzünen (2/28), ozanlarınan (7/116), ğızınan (8/16), süzgecinen (9/57), mağkasınan (9/61), tasınan (10/62), onnarınan (11/10), kirpiginen (11/309), ğıdıginen “oğlakla” (12/34), dōulunan (7/9)

Yön Gösterme Hâli

“Kelime gruplarında ve cümlede fiilin kendi yönünde yapıldığını göstermek için isim yön gösterme hâline girer.”¹⁰⁰ Eski Türkçede çekim eki olarak kullanılan bu ek, “bugün yapım eki durumuna girmiştir.”¹⁰¹ Bu durum, Divriği ağzında geçen -er, -arı/ -arî, -eri/ -erî/ -erü, -re yön ekleri için de söz konusudur.

-arı/ -arî

dışarı (4/65), yôhârî (1/50)

-er

içersinde (1/57), ilersîni (2/81), içersîne (5/2), işerde “içeride” (6/29), iğerde (6/72)

-eri/ -erî/ -erü

içeri (1/36), iğerü (1/41), iğeriye (6/28), iğerideki (6/70), iğerîsi (5/47), İğerüsünde (5/58)

Eşitlik Hâli

Kelime gruplarında ve cümlede fiilin nasıl ve ne şekilde olduğunu veya yapıldığını, fiilin oluş veya yapılış tarzını ifade etmeyi sağlayan eklerdir. Divriği ağzında eşitlik hâli ekinin ünsüzü sedalı şekildedir.

-ca/ -ce/ -çe

ayrıca (6/19), bölece (2/58), önce (2/65), birezce (2/83), vahşice (2/83), kipce “sıkıca” (1/21), önce (6/2), şâylice (7/90), ünçe (9/23), güselce (9/53), serince (10/56), derince (12/308), güzelcene (13/46), çeşitlice (13/55), büyüKcene (13/66), uzuncana (13/176), güzêlce (14/2), güzelçe (16/30), temüzcene (16/77), burayacağ (16/111), şurüyacağ (16/110), büyüğce (16/123), gocucána (16/12), daTlıcana (16/70), güzêlcesine (10/19)

¹⁰⁰ Muharrem ERGİN: TDB, 241.

¹⁰¹ age. 242.

Hâl Ekleri Arasında Görev Değişikliği

Bölgemiz ağzında hâl ekleri arasında görev değişikliği yaygın bir eğilim değildir. Söz konusu görev değişikliği aşağıdaki şekillerde ve seyrek olarak görülmektedir:

a. Bulunma hâlinin ayrılma hâli yerine kullanılması: numunede içeri girdim (1/36)

b. Ayrılma hâlinin yönelme hâli yerine kullanılması: oralardan doyülmes (2/78)

c. Bulunma hâlinin yönelme hâli yerine kullanılması: burada geldük (4/34), barhaşlarda doldurur (10/57)

ç. Yönelme hâlinin yükleme hâli yerine kullanılması: içeriye açuğ_olseydi (6/28), mimberlere de tabi göremedik (6/70)

d. Yükleme hâlinin yalın hâl yerine kullanılması: golunu gopüyur (11/48)

e. Yükleme hâlinin yönelme hâli yerine kullanılması: onnaru uyacasıñ (11/214), ğızı geliyullar (11/4)

f. Yükleme hâlinin ayrılma hâli yerine kullanılması: yedüg_otu zehirlenmiş (11/284)

I.2.2. İyelik Ekleri

Teklik 1. Şahıs

-m

Açık isim tabanlarına gelen yaygın biçimdir.

afendim (5/81), ağam (4/1), anam (2/74), annem (4/15), atım “attığım” (6/82), ávandim (5/53), ayāmda (1/16), ayāmınan (1/28), ayağgabım (5/55), babam (4/28, 4/80, 4/87, 4/90, 4/91), babam (4/97), babamnan (5/62), babamūnan (2/74), efāndim (5/12), eFendim (5/20), efendim (2/54), enişdem (4/35), evendim (5/61), gayın vāldem (2/49),

gaynınanam “kaynanam” (2/48), mağramam “mendilim” (6/13), rızam (2/58), tārım (1/1), usdam (1/6), vavam (4/83, 4/93), vavamıñ (4/83)

-(ı)m/ -(i)m/ -(u)m/ -(ŭ)m/ -(ü)m/ -(ŭ)m

Kapalı isim tabanlarına gelen, ince ve kalın ünlülerle bağdaşan şekildir.

gardaşım (6/93), aḡhadaşım (1/17), ahlımda (5/41), canım (1/5), canım (2/75), teraFım (5/27), vāḡdım (1/63), yanıma (1/29), habarım (1/55)

abiyim (2/48), dedigim (5/66), gardaşımdı (2/51), ismim (2/96), mendiliml (5/11), mesleyim (2/96), memleketimiñ (10/5)

dömluyum (4/33), ölumu (1/29), ölüm (1/29), torunumudu (2/50)

saḡovŭmuñ (5/12, 5/13), ḡatuncuḡum (10/15)

sözüm (4/64), üsdüm (4/96)

gözŭmü (1/55)

Teklik 2. Şahıs

-ñ

Açık isim tabanlarına gelen şekildir.

aḡañ (5/61), yapmāñ (7/59), gördüñ “gördüḡün” (11/61), babañ (12/205), parañ (12/261)

-(ü)ñ/ -(ŭ)ñ

Kapalı isim tabanlarına gelen ve yaygın olarak kullanılan şekildir.

süzüñ (5/89), gördüḡüñ (6/17), ölüñ (11/210), derdiñ (11/293)

Teklik 3. Şahıs

ø

İyelik ekinin düşmesi sebebiyle aşağıdaki örneklerde iyelik eki bulunmamaktadır.

yānda (1/5), pazarlīna (2/10), ēker “ekeri” (2/33), [sofra] bez “sofra bezi” (2/35), demürne (2/38), bilerzīy (2/59), yüzüg (2/59), önne (2/82), telefönnu (6/92), ufān (6/88), gulānda (6/22), cūcūğ (3/5), çahmā (5/15), eşyalar (5/18), girdiy (6/78), güzelni (6/45), olduğ (6/60), ufāndan (6/89), üzerene (5/42)

-ı/ -i

adını (2/9), gardaşına (5/65), alayı (2/19), alayında (6/5), aldından (4/14), alnında (2/87), altı (4/13, 4/95), āltı (6/76), altınā (6/85), altından (4/14, 4/16), anbulasına (1/34), annāmı (2/6), aslında (2/90), assında (5/87), aylığına (4/35), āzında (2/31), bāşında (5/2), başını (6/26), çaūşları (4/26), çıkışını (6/53), çıhışını (6/52), cırağı (5/6), dar ācı (4/69), daşı (6/82), dahımı (2/67), dağında (3/1), efradıynan (6/83), farkı (1/8), gārdaşına (2/52), gışı (2/16), gomūtani (4/45, 4/46), gūmandanı (4/98), ísmінде (1/48), icabında (2/5), ihından “ırkından” (5/27), ihınlıdan “ırkından” (5/26), kırhı (6/73), malını (3/3), odacısı (1/49), onnarı (6/77), payı (2/80), sırtında (1/19), soyadını (2/9), taraFı (4/75), taraFında (4/80), tarafından (6/91), tamamınıñ (6/68), teşkilatı (2/25), yapanı (5/2), yılı (6/27), zamanı (2/29), zamanında (4/28), halatı (1/14), hamamı (5/75), hanımınıñ (6/20), harbı (3/7), ğayınlarına (5/56), gomūtanıydı (4/39), aláyindeydim (6/5), asgerliğı (3/10), bilerziğı (2/64), bitimi (6/48), cebindē (5/12, 5/13), ceketiniñ (5/16), deynegi (1/58), ekibiynen (6/83), emrini (2/54), enigi (5/89), evi (4/15), eytimi (2/12), girişinen (4/83), giyildiğı (5/48), himinē (6/14), içinde (4/11, 4/49), isminde (5/76), mesleginē (2/1), mēndisleri (4/36), resimleri (6/18), resmini (6/46), reyisi (4/34), rutubetinī (6/78), sözlerini (6/10), şeklidē (5/47), şeklinde (6/17), şeyi (4/19, 4/91), şeyini (6/28), şeyiyle (6/6), şiyi (5/36), tarafındaymış (5/16), tarif etdini (2/95), yegeni (5/7), yerinde (6/71), yejinden (1/29), yüregiy (4/77), yüreginiñ (4/77), zıyareti (6/29), kabri (6/30), yeri (6/43), halinde (6/53), konserlerine (6/9), ísmінде (4/21), ğoncigin'de (6/12), gavlini (2/54)

-ı

Yarı kalın ünlüden meydana gelen şekildir.

zamanında (6/25), naklîni (6/62)

-i/ -î

Düşme sınırına yaklaşan şekildir.

ayağı (4/41), ağızlığı (5/9), bayramı (4/49, 4/50), davarını (3/3), dükkânı (5/3), hükümdarına (5/73), onbaşı (4/26), sallandığı (5/49), şahı (6/40), tayını (3/9), yanında (4/68), aciline (1/33), asgeri (4/94), asgerleri (6/59), beline (5/39), birbirini (2/43), birbirinden (4/16), bölümleri (6/19), çıkışı (4/83), ekeri (2/34), eser (6/34), evine (2/42), eytimlerine (4/42), şahsiyetini (5/88), şeklinde (5/37), şeyine (1/25), törenine (5/32), tümenine (4/48), üzerine (5/23), yemeni (1/12), yerine (6/88), bezi (2/35)

-i

Ekin yarı yuvarlak şeklidir.

imkanı (4/8), konuşmalarını (6/10)

-ö

Ekin yarı dar şeklidir. Yalnızca aşağıdaki örnekte görülmektedir:

yerö (2/91)

-u-/ -ü

açıldığı (5/75), alayundâ (4/47), aylarunda (2/33), başgunu (4/100), bahaduröğlü (2/96), etravu (5/44), imparatoru (5/71), oğluna (6/11), olduğunu (5/15), ölü (1/23), okuluñ (4/14), okulunuñ (4/14), suyu (1/11), vasgunu (4/99), yolculuğundâ (2/7), yolu (4/19, 4/81), havuzu (6/29), ârbünden (3/7), çütü (2/30), evüne (5/45), eytümü (4/40), günü (5/17), inönü (4/97), kökü (5/74), müdürlüğü (2/22),

mēzzünüydü (5/4), önlüğü (2/35), sādūçü (5/83), taķıfbüne (3/3), üsdü (6/82), üsdünde (4/69), üsdüne (4/64, 4/68), yüzünde (4/93, 4/95)

-ü/ -ı

Ekin düşme noktasına yaklaşmış şeklidir.

saķğovūmuñ (6/12), taburūna (4/48), yolūna (4/55), yolūnda (4/56), olduķu (5/18), ucū (5/36), önūnde (4/18), geldüķü (4/78)

-s

Çabuk söyleme nedeniyle ünlüsü düşmüştür.

goymas “koyması” (9/33)

-sa

Sadece bir örnekte görülmektedir.

ayaķgabısa (9/17)

-sı

Kalın sıradan ünlülerle bağdaşan ve sık kullanılan şekildir.

gapısı (6/33), amcasıñ (6/11), amcāsına (2/56), āranmasınā (5/16), arabasından (1/35), arasında (2/15), aynısı (5/51), aķrabası (5/85), babasına (5/59), burası (6/56), cezasını (10/80), cilasını (6/73), dayısı (5/84), dōraması (2/24), ilyaķgası (1/16), keyhası (5/84), olması (5/12, 5/13), parçası (5/24), rızasını (2/55), sıhııcısı (1/28), şarkısı (4/81), vavasından “babasından” (2/62), vavvası (2/48), yarası (4/77), yardımcısı (1/17), yazsı (6/72), ķapısı (6/70), ķaşısındaki (6/49), ģadıısı (5/74), ģaFasına (5/80), gapısı (6/16)

-sı

Yarı kalın ünlülerle bağdaşan şekildir.

menasínā (5/22), muķāyneķanesíne (1/26)

-sî

Ünlüsü düşme sınırına yaklaşmış şeklidir.

gapısını (6/43), aşyası (5/32), babasına (5/54), burası (4/81), galması (2/39), gocasına (5/54), olması (5/18), ortasına (6/48), yâpdurması (4/37), hastanāsına (1/24), karşısına (6/21), gaynānasına (5/53)

-sî

İnce sıradan ünlülerle bağdaşan şeklidir.

cebhesinde (4/84), cepesinden (4/89), çarpmasiynan (1/15), dedesinden (2/62), gerisini (4/24), hēPsi (1/7), içerisi (5/47), kendisini (6/49), māllesindē (6/2), namesi (5/75), pēnciresi (4/60), tanesi (5/77), teskiresi (4/83), valdesine (2/52), verülmesine (2/58), vurasiymiş (6/43)

-sî

Ünlüsü düşme sınırına yaklaşmış şekil olup, ince sıradan ünlülerle bağdaşmaktadır.

içersine (5/2), gurdelesini (5/76), hebsi (6/91), ilgisi (4/1), peşlisi (5/52), gitmesi (5/32), küpesi (6/22), âlbisesini “elbisesini” (9/30)

-sî

Ekin ünlüsünün yarı yuvarlak olduğu şekildir.

amcası (2/53)

-su

Çoğunlukla kalın sıradan ünlülerle, bazen de ince sıradan ünlülerle bağdaşan şeklidir.

çimentusu (6/90), dōrusu (5/84), kendisu (1/17), paltōsu (5/18), tāmurcisuynan (1/8), yarısudur (5/46), yarısudur (2/57), yâvrusu (5/90)

-sü

Ünlüsü düşme noktasına yaklaşmış olup, kalın sıradan ünlülerle bağdaşan şeklidir.

tāmurcısü (1/7)

-sü

İnce sıradan ünlülerle bağdaşan şekildir.

köprüsünü (4/91), içerusünde (5/58)

-nı

Ünsüz ikizleşmesiyle ortaya çıkan ve yalnızca aşağıdaki örnekte görülen şekildir.

yannından (5/49)

Çokluk 1. Şahıs

-mız

Açık isim tabanlarına gelen kalın sıradan ünlülerle bağdaşan şekildir.

ayāmızıñ (4/37), ayāmıza (4/37), ustamız (2/2), ocāmız (9/106)

-mız

Ünlüsü düşme noktasına yaklaşmış olan bu ek, açık isim tabanlarına gelir. Kalın sıradan ünlülerle bağdaşan şekildir.

bajımıza (5/25)

-mis/-müs

bildümüs “bildiğimiz” (11/59), dedümüs (11/67)

-miS

tenciremiS “tenceremiz” (9/107)

-mız

Ünlüsü yarı yuvarlak olan ve kalın sıradan ünlülerle bağdaşan şekildir. Açık isim tabanlarına gelmektedir.

usdamız (2/4)

-muz

Kalın sıradan ünlülerle bağdaşan ve açık isim tabanlarına gelen şekildir.

oturdūmuz (4/62), oħumuşlūmuz (1/62)

-miz

İnce sıradan ünlülerle bağdaşan ve açık isim tabalarına gelen şekildir.

enēnemiz (5/21), geldiğmiz (5/70), getdīmiz (2/77), dēdiymiz (8/75), divrimiz (10/48)

-mız

İnce sıradan ünlülerle bağdaşan şekildir. Ünlüsü düşme noktasına yaklaşmış olan bu ek, açık isim tabanlarına gelir. Kalın sıradan ünlülerle bağdaşan şekildir.

atölyemizde (2/25)

-müz

İnce sıradan ünlülerle bağdaşan bu şekil, açık isim tabanlarına gelmektedir.

temüzledūmuz (1/14), büldūmuz (10/4)

-(ı)mız/ -(ı)muz/ -(u)muz

Kalın sıradan ünlülerle bağdaşan bu şekiller, kapalı isim tabanlarından sonra gelmektedir.

acımızdan (4/87), gardaşlarımız (5/57), arġadaşlarımız (2/85), başımızda (4/39), elemanımız (1/39), lısanımızdır (5/60), sorduġlarımız (2/5), tarlalarımızı (2/27)

yanımız [sıra] (1/31)

cumurumuz (6/26), zamanumuzda (4/27)

-(i)miz/ -(i)müz/ -(ü)müz

İnce sıradan ünlülerle bağdaşan ve kapalı isim tabanlarına gelen şekildir.

ceddimiz (5/68), ziyaretimize (6/26), işimiz (6/3), pirimiz (2/2), elimüzden (1/9), memleketimiziñ (5/58), girdüğümüz (4/60), asgerümüz (4/80), günümüzü (9/14)

-ñmüz

İnce sıradan ünlülerle bağdaşan bu şeklin ünlüsü düşme noktasına yaklaşmıştır.

önümüzü (4/90)

Çokluk 2. Şahıs

-ñüz, -(ı)z, -ğız

bildüñüz (11/257), belāzı (12/308), biletiz (12/335), parağız (12/349), inzibatız (12/367)

Çokluk 3. Şahıs

-lar

Kalın sıradan ünlülerle bağdaşan şekil olup, ekin sonundaki “ı” ünlüsü düşmüştür.

işihlarını (6/28)

-ları

Kalın sıradan ünlülerle bağdaşan şekildir.

altılarında (2/2), yakınlarına (2/52), boyları (2/81), çaldıkları (8/31)

-ları

Kalın sıradan ünlülerle bağdaşan şekildir. “ı” ünlüsü düşme noktasına yaklaşmıştır.

babalarına (5/61), çimentuları (6/60), oynadıkları (8/30)

-ları

Kalın sıradan ünlülerle bağdaşan şekildir. “ı” ünlüsü, ünlü benzeşmesi nedeniyle yarı yuvarlak şekilde kullanılmaktadır.

omuzlarında (4/96)

-ler

İnce sıradan ünlülerle bağdaşan şekil olup, ekin sonundaki “ı” ünlüsü düşmüştür.

birbirlerini (2/47), dediklerine (6/51)

-leri

İnce sıradan ünlülerle kullanılan ve yaygın olarak karşımıza çıkan şekildir.

bikirleri (4/43), birbirlerini (2/47), dedikleri (6/90), dedükleri (4/64), gelecekleri (2/63), gendileri (2/84), güçsüzleri (2/83), kendileri (6/30), resimleri (6/25), şeyleri (6/87), yemekleri (6/7), [himleri] dimleri (6/14), hangileri (6/76)

-lerü

İnce sıradan ünlülerle bağdaşan şekildir. “ü” ünlüsü düşme noktasına yaklaşmıştır.

dedüklerü (2/4)

I.2.3. Çokluk Ekleri

-la/ -lā

Kalın sıradan ünlülerle bağdaşan şekildir. Bazı kullanımlarda sondaki “r” sesinin düşmesi nedeniyle ekin uzun ünlülü şekline de rastlanmaktadır.

adamla (5/61), oralādan (4/17)

-laṛ

Son ünsüzü düşme noktasına yaklaşan şekil olup, kalın sıradan ünlülerle bağdaşır.

selçuklaṛ (6/42)

-lar

Kalın sıradan ünlülerle bağdaşan şekil olup, yaygın olarak kullanılmaktadır.

gardaşlarımız (5/57), gartalları (6/35), ālilar (6/86), arḥadaşlar (1/22), arabıların (4/79), arḥadaşlar (1/26), aylarında (2/33), ahşāmları (4/61), akrabaların (2/55), āğaşlar (6/82), bataryalar (2/22), bıdıḥların (5/1), çāuşları (4/26), çocuḥların (5/52), dāḡlarda (4/73), daşların (6/89), duḡālar (6/51), eşyalar (5/18), fīransızlar (4/78), gışlalar (2/22), insanlardā (5/67), ilaşların (6/18), masalları (6/95), moturlar (1/11), oluḥların (6/77), oralar (4/43), oralardan (2/78), oraları (4/77), oturmaları (4/61), ruslar (4/27), rüzgarlar (6/39), rüzgallar (6/55), saşları (6/20), selçukluların (6/37), selçukluların (6/34), sıcaḥlar (2/76), sıcaḥlıḥlar (2/14), sınıflar (6/29), sorduḥlarımız (2/5), tarlalarımızı (2/27), teraflarından (5/83), toplar (2/17), yazılar (6/81), yaḥınları (5/85), yollar (1/31), halılar (6/85), halılardur (6/97), halulardur (6/98), halıları (6/85), hastalar (6/18), ḡāpılar (6/34), ḡayınlarına (5/56), çoḡulcuḥlarını “çocuklarını, yavrularını” (12/126)

-lār: Kalın veya yarı kalın ünlülerle bağdaşan şekildir.

daşlárıñ (6/89)

-laş/ -leş: Son ünsüzü düşme noktasına yaklaşan şeklidir.

ödulaşnı (6/57), nöbetcüleşi (4/100)

-lar/ -ler: Yaygın olarak kullanılmaktadır. İnce sıradan ünlülerle bağdaşmaktadır.

asaletliler (5/79), asgerlerı (6/59), āylelerü (2/45), birlıkler (2/21), birlikleriñ (2/24), bölümlerı (6/19), büyükler (4/62), çeşitlerı (5/42), davetliler (5/77), düzenciler (2/80), elbiselikler (2/69), ermeniler (4/9), ermeniler (4/18), eserleriñ (6/44), eserleri (6/56), evleklere (2/37), eytimlerine (4/42), gelünler (5/79), herüFler (4/46), mağallelerine (4/18), mengüşlerden (6/41), mevzüleri (4/26), mimberlere (6/70), mōtiflerı (6/17), mēdisleri “mühendisleri” (4/36), neler (4/67, 4/85), otelleri (2/96), resimleri (6/18), şeyirtliler (4/46), sizler (4/61), sözlerini (6/10), şeyleriñ (6/76), yelleri (6/19), yerlerē (5/11), haller (2/88), konserlerine (6/9), ğonserveleri (4/88), gafıleleri (4/74), etraFlarūna (9/68)

-nar/ -nař/ -nár/ -ner/ -nēr: Divriği ağzında sonu n ünsüzüyle biten isimlerden sonra gelen ve ünsüz benzeşmesiye oluşan ektir.

-nar: Kalın sıradan ünlülere eklenen biçimdir.

insannar (2/81), odunnarınan (9/107), gazannar “kazanlar” (10/10), ğadınnar (11/33)

-nár: Yarı kalın ünlülere eklenen biçimdir.

bunnarıñ (1/28)

-nař: kadınnařıñ (7/14)

-ner: İnce sıradan ünlülerle bağdaşan şekildir.

günnerden (1/30), sürenner (2/36), düyünnerde (7/32), düşenner (4/74)

-nēr: İnce sıradan ünlülere eklenen biçimdir. Ekin ünlüsü yarı yuvarlak şekildedir. Nadir olarak görülür.

günnērden (1/23)

I.2.4. Aitlik Eki

-gí: bangíni (7/63)

-kè: bizdekè (11/225)

-kí: Kalın sıradan ünlülerle bağdaşan şekildir.

yāndaķıne (1/36)

-ki/ -kĩ: Kalın veya ince sıradan ünlülerle bağdaşan şekildir.

onunkine (1/35), yükdeki (6/28), karşıdaki “karşısındaki” (6/49), şundaki (6/65), içerideki (6/70), şūdaki (6/82), sonki (2/77), evdekĩ (5/54)

-ķí: Kalın sıradan ünlülerle bağdaşan şeklidir.

tarafdaķı (2/20)

-kĩ: Diftong çerçevesinde görülen şekildir.

ötekĩ adam (5/67)

I.2.5. Soru Eki

me: İnce sıradan ünlülerle bağdaşan şekildir. Soru ekinin bu şekilde kullanımına yalnızca bir örnekte rastlanmaktadır.

ben me (4/22)

mı: Kalın sıradan ünlülerle bağdaşan şekildir.

insan mı (2/81), altı mı (6/77), efradıynan mı (6/83)

mi: İnce sıradan ünlülerle bağdaşan şekildir.

lenin miydi (4/87), üzene mi (5/82), ekibiynen mi (6/83), deyl mi (6/94)

II. ZAMİRLER

II.1. Şahıs Zamirleri

Teklik 1. Şahıs: Bölgemizde teklik 1. şahıs zamiri yazı dilimizde olduğu gibidir. Bunun yanında “ven” şeklinde kullanımı az da olsa görülmektedir.

İlgi hâliyle kullanımlarında Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi dudak ünsüzlerinin tesiriyle yuvarlaklaşan şekli kullanılmaktadır.

Yalın Hâl: ben (1/5, 2/41, 4/11, 4/19, 4/22, 4/33, 4/39, 4/52, 4/67, 4/68, 4/92, 5/12), ven (6/27), bán (7/37), men (9/78)

İlgi Hâli: benîm (1/18), benim (2/48), benüm (1/15, 5/10), venîm (11/130)

Yükleme Hâli: benî (1/46), benü (1/34), beni (1/19), bēni (4/5), meni (9/75)

Yaklaşma Hâli: baña (11/212), bağa (13/93)

Bulunma Hâli: bende (2/7)

Ayrılma Hâli: Kullanıldığına dair örnek bulunamamıştır.

Vasıta Hâli: bennen (3/9)

Teklik 2. Şahıs: Bu şahıs zamirinin kullanımı da yazı dilinde olduğu gibidir. Yükleme hâliyle kullanımında yuvarlak şekle rastlanmaktadır.

Yalın Hâl: sen (1/47, 2/57, 4/3, 4/4, 4/53, 4/92, 5/1, 5/11, 5/14, 6/10), sēn (1/46, 5/79)

İlgi Hâli: seniñ (1/46), seninle (6/62)

Yükleme Hâli: senü (3/5)

Yaklaşma Hâli: saña (8/59, 10/3), sana (11/5), sağa (16/144)

Bulunma Hâli: Örnek bulunamamıştır.

Ayrılma Hâli: senden (1/60)

Vasıta Hâli: sennen (11/215)

Teklik 3. Şahıs: Genel olarak yazı dilindeki şekliyle kullanılmaktadır. Sınırlı sayıda yarı dar ve dar şeklinin de kullanıldığı görülmektedir.

Yalın Hâli: o (1/5), o (4/16, 4/47, 5/86)

İlgi Hâli: on (6/48), oñ (5/41), onunkine (1/35), onuñ (6/9), onın (3/3), onũñ (2/6), onuñ (2/33), onun (6/87), önuñ (5/82), oñ (11/68)

Yükleme Hâli: onu (2/36, 9/61), önu (8/8)

Yaklaşma Hâli: ona (7/58), öna (7/59), uña (9/62), una (9/81)

Bulunma Hâli: onda (6/66), önda (6/65)

Ayrılma Hâli: ondan (1/27, 4/31, 4/34, 4/36, 4/44, 4/54, 4/56), öΣdan (4/50), öndan (4/39), öndı “onda” (6/65), ündan (5/31), odan (8/51), andaΣ (9/9), andan (9/58)

Vasıta Hâli: onna (7/61), onnan (8/50, 8/83)

Çokluk 1. Şahıs: Genel olarak yazı dilimizde kullanılan şekliyle kullanılmaktadır. Bunun yanında z>ş, s, S değişimleriyle sedasız şekilleri de kullanılmaktadır. İlgi ve yaklaşma hâlleriyle kullanımlarında, dudak ünsüzlerinin tesiriyle bazen yuvarlaklaştığı görülür.

Yalın Hâl: biz (2/34), biS (2/15, 4/7), bis (2/19, 4/8, 6/93), bış (2/47), vis (9/16)

İlgi Hâli: bizim (1/29, 2/71, 4/27), bizüm (5/88), bizım (5/25), vızüm (11/12)

Yükleme Hâli: bizi (1/44, 4/38)

Yaklaşma Hâli: bize (2/56), büze (4/46), vize (10/78), büze (11/264)

Bulunma Hâli: bizde (5/41, 6/11, 10/7), bizdeydi (4/76), bizde (5/74), bizde (8/25), bizde (7/18)

Ayrılma Hâli: Örnek bulunamamıştır.

Vasıta Hâli: bizinen (1/32)

Çokluk 2. Şahıs: Genel olarak yazı dilimizde kullanıldığı gibidir.

Yalın Hâli: siz (4/61), süz (8/8), sis (8/38), siS (11/127)

İlgi Hâli: siziñ (10/3), süzüñ (12/335)

Yükleme Hâli: Örnek bulunamamıştır.

Yaklaşma Hâli: size (7/76, 8/37)

Bulunma Hâli: Örnek bulunamamıştır.

Ayrılma Hâli: Örnek bulunamamıştır.

Çokluk 3. Şahıs: Yazı dilinde kullanıldığı gibi kullanılmaktadır. Bunun yanında çoğunlukla -nl->nn-, nadir olarak da -nl->ll- ünsüz benzeşmesiyle oluşan şekilleri de kullanılmaktadır.

Yalın Hâli: onnar (2/50, 6/25), onlar (2/52), ollar (3/11), onar (9/10), annar (11/146), unnar (11/367)

İlgi Hâli: onnarın (6/87), onnarıñ (2/66), onlarıñ (2/63)

Yükleme Hâli: onnarı (4/75), onları (9/74)

Yaklaşma Hâli: onnara (9/115)

Bulunma Hâli: onlarda (2/42)

Ayrılma Hâli: onlardan (9/73)

II.2. Dönüşlülük Zamiri: Divriği ağzında dönüşlülük zamirinin kullanımı yazı dilimizden pek farklı değildir. Dönüşlülük zamiri yaygın olarak “kendi” biçiminde, bazen de k>g değişiminin etkisiyle “gendi” şeklindedir. Şahıslara göre çekimi de yazı dilimizde kullanıldığı şekildedir.

Teklik 1. Şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Teklik 2. Şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Teklik 3. Şahıs: Genel olarak yazı dilinde kullanıldığı gibidir.

Yalın Hâli: gendî (4/98), gendi (2/27), kendisu (1/17), gendisî (8/16), gendüsi (11/50), gendiyi “kendisi” (11/222),

İlgi Hâli: gëndisiñ (11/147),

Yükleme Hâli: kendini (6/21), kendisinî (6/46), kendisini (6/49), gendiyi (11/356), gendisini (11/365)

Yaklaşma Hâli: Örnek bulunamamıştır.

Bulunma Hâli: Örnek bulunamamıştır.

Ayrılma Hâli: Örnek bulunamamıştır.

Çokluk 1. Şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Çokluk 2. Şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Çokluk 3. Şahıs: Genel olarak yazı dilinde kullanıldığı gibidir.

Yalın Hâli: gendileri (9/35), kendileri (6/30)

II.3. İşaret Zamirleri: Yazı dilimizde kullanılan şekilleriyle, bunların fonetik değişikliklere uğramış şekilleri kullanılmaktadır. (bu, şu, şo, şü, vu, ò, ū, şú, bunnar, bunnár, onlar, onnar, şınnar) Bunların hâl ekleriyle kullanımları aşağıdaki şekildedir:

Yalın Hâli:

Bu: bu (5/14, 5/79, 6/16)

Şu: şu (6/63), şo (8/26), şü (2/6), şú (9/15)

O: o (1/19, 4/97, 6/74), ò (7/10)

İlgi Hâli:

Bu: bunuñ (5/38), vunuñ (10/80), bunñ (5/23,10/7), buñ (11/61)

Şu: şunuñ (6/48), şuñ (9/112), şünüñ (11/63)

O: oñ (5/41, 6/43), òn (6/21), oñ_(üçün) (4/58), onun (6/87), onuñ (4/77, 6/94), ònuñ (5/82), onñ (5/33), on (9/106)

Yükleme Hâli:

Bu: bunu (4/41, 5/79, 8/11)

Şu: şunu (6/58), şunu (11/63)

O: onu (7/49)

Yaklaşma Hâli:

Bu: buna (7/112), vuna (10/40), muğa “buna” (11/385)

Şu: Örnek bulunamamıştır.

O: Örnek bulunamamıştır.

Bulunma Hâli:

Bu: bunda (6/63)

Şu: Örnek bulunamamıştır.

O: onda (6/66), ònda (6/65), una (8/49)

Ayrılma Hâli:

Bu: bundan (1/60), buḡdan (2/65)

Şu: Örnek bulunamamıştır.

O: oḡdan (4/41), ondan (2/27), ūndan (5/31)

Vasıta Hâli: bunnan (11/198)

Çokluk Şekilleri

Yalın Hâli:

Bunlar: bunnar (7/81)

Şunlar: şúnnar (6/56)

Onlar: onnar (7/24), uñnar (11/68)

İlgi Hâli:

Bunlar: bunnáriñ (1/8), bunnáriñ (1/28)

Şunlar: Örnek bulunamamıştır.

Onlar: onlarıñ (2/63), onnarıñ (2/66), onnarın (6/87)

Yükleme Hâli:

Bunlar: bunnarı (8/39)

Şunlar: Örnek bulunamamıştır.

Onlar: onları (2/86), onnarı (7/100)

Yaklaşma Hâli:

Bunlar: Örnek bulunamamıştır.

Şunlar: Örnek bulunamamıştır.

Onlar: onnara (6/87, 9/104), önnara (8/5)

Bulunma Hâli:

Bunlar: bunnarda (7/19)

Şunlar: Örnek bulunamamıştır.

Onlar: oñardan “onlardan” (8/32)

Ayrılma Hâli:

Bunlar: Örnek bulunamamıştır.

Şunlar: şinnarda (6/60)

Onlar: Örnek bulunamamıştır.

Vasıta Hâli:

Bunlar: Örnek bulunamamıştır.

Şunlar: Örnek bulunamamıştır.

Onlar: onnarınan (11/214)

“İşaret zamirleri yön eklerini almazlar. Bura, şura, ora kelimelerinde böyle bir durum varmış gibi görünürse de bunlar işaret zamirlerinin yön eki almış şekilleri değil, bu ara, şu ara, o ara kelimelerinin birleşmesinden doğmuş yer isimleridir.”¹⁰² Divriği ağzında bu durumun söz konusu olduğu kullanımlar şöyledir:

búrda (5/9), bıráyā (4/51), burđā (4/20), burđa (6/107), burđan (1/38), bura (4/8), burada (4/12), buraḥ (6/19), burda (4/8, 4/15), burdā (6/18), burdacuḥ (4/12), bureya (6/53), burúye (6/47), burúyá (6/30), vurda (6/27)

şurda (6/22), şureya (6/60)

örda (1/38), ördan (2/46), õrdan (2/95), orada (2/16), òrada (2/80), oralardan (2/78), oraya (2/74), orda (2/11), òrda (6/6), ördan (2/18), oreda (2/20), oreya (6/11), oreye (6/13), oráyá (2/19), urda (7/25), ordā (11/76)

¹⁰² Muharrem ERGİN: TDB, 275 (p. 175); Tuncer GÜLENSOY: Kütahya ve Yöresi Ağızları, 90-91.

II.4. Belirsizlik Zamiri: Bölgemizde kullanılan belirsizlik zamirleri şunlardır:

bir: viri “biri” (10/76)

birini (7/23)

çoğu (2/93), çoğları (11/151)

falan: falan (6/7), faían (6/95), felan (6/7), falancanıñ gızını (11/5)

hepsi: hebsı (6/91), hebsı (1/8), hēPsi (1/7), hēbsi (4/20), hēbsiniñ (6/66), hebSi (7/22), hebsüniñ (11/270), ēPsiniñ (11/270), hebüzüñ (4/209)

neyin (9/65)

herkes (2/94), hárkes (11/69), ērkes (11/82)

herşey (2/76, 4/57)

hēşbi “hiçbir” (2/46)

kimi (2/87)

kümsenüñ “kimsenin” (3/9)

ötekı (5/67)

II.5. Soru Zamiri: Divriği ağzında kullanılan soru zamirleri şunlardır:

kim: kim (3/8), kime (4/4, 6/92), kım (7/36)

ne: ná (4/120), ne (2/57, 4/55, 4/57,), nere (3/10), nērelı (2/9), neye (2/10), niye (5/69), nēbliyem “ne bileyim” (4/42)

hangileri (6/76)

III. SIFATLAR

Divriği ağızında kullanılan sıfatların genel görünümü şöyledir:

III. 1. Niteleme Sıfatları: Bu sıfatlar nesnelerin nitelikleri bildirir.

altun işlemeli (5/24), *antíka* âlillar (6/86), *armud* şeklinde (5/47), *arha* taraFdan (1/18), *asgerİ* birlikleriñ (2/24), *asgeri* birlikler (2/21), *aşırı* sıcağlar (2/76), *aynı işi* (2/35), *ayni* yeriñ (6/21), *ahşab* ev (2/60), *bāşhekim* (1/39), *bātan* ine (1/42), *beton* mevzİ (4/30), *beyİnsiz* heriF (6/15), *böyüg* evdeki (5/54), *böyümüş* [biz] insanız (5/68), *çüfte* gartalı (6/37), *deyşik* hali (6/66), *doğmuş* insanız (5/68), *esas* gıble gapısı (6/41), *esgi* ev (2/61), *esgi* hükümet gonağ (5/1), *esgi* tāmurcısü (1/7), *esgi* tāmurcısuyunan (1/8), *esgü* düzende (5/57), *ēsaletli* insanlarda (5/66), *gara* Fatma (5/76), *gara* sabannan (2/34), *gēniş* şekilde (5/37), *geΣç* gız (5/33), *gümüş* süminen (5/34), *güsel* mimberler (6/70), *güzel* kapiyi (6/44), *gayın* ata (5/56), *hıyırlı* Añdeniziñ (1/5), *hıyırli* Añdeniziñ (1/5), *hırşik* sağgovümüñ “eski ceketimin” (6/12), *ilk* yardımı (1/27), *ipek* döl bent (5/43), *ipekli* gadın giyim aşyası (5/31), *kirli* mağramam (6/13), *kór* Hamdi (3/11), *kór* ādil (4/69), *lāsdík* sıhıcısı (1/28), *lāhurlu* şal (5/38), *İahur* şal (5/38), *sāğ* sağovümüñ (5/13), *sim* işlemeli (5/24), *sım* işlemeli (5/22), *sulu* tarla (2/31), *susuz* tarla (2/31), *takunyeli* zağzāğ (5/78), *tüm* evİN (6/42), *tēg* gartalı (6/38), *yan* tarafından (6/91), *yahın* hısım ahrāba (5/83), *yeni* (6/60), *yeni* külüt (5/55), *yıhıh* hamam (5/75), *zengin* gapıdā (5/67), *yigirmilik* mahmudiyēnen (5/45), *paynas* gapısı (6/16), *yeñi* TükÇe (1/62), *saşma* şeyler (8/4), *garā* erüg (7/16)

III. 2. Belirtme Sıfatları

III.2.1 Sayı Sıfatları

Asıl sayı sıfatları: Bölgemiz ağızında kullanılan sayı sıfatlarının, bazı fonetik değişikliklere uğramış şekillerini görmekteyiz. Bu sıfatları ve gösterdikleri ses özellikleri şunlardır:

gırh parıya (6/73), *otuz beş* sene (5/71), *beş şüz* kāt (1/49), *bi búçüh* ay (1/45), *bi* tene (1/30), *biñ* lirıya (6/76), *bir* ev (4/20, 4/21), *çit*

yaprağ (6/67), *doğuz* ay (1/57), *dört* dene (1/58), *dörd* ay (2/11), *dört* yüz sene (5/69), *gıh* sene (4/52), *iki* ay (4/31), *iki* [sene] (1/4), *sekiz* ay (1/61), *sēkğiz* sene (4/83), *tek* yaprā (6/66), *üç* aḡhadaş (1/24), *üş* dene (4/69, 4/70), *yēdi* sene (2/77), *yirmī* ev (4/19), *yēddi* sene (5/69), *kırk* lırıya (6/74), *kīk* parıyā (6/75), *dōd* gün (7/9), *otüz* kadın (7/14), *yüs* tene (7/20)

Sıra sayı sıfatları: Bu sıfatların yapısında bulunan ekler, yöremiz ağzında bazı fonetik değişikliklere uğramıştır.

birincī ay (4/49), *dördüncü* pompáyí (1/14), *üçüncü* sefer (2/52), *yirminci* asṡıñ (6/56), *yīminci* assıñ (6/60), *ikinci* cıḡan ārbünden (3/6), *ikinci* tümen (4/23), *ikkinci* ordu (4/45), *ikinci* sinifdan (9/1), *gırhıncı* günü (11/217)

Yalnızca aşağıdaki örnekte sıra sayı sıfatının eksiz olarak yapıldığı görülmektedir:

biğ iki üç pompáya ḡadağ (1/10)

Üleştirme sayı sıfatları: *üçer* ay (4/32)

III.2.2. İşaret Sıfatları

bu sanata (1/3, 4/6, 4/18, 4/58, 4/59, 4/65, 4/85, 6/73), *bú* sanatta (1/3), *vu* vamlēketiñ (5/74), *şu* beton (4/69, 5/10, 6/16, 6/45), *şü* kâşıda (6/27), *şū* atdan (6/80), *o* kişiniñ (2/9), *ó* zaman (2/64, 6/7, 6/83), *u* zaman (11/82), *óbür* olan (1/60)

III.2.4. Belirsizlik Sıfatları: Nesneleri belirsiz olarak bildiren sıfatlardır. Bölgemizde kullanılan belirsizlik sıfatları şunlardır:

başga giyim eşyalar (5/18), *başgá* yolu (4/19), *başğa* yerlerē (5/11), *bī* tene (1/49), *bi* gece (4/11), *bir* yanı (5/15), *biğ* dere (4/28), *bütün* davetliler (5/77), *çoh* asgerümüz (4/80), *çōh* adam (4/82), *diğər* elbiselikler (2/69), *diyer* eşyalar (2/71), *her* şeyiyle (6/6), *heş* kimse (6/93), *hēş* kümsenüñ (3/9), *hiç* işlemeli (5/31), *pir* adamı (4/63), *biğaş* gün (8/1), *birğaş* ḡadın (11/6), *bür* “ateş” (11/71); *bür* örkek (7/20)

IV. ZARFLAR

Yazı diline göre yapı ve görevleri bakımından farklılık gösteren zarflar aşağıdaki biçimdedir:

IV.1. Yer ve Yön Zarfları

“Bunlar, boşlukta yer ifade eden yer isimleridir. Hemen hepsinde bir yön ifadesi olduğundan zarf olarak fiilin yönünü gösterirler.”¹⁰³ Divriği ağzında yer yön zarfları aşağıdaki gibidir.

aşşāğ (2/60), dışarı (4/65), içerü (1/41), öte (4/29), sâğ (2/20), aşā “aşağı” (8/60), yukarı (8/60), dōru “doğru” (8/82), dişeri (9/85), orüye (11/51)

IV.2. Zaman Zarfları

Bölgemiz ağzında kullanılan zaman zarfları şunlardır:

artuḥ (2/28, 4/7), artıḥ (1/60), bugün (2/55, 5/30), buḡün (5/25), dün (2/41, 5/12), esgiden (6/87), esgiden (6/80), evel (5/34), evela (2/42), ėmen (4/24), ėmen (4/24, 4/43), gece (4/101), günüz (4/100), hemen (1/18, 2/19, 4/43), hemen_emen (4/43), hala (5/57), hēmen (4/99), ḥalen (2/61), sora (2/12), sura (7/112), önce (2/65, 6/31), önce (6/2), sabah (4/41), sabahdan (4/3), sabahliyin (1/52), soñadan (6/31), sora (2/43), eḡşām (7/21), ūnce (7/12)

şindi (5/65), şindī (4/59, 4/66, 5/1), şindi (1/10, 2/14, 4/53, 4/58, 4/65, 4/72), şinḡi (2/47, 5/20), şindü (2/37), şümdē “şimdi” (6/12), şündi (2/41), şindik (6/3), şindiniñ (11/76)

yarın (1/48), yeni gelmiş (1/25), zabay (4/40), zabahdan (4/2), esgiden (7/27), yarintesi (9/22), savāleyin “sabahleyin” (9/23), ḡúzdensiñ “güz mevsinin başlangıcında” (11/247), ḡüzlúḡden “sonbaharda” (12/51), bızıñ “kışın” (12/51), gışın (12/116), baharın (12/122), bağarın (12/129), bildirān (13/183)

IV.3. Hâl Zarfları

¹⁰³ Emin Eren: ZBKYA, 58.

Bir fiilin tarzını, nasıl ve ne şekilde yapıldığını gösteren zarflardır. Bölgemiz ağzında bu niteliği taşıyan zarflar şunlardır:

bêle meneyşe şeklinde (5/31), *bele* ayak basacak dahi yer yokdur (2/89), *bêle bêle*, bir elemanımız geliyi (1/39), *bêle bôle* ayâmı kipce balân (1/20), *bôle* (2/81), *bôle* dējildi (6/79), *yımışağ* bir taş “yumuşak” (8/62), dikili *bêle* veyle (9/62), *bile* mundar hayvanlara (11/229)

şêle tas gibi yerde adam oturur (4/12), *şele* cetvelinen cızardı (4/54), *şeyle* gördu (4/54), *şeyle* gideymiş (4/95), *şêle bêle* dokuz ay yatdım (1/57), *şüle* baharsañ (6/81), *bôlece* (2/58), *şêle* (2/29)

êle yanı elafúsul dējil (5/43), *êle* (2/34, 6/88), *evle* yanı uzun sürüyüdü (2/16), *eylê* oldu (4/42), *êle* dëyinçe (2/53), *ôle* öteki adam (5/67), *ôle* bitürdük (6/5), *öyle* oturdumuz zaman (4/61), *eley* çoğ besleyen yoh (7/108), *üle* yaparmış (8/58)

acele aman doğduru bi yere göndermeñ (1/39), *açuğ* olseydi göreçegik (6/29), *aynen* bizde var (5/51), işerde yelleri var *ayrıca* (6/19), *ayrı* olarak (6/83), *bambaşğa* bir alemdir (5/21), bizinen *bereber* Sivas’a gadağ gëtdiler (1/32), *büyig* bir döl bent (5/42), *dümdüz* düzlellerdi (2/38), *eyl* kullanılmış (5/44), *eyl* bir gırışçı (1/37), *eyü* bilüyüm (4/56), *gat gāt* (5/36), *güjlü* bi devlet (6/39), *geniş* bi yer (6/11), *goláy goláy* yapmaz (1/50), *kipce* balân “sıkıca bağlayın” (1/21), *küçük* bir kasaba (2/44), *mecbûri* yatiysiñ (3/5), *nadíratdan* olarak geçer “nadir olarak” (5/88), *şahana* halulardur (6/98), *tekrár* gırmışlar (6/23), *temsilen* (6/46), *usulen* (5/82), *uzun* sürüyüdü (2/16), *vahşice* (2/83), *vêrep* (2/39), *yālñız* (2/28), *yavaş yavaş* (2/14), *yaya* (2/92), *yeni* (6/58), *yēñiden* (2/22), *giniş* oluyor “geniş” (8/82), *hemen* samanı eşerler (9/26), *ayrıyekitden* “ayrıca” (9/35), *güselce* dorarız (9/53), *beraver* “beraber” (9/55), *güzêlcesine* (10/19), *ayrağü* olurdu “ayrı ayrı olurdu” (11/30), *şêlev* aññıyurus “şöyle anlıyoruz” (11/47), *hâyli* böyüt (11/63), *gatTiyyen* (11/207), *egzeriyetden* zaradan gelür (11/264), *sâlam* olursa (11/365), *eyce* “iyice” (12/86), *derdek* bizi aldu getüdü “apar topar” (12/398), *yegüden* “yeniden” (13/186), bi de böyüg lamba var *âyriTdin* “ayrıca” (16/144)

IV.4. Soru Zarfları

nasi (1/15), nası (1/54), nası (3/11), neyse (4/40), ne ğadan “ne kadar” (5/44), ney (5/69), ne (6/33), ná (6/37), nasıl (6/86), ne güSel (6/35), nasul “nasıl” (9/5)

IV.5. Miktar (Azlık-Çokluk) Zarfları

az biçuĥ (2/14), as “az” (2/21), az (4/23), bilez “biraz” (1/67), bir [dedim] (1/47), biráz (4/56), birez (2/68, 6/85), birezce (2/83), çoĝ (2/85), çōĝ (2/61), çok (6/70), çoĥ (2/4, 6/86), daha (2/16, 6/58), dáha (2/21), en (5/84), eñ (5/83), fazla (6/67), gadar (2/21), gine (2/64), ğāyet (5/37), heb (2/17, 4/26, 4/29, 4/42, 6/23, 6/86), heç “hiç” (1/40), hēç “hiç” (1/40), hep (2/21, 6/61), heş “hiç” (1/55), haylí (2/24), hēb (3/10), noĥsan (6/67), peg “pek” (2/17), pēg “pek” (5/86), tam (2/15), tekrar (2/86), tekrár (2/64), vele “böyle” (10/80), epēyi “epeyce” (2/8), eppeyi (2/17), çoĥdan (7/49), fevgálede (8/27), büreS (8/32), áşaĝ yuĥarı “aşağı yukarı”(8/64), vir eşitmişim “bir işitmişim” (9/44)

V. FİİLLER

V.1. Fiil Yapan Ekler

V.1.1. İsimden Fiil Yapma Ekleri

İsimlerin sonuna gelerek onlardan fiiller yapar.

-la-/ -lā-/ -le-/ -li/ -na, -len

baĝlamañ (6/14), bāladı (1/22), alçılādılar (1/44), başladım (2/1), yolladıĥ (2/42), gararlaşdıрмаĥ (2/63), daşlarken (2/79), daşlama (2/91), başladıĥ (1/3), ĝarşılaşmaya (4/30), ĝarşılaşmáya (4/44), zurlaşdurmuş (6/69), cilalanıyōrmuş (6/74), baĥalansa (6/74), mayálanmış (6/90), balāñ (1/21), behledük (3/5), düzlellerdi (2/38), işlemiş (6/35), birleşmişler (6/38), süngüleyecehsiz (4/100), süngüledük (4/101), işlemeli (5/22), işlemeli (5/24), işlenmiş (5/34), temüzledük (1/11,12), temüzledümüz (1/14), desdeledi (1/19), behledik (2/64), beklemekden ĭse (2/90), gucaĥliyemam (7/34), ateşleme (7/59), çínnaşñ

(8/18), duzlaruḡ “tuzlarız” (9/98), éyilendürdük “iyileştirdik” (11/294), matiFlemişler (6/97)

-(ü)k-/ -(ŭ)k-

Olma ifade eder.

gözüküyur (6/58), gözüküyür (6/61), gözükür (6/64)

V.1.2. Fiilden Fiil Yapma Ekleri

-ala-/-ele

Bir işi sık sık yapma anlamını veren bir ektir.

goaladuḡ (4/97), silkelenür (10/11)

-ar-/ -(i)r-/ -(u)r-/ -(ú)r-/ -(ü)r-/ -(ü)ḡ-

Genel olarak fiillerden ettirgen fiiller yapan ektir.

geçirdük (2/16), getirttik (2/44), geçiriy (2/87), yaturdular (1/44), yāturúy (4/4), yatúr (4/3), düşürddüler (3/8), geçürdük (2/20), geçürdük (2/20), çıḡartdı (1/19), çıḡardamazlar (2/93), çıḡardiyollardı (8/42), ağarırlar “ayırırlar” (10/24)

-d-/ -t-/ -(ı)t-

Ettirgenlik ekidir.

düşürddüler (3/8), aḡıtdı (4/87), çıḡartdı (1/19), getirttik (2/44), çıḡardamazlar (2/93), getürtdük (4/7), eytimlerine (4/42), söyletdürmēḡ (4/67), tanıtdı (6/93), aññadur (6/95), ḡapat (6/16), oturdurlar (9/117), böyüt (11/63), oḡut (11/130), ḡalḡıdıb “kaldırıp, uyandırıp” (13/201)

-dır-/ -dir-/ -dır-/ -dur-/ -dür-/ -düḡ-

Genel olarak bir ettirgenlik ekidir. “Bazı yapılişlarda anlam kayması yoluyla ‘imkan verme’ anlamına dönüşmüştür.”¹⁰⁴

¹⁰⁴ Ahmet B. ERCİLASUN: TDKB, 100.

gararlaştırmak (2/63), yaptırmış (6/59), bindirir (5/84), geydirillerdi (5/33), gezdirdüm (4/17), endürdüler (1/34), araştırdı (4/10), yapdurma (4/25), yapıldı (4/37), yabduruyordu (4/40), yapdurma (4/41), galdur (1/59), zurlaştırmış (6/69), bindürdü (1/23), bindürdüler (1/34), değerlendürüydim (1/63), söyletdürmēg (4/67), öldürdüm (4/67), yazdūrámassıñ (7/35), geydürür (8/40)

-en

(düşüne) **düzenmeg** “düşün için hazırlanmak, süslenmek” (5/32)

-(ı)l-/ -(i)l-/ -(i)l-/ -(ı)l-/ -(u)l-/ -(ü)l-/ -(ü)l-

Kullanılış sahası çok yaygın olan pasiflik-meçhullük ekidir.

gırıldı (1/39), gullanılmadıg (2/18), yapıliyudu (2/22), yapılyıdı (2/24), dağılmağ (uçun) (2/59), yapılmış (2/61), dağıliyi (2/68), gatılı (2/70), yapıldı (4/29), gırıldı (4/37), atıldı (4/95), gullanılmış (5/44), atılır (5/48), yapılmış (6/31), yapılma (6/78), yapıldı (6/80), gullanılyodu (6/88), yapılmış (5/73), diñilmiş (5/69), edilmiş (5/74), yapılmış (6/89), eğil (4/17), geynildihden (5/27), geydirillerdi (5/33), giyildiği (5/48), deñilir (5/58), ekildikden (2/37), ekildükten (2/37), dikildi mi (2/82), gedilür (2/92), kesildi (2/59), edilür (5/83), açulduğı (5/75), atulur (2/45), durulmadı (4/10), yapuldu (4/27), soğuluydu (5/9), yazılmış (6/71), sökölüb (2/22), sürölür (2/30), verölmesine (2/58), doyölmes (2/79), gömölür (4/13), dökölüdü (4/102), **verilmiyullardı** (7/47), gedilir (7/77), içölmezdi (7/79), kesölü (7/86), tağılır (8/7), gıyılır (8/15), yenilür (9/29), **büşölür** “pişirilir” (11/217)

-n-/ -(ı)n-/ -(i)n-/ -ñ-

Dönüşlülük fonksiyonunda kullanılmaktadır.

āranmasınā (5/16), geynildihden (5/27), sallanur (5/28), işlenmiş (5/34), bālanıydi (5/38), bālanırdı (5/38), dolanıyör (5/39), döşenmiş (5/44), sallandığı (5/49), isdenüyür (5/55), fırlan (1/67), sulana (2/31), sallanan (5/78), oğunan (6/71), cilalanıyörmuş (6/74), bağalansa (6/74),

alındı (6/85), mayalanmış (6/90), dendi (6/98), yakalandı (6/98), deñilir (5/58), dolañ (1/67), deñmek (2/56), alındı (2/69), yetinmiş (6/50), goñdum (7/17), şalınırdı (8/29), sölensüñ (8/34), yenilür (9/29), **düşüñüb “düşüp”** (11/44), yudunuyum (15/28)

-ş-/ -(u)ş-/ -(ü)ş-/ -(ı)ş/ -(i)ş

Fiillerden karşılıklılık, ortaklık, beraberlik bildiren fiiller yapmaktadır.

çalışdım (4/52), çatuşmuya (3/3), yetiş (1/17), yetişdim (4/19, 4/69), araşdurub (4/10), garşılaşmaya (4/30), garşılaşmáya (4/44), deysen (5/51), birleşmişler (6/38), deysik (6/66), zurlaşdurmuş (6/69), garışmış (6/89), gararlaşdıрмаğ (2/63), uyuşmadı (1/42), degüşdük (4/23), yetüşdük (4/90), deysüglig (11/135)

-ma-/ -má-/ -me-/ -mí-/ -mi-/ -mu-/ -mú-/ -mü-

Fonksiyonu olumsuzluk olan ektir. Yazı dilindeki -ma-/ -me- şeklinin yanına fonetik değışikliğı uğramış şekilleri de Divriğı ağızında görölmektedir.

bağlamañ (6/14), gullanılmadığ (2/18), sormadı (2/50), duymamağ (2/74), vurmasıñ (6/26), yapmamış (6/47), yapdurma (4/41), almadılar (4/41), unıtma (4/53), olmasıñ (10/80), guramadılar (4/91), guramadılar (4/94), ğalmadı (1/16) ğaşşıda (1/16), uyuşmadı (1/42), gullanılmadığ (2/18), sormadı (2/50), duymamağ (2/74), durulmádı (4/10), únütmá (5/89), etmedüler (4/46), vermedim (4/92), düşmeyen (5/85), girmēdük (3/4), yemedük (3/9), göndermeñ (1/40), sürmedüğ (2/28), ğálmedíñ (5/80), ğálmedēñ (5/81), götürmeyerler (6/68), göremedik (6/70), etmeyíñ (6/75), annamíysuñ (2/95), demiyurum (6/69), etmiyiñ (6/73), tanımiy (6/93), gelmiyör (4/82), zāy_etmiyem (1/21), amelyat etmiysiñ (1/46), yēmiyesiñ (1/52), annamiy (2/94), vurmuyördu (4/72), satmuyur (5/26), görmúyur (5/17), bilemúyüm (6/77), bilmúyüm (4/11)

V.2. Fiillerin Basit Çekimi

V.2.1. Bildirme Kipleri

V.2.1.1. Geniş zaman

Zaman eki: Ağız bölgemizde geniş zaman ekinin kullanılışı fazla farklılık göstermemektedir. Geniş zaman ekindeki “r” ünsüzünün bazı kullanımlarda düşmeye yaklaşmış olduğu görülür. Divriği ağızında kullanılan geniş zaman ekleri şunlardır:

-ır/-ir/-iğ/-ur/-úr/-uğ/-űr/-ür/-ür/-üğ: atılır (5/48), bindirir (5/84), gerekir (5/12), gelir (5/22), olabilir (5/34), deñilir (5/58), olabilir (5/35), atulur (2/45), çıhardurlar (2/93), alursuñ (4/4), olursuñ (4/4), olur (4/4, 4/63), otururken (4/9), oturur (4/12), sallanur (5/28), ölur (5/67), alur (6/40), aññadur (6/95), oturur (6/2), vurúr (3/6), şaşarğ galuşsüz (1/56), bañabülürsüz (1/56), sürülür (2/30), görür (2/35), gücenürler (2/49), gedilür (2/92), gömülür (4/13), gelüş (5/5), söylüyebilür (5/54), édilür (5/83), gözükür (6/64), getürsüñ (5/11), göserürler “gösterirler” (9/31), yürürus “yoğururuz” (9/55), ağarırlar (10/24)

-r: deris (5/84), aññarsuñ (6/81), tañırsuñ (3/12), derüm (6/8), tanur (4/5, 4/6), süyler (5/54), der (5/55), añnar (5/55), dër (5/56), yarar (2/10), beñzer (2/10), tanuruğ (2/45), daşlarken (2/79)

-ar/-ağ/-er: sorarım (2/9), náparlar (5/39), Sorarsuñ (5/40), èder (5/57), geçer (5/88), gider (6/68), çelar (7/14), ğağarğ “kalkar” (7/25)

-l/-al/-el: Ünsüz benzeşmesiyle ortaya çıkan şekildir.

deller (6/11), dèller (5/89), çekeller (6/68), yağállar (7/13), gideller (7/25), yatallar (7/25), geçer gelüller (7/27), oturallar (7/31)

-a: yapalar (11/132)

-i/-î: Geniş zaman ekindeki ‘r’ ünsüzünün düşmesi sonucunda görülür.

suvarlı “suvarılır” (7/111), kesülû (7/86)

Şahıslar: Divriği ağızında, geniş zamanın şahıslara göre kullanımı aşağıdaki şekildedir:

Teklik 1. şahıs

Şahıs ekleri: -m, -ım, -üm

Olumlu şekil: derüm (6/8), sorarım (2/9), çalarım (8/33)

Olumsuz şekil: bilmem (4/85), ölmam (5/86), olmam (5/87), gucahliyemam (7/34), bülmem (8/80)

Teklik 2. şahıs

Şahıs ekleri: -sıñ, -suñ, -süñ

Olumlu şekil: aññarsıñ (6/81), Sorarsıñ (5/40), tañırsuñ (3/12), alursuñ (4/4), olursuñ (4/4), getürsüñ (5/11), ayellersiñ (7/59)

Olumsuz şekil: alamassıñ (7/35), yazdürámassıñ (7/35), göndermessiñ (11/320)

Teklik 3. şahıs

Şahıs ekleri: Şahıs eki yoktur.

Olumlu şekil: alur (6/40), aññadur (6/95), añnar (5/55), atılır (5/48), atulur (2/45), beñzer (2/10), bindirir (5/84), deñilir (5/58), der (5/55), dër (5/56), èder (5/57), èdîlür (5/83), geçer (5/88), gedilür (2/92), gelir (5/22), gelür (1/9), gerekir (5/12), gider (6/68), görür (2/35), gözükür (6/64), olabîlir (5/35), olabîlir (5/34), olur (4/4, 4/63), òlur (5/67), oturur (4/12, 6/2), sallanur (5/28), sòylüyebîlür (5/54), sürülür (2/30), süylür (5/54), tanur (4/5, 4/6), vurúr (3/6), yarar (2/10), gömülür (4/13), ğağar “kalkar” (7/25), dāşir (7/65), kesülû (7/86), sorur (8/24), övrenür (8/24), dular (10/62), yaslanur (11/70), vaşlar (11/79), yıhanur (11/143), gömilür (11/143), deyülür (11/255)

Olumsuz şekil: unütmas (4/102), yapmaz (1/51), olmaz (4/8, 5/86), satmaz (5/26), doyülmes (2/79), bilmez (2/90), yitmez (5/30), söylüyemez (5/55), demez (5/59), dèmes (11/18)

Soru şekli: dârTmaz mı (12/291)

Çokluk 1. şahıs

Şahıs ekleri: -is/ -iz/ -ız, -iğ/-ik/-ük, -h. Bunlardan -iz/ -ız ekleri diğerlerine göre daha yaygın olarak kullanılmaktadır.

Olumlu şekil:

çirriz “çağırırız” (9/41), çalarız (9/41), dağarız “takarız” (9/16), deris (5/84), deriz (9/3), derüz (11/235), èderiz (9/16), oynarız (9/41), yürürus “yoğururuz” (9/55)

derik (11/245), derük (8/85), dökeriğ “dökeriz” (9/52), dèrük (12/15), pıdladuruğ (16/26) suvarağ “sıvarız” (10/38), süririk (11/244) tanuruğ (2/45)

Olumsuz şekil: vermèyiz (11/39), verèmeyiz (11/155), geçmezük (12/313), yetüştüremezük (12/323)

Soru şekli:yatmağ [mı] (1/44)

Çokluk 2. şahıs

Şahıs ekleri: ø, -sız, -süz, -süz

Olumlu şekil: bağabülürsüz (1/56), şaşarğ galuğsüz (1/56), olursuz (8/39)

Olumsuz şekil: çıharamassız (2/90), bilmez (2/90)

Soru şekli: ğabül eder misiñiz (7/70)

Çokluk 3. şahıs

Şahıs ekleri: -lar/ -lar, -ler

Olumlu şekil: çıhardurlar (2/93), çekeller (6/68), dèller (5/89), deller (5/90), gücenürler (2/49), gideller (7/25), yatallar (7/25), geçer gelüller (7/27), oturallar (7/31), keseller (7/67), ekeller (7/115), süreller (7/115), isdeller (8/1), alıllar (8/14), koyallar (8/44), yapıllar “yaparlar” (8/83), bağarlar (9/2), keflerler (9/22), haşlallar (9/22), çârurlar (9/31), göserürler “gösterirler” (9/31), ağarıllar (10/24), alullar (11/22), seriñner (11/72), ısınullar (11/73), yapalar (11/132), dökeller (11/134), behledüller (11/397)

Olumsuz şekil: çıhardamazlar (2/93), gelemmezler (7/25), yapamazlar (8/78), bulamezlar (7/1)

Soru şekli: náparlar “ne yaparlar” (5/39)

V.2.1.2. Şimdiki Zaman

Şimdiki zaman çekimleri, yazı dilindeki çekimine uygun olarak yapılmaktadır. Bu şeklin korunması yanında, bölgemiz ağızında birbirinden farklı faktör ve eğilimlere bağlı olarak oldukça çeşitli şekillerine de rastlanmaktadır. Şimdiki zaman ekinin çeşitli şekillerde kullanılmasında kalın ve ince sıradan ünlülere göre ünlü uyumlarına bağlı kalınmaktadır. Ancak bu uyum kesin değildir. Divriği ağızında kullanılan şimdiki zaman ekleri şunlardır:

Zaman ekleri

-yer/-yır/-yor/-yór/-yör/-yur/-yúr/-yür: götürmeyerler (6/68), diyor (5/11), diyór (5/13), dèyor (5/12), díyor (5/13), basamıyórum (1/64), bilmıyóruS (4/8), geliyór (4/70), gelmiyór (4/82), dèyór (5/10), díyór (5/11), geçiyór (5/49), dolanıyór (5/39), yatıyór (6/30), oluyór (6/77), vurúyór (4/66), gidüyúrús (4/44), atıyúr (5/10), görmúyur (5/17), satmuyur (5/26), çalışıyurus (6/3), istiyursuñ (6/10), dèyur (6/14), alıyur (6/28), diyur (6/52), gözükúyur (6/58), demiyurum (6/69), oluyur (6/77), görüyúrús (6/35), gediýürús (4/46), isdenüyür (5/55), gözüküyür (6/61), bilemiyürüm (6/81), bilmiyürüm (7/49), diyursuñuz (8/9), diyürús “diyoruz” (8/72), tanıyuruz (11/18), gonuyur (11/64), goyuruS (11/65), oynıyırılar (11/82)

-íy/-iy/-úy/-üy/-üy: Kapalı fiil tabanlarına gelen şekildir.

galíy (4/96), çağıylar (1/43), çèkiy (2/39), duriy (2/61), dahılıy (2/68), zevk vèriy (2/76), çalışıylar (2/83), davranıylar (2/83), geçiriy (2/87), çekiý (2/92), nēydiysiz (4/1), veriy (4/6), götüriyü (4/38), gēçiy (4/57), isteyiler (4/64), gēdiy (4/66), çıhiy (4/68), gediý (4/74), yaniy (4/78), gonişiyisñ (5/50), yatıysñ (3/5), atiy (3/9), góriy mişúñ (6/49), gonusúy (6/92), olúy (2/40), yāturúy (4/4), bilüyük (4/5), bilüyüm (4/53, 4/56, 4/57, 4/93), vürüyü (4/59), bilüyüñ musuñ (5/1), görüy müsún (6/48), bilüyüm (4/93)

-y: Açık tabanlı fiillerden sonra kullanılan şeklidir. Çoğunlukla olumsuzluk ekinden sonra kullanılmaktadır.

etmiysiñ (1/46), diy (1/60), edemiy (2/49), göremiy (2/82), annamıyşuñ (2/95), annamiy (2/94), gonuşamiy (2/94), edemiy (2/49), göremiy (2/82), annamıyşuñ (2/95), söylèysiñ (4/1), söyliy (4/2), söyliysiñ (4/5), bilmüyüm (4/11), dèy (4/50), diy (4/67), dey (4/96), tanımiy (6/93), vişiy (9/20)

-yi/-yo/-yò/-yu/-yũ/-yú/-yü/-yŭ: çalışmiyi (1/11), deyik (2/35), görüyosuñ (6/32), atamıyòh (4/88), biliyòsuñ (6/35), görüyòsuñ (6/45), veriyò (2/51), diyusuñ (2/57), yihiyu (6/13), görüyú musuñ (6/22), bilüyük (2/96), bilemüyüm (6/77), isdüyü (2/79), söylüyü (6/92), deyi (1/60), dèyi (1/61), gediye (4/17), geliye (4/75), geliye (4/75), soruyuh (2/5), oluyu (2/5), durüyü (6/22), görüyü músúñ (6/53), goyyú (7/62), gönderiyular (9/30), getiriyus (11/65)

-yıl/-yöl/-yul: Ünsüz benzeşmesiyle ortaya çıkmaktadır.

diyıllar (11/204), sör̈muyöllar (8/21), diyullağ (11/5), gèdiyullar (11/6), toplanıyullar (11/6), gèdiyullar (11/6)

-i/ -ü: Yalnızca şu örneklerde görülmektedir.

zānedim (1/43), döküg “döküyoruz” (9/40)

-ir: Yalnızca bir örnekte görülmektedir.

gidirem “gidiyorum” (5/90)

-yuy: yaşıyuyuz “yakıyoruz” (11/65)

Şahıslar: Şimdiki zamanın şahıslara göre kullanımı şu şekildedir:

Teklik 1. şahıs

Şahıs ekleri: -em, -i, -im, -um, -üm

Olumlu şekil: gidirem “gidiyorum” (5/90), zānedim “zannediyorum” (1/43), bilüyüm (4/53, 4/56, 4/57, 4/93), bilüyüm (4/93), aññatiyım (11/60), eşidiyim (11/141)

Olumsuz şekil: bilemüyüm (6/77), basamıyörüm (1/64), dëmiyurum (6/69), bilemiyürüm (6/81), bilmüyüm (7/101), etmiyurum (8/5), aññamıyurum (8/32), bülmiyim (9/102)

Teklik 2. şahıs

Şahıs ekleri: -ñ/ -siñ, -suñ

Olumlu şekil: söyleysiñ (4/1), söylyysiñ (4/5), gonişiyysiñ (5/50), yatiysiñ (3/5), diyusuñ (2/57), görüyosuñ (6/32), görüyúrsuñ (6/35), biliyòsuñ (6/35), görüyusuñ (6/38), görüyòsuñ (6/45), istiyursuñ (6/10), görüyusuñ (6/58), ğıriyuñ (7/71), oturüysüñ (7/71), üçüysüñ (7/72), deyisiñ (7/75), gediysiñ (7/80), uzatıyòsuñ (8/68), yatiyisúñ (8/68), òtiruysúñ (8/68), ısınıysuñ (8/68), sülüyüsüñ “söylüyörsün” (8/72), biliyúsüñ (11/225), verüsüñ (12/93), içürüysüñ (12/113), yapıysıñ (12/114), ayran ezisiñ (12/112)

Olumsuz şekil: [amelyat] etmiysiñ (1/46), annamıysuñ (2/95)

Soru şekli: görüy músún (6/48), görüyü músúñ (6/53), ğoriymişúñ (6/49), görüyü musuñ (6/22)

bilüyüñ musuñ (5/1): Yalnızca bu örnekte iki şahıs eki beraber kullanılmıştır.

Teklik 3. şahıs

Şahıs ekleri: Şahıs ekleri yoktur.

Olumlu şekil: geliyi (1/39), deyi (1/60), dëyi (1/61), gediysi (4/17), götüriyü (4/38), vürüyü (4/59), alıyur (6/28), yatıyör (6/30), diyur (6/52), gözüküyur (6/58), gözüküyür (6/61), oluyör (6/77), oluyur (6/77), söyliüyü (6/92), konuşuy (6/92), atıyúr (5/10), dëyör (5/10), diyor (5/11), díyör (5/11), dëyor (5/12), díyor (5/13), dolanıyör (5/39), geçiyör (5/49), isdenüyür (5/55), diy (1/60), oluyu (2/5), çekiy

(2/39), olúy (2/40), veriyò (2/51), duriy (2/61), dahıliy (2/68), zevk veriy (2/76), istüyü (2/79), geçiriy (2/87), çekiy (2/92), atiy (3/9), déyur (6/14), durúyü (6/22), söyliy (4/2), yāturúy (4/4), veriy (4/6), dèy (4/50), ğeçiy (4/57), ğēdiy (4/66), vurúyòğ (4/66), diy (4/67), çıhiy (4/68), ğeliyòr (4/70), gediy (4/74), geliyi (4/75), ğeliyi (4/75), yaniy (4/78), dey (4/96), galıy (4/96), oliy (7/49), ğoyyú (7/62), aññiy (7/70), konuyur (8/4), kalıyur (8/49), vişiy (9/20), çıhiyur (11/49), başlıyur (11/78), dutuyur (11/304), delürüy (11/314), alamıyı (11/347), deyniyi “deniyor” (11/389), gömüyur (13/192)

Olumsuz şekil: çalışmiyi (1/11), tanımiy (6/93), görmüyur (5/17), satmuyur (5/26), edemiy (2/49), göremiy (2/82), gonuşamiy (2/94), gelmiyòr (4/82), bilmüyürüm (7/49)

Soru şekli: goğuyu mu “kokuyor mu”(9/7)

Çokluk 1. şahıs

Şahıs ekleri: -g/ -k, -uS, -us, -ús, -uğ, -ük, -üs, -ğ, -h, -z

Olumlu şekil: deyik (2/35), soruyuh (2/5), gidüyürús (4/44), ğediyürús (4/46), çalışiyurus (6/3), bilüyük (4/5), diyürüS “diyoruz” (8/72), yapıyurus “yapıyoruz” (9/39), gaynadiyuh “kaynadıyoruz” (9/39), döküg “döküyoruz” (9/40), gızardırıS “kızardırız” (9/48), goruS “koyarız” (9/48), döküyük (9/61), verüyük (9/103), götürüyük (9/102), tanıyuruz (11/18), yağıyuyuz “yakıyoruz” (11/65), getiriyus (11/65), diyuruğ (11/257), diyúruz (11/258), dèyük (12/285), bilüh (12/340), oliz “oluyoruz” (13/132), yapuşduruz (14/3)

Olumsuz şekil: bilmüyòruS (4/8), atamıyòğ (4/88), bilmüyurus (11/46)

Çokluk 2. şahıs

Şahıs ekleri: -siz, -suñuz

nēydiysiz (4/1), diyursuñuz (8/3), biliyursuñuz (11/20)

Çokluk 3. şahıs

Şahıs ekleri: -lar/-ler

Olumlu şekil: çaḥıylar (1/43), çaḥısyılar (2/83), davraniylar (2/83), isteyiler (4/64), işarát veriyler (7/72), geyniylar (7/116), diyullar (8/80), gönderiyular (9/30), deyolar (9/43), diyullaḥ (11/5), gèdiyullar (11/6), toplanıyullar (11/6), ğediyullar (11/6), gèdeyullar (11/26), veriyler (11/57), yeyiylar (11/58), eyleniyülar (11/81), diyıllar (11/204)

Olumsuz şekil: götürmeyerler (6/68), sörmuyollar (8/21)

V.2.1.3. Görülen Geçmiş Zaman

Zaman eki: Divriği ağzında görülen geçmiş zaman ekleri aşağıdaki şekillerdedir. Ekin çoğunlukla yuvarlak ünlü ve sedalı ünsüz taşıyan şekilleri kullanılmaktadır.

-du/-dú/-dũ/-dũ: ohuduḥ (1/2), başladıḥ (1/3), çalışduḥ (1/4), yapduḥ (1/4), gaḥduḥ (4/19), yaPdum (4/22), yapıldu (4/27), yapduḥ (4/27, 4/48), oldu (4/42, 4/56), dutduḥ (4/47), gördu (4/53, 4/54), vürdum (4/66), galduḥ (4/84), aḥitduḥ (4/88), gatduḥ (4/90), goḷaduḥ (4/97), gurduḥ (4/97), bāsduḥ (4/101), çıḥduḥ (1/12), alduḥ (1/13), bōdu (1/28), vurdu (1/42), yaturdular (1/44), dutdum (1/54), İağv oldu (2/18), çalışduḥ (2/24), yapduḥ (2/26), yālñız olduḥ (2/28), sordular (2/52), oldu (2/59), gurtulduḥ (2/80), bulduḥ (2/86), oldum (6/3), gördük (4/5), aldüm (1/13), aldũḥ (4/51)

-dü/-dũ/-dũ: geldük (1/3), getürtdük (4/7), sökdüler (4/7), etdük (4/10), sökdüler (4/11), gezdirdüm (4/17), degüşdük (4/23), ğetdük (4/31), ğeldüm (4/32), ğeldük (4/32, 4/49), ğeldük (4/50), geldük (4/34), ğetdük (4/36, 4/47, 4/99), düşdü (4/37), etmedüler (4/46), bindük (4/51), bıtdük (4/51), öldürdüm (4/67), öldü (4/80, 4/81), yetüşdük (4/90), girdük (4/94), sũngüledük (4/101), döküldü (4/102), vërdük (5/25), götürdüler (6/85), temüzledük (1/11,12), bindürdü (1/23), ğetürdü (1/24), ğeldüg (1/25), ğetürdüler (1/26), ğetdü (1/26), bindürdüler (1/34), endürdüler (1/34), ğetdük (1/36), girdük (1/41), götürdüler (1/43), götürdü (1/51), ğetdük (2/11), geldük (2/13),

geçirdük (2/16), geçürdük (2/20), sürmedüg (2/28), görödüler (2/46), görödük (2/79), çekdük (2/85), tağıb ètdük (3/2), girmèdük (3/4), behledük (3/5), düşürddüler (3/8), yemedük (3/9), öldü (3/11), gaybetdük (3/11), görödün mü (6/21), gètüdük (2/11), geldük (2/13), geçirdük (2/16), geçürdük (2/20), sürmedüg (2/28), görödüler (2/46), görödük (2/79), çekdük (2/85), sökdü (4/13), dèdû (4/8), görödügüz (6/50)

-dı/-dî/-dî/-dî: yabdım (1/4), çalışdım (1/5), gırıldı (1/14), galmadı (1/16), çıhaıtdı (1/19), bāladı (1/22), yapıdı (1/27), gatdılar (1/30), baıhdım (1/55), uyuşmadı (1/42), yatdım (1/57), añadı mı (1/59), gızdım (1/59), gırdım (1/59), İağv oldu (2/17), bırāhdım (2/28), añadıñ mı (2/38), yapıdıı (2/41), yabdılar (2/47), sormadı (2/50), alındı (2/69), yapıdıı (2/72), aradıı (2/86), başladı (2/1), çalışdım (2/2), dāldılar (3/5), gaıdı (3/11), durulmādı (4/10), atdılar (4/11), gayboldı (4/11), çııdı (4/14, 4/31), yabdım (4/23, 4/25), galdım (4/23, 4/24), yapıldı (4/29), galdıı (4/31), gırıldı (4/37), almadılar (4/41), yapıdı (4/52), çalışdım (4/52), aldı (4/56, 4/98, 5/14), gaıdım (4/68), aldılar (4/76, 4/77), aııtdı (4/87, 4/88), guramadılar (4/91), aıdı (4/93, 4/94, 4/95), ātıldı (4/95), āldı (5/19), añadıñ mı (5/37), yatdı (10/80), āñadıñ mı (5/81), galdım (6/4), yaPdım (6/4), yazdıñ mı (6/15), añadıñ mı (6/18), yapıldı (6/80), çaldılar (6/85), alındı (6/85), aşdım (6/92), tanıtdı (6/93), yaıalandı (6/98), alçılādılar (1/44), aldı (4/13), yatdı (1/61), yolladıı (2/42), yazdı (4/1), çalışdı (4/56), girdiñ mi (5/2), gālmedıñ (5/80)

-di/-dî/-dî: begledim (6/25), añııyabildiñ mi (6/54), göremedik (6/70), dendi (6/98), ezdi (1/15), dèdi (1/17), yetişdi (1/18), gètđi (1/18), dèdim (1/18), desdeledi (1/19), geldi (1/27), gètđiler (1/33), gètđim (1/33), bindim (1/35), èndim (1/35), girdim (1/37), gètđim (1/40), gètđim (1/41), çekdi (1/42), dıkdiler (1/43), dedi (1/45), dedim (1/45), didi (1/51), vèrdim (1/51), amelyát etđi (1/54), geçdi (1/60), kesildi (1/65), geşdiñ (2/10), geldiñ (2/10), çekdik (2/17), geldik (2/23), èkdim (2/27), beklediy (2/32), gönderdik (2/42), dèdiler (2/43), getirtdik (2/44), gitdik (2/47), bēğendiler (2/47), dèdi (2/48), sös kesildi

(2/58), behledik (2/64), gáldi (2/65), getdi (2/65), getdim (2/73), bünebindik (2/88), bitdi (3/11), õrendim (3/12), girdik (1/3), dedi (4/9, 4/40, 4/41, 4/98, 4/100), dedim (4/12), getdi (4/13), getdi (4/15, 4/20), gètdim (4/17), yetişdim (4/19, 4/69), çekdi (4/20), söyledi (4/35), geldi (4/50, 4/59, 4/65, 5/14), geldik (4/51), girdi (4/55), bitdi (4/58), geldi (4/58), kesdi (4/75), vermedim (4/92), dediler (4/99, 4/100), vèrdi (4/101), çekdi (10/80), dedĩ (4/9), getdĩ (4/26), vazgēşdı (4/55), geldik (2/19), girdik (4/17), gètđik (4/17)

-d: Orta hecedeki ünlünün düşmesiyle görülen ekin bu şekli yalnızca bir örnekte görülmektedir.

dedler (4/92)

-dê: gálmedēñ (5/81)

-Tı: Ekin yarı sedalı şekli olup, nadir olarak kullanılmaktadır. baḡTım (2/53)

-ti: yardım etti (1/20), şey etti (1/27)

Şahıslar: Görülen geçmiş zamanın şahıslara göre kullanımı şu şekildedir:

Teklik 1. şahıs

Şahıs ekleri: -m

Olumlu şekil: aldüm (1/13), aşdım (6/92), başladım (2/1), baḡdım (1/55), baḡTım (2/53), begledim (6/25), bırāḡdım (2/28), bindim (1/35), çalışdım (2/2), dedim (4/12), dutdum (1/54), dedim (2/53), gaḡdım (4/68), getdim (2/73), gezdirdüm (4/17), girdim (1/37), gètdim (1/33), oldum (6/3), öldürdüm (4/67), pēriz oldum (1/54), vèrdim (1/51), vürdüm (4/66), yabdım (4/23, 4/25), yaPdım (6/4), yaPdım (4/22), yatdım (1/61), yetişdim (4/19, 4/69), èndim (1/35), õrendim (3/12), ēkdım (2/27), galdım (4/23, 4/24), geldüm (4/32), getdim (1/41), gırdım (1/59), gètdim (4/17), gètđim (1/40), ğızdım (1/59), galdım (6/4), yazdırdım (7/38)

Olumsuz şekil: vermedim (4/92), düymadım (9/44), yetişmedüm (8/58), reslamadım (9/44)

Teklik 2. şahıs

Şahıs ekleri: ø, ñ, ñ

Olumlu şekil: āñādıñ (1/44), añādıñ (1/50), geşdiñ (2/10), geldiñ (2/10, 10/3), gullandıñ (7/61), gitdiñ (11/211), bildüñ (11/220), tüketdiñ (16/146)

Olumsuz şekil: ğálmedĩñ (5/80), ğálmedēñ (5/81)

Soru şekli: añādı mı “anladın mı” (1/59), añadıñ mı (6/18), áñadıñ mı (5/81), añadıñ mı (5/37), aññıyabildiñ mi (6/54), yazdıñ mı (6/15), ğórdüñ mü (6/21), ğirdĩñ mi (5/2)

Teklik 3. şahıs

Şahıs ekleri: Şahıs eki yoktur.

Olumlu şekil: aldı (4/56, 4/98, 5/14), āldı (5/19), aldı (4/13), alındı (6/85), amelyát etdi (1/54), ātıldı (4/95), aħdı (4/93, 4/94, 4/95), aħıtdı (4/87, 4/88), bāladı (1/22), bindürdü (1/23), bitdi (4/58), bōdu (1/28), çālışdı (4/56), çekdi (4/20), çıhaştdı (1/19), çıhđı (4/14, 4/31), dedı (4/9), dedi (4/9, 4/40, 4/41, 4/98, 4/100), dendi (6/98), desdeledi (1/19), didi (1/51), dōküldü (4/102), düşdü (4/37), dēdū (4/8), dēdi (4/99), ezdi (1/15), gayboldı (4/11), gaħdı (3/11), geçdi (1/60), geldi (4/50, 4/59, 4/65, 5/14), getdi (4/13), gırıldı (4/37), girdi (4/55), ğördu (4/53, 4/54), ğötürdü (1/51), kesdi (4/75), oldu (4/42, 4/56), öldü (4/80, 4/81), sökdü (4/13), sös kesildi (2/58), söyledi (4/35), şey etti (1/27), tanıtdı (6/93), umut kesildi (1/65), vērđi (4/101), vazgēşdı (4/55), vurdu (1/42), yaptı (1/27), yapıldı (6/80), yapıldu (4/27), yardım etti (1/20), yatdı (10/80), yazdı (4/1), yaķalandı (6/98), yetişdi (1/18), Íaĝv oldu (2/18), ğeldi (4/58), ğetđi (4/26), ğetdi (4/15, 4/20), ğetdü (1/26), ğetürdü (1/24), ğáldi (2/65), süyledüm (7/49)

Olumsuz şekil: ğalmadı (1/16), uyuşmadı (1/42), sormadı (2/50), durulmadı (4/10), geşmedi (7/52)

Soru şekli: sōledi mi (7/85)

Çokluk 1. şahıs

Şahıs ekleri: -g, -ğ, -ğ, -h, -k, -k, -k, -y, -z

Olumlu şekil: gaybetdük (3/11), alduğ (1/13), aldūğ (4/51), aradığ (2/86), ağıtduğ (4/88), bāsdūğ (4/101), başladığ (1/3), beklediy (2/32), beklerdik (2/32), behledik (2/64), behledük (3/5), bindük (4/51), bulduğ (2/86), bünebindik (2/88), bıldük (4/51), çalışduğ (1/4), çalışduğ (2/23), çekdik (2/17), çekdük (2/85), çıhduğ (1/2), degüşdük (4/24), dutduğ (4/47), galdığ (4/31), galdūğ (4/84), gatduğ (4/90), gağduğ (4/19), geçirdük (2/16), geçürdük (2/20), geldük (4/34), geldik (2/19), getirdik (2/44), getürtdük (4/7), girdik (1/3), girdük (4/94), girdik (4/17), gitdik (2/47), górdük (2/79), goğaladuğ (4/97), gönderdik (2/42), gördük (4/5), gurdūğ (4/97), gurtulduğ (2/80), gètdük (4/31), gètdik (4/17), ohuduğ (1/2), sūngüledük (4/101), tağıb ètdük (3/2), temüzledük (1/11,12), vèrdük (5/25), yālñiz olduğ (2/28), yapığ (2/72), yapığ (2/41), yapığ (4/27, 4/48), yetüşdük (4/90), yolladığ (2/42), ètdük (4/10), ğeldik (4/51), ğeldüğ (1/25), ğeldük (4/50), ğetdük (4/36, 4/47, 4/99), ğèldük (4/32, 4/49), yetüşdüg (7/48), döydük (7/69), çāurduğ (8/20), geldih (11/215), doyurduğ (11/293), èyilendürdük “iyileştirdik” (11/294), yaharduz (9/106)

Olumsuz şekil: girmèdük (3/4), yemedük (3/9), göremedik (6/70), sürmedüğ (2/28), yetüşmedük (7/7)

Çokluk 2. şahıs

Şahıs ekleri: -ğüz, -z

Olumlu şekil: gördüğüz (6/50), yapığiz (11/261)

Olumsuz şekil: gördüz mü (11/79)

Çokluk 3. şahıs

Şahıs ekleri: -lar/-ler

Olumlu şekil: alçıldılar (1/44), aldılar (4/76, 4/77), atdılar (4/11), bindürdüler (1/34), bēendiler (2/47), çaldılar (6/85), dāldılar (3/5), dediler (4/99, 4/100), dedler (4/92), dikdiler (1/43), düşürddüler (3/8), dēdiler (2/43), endürdüler (1/34), gatdılar (1/30), götdüler (1/33), götürdüler (1/43), götürdüler (6/85), gētdiler (1/33), gōğdüler (2/46), sordular (2/52), sökdüler (4/11), sōkdüler (4/7), yabdılar (2/47), yaturdular (1/44), getdiler (2/70), getürdüler (1/26), geldiler (8/20), bağdılar (11/7)

Olumsuz şekil: guramadılar (4/91), almadılar (4/41), guramadılar (4/94), etmedüler (4/46)

V.2.1.4. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Zaman eki: Bölgemiz ağzında yazı dilinde kullanılan zaman ekleriyle yapılmaktadır. Bunların yanında yazı dilinden farklı olan ve fonetik değişikliklere bağlı olarak ortaya çıkan -mış/-miş/-müştür şekilleri de kullanılmaktadır.

-mıştır: gırmışlar (6/21), ğırmışlar (6/23), ğırmışlar (6/23), yapmışızdır (5/69), almış (5/80), yapılmış (6/31), yapmış (6/33), gırmış (6/39), yapmamış (6/47), yazmış (6/51), yapırmış (6/59), zurlaştırmış (6/69), yazılmış (6/71), yapmışlar (6/79), yapılmış (6/89), garişmiş (6/89), mayalanmış (6/90), ğalmış (6/94), yapmışlar (4/16), gāşmış (4/71), galmışlar (4/86), galmış (5/19), galmış (5/41)

-miş: birleşmişler (6/38), diñilmiş (5/69), döşenmiş (5/44), dēmiş (6/15), gelmiş (4/89), girmişler (4/78), gullanılmış (5/44), gētmışler (4/89), işlemiş (6/35), işlenmiş (5/34), kesmiş (5/77), önnemiş (6/62), telefon etmiş (6/10), vermiş (6/58), yāpılmış (5/73), yapmış (6/46), yapmışlar (6/56), yaşlânmış (5/5), yipranmış (6/57), yētinmiş (6/50), ēdilmiş (5/74), etmiş (5/71), ğelmiş (4/27), motiFlemişler (6/97)

-mîş: çıhmîş (4/71), yapmîş (5/72), yapmîşlar (6/17), yabmîş (6/21)

-mis: Ünsüz benzeşmesiyle ortaya çıkmaktadır.

vermissiñ (12/247)

-mîş: girmîşler (4/79), demîş (6/13)

-muş: ameļyát olmuşum (1/55), gayıb olmuş (4/71), goymuş (5/90), oymuş (6/39), olmuş (6/84), porsumuş (6/14)

-múş: unutmúş (5/14), goymúş (5/89), vurmúş (5/80)

-müş: ölmüş (4/82), örmüş (6/36)

Şahıslar: Öğrenilen geçmiş zamanın şahıslara göre kullanımı şu şekildedir:

Teklik 1. şahıs

Şahıs ekleri: -im, -um

Olumlu şekil: ameļyát olmuşum (1/55), gelmişim (1/55), eşitmişim “işitmişim” (9/44),

Teklik 2. şahıs

Şahıs eki: -siñ

Olumlu şekil: vermissiñ (12/248)

Teklik 3. şahıs

Şahıs ekleri: Şahıs ekleri yoktur.

Olumlu şekil: garışmîş (6/89), gırmîş (6/39), almîş (5/80), çıhmîş (4/71), demîş (6/13), diñilmîş (5/69), döşenmiş (5/44), dèmiş (6/15), galmîş (5/19), gāşmîş (4/71), gaļmîş (5/41), gayıb olmuş (4/71), gelmiş (4/89), girmîş (2/87), goymuş (5/90), goymúş (5/89), gullanılmîş (5/44), işlemiş (6/35), işlenmiş (5/34), mayalanmış (6/90), olmuş (6/84), oymuş (6/39), ölmüş (4/82), önnemiş (6/62), örmüş

(6/36), porsumuş (6/14), telefon etmiş (6/10), unutmuş (5/14), vermiş (6/58), vurmüş (5/80), yabmış (6/21), yapdırmış (6/59), yapılmış (6/31), yāpılmış (5/73), yapılmış (6/89), yapmış (6/33), yapmış (5/72), yapmış (6/46), yaşlanmış (5/5), yazmış (6/51), yazılmış (6/71), yipranmış (6/57), yetinmiş (6/50), zurlaştırmış (6/69), edilmiş (5/74), etmiş (5/71), ğalmış (6/94), ğelmiş (4/27)

Olumsuz şekil: yapmamış (6/47)

Çokluk 1. şahıs

Şahıs ekleri: -iz, -K

Olumlu Şekil: yapmışsınız (5/69), ürgünmüşüK “uğraşmışsınız” (13/144)

Çokluk 2. şahıs

Şahıs ekleri: -sınız

Olumlu Şekil: almışsınız (12/196)

Çokluk 3. şahıs

Şahıs ekleri: ø, -lar, -ler, -lêr

Olumlu şekil: ğalmışlar (4/86), girmişler (4/78), girmişler (4/79), ğetmişler (4/89), telifun etmişlêr (1/38), yapmışlar (6/17), ğırmışlar (6/21), ğırmışlar (6/23), ğırmışlar (6/23), yapmışlar (6/56), yapmışlar (6/79), birleşmişler (6/38), kesmiş (5/77), motiFlemişler (6/97)

Olumsuz şekil: geçememişler (4/29), aññaşamamışlar (11/177)

V.2.1.5. Gelecek Zaman

Zaman ekleri: Bölgemiz ağzında kullanılan gelecek zaman eki esas itibariyle -acak/-ecek’tir. Kullanılan diğer şekiller, bu ekin fonetik değişikliklere uğramasıyla ortaya çıkmaktadır.

-â: soruşdurâz (11/13)

- aca: yapacañ (4/55)
- acā: yapacāz (4/99), çalışacāz (10/5)
- acaḥ: daḥacaḥlar (1/66), ayırtlanacaḥ (7/87), yapacaḥsıñ (4/57, 4/58), aññayacaḥsıñ (5/15)
- acāḥ: cızacāḥ (4/53)
- açaḥ: ulaçaḥ (6/72), goyaçaḥ (7/38)
- âçaḥ: olâçaḥ (11/119)
- ajaḥ: ğılajaḥ (11/121)
- ca/-ce: isdeycem (7/67), danışcaz (11/13), gelemeycem (11/128)
- eçaḥ: yazdüreçaḥ (7/37), olâçaḥ (11/119)
- eçe: amelyet edecem (1/53), keseceklêr (1/66)
- eçē-: edeçēm (1/46), kesilecē (7/87)
- ecē: gelecēz (7/77)
- ěce: diyěceñ (7/4)
- eceg: vërecegler (9/36)
- eceğ: geleceğ (7/21)
- ecēğ: diyecēğsıñ (7/3)
- eceh: süngüleyecehsiz (4/100)
- eçeh: göreçehsıñ (6/24)
- ecek: edecek (4/4)
- ěcek: verěcek (4/7)

-ecek: gidecekler (8/30)

-eje: görejeñ (6/34), verejeñ (8/8)

-icék: getüricék (7/24)

-ja: danışjaz (11/13)

-üceh: görücehsiñ (6/37)

Şahıslar: Gelecek zamanın şahıslara göre çekimi aşağıdaki şekillerdedir:

Teklik 1. şahıs

Şahıs ekleri: -m

Olumlu şekil: edecēm (1/46), amelyet edecem (1/53), isdeyçem (7/67), bicicim “biçeceğim” (11/375), toplıyacam (11/375)

Olumsuz şekil: gelemeyçem (11/128)

Teklik 2. şahıs

Şahıs ekleri: ø, -ñ, -sıñ, -siñ

Olumlu şekil: (sen oñ hedıye) edecek (4/4), yapacañ (4/55), yapacañsıñ (4/57, 4/58), aññayacañsıñ (5/15), görecehsiñ (6/24), görecehsiñ (6/37), görejeñ (6/34), diyecēğsiñ (7/13), diyēceñ (7/4), getüricék (7/24), alaçañsıñ (8/7), verejeñ (8/8), olacañsıñ (8/38), uyacañsıñ (11/214), dökmeyecehsiñ (11/307), yeyceKsiñ (11/307), topliyecañsıñ (11/309), yöydecegsiñ “yürüdeceksin” (12/163), annayacañ (12/193), geçeceysiñ (12/310)

Olumsuz şekil: çıhardmâyacañsıñ (11/213), dökmiyeceKsiñ (11/311)

Teklik 3. şahıs

Şahıs ekleri: Şahıs eki yoktur.

Olumlu şekil: ulaçaḥ (6/72), verēcek (4/7), cızacāḥ (4/53), yazdüreçaḥ (7/37), ayırtlanacaḥ (7/87), kesejek (8/49), ğılajaḥ (11/121), oḥuyecaḥ (11/120), olāçaḥ (11/119), batacuḥ (12/289), goyaçuḥ (16/14), getüreccüg (16/14), evlenecegiz (16/4), geleceğ (7/21)

Çokluk 1. şahıs

Şahıs ekleri: -z, -ḥ, -k

Olumlu şekil: yapacāz (4/99), gelecēz (7/77), ğıyacāz (8/17), çalışacāz (10/5), alacāz (11/5), gelecēz (11/11), danışjaz (11/13), soruşdurāz (11/13), çihacuḥ “çıkacağız” (11/51), olacaz (11/305), çihıcuḥ (12/87), görecegik (16/30)

Çokluk 2. şahıs

Şahıs ekleri: -siz

Olumlu şekil: süngüleyecehsiz (4/100), verecegsiz (12/314)

Çokluk 3. şahıs

Şahıs ekleri: -lar, -lēr

Olumlu şekil: daḥacaḥlar (1/66), keseceklēr (1/66), gidecekler (8/30), vèrecegler (9/36), soruşturrullar (11/14)

V.2.2. Tasarlama Kipleri

V.2.2.1. İstek Kipi

Zaman eki: Bu kip, tasarlanan hareketin istendiğini gösterir. İstek şeklinde bir tasarlama ifade eder. Edebî dilde olduğu gibi –a/–e ekleriyle yapılmaktadır. Yazı dilimizde istek kipinin kullanımında birinci şahısların kullanımdan düştüğü görülmektedir. Bu düşme nedeniyle emrin birinci şahısları zaman istek yerine kullanılır olmuş ve bu yüzden de karışıklık doğmuştur.¹⁰⁵ Bölgemiz ağızında bu karışıklık görülmemektedir.

¹⁰⁵ Ahmet B. ERCİLASUN: Türkçe’de Emir ve İstek Kipi Üzerine, Türk Dili, 505 (Ocak, 1994), 9.

-a: sulana (2/31), sav_olasıñ (2/41), ola (3/11), ala (9/46)

-e: getüre (4/74), zāy_étmiyem (1/21), öğrenem (1/47), yèmiyesiñ (1/52)

Şahıslar: İstek kipinin şahıslara göre kullanımı şu şekildedir:

Teklik 1. şahıs

Şahıs Eki: -m

Olumlu şekil: öğrenem (1/47), olam (12/188), gösderdem (16/145), aññeyam (7/1), nēbliyem (4/42), aññadam (7/83), baḡam (10/77), gezem (11/215), bilem (11/233), söyleyem (12/59), virem (12/70)

Olumlu şekil: zāy_étmiyem (1/21)

Teklik 2. şahıs

Şahıs Ekleri: -sıñ, -siñ

Olumlu şekil: sav_olasıñ (2/41), iñniyesiñ “inleyesin” (11/311), bulasıñ (11/311), kesēsıñ (11/330), baḡasıñ (11/374), bilesıñ (12/261)

Olumsuz şekil: yèmiyesiñ (1/52), göndermeyeSüñ (11/315), kesmiyesiñ (11/329), incitmiyesiñ (13/146), görmiyesiñ (6/100)

Soru şekli: müsádē_edeñ mi (7/69)

Teklik 3. şahıs: Şahıs eki yoktur.

Olumlu şekil: sulana (2/31), getüre (4/74), ola (3/11), ala (9/46), vère (11/311)

Olumsuz şekil: bulmeya (11/304), pulamaya “bulamaya” (11/305)

Çokluk 1. şahıs

Şahıs Ekleri: -ḡ, -k, -h, -K

Olumlu şekil: sorağ (2/49), garar verek (2/43), sökek (4/2, 4/3), gidek (7/83), oturağ (7/83), aliğ “alalım” (9/5), edek (9/5), sorağ (9/9), diyek (9/13), gelek (9/46), kesek (9/46), deyeh (11/215), tağsım edek (12/67)

Soru şekli: alah mı “alalım mı” (9/5)

Çokluk 2. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Çokluk 3. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

V.2.2.2. Şart Kipi

Zaman eki: Divriği ağzında şart kipinin çekimi yazı dilinde olduğu gibidir.

-sa: pir_olsa (2/3), gonaşsa (2/94), olsa (6/39), çıhsa (6/73), bağalansa (6/74), çıhsa (6/75)

-se: getse (2/78)

Şahıslar: Şart kipinin şahıslara göre kullanımı şu şekillerdedir:

Teklik 1. şahıs: Kullanıldığına dair örnek bulunamamıştır.

Teklik 2. şahıs:

Şahıs ekleri: -ñ

Olumlu şekil: dönēr iseñ (12/324), binseñiz (12/334)

Teklik 3. şahıs

Şahıs Ekleri: Şahıs ekleri yoktur.

Olumlu şekil: pir_olsa (2/3), getse (2/78), gonaşsa (2/94), olsa (6/39), çıhsa (6/73), bağalansa (6/74), çıhsa (6/75)

Çokluk 1. şahıs

Şahıs ekleri: -k, -g

Olumlu şekil: disek (10/69), desek (11/304), gelseg (12/328)

Çokluk 2. şahıs: Kullanıldığına dair örnek bulunamamıştır.

Çokluk 3. şahıs: Kullanıldığına dair örnek bulunamamıştır.

V.2.2.3. Emir Kipi

Divriği ağzında emir kipinin çekimi yazı dilindeki şekilde olup, fonetik açıdan yazı dilinden farklı eklerle yapılır. Emir ekleri hem kip hem de şahıs ifadesi taşıyan eklerdir.

Teklik 1. şahıs

Şahıs ekleri: -(İ)yem, -(i)yım, -(ü)yim

Olumlu şekil: deyim (1/20), teriv edim “tarif edeyim ” (8/59), viliyim “bileyim” (9/1), bülüyım (11/121), vileyim (11/195),

Olumsuz şekil: unutmeyim (7/52)

Soru şekli: diyim mi (1/13), gonusmüyim mi (11/29)

Teklik 2. şahıs

Şahıs ekleri: ø, -ñ

Olumlu şekil: èt (5/65, 5/14), gel (6/34), amelyet_èt (1/48), baḡ (7/20), bul (4/2, 4/3), buyur (1/45), bırahḡ (4/9), daḡ (4/92), dolañ (1/67), dut (1/52), fırlan (1/67), geḡ (5/31), gel (1/67), gēḡ (1/61), getir (4/2), gōndē (5/10), götüḡ (1/51), ilet (6/13), ver (4/92), yap (4/53), yatúr (4/3), yetiḡ (1/17), ḡapat (6/16), ḡárar al (4/92), yaz (7/85), vaḡ “bak” (7/103), ḡelüñ (8/2), ünan “inan” (8/78), yardımcı ul (11/55), böyüt (11/63), oḡu (11/129), düşüñ (11/190)

Olumsuz şekil: yapdurma (4/41), unıtma (4/53), únütmá (5/89), bırahma (11/127)

Teklik 3. şahıs

Şahıs ekleri: -sıñ, -siñ, -suñ, -süñ

Olumlu şekil: tanısıñ (6/24), alsıñ (6/78), uğurlü_etsiñ (2/58), vār_olsun (1/40), ossuñ (2/66), çınnasıñ (8/18), sōlensüñ (8/34), yöñlendürsüñ (10/68), yapsıñ (10/68), yıhasuñ (10/69), geşsiñ (11/41)

Olumsuz şekil: vurmasıñ (6/26), vèrmesiñ (8/6), olmasıñ (10/81), baħmasıñ (11/323), basmasıñ (11/378)

Çokluk 1. şahıs

Şahıs ekleri: -alım, -elim, -elım

Olumlu şekil: baħalım (6/62), sayalım (6/62), vulalım (6/64), gōrelım (6/21), diyelim (6/63), gidelim (6/76), düşünelım (7/76), diyelim (9/9), suralım (9/9), ğonuşalım (9/11), yapalım (11/21), gelelim (11/22), içelim (11/22)

Soru şekli: isdeyelim mi (9/5)

Çokluk 2. şahıs

Şahıs ekleri: -ñ, -iñ, -ĩñ, -üñ, -ñ

Olumlu şekil: ediñ (4/50), defnediñ (6/30), balāñ (1/21), büyüñ (7/71), alıñ (9/5), gelüñ (9/11), gediñ (11/127), oħuñ (11/129), sulañ (11/251), getürüñ (11/289)

Olumsuz şekil: etmeyĩñ (6/75), ètmiyiñ (6/73), bağlamañ (6/14), göndermeñ (1/40), büyurmañ (7/71), bıraħmıyıñ (11/380)

Çokluk 3. şahıs

Şahıs ekleri: -sıñ, -sünler

Olumlu şekil: gōğsünler (2/43),

Olumsuz şekil: olmasıñ (10/80)

V.2.2.4. Gereklilik Kipi

Gereklilik kipinin kullanıldığı örneklere, incelemeye esas alınan metinlerde rastlanmamıştır.

V.3. Fiillerin Birleşik Çekimleri

V.3.1. Hikâye

Divriği ağzında hikâye birleşik çekimi -dı, -dı, -dı, -dı, -du, -dü, -dũ ekleriyle yapılmaktadır. Bu eklerin sedalı şekillerine rastlanmamaktadır. Şahıslara göre kullanımı ise şu şekillerdedir:

V.3.1.1. Geniş Zamanın Hikâyesi

Teklik 1. şahıs

diyebilirdim (5/62), [galdur] ataırdım (1/59), oıurdum (1/61), ederdim (1/63), ekmezdim (2/36), ğaıamazdım (1/59), yatmazdım (1/63), atardım (7/55), gelerdim (12/270)

Teklik 2. şahıs

diyebilirdiñ (5/49)

Teklik 3. şahıs

bālanırdı (5/38), cızardı (4/54), derđi (4/15, 4/102), derdı (4/93), derdi (4/80, 4/84, 4/85, 4/87, 4/91), derdı (4/90), derđi (4/88), derdi (4/16, 4/55), ekerdi (2/36), ekērlēđi (2/34), gayardı (4/85), gerekērdi (5/13), getērdi (5/19), giyerdi (5/79), ğōrdu (4/53), içērdi (5/9), otururdu (5/4), söylerdi (4/28), vaııt geıerdı (1/61), yaparđı (5/3), ğiıgerdi (5/79), içölmezdi (7/79), oynanırdı (8/25), řalınrđı (8/29), eylenürdi (10/47), ğetmezdi (11/25)

Çokluk 1. şahıs

beklerdı (2/32), bitürdü (6/6), saıardı (2/33), yabmasdı (8/41), giderdü (9/3), görürdü (9/4), beēñürdü (9/4), heveslenürdü (9/4), derdü (9/4), gider sorardı (9/6), olūdu “olurduk” (9/7), sarulurdu (9/7), gider ēsderdü (9/8), yabdururdu (9/12), keserdi (9/15), sōlerdü “söyledik” (9/16), edēdü “ederdik” (9/16), daıardı “takardık” (9/18), getmezdi (9/75), sürterdü (10/73), yaydururdu (12/6), yedürürdü (12/26), verürdü (12/30), yayardu (12/81),

çörülürdüg “çevrilirdik, toplanırdık” (12/94), vurarduğ (12/99), aıarduğ (12/116), gösterTmezdük (16/6)

Çokluk 2. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Çokluk 3. şahıs

dağarlardı (2/38), asarlardı (4/70), düzlellerdi (2/38), ederlerdü (4/67), dellerdı (5/21), gèydirillerdi (5/33), dellərjdi (5/57), dellerdı (5/60), gonusamazlardı (4/62), dāıtıllardı “dağıtırlardı” (8/58), vèrüllerdi (9/14), dökdürmezlerdi (11/308)

V.3.1.2. Şimdiki Zamanın Hikâyesi

Teklik 1. şahıs

goşamıyörüdüm (4/39)

Teklik 2. şahıs

düzüydün (13/83), çağrıydıñ (13/84)

Teklik 3. şahıs

geliydı (3/6), yèyüydü (3/8), geliydi (5/63), gullanılyòdu (6/88), sürüyüdü (2/16), yapıliyudu (2/22), yapıliydi (2/24), yabduruyordu (4/40), işeyordu (4/64), dutuydu (4/65), oluydu (4/76), sölüydü (4/91), bālanıydi (5/38), vurmúyordu (4/72), vurmuyordu (4/72), geliyuldu (7/26), goşuluyurdu (7/29), alinüydü (7/46), yapıliydi (7/82), ayırtlüyurdu (7/84), kesíyurdu (7/84), konuyūdu (8/47), yağılıyudu (8/47), çaliydi (7/10), çalidi (7/10)

Çokluk 1. şahıs

çalışıyduğ (1/10), çııyurduğ (6/7), yeyiydük (3/6), gedyidük (9/12), birleşdürüdük (12/97), goyuduğ (16/27)

Çokluk 2. şahıs

deyoduñuz (6/87)

Çokluk 3. şahıs

çaliylardı (3/11), soyabilúyöllardı (4/74), aliyöllardı (7/45), verilmiyullardı (7/47), çihardiyollardı (8/42), yapıyollardı (8/42), oyniylardı (9/77), eyleniylardı (9/79)

V.3.1.3. Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Teklik 1. şahıs

gurđum mıydu (2/8)

Teklik 2. şahıs

çihdıñ mıydı (2/20)

Teklik 3. şahıs

çihdıydı (4/32), soħduydu (4/35), ğetdiydi (3/2)

Çokluk 1. şahıs

ğötürdüydük (4/26)

Çokluk 2. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Çokluk 3. şahıs: ğötürmedilerdi (9/75)

V.3.1.4. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Teklik 1. şahıs

demişdüm (6/32), ğetmişdim (9/76), ğörmüşdim (9/105)

Teklik 2. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Teklik 3. şahıs

çihmuşdı (3/7), ğelmişdi (1/11), bitmişdi (2/13), baş ğösdermişdi (2/14), ğirmişdi (2/14), söylemişdi (2/56), ğelmişdi (6/26), olmuşdu (4/21), koñulmuşdu (8/11)

Çokluk 1. şahıs

gelmişdik (2/55), getürmüşdik (2/68), getmişdük (4/30)

Çokluk 2. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Çokluk 3. şahıs

soymüşlarıdı (3/2), gelmişlerdi (4/28), getmişlerdi (9/77)

V.3.1.5. Gelecek Zamanın Hikâyesi

Teklik 1.şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Teklik 2. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Teklik 3. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Çokluk 1. şahıs

görecegdik (6/29)

Çokluk 2. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Çokluk 3. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

V.3.1.6. Şart Kipinin Hikâyesi

Teklik 1. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Teklik 2. şahıs

gelseydiñ (113/63),

Teklik 3. şahıs

olseydi (6/29)

Çokluk 1. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Çokluk 2. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Çokluk 3. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

V.3.1.7. İstek Kipinin Hikâyesi

Teklik 1. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Teklik 2. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Teklik 3. şahıs

sağ ölüydi (7/37)

Çokluk 1. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Çokluk 2. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Çokluk 3. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

V.3.2. Rivayet

Bölgemiz ağzında rivayet birleşik zamanın çekimi -mış/ -miş/ -muş/ -müş ekleriyle, yazı diline uygun olarak yapılmaktadır. Ancak rivayet birleşik zamanın çekiminin kullanımı yaygın değildir.

V.3.2.1. Geniş Zamanın Rivayeti

Teklik 1. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Teklik 2. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Teklik 3. şahıs

gönderürmüş (5/73), yaparmış (8/58)

Çokluk 1. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Çokluk 2. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Çokluk 3. şahıs

gömmellermiş (4/9), yazdırıllaşmış (7/44), derlermiş (9/42), gorharlarmış “korkarlarmış” (9/43)

V.3.2.2. Şimdiki Zamanın Rivayeti:

Teklik 1. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Teklik 2. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Teklik 3. şahıs

gideymiş (4/95), telefon ediyömuş (6/12), tedavi olüymüş (6/19), geçiyömuş (6/57), diyormuş (6/72), cilalanıyörgmuş (6/74), oluyörmüş (7/7), çekib alıymiş (9/43), eñniymiş (11/292), deyimiş (11/292)

Çokluk 1. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Çokluk 2. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Çokluk 3. Şahıs: yağıylarmış (12/247)

V.3.2.3. Görülen Geçmiş Zamanın Rivayeti

Teklik 1. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Teklik 2. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Teklik 3. şahıs

çıhdımuş (13/121)

Çokluk 1. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Çokluk 2. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Çokluk 3. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

V.3.3. Şartlı

Yazı diline uygun olarak -sa/ -se ekiyle yapılmaktadır. Kullanımı yaygın değildir.

V.3.3.1. Geniş Zamanın Şartı

Teklik 1. şahıs

ölürsem (6/30), dërsem (8/78), olursam (12/188)

Teklik 2. şahıs

girerseñ (6/24), baharsañ (6/81), isterseñ (7/85), giderseñ (11/173), gonusarsañ (12/234), isderseñ (12/241), verürsen (12/327), getüTdürüsen (15/127), alursañ (15/127), bulabülürsen (15/127)

Teklik 3. şahıs

olüsa (11/83), olürsa (8/76), gömülürse (9/85), ölursa (11/234)

Çokluk 1. şahıs

olurşağ (10/27)

Çokluk 2. şahıs

yaparsañız (7/75), razı olursañız (7/75), kabul_ederseñiz (8/39)

Çokluk 3. şahıs

isdemeSlerse (9/35), bulamazlarsa (11/139)

V.3.3.2. Şimdiki Zamanın Şartı

Teklik 1. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Teklik 2. şahıs

söriysañ (7/66), gorğuysañ (12/259)

Teklik 3. şahıs

gediyse (7/114), oğüysa (11/56), gurban adıysa (11/58)

Çokluk 1. şahıs

yapıyursağ (11/133), yapıyursağ (11/142)

Çokluk 2. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Çokluk 3. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

V.3.3.3. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı

Teklik 1. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Teklik 2. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Teklik 3. şahıs

gönderdise (7/3), yazdıysa (9/9), yapıdınsa (13/167)

Çokluk 1. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Çokluk 2. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Çokluk 3. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

V.3.3.4.Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı

Teklik 1. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Teklik 2. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Teklik 3. şahıs

olmuşsa (11/177)

Çokluk 1. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Çokluk 2. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Çokluk 3. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

V.3.3.5. Gelecek Zamanın Şartı

Teklik 1. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Teklik 2. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Teklik 3. şahıs

olacağısa (9/15)

Çokluk 1. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Çokluk 2. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Çokluk 3. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

**** Sadece bir örnekte geniş zaman ekinden sonra şimdiki zaman ekinin getirilmektedir:**

belli oluyor (11/175)

V.4. EK-FİİL

İsim soylu kelimelere gelerek onları fiilleştiren, basit zamanlı fiilleri de birleşik çekime sokan ek görünüşündeki fiile ‘ek fiil’ adı verilir. İsim soylu kelimelerin fiilleşmesini sağlayan i- ek-fiili, Eski Türkçedeki “er-” fiilinin ünsüzünü kaybedip ünlüsünün darlaşması sonucunda meydana gelmiştir. Divriği ağzında ek-fiilin korunup korunmamasında birbirinden farklı eğilimler görülmektedir. Kimi zaman i- ek-fiili tamamen kullanımdan düşmekte iken, kimi zaman da düşme noktasına yaklaşmış şekliyle kullanılmaktadır.

V.4.1. Geniş Zamanı

Ek-fiilin geniş zaman çekimi teklik 1. ve 2. şahıslar için şahıs ekleriyle, teklik 3. şahıs ise “tur-ur” şeklinden ekleşmiş olan -dır, -dır, -dır, -dur, -dûr, -dür, -Tır şekilleri ile karşılanmaktadır. Teklik 3. şahıs için kullanılan eklerin çoğunlukla sedalı şekli kullanılmakta olup, yalnızca bir örnekte yarı sedalı şekli kullanılmaktadır.

Teklik 1. Şahıs

Bildirme durumunu bildiren ekler: -im

içindeyim (1/56), yaşındeyim (8/12)

Teklik 2. Şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Teklik 3. Şahıs

Bildirme durumunu bildiren ekler: ø, -dır, -dır, -dır, -dur, -dûr, -dür, -Tır

vardır (5/28), dantellidir (5/23), kesikdir (5/36), vardır (2/7), yarısudur (2/57), çoğdur (5/79), halıldur (6/97), halıldur (6/98), ayıbdur (5/86), muşdur (4/81), vardır (6/11), yarısudur (5/46), yohdur

(5/10, 5/13), mûhdaçdûr (2/4), bûdûr (6/3), mevzûdûr (4/27), nedendûr (4/82), resîmli dûr (5/29), elmaslı Tır (5/29), alem dîr (5/21)

Bildirme durumu aşağıdaki örneklerde görüldüğü gibi eksiz olarak da yapılmaktadır.

galma (6/86), alay (2/20), annámı (2/6), arap (2/94), ayrı (5/64), āyrî (5/64), bayrā (6/40), belli (6/20), bizde (6/34), boş (5/47), bura (6/40), çimentusu (6/90), dava (5/27), dōru dejl (2/84), dōumlu (6/1), dējl (5/43), dējl (6/61), emekli (6/2), gelme (6/91), gibi (6/87), güSel (6/37), geniş (2/4), içersinde (1/57), insannar (2/81), malí (6/91), marangōz (2/97), mahîr (2/5), mevzî (4/30), mûlayim dejl (2/75), mümkünsüz (2/75), parçası (5/24), sıcah (2/92), soqû (4/91), şeklînde (5/37), şey (5/86), tabur (2/15), uzun (5/47), var (4/15), var (4/16, 4/28, 4/68, 4/82, 4/83, 4/92), vār (4/92), yapılma (6/78), yıldızlı (5/36), yoğ (5/87), yok (6/65), yoğ (4/1, 4/6, 4/8, 4/19, 4/100, 5/16, 5/87), yòğ (5/55), kabri (6/30), halılar (6/86), hatıra (6/27), gale (6/41)

Çokluk 1. şahıs

Bildirme durumunu bildiren ekler: -iz, -z

insanız (5/68), gibiz (11/137)

Çokluk 2. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Çokluk 3. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

V.4.2. Görülen Geçmiş Zamanı

İsim tabanına eklenen ek-fiilin üzerine getirilen -dè/ -dî/ -dî/ -dî/ -dî/ -di/ -du/ -dû/ -dû görülen geçmiş zaman eklerinin getirilmesiyle yapılır. i- ek-fiilinin korunduğunu, bazı örneklerde düşmeye yaklaştığını, bazı örneklerde de düştüğünü görmekteyiz.

Teklik 1. şahıs

nûbetÇiydim (6/27), çırahdım (2/2), postacıdım (6/2), aláyindeydim (6/5), rökatciydim (7/55), küçüydüm (9/75)

Teklik 2. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Teklik 3. şahıs

ēyliydı (3/10), galdırumdı (6/79), ásker_üdü (3/10), bāliydı (4/48), bāliydı (4/23), bayramı mıydı (4/49, 4/50), bizdeydi (4/76), bizdeydi (4/76), boşdu (5/37), bölıydı (5/50), bursádeydi (2/44), buydu (3/1), bēylēydi (4/72), cümertesidi (1/31), devlet_edi (4/65), dokuzdu (2/77), dējldı (6/79), gış ıdı (1/31), güzeldı (6/7), İnönü'ydü (4/98), mēzzünüydü (5/4), neydi (5/8), rahatdı (6/6), sıhdı (2/89), torunum_udu (2/50), tēlikellıydı (1/31), usdam_ıdı (1/6), üstündüyüdü (1/15), vardı (3/7), vardı (4/69), vardı (4/15), vardē (5/37), var_ıdı (4/20, 4/35, 4/36, 4/38, 5/1), var_ıdı (4/45), var_ıdı (4/44), vār_ıdı (4/20), var_ıdı (5/3), var_ıdı (4/20, 4/34, 4/38), var_ıdı (4/19), var_edi (4/10), var_ıdı (5/32), yegeni miydi (5/8), yoğ_edi (4/10), yohdu (2/31), ēiydi (6/6), ğızdı (6/8), ğomütanıydı (4/39), eyliydı (7/77)

Çokluk 1. şahıs

marahlıydı (6/9), ufağdu (4/62), çocuğdu (4/63), yaşıdu (7/86)

Çokluk 2. şahıs

yoğūz “yoktunuz” (4/61)

Çokluk 3. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

V.4.3. Öğrenilen Geçmiş Zamanı

Divriği ağzında isim tabanına getirilen ek-fiilin üzerin öğrenilen geçmiş zaman eklerinin (-mış/ -mış/ -mış/ -miş/ -miş) getirilmesiyle yapılmaktadır, yazı dilimizde olduğu gibi büyük çoğunlukla da eklenmiştir.

Teklik 1. Şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Teklik 2. Şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Teklik 3. Şahıs

gırılıcıymış (1/37), múhdac_ımı (2/6), şēylēymiş (4/95), tarafındaymış (5/16), varmış (6/107), varmış (6/71), varmış (6/72),

vurasiymiş (6/43), kapiymiş (6/83), gabıymiş (6/80), gapaliymiş (6/82), gapıymiş (6/81), gapıymiş (6/78), günüymiş (11/52), öliymiş (6/99)

Çokluk 1. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Çokluk 2. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Çokluk 3. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

V.4.4. Şart Kipi

İsim tabanına eklenen ek-fiilin üzerine şart eklerinin (-sa/ -se) getirilmesiyle yapılmaktadır.

Teklik 1. şahıs

yoğsam (5/82),

Teklik 2. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Teklik 3. şahıs

yõhsa (2/9), neyse (4/40), yaşlısse (5/56), yõhsa (3/5), genişse (7/13), şulusa (7/111), sağısa (8/16), ordıysa (8/16), razıysa (9/34),

Çokluk 1. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Çokluk 2. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

Çokluk 3. şahıs: Örnek bulunamamıştır.

V.5. Birleşik Fiiller

“Bir hareketi karşılamak üzere bir arada bulunan kelimeler topluluğudur”¹⁰⁶. Divriği ağzında birleşik fiil kullanımı şöyledir:

V.5.1. Fiil unsuru ile yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller: İki farklı şekilde meydana gelmektedir.

¹⁰⁶ Leylâ KARAHAN: Türkçede Söz Dizimi, 36.

V.5.1.1. Zarf-fiil+ yardımcı fiil: “Bu birleşik fiillerde, ana fiil unsuru başta bulunur. Anlamı üzerinde bulunduran bu unsur -a/-e/-ı/-i/-u/-ü/-ıp/-ip/-up/-üp zarf fiil eklerinden birini taşır”¹⁰⁷. Dilimizdeki fonksiyonlarına göre yeterlik, tezlik, yaklaşma-yanılma ve sürerlik olarak dörde ayrılan bu tür birleşik fiiller bölgemiz ağzında geniş bir kullanım alanına sahip değildir.

Yeterlik: Edebî dilimizin yapısına uygun olarak bil-fiiliyle yapılmaktadır. Yalnızca bir örnekte ünsüz benzeşmesi nedeniyle bu fiil bin- şeklinde görülmektedir.

aññıyabildiñ mi (6/54), bañabülürsüz (1/56), **bünebindik** (2/88), diyebilirdiñ (5/49), diyebilirdim (5/62), olabiliğ (5/35), olabilir (5/34), soyabılúyöğlardı (4/74), söylüeybılür (5/54)

Tezlik: Edebî dilimizden farklı olarak sadece şu üç örnekte görülmektedir.

savuşa galdı “kaçıp gitti” (12/457), çekib_aliymiş (9/43), [galdur] atardım (1/59)

Sürerlik: Yazı dilimizde git-, koy-, gör-, kal-, dur- gibi yardımcı fiillerde kurulan bu tipteki fiillere bölgemiz ağzında birkaç örnekte rastlanmaktadır.

ğaçınıP gediym “geçinip gidiyorum” (12/175), araşdurub durulmádı (4/10), sorub bañmadı (11/322)

Bazı birleşik fiillerin birinci unsuru, bir kip eki taşır. Bu kip eki, zarf-fiil ekinin yerini tutar.¹⁰⁸

şaşarğ galuğsüz (1/56), gider sorarduğ (9/6), gider adarlar (9/46), o geldi babamıñ áturdu aldı (12/39)

V.5.1.2. Çekimli fiil+yardımcı fiil

¹⁰⁷ Bk. Leylâ KARAHAN: age., 37.

¹⁰⁸ age., 38.

V.5.2. İsim unsuru ile yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller: Yazı dilimizde bu şekilde oluşturulan birleşik fiillerin yapısında ol-, et-, êt-, yap- fiilleri, yardımcı fiil olarak bulunur.

et-, êt-: gabúl_êt (5/65), gaybetdük (3/11), amelyat etmiysiñ (1/46), defnediñ (6/30), hêsâb_êt (5/14), fhdila_êtdi (4/86), intîkâl_eden (5/26), ihmal_êtmiyiñ (6/73), nēydiysiz (4/1), şey_etti (1/27), tağib_êtdük (3/2), tarif_êtdini (2/95), tayin_êdilür (5/83), tayin_êtmiş (5/71), telefon_êtmiş (6/10), temsil_êtmiş (6/52), teris_ediñ (4/50), terk_êtdük (4/10), yardım_etti (1/20), zabd etdikden (5/70), zānedim (1/43), zay_êtmeden (1/22), zāy_êtmiyem (1/21), hıtab_êder (5/57), gayt_êtdürdüm (7/43), ateş etdi mi (7/61), müsâdē_edeñ mi (7/69), itimat etmiyurum (8/5), tatbîk_êdiyullar (8/9), tesbid edildi (8/37), tekliF ederim (8/38), teriv edim “tarif edeyim” (8/59), afedersiñiz (9/70), telbis_êtdi (11/248), lec etti “tartıştı” (12/230), hışır ittim (12/235), bahım edince (11/354)

yap-: bahım yapmıyur (11/357)

ol-: mütessir_olmayacağ (8/62), yüklü_oldu (11/228), telbis_oldu (11/249), ameļyât_olmuşum (1/55), sayib_olduğunu (5/15), eyİ oldu (1/58), gayib olmuş (4/71), hasde olursuñ (4/4), yālñiz olduğ (2/28), vār olsun (1/40), İağv oldu (2/18), metanet oluyor (11/386), pēriz_oldum (1/54), sav_olasıñ (2/41), tedavİ_ölüymüş (6/19)

V.5.3. Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller: Bu tip birleşik fiiller bir isim ve bir fiil unsurlarından oluşur. İsim unsuru grubun başında, fiil ise sonunda bulunur. Bunlardan biri ya da tamamı sözlük anlamının dışında kullanılır. Bunların bir kısmı deyimleşmiştir.¹⁰⁹

sámimiyet gurdum muydu (2/8), sös kesildi (2/58), uğurlü_etsiñ (2/58), zevk vëriy (2/76), baş gösdermişdi (2/14), iş geçdi (1/60), sös söylemişdi (2/56), umut kesildi (1/65), vazgēşdi (4/55), tırpan vuruluydu (13/157), tañdır vurullar (13/132), vañıt geçerdİ (1/61), ğárar_al (4/92), garar vërek (2/43), sağ ölüydi (7/37), razı olursañız

¹⁰⁹ age., 39.

(7/75), al basar (9/42), vaşına vurullardı “başına vururlardı, örterlerdi” (9/63), razı olursa (11/5), baħáne uydurur (11/21), sös keseller (11/31), ğavıl_ediý (11/40), dilek dileller (11/53), düva yapallar (11/57), gurban adıysa (11/58), saħ_édilir “oyun oynanır” (11/84), yemek dökeller (11/134), el atıyör (11/268), oy oy çekisiñ “inliyorsun” (11/294), taħsım_edeK (12/67), cüz oyniylar “işi olmamak, vakit geçirmek” (168), mani yáħar (7/15), çalıyp çıġırma “çalıp çağırma, şarkı söyleme” (11/81), tavını aldı (11/250), işarát veriyler (7/72), yemek verülür (7/99)

V.6. İsim-Fiiller

“Fiilin ad şekli, bir kılış, bir durum veya bir oluşun adı”¹¹⁰ olarak tanımlanan isim-fiiller yazı dilimizde kullanılan isim-fiil ekleriyle ve onların fonetik değişikliğe uğramış şekilleriyle (-ış/ -ış/ -iş, -ma/ -me/ -mı/ -mı/ -mu, -meg/-mağ/ -maħ/ -meK) yapılmaktadır.

çıhışını (6/52), çıkışını (6/53), çihış (6/79), çihış (4/83), girişinen (4/83), galması (2/39), daşlama (2/91), garşılaşmaya (4/30), oturmalara (4/61), olması (5/12, 5/13), āranmasınā (5/16), olması (5/18), kalma (6/41), baħmeyá (5/13), verülmesine (2/58), gitme (2/59), örme (2/60), ezmiye (2/83), ateşleme (7/59), yapmāñ (7/59), dePmede (7/60), yapmağ [üçün] (2/84), binmeg (2/86), demeg (6/88), söyletdürmēg (4/67), düzenmeg (5/32), ğetmeK (5/66), demek (5/22), dēñmek (2/56), gitmek (2/79), beklemekdenjise (2/90), ğetmek (5/66), vèrmek (5/82), yapdurmiya (4/25), aramıya (5/17), çatuşmuya (3/3), kesmeg (8/53), oyma (8/61), ĩdemeg (9/45), döğme “dövme” (9/49), çalma (9/79), çırma “çağırma” (9/79), kesmeg (10/25), görmüye (11/4), soruşdurma (11/14), gonusmaħ (11/262), sayuħlama (11/402), gedışler (13/50), terledmeye “sıtmaya” (13/211)

V.7. Sıfat-Fiiller

“Fiillerden yapılan geçici sıfatlara denir. Fiil tabanlarına getirilen eklerle kurulan sıfat-fiiller, isimleri hareket bakımından niteleyen ve

¹¹⁰ Tahsin BANGUOĞLU: TG, 420-422.

içinde zaman kavramı da bulunduran geçici sıfatlar yaparlar.”¹¹¹ Yazı dilinde kullanılan sıfat-fiil eklerinin fonetik değişikliklere uğramış şekilleri bölgemiz ağzında kullanılmaktadır.

-acah/-ajah/-ecah/-ecek/-ecek/-ejeg/ -iceh/ -icih

basacah (2/89), gelecekleri (2/63), giyecek (5/80), gelecek (6/24), verecek (4/6), oturulajah (8/65), ávlenecek “evlenecek” (9/45), giyecehlerinden (10/6), olajah (10/20), yiyejag (10/25), verecek (11/157), getiricah hanımlar (16/15), getiriceh (16/15)

-an/-añ/-en

bātan (1/42), gayıb olan (2/85), yapanı (5/2), ğalanı (4/101), düşenner (4/74), sallanan (5/78), oğunan (6/71), yazan (4/1), galan (5/44), olan (5/86), yapāñ (5/2), daĝgezeniñ (1/38), sürenner (2/36), düzenciler (2/80), bilen (2/93), diñēĝen (4/63), bitenden (4/71), ğiden (4/73), ğiden (4/73, 4/82), eden (5/26), gelen (5/27), deyšēn (5/51), diyen (5/58), düşmeyēn (5/85), geçēn (6/51), gedēn (6/80), bişēn (8/57), gelen (8/57)

-i, -dī/ -dū/ -dū/ -dıĝ/ -dig/ -diĝ/ -dūĝ/ -duĝ/ -dūĝ/ -dih/ -dih/ -dih/ -duĝ/ -dik/ -dük/ -diy

atīm (6/82), temüzledūmüz (1/14), sallandıĝı (5/49), gullanılmadıĝ (2/18), atdıĝı (2/81), andıĝdan (2/54), daĝıldıĝdan (2/64), dedigim (5/66), geldiĝimiz (5/70), giyildiĝı (5/48), ekildikden (2/37), ekildükten (2/37), zabd etdikden (5/70), dediklerne (6/51), dedikleri (6/90), dediý (4/75), girdiy (6/78), ğeynildihden (5/27), açulduĝu (5/75), olduĝ (6/60), olduĝunu (5/15), olduĝu (5/18), goruduĝ (5/88), oldūĝüyçün (2/44), olduĝdan (5/77), sorduĝlarımız (2/5), girdüĝümüz (4/60), gördüĝden sora (2/12), dedükleri (4/64), yedükten (1/12), ezdükTen (1/16), getürdükTen (1/27), dedüklerü (2/4), geldükden (2/95), geldüĝü (4/78), gördüĝüñ (6/17), getdīmiz (2/77), tarif etdini (2/95), oldūnu (2/9), oturdūmuz (4/62), oynadıĝları (8/30), çaldıĝları (8/31),

¹¹¹ Ahmet B. ERCİLASUN: TDKB, 107; Muharrem ERĠN: TDB, 333.

didiyimiz (8/65), dedükleri (8/73), vasdıh (9/57), büldümüz (10/4), bildümüs “bildiğimiz” (11/59), olduḡ [zaman] (11/122)

-muş/-müş

doğmuş (5/68), oḡumuşlümüz (1/62), böyümüş (5/68), bükülmüş “erkekliği giderilmiş” (11/226)

V.8. Zarf-Fiiller

“Fiillerden yapılan geçici zarflara zarf-fiil denir. Fiil tabanlarına getirilen eklerle kurulan zarf-fiiller, fiillerin tarzını ve zamanını belirten geçici zarflar yaparlar.”¹¹² Divriği ağzında zarf-fiil ekleri, yazı dilinde kullanılan şekillerinin yanında “bir takım değişikliklere uğramış şekilleriyle”¹¹³ de kullanılmaktadır.

-a/ -e/ -ê

baḡabülürsüz (1/56), bünebindik (2/88), diye (4/63), dèye (4/81, 5/86, 5/87), düye (3/8), diye (6/20), diyè (5/59), dèyî (4/82), geçe (7/42), yite yite (12/100)

-aḡ/ -er

-ıp fonksiyonunda kullanılan bir ektir.

şasaḡ ḡaluḡsüz (1/56), geçer gelüller (7/27), gider sorarduḡ (9/6), gider eşderdük (9/8)

-aḡaḡ/-araḡ/-araḡ

olaraḡ (2/2, 6/69), olaraḡ (5/88), olaraḡ (5/71), topluyaraḡ (5/72), ularaḡ (5/73), olaraḡ (6/83), türkü çaraḡ (13/53)

aḡaḡdan/ -araḡdan

olaraḡdan (1/24), olaraḡdan (2/16),

¹¹² Ahmet B. ERCİLASUN: TDKB, 108. Muharrem ERGİN: TDB, 338.

¹¹³ Leylâ KARAHAN: “Anadolu Ağzlarında Kullanılan Bazı Zarf-Fiil Ekleri”, Türk Kültürü Araştırmaları, XXX, 1-2, 205-236.

-eli

geleli (2/77)

**-ínça/ -inca/ -inça/ -ince/ -inçe/ -ıncı/ -ıncağ /
-inçe/ -ünceg**

açınca (6/91), dëyinçe (2/53), yeyince (4/88), atıncağ (3/4),
bitinceye (8/51), kesilinçe (10/65), yağlaşınca (11/42), kesinçe (11/42),
bitürünceg (11/282), olıncı (13/50), çılıncı (16/99), varınca (7/3)

-ib/ -ib/ -İb/ -iP/ -iP/ -ub/ -üb

gelib (2/50), gedib (2/74), gedİb (4/61), diyİb (4/68), veriP (6/67),
araşdurub (4/10), sökölüb (2/22), gelüb (2/51), alıb (7/27), alup (9/12),
götürüb “götürüp” (9/100), düşüñüb “düşüp” (11/44), kaçınıP
“geçinip” (12/174)

-ıyıp

çalıyıp çağırma “çalıp çağırma, şarkı söyleme” (11/81)

-ışın

yapılışın “yapılınca” (13/73)

-meden

zay_ëtmeden (1/22)

-ken

daşlarken (2/79), otururken (4/9)

-dü... mü

gördüñ mü (11/173)

-dügün

goyurdügün “bırakınca” (12/155)

-duhleyin/ -dühleyin

dedühleyin “dediği zaman, dediğinde” (16/131), olduhleyin “olduğu zaman, olduğunda” (16/63), çıhduhleyin “çıktığı zaman, çıktığında” (16/102)

-ıyında: çıhıyında “çıktığı zaman, çıktığında” (16/99)

VI. EDATLAR

Divriği ağzında yazı dilinden farklı olarak ortaya çıkan edatlar aşağıdaki biçimdedir:

VI.1. Çekim Edatları

ğadár, ğadaş, ğadar, ğadăr, ğádeř, ğeder, ğadar, ğadar, ğadár, ğeder, ğadar

beşe ğadár (1/2), bir iki üç pompáya ğadaş (1/10), şureya ğadar (6/60), ğıyámátá ğadăr (4/102), bitlèse ğádeř (4/28), burüye ğeder (5/6), dörd ay ğadar (6/4), on beş sene ğeder (2/27), Tatvan’dan oráyá ğadar (4/29)

göre, güre, góre, gôrö

rivayete göre (6/57), zamana güre (6/17), dediklerne göre (6/51), öna göre (7/59), góri (7/13)

gib, gibl, gibi, ğibi

çücüğ gib (3/5), dantel gibl (6/36), fazla gibi (6/67), meturòloji ğibi (6/28)

soña, sōra, sora, soña, sura, sōra, soñe, suña

bundan soña (1/60), ezdükTen sōra (1/16), yedikten sōra (1/12), gördüğden sora (2/12), üşden sora (1/13), ondan soña (1/65), ondan sura (1/48), ondan sōra (1/22), ordan sōra (1/35), olduğdan soñe (5/77), zabd etdikden suña (5/70)

için, içün, üyçün, úçün, üçün, için, işin

düğüne düzenmegiçin (5/32), arabaya binmegiçün (2/86), oldüğüyüçün (2/44), oñuçün (5/41), söyletdürmegüçün (4/67), anamıçin (2/74), gullanılmadığıçün (2/18), kesmegişin (8/53)

faḫat hüseyin ğazi oldunu (11/46)

VI.2. Bağlama Edatları

“Anlamca ilgili cümleleri veya görevdeş öğeleri bağlamaya yarayan kelimelerdir.”¹¹⁴ Divriği ağzında kullanılan bağlama edatları yazı dilinde kullanılan şekillerle bunların fonetik değişikliğe uğramış şekilleridir.

ama şindi on biñ lırıya çıhmış (6/75), gelügotururdu **amma** yaşlânmiş (5/5), **amma** nası ameļyát_olmuşum (1/54), ama **belke** var_edi (4/10)

belki başka çeşitleri de var yanı (5/41), **belkiğ** gine aynı durur (11/333)

olmam dēye bi şey yoḫ **da** (5/87), önce **dá** burası yipranmış (6/56), şindi **de** bu ğale geldi (4/59), süminen **dē** işlenmiş_olabilir (5/35)

eğer ki ğayınlarına yaşlısse (5/56), **eyer** ki razı_olursa (11/10)

hatda bizim ceddimiz, püşmanğül dēller (5/67), **hátta** süzüñ_ünütmá (5/88)

albúki yanı bilmez (2/89), **halbúki** ğış günü paltosu da vār (5/17), **ḫālbuki** onuñ yüz misli_esser (6/94), ālbukü dōrusu deyil (11/227)

susuz tarla su yoḫ **gi** sulana (2/31), buñna aññayacaḫsıñ **gi** (5/15), çit yapraḫ fazla gibi yapmış **ki** (6/67), ğetdük kü (4/99), diyormuş **kē** (6/72), derdüğ **gü** (9/4)

¹¹⁴ M. Emin EREN: ZBKİA, 90.

nêtekim ben bizîm bu bajimîza bi entarî verdük (5/24)

tabî ûndan sura geç efândî (5/31), **tabîx** beline dolaniyôr (5/39), yuvarlağ şeklinde **tabû** elmaslıTır bu (5/29)

gece **vá** bāsduh (4/101), garşı geliyôr **ve** sebeb_{as}gerden gāşmîş (4/71)

sağat **veya** bir yuvarlağ şeklinde (5/29), gız **veyá** geline (5/33), giğ bēşde **veye** giğ_{ik}ide (5/5)

dūjine gêtme**K veyāūt** bir davete gêtme**K** (5/66), siminen de işlenmiş_{olabilir} **veyāhut** gümüş siminen dē (5/34), bi davete gêtme**K veyāgut** yanî (5/66)

yā keseceklêr **ya** pilatin dağacağlar (1/65)

yalnız, dāğlarda soyğunculuğ (4/73), **yannız** bizcē dediklerne göre (6/51), **yaññız**, dāhā önce dá burası yipranmış (6/56)

yanî bi insan gendi şahsiyetîni (5/87), araşdurub durulmádı **yanî** (4/10), refref gapısı da deller **yanî** (6/54), **yanî** ben mesela babama ağa diyebilirdîm (5/61), **yañî** düyünüñ keyhası deris (5/84), **yanê** olmam dēye bi şey_{yoğ} assında (5/86)

zaten_{otelleri} bilüyük (2/96)

ēm maşlab, **ēm** de tağdırevan

hem gible gapısı dēmiş **hem** de en güzel güzel kapiyî yapmış (6/44)

hemi de gadısı (5/74)

o esnade **tabî** bütün davetliler_{olduğ}dan soñe (5/77)

ya bi tek yaprā noğsan **veya** çit yaprağ fazla gibi yapmış (6/67)

iki buçuḡ saḡat da **ancaḡ** arabıya bünebindik (2/88)

bāzan usdamız çoḡ fikri gēniş (2/4)

çiçek resimleri **bile** şıfa ilaşlarını resimleri añadıñ mı (6/18)

çünkü memleket küçük bir ҡasâba olduḡ_üyçün (2/44),
şüngü evde ḡalmış (5/17)

ayaḡ basacaḡ **dahi** yēr yoḡdur (2/89)

faḡat yunan bizinen de harb_ēdemez (4/102), **faḡat** şindi yoḡ
(8/27)

mesālā bizde vaḡ (5/51), **mesela** şundaki şu lale ōnda yūḡ
(6/65), şu diyelim **māsālā** (6/64)

sanki de hēç_uyuşmadı (1/42)

yoḡsa ismen ḡıtab_ēder (5/56), **yōḡsa** gayseri pazarlına
beñzer (2/9), **yoḡsam** vermeyiz (11/38)

fāyet biyne beş lüya istediḡü ḡıdige iki lıḡa vērēm de dēmiş
“nihayet, sonunda ...” (12/69)

VI.3. Ünlem Edatları

“Bir duyguyu (his, heyecan, sevinç, keder, ızdırap, nefret, hayıflanma, coşkunluk, üzüntü), bir düşünceyi anlatan veya bir tabiat sesini, seslenmeleri, tasdik, red, sorma gösterme gibi beyan şekillerini ifade eden edatlardır.”¹¹⁵ Divriḡi ağzında ünlem, sellenme, sorma gösterme ve cevap verme amacıyla kullanılan edatlar şöyledir:

allaḡa şükür (2/85), alo (6/15), aman (1/39), baba (1/60),
canım (1/13,20, 2/75), çanım (1/5), e (5/77), mefedim (8/17), efendim
(1/33), evendi (4/25), ey (6/15), eyvallah (4/46), ḡa (5/59), lā (1/20), tü
(4/68), valla (2/41, 6/6), ya (2/6, 4/28), yav (5/50), yoḡ (4/65), ha
(1/63, 5/62), hā (1/42), hah (6/22), haḡ (6/54), bir ḡırḡızlıḡ yapıldı ya

¹¹⁵ Ahmet B. ERCİLASUN: TDKB, 111.

(6/10, 6/84), mevlidde geçen refref diyur *ya* (6/52), *hanı* (2/5), *ānı* (4/2), *dāa* (4/87, 5/17), *hanı* (5/48), *hanı* (6/72), *hānı* (5/55), *afendim* (5/81), *āvandim* (5/53), *be* (6/71), *efándım* (5/59), *efandim* (5/40), *eFendi* (5/46), *evendim* (5/61), *lā* (3/8), *yav* (5/78), *hāydi* (6/76), *ağa* (4/69), *ayda* (5/63), *ağa* (1/56), *işde* (4/42), *işde* (6/55), *isde* (6/34), *işde* (4/65, 4/86, 4/87, 6/39), *işdē* (4/39, 4/77), *işde* (1/56), *işdē* (2/62), *ul* (4/3), *üşdē* (2/24), *hāğānç* “işte” (4/54), *işde* (3/1), *dahā* (6/98), *āvet* (5/22), *evet* (2/76), *hayır* (5/63), *hayir* (9/36), *he* (2/5, 4/6, 4/22, 4/100, 4/107, 5/14), *he* (3/12, 4/52, 4/53), *tabiyki* (2/52), *tāmam* (1/30), *yo* (3/8), *ha* (4/91), *há* (4/55), *hayır* (5/59), *hayır* (5/12), *ağā* (11/63), *tabiye* (11/152), *bíre baba* (11/293), *āmın ā* “aman ha” (11/328)

SONUÇ

Sivas iline bağılı Divriğı ilçesinin tarihi ve etnik yapısını giriş bölümünde kısaca gözden geçirdik. Ses ve şekil bilgisi yönünden derinlemesine yaptığımız inceleme sonunda biz kesin olarak şu sonuçlara ulaştık:

1. Divriğı ilçe merkezinde bir ağız grubu vardır. Divriğı ağızı ana ağız gruplarından Batı grubu ağızları içerisinde yer almaktadır.

2. Batı grubu ağızlarından altıncı gruba girmektedir.

3. İlk seste, ilk hecede ve son seste “ê” ünlüsü vardır. êtdik, yêr söylêysiñ, bêylêydi.

4. Yörede ünsüz düşmesi ve hece kaynaşmasıyla oluşan uzun ünlülerin yanında, aslî uzunluklar da vardır: âzında, bâlıydı, örenir, êriuf, êlence, dôru, sôra, būdan; m̄arası, k̄at, ş̄arli; ād, b̄ez, d̄ôn.

Alınma kelimelerdeki uzun ünlülerin normal süreli ünlülere dönüşmesinde Divriğı ağızı Batı grubu ağızlarının genelinde olduğu gibi ısrarlı değildir. Ama çoğunlukla Doğu ve kuzeydoğu grubu ağızlarında olduğu gibi normal süreli ünlüye dönüştürmektedir: mahîr.

5. Kısa ünlüler vardır: yolūna, belīne, verēcek, şelē, ekūñ, burdā işde, mendilimī evden.

6. ğ, h, v, y gibi ünsüzlerin düşmesiyle ikiz ünlüler oluşur. Bunun yanında ünlüyle biten bir biçimin ünlüyle başlayan başka bir biçime bitişmesi sonucunda da ikiz ünlüler oluşmaktadır: daa,bēendiler, çırma, dūñ, çēalası, doan, goaladu, k̄oe, ç̄auş, yaud, sū ahdı, yımışahdı işde.

7. Ünlü uyumlarından kalınlık-incelik uyumuna yörede tam bir bağılılık vardır.(bilez, bilüyük, diyürüS, tomuz, cümertesi, manavra...) Ancak düzlük-yuvarlaklık uyumu sağlam değildir.

Kalınlık incelik bakımından ünlü benzeşmesi Doğu grubu ve Kuzeydoğu grubu ağızlarında incelme yönünde olup gerileyici benzeşmeyle ortaya çıkmaktadır. Doğu grubunda bu yöndeki ısrarlılık, Kuzeydoğu ve Batı grubu ağızlarında yoktur. Bu durum, Divriğı

ağzında da diğer Batı grubu ağızlarında olduğu gibi ilerleyici benzeşmeyle kalınlaşma yönündedir. (hānı, yāndaķıne, gış, torunum udu, ħabarım, santım, vaħıt, gabır...)

8. Ünlü değişmeleri vardır: zāman, menasíná, yapıya, ayib, manavra, iřarát, elduvan, olācağsa, giniş, viliyim, év, çekiy, boş, yurgan, yazıyur, dēdi, yēmiyesin, vār, örkek, vērdük.

Kuzeydoğu grubu ağızlarında belirli bazı kelimelerde, kelime kökündeki yuvarlak ünlüler düzleşmektedir. Batı grubu ve Doğu grubu ağızlarında ise bu durum nadiren görülmektedir. Bu yönden Divriği ağzı Kuzeydoğu grubu ağızlarıyla benzerlik gösterir. (çocıĥlar, ıldıysa “olduysa”, mırád “murat”, dırbını “dürbünü”, minire “münire”, günüy)

Bunun yanında Divriği ağzı, ek ünlülerinde meydana gelen yuvarlaklaşma bakımından da Batı grubu ağızlarına göre farklılıklar göstermektedir. Ekleşmede görülen bu durum tam yuvarlaklaşma ve yarım yuvarlaklaşma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yuvarlaklaşmaların bir kısmı Eski Anadolu Türkçesinin devamı niteliğinde (yatdım, alursuñ, çalışduĥ, asgerlüg, eyü, içeri, nedendür, gelüñ, getmüşdük ...); bir kısmı da dudak ünsüzlerinin tesiriyle -bu şekildeki yuvarlaklaşmalar kelime köklerinde de-görülebilmektedir. (bōş, vōriliydi, dōmüř, dōvrü, bābadan, tāmurcisü, küvrelük ...). Bu yönüyle Divriği ağzı Kuzeydoğu grubu ağızlarıyla benzerlik göstermektedir.

9. Divriği ağzında genel olarak bir ünlü-ünsüz uyumu görülmektedir. Ancak “ğ, g, k, k” gibi ünsüzlerin ince ve yarı ince ünlülerle kullanımında bu uyum bozulmaktadır. Bu durum Kuzeydoğu grubu ağızlarında olduğu gibi bir gelenek değildir.

ğömülür, ğetdi, seķí, sēķgiz, gara, püşmanğül, ğiğērdi (5/79), ğálmedin, ğöreçeħsin, ğúl, ğóriy mişün, saķáyı, bindük, kór “kör”, ğórdük, ħalbúkú, kóçek, kúrsü ...

10. ğ, g ünsüzleri Divriği ağzında çok yaygın olan ünsüzlerdir: gan, gatdılar, gış, galdı, gumaşı, guramadılar, başga, gartalları; ğadar, ğaFasına, önlüğe, vaşgunu, ğadısı, ğırmışlar, ğızdı, ğaĥamazdım.

11. $k > h$, $h > h$ değişimiyle ortaya çıkan h ünsüzü yaygındır: açu h , atınca h , burdacu h , çıra h dım, hafız, hār h ka, hır h ızlı h .

12. Orta ve arka damak ünsüzü ‘ñ’ ünsüzü yaygın olarak görülür: yeñi, beñzer, soña, añadıñ, boruñ, ediñ, tanısıñ, vurmasıñ, bunuñ, kümsenüñ, alsıñ, abayuñ, devletiñ, tárafıñ, oñ, vunuñ ... Bu yönüyle Divriği ağzı Doğu ve Kuzeydoğu ağız gruplarından ayrılmaktadır.

13. Yörede r ünsüzü yaygın olarak ya düşme noktasında yaklaşmış şekilde kullanılmakta ya da düşmektedir: de r di, mısı r dan, getürsüñ, kültürlü, buda, diyusuñ, yimi, TükÇe.

14. Ön seste, iç seste ve son seste sedalılaşıma vardır. Bu daha çok $k > g$, $k > g$, $t > d$ değişimleri şeklinde görülmektedir: bikirleri, cızardı, valan, gırıldı, gara, garaböcük, ğapat, daşın, kipce, esgi, tağübe, divrikde, getdi, ağac, herüv, sökölüb, sayıb.

15. Ön seste, iç seste ve son seste sedasızlaşma vardır: saten, Safallı, pir, peylê, sös, as, yüs.

16. Ön seste, iç seste ve son seste sızıcılaşıma görülmektedir. Çoğunlukla $k > h$, $k > h$, $k > h$, $ç > ş$ değişimleri görülmektedir: vavam, divine, bajımıza, güjlü, fağat, çığar, puğar, düğür, çırağ, olduğ, ühseliy, çıra h dım, dağarlardı, sı h dı, açu h , olara h , heş, üş, miraş, ağaş, saşma, işin, saşları.

Ancak iki ünlü arasında bulunan ön damak ünsüzü “g” Kuzeydoğu ve Batı grubu ağızlarında sızıcılaşımakta, Doğu grubu ağızlarında ise sızıcılaşımamaktadır. Bu yönden Divriği ağzı Batı grubu ağızlarına göre farklılık göstermektedir. Yöremiz ağzında ön damak ünsüzü “g” ile arka damak ünsüzü “ğ” iki ünlü arasında çoğunlukla sızıcılaşımamaktadır. (deynegi, meslegine, önlüğe, divrigide, yegeni, enigi, sinegiñ, ağızlığı ...) Bu durum, “g” ünsüzünü sızıcılaştırmayıp patlayıcı bir ünsüz olarak koruyan Doğu grubu ağızlarıyla bir benzerlik göstermektedir. Bu ünsüz Eski Anadolu Türkçesinde de sızıcılaşımamıştır. Dolayısıyla bu durum Eski Anadolu Türkçesinin devamı olarak nitelendirilebilir.

17. Doğu grubu ağızlarının etki alanı içinde olan bazı Batı grubu ağızlarında da “k, d, t” ünsüzleri ikizleşir.¹¹⁶ Divriği ağzında ise “k, d, t, b, p” ünsüzleri başta olmak üzere ünsüz ikizleşmeleri vardır. (ikki, sekkü, sakçal, yeddi, deddi, addamı, gatTiyyen, babbasıñ, eppeyi, köppük, yeşşil, kerre, yüzzük ...) Bu bakımdan Divriği ağzı, Doğu grubu ağızlarının etkisindedir.

18. Zamir kökenli çokluk 2. şahıs ve bildirme eki Batı grubu ağızlarında -sıñız/-siñız/-suñuz/-süñüz şekilleriyle kullanılmaktadır. Divriği ağzında zamir kökenli çokluk 2. şahıs eki olarak -sız/-süz/-süz ekleri kullanılmaktadır. (olursuz, çıharamassız, nēydiysiz, almışsız, süngüleyecehsiz, verecegsiz ...) Bu yönüyle yöremiz ağzı Doğu grubu ağızlarıyla benzerlik göstermektedir.

19. Geniş zaman çokluk 1. şahıs çekiminde -iğ/-ik/-ük, -is/-iz/-ız, -h, ekleri kullanılmaktadır. Bunlardan -ik/-ük,-h, diğerine göre daha yaygın olarak kullanılmaktadır: derik, süririk, pıdladuruğ, tanuruğ, çalarız.

20. Şimdiki zaman ekinin uyuma çoğu zaman tabi olmuş -íy, -iy, -úy, -üy, -üy; -yi, -yo, -yò, -yu, -yú, -yü; -yır, -yer, -yur, -yúr, -yür şekilleri görülmektedir: çekiy, olúy, bilüyük, isteyiler, diyusuñ, deyik, bilüyük, geliyi, oluyu, atıyúr, alıyur, oluyur, gediyyürs. Bu eklerden -yır, -yer, -yur, -yúr, -yür şekilleri daha fazla kullanılmaktadır. Yöremiz ağzı bu yönüyle de Kuzeydoğu grubu ağızlarıyla paralellik göstermektedir.

21. Görülen geçmiş zamanın kullanımında çoğunlukla ekin sedalı ve yuvarlak şekilleri kullanılmaktadır: başladuğ, alduğ, aldum, geldüm, bildüñ, didi, getdü, yağarduz, temüzledük, yapdiz, etmedüler.

22. İstek kipi teklik şahıslarda ve çokluk 1. şahısta kullanılmaktadır: olma, virem, bilesiñ, görmiyesıñ, ala, getüre, sökek, gidek, gelek, kesek, deyh.

23. Emir kipinin kullanımı yazı dilinde olduğu gibidir: deyim, vileyim, alsın, bul, dut, diyelim, gidelim, suralım, tanısiñ, çınnasıñ, edin, görsünler.

¹¹⁶ Bk.: Leylâ KARAHAN, AAS, 32.

24. Yazı dilimizden farklı olarak -ıyıp, -ışın, -dügün, -duhleyin, -ıyında zarf-fiil ekleri kullanılmaktadır: yapılışın, çalıyıp, goyurdügün, dedühleyin, olduhleyin, çıhıyında.

DİVRİĞİ

İLÇE MERKEZİNDE DERLENEN METİNLER

- I -

ADI SOYADI : İshak ÖZAYGÜN
YAŞI : 61
DERLEME YERİ : Divriği / Merkez
KONU : Ayağının kırılması ve tedavisi

1 Bēn_jismim_İsağ Özaygün, İsağ Özaygün, ismim İsağ Özaygün. Dōm tārım 2 dokuz yüz otuz yedi. Evet çıhduğ. Beşe gadār_ohuduğ. Beşde çıhduğ. Reşberlge 3 başladığ. ReşberlikTen de işde geldük bu sanata girdik. İki sene bú sanatda 4 çalışduğ. Çırahlığ bi sene, bi sene galfa yapduğ, galfalığ yabdım. Oldu iki sene 5 canım. Hıyırlı Aħdeniz'in yanında. Hıyırlı Aħdeniziñ yānda çalışdım ben. O 6 ben_usdam_ıdı. O sene atmış Tene, ātmış dezgahımız vardı. Divrikde atmış 7 dezgāh vardı. HēPsi yēmenici bunnarıñ, esgi tāmurcısū da var. Yēmercisi de 8 var. Yanı bunnarıñ esgi tāmurcısuyınan yemenciniñ bi farkı yoğdur. Hebsi de 9 elimüzden gelür.

10 Şindi pıresōs pompada çalışıyduğ. Biğ iki üç pompaya gadağ, meselā 11 çekpafları temüzledük. Sel suyu gelmişdi. O esnada, şey moturlar çalışmiyi. 12 Çekpafları temüzledük, ölen yemēne çıhduğ, ölen yemēni yedükten sōra 13 tekrar gine iş_alduğ. Sağat üşde iş_aldüm, diyim mi canım. Üşden sora da gine 14 dördüncü pompayı temüzledümüz yēde halat gırıldı. Vinciñ halatı gırıldı. 15 Benüm_ayām boruñ_üstündüyüdü. Nasi çarpmasiynan_ayāmı ezdi. 16 Ayāmda potin de vardı, ezdi. EzdükTen sōra ayām daha bi ilyağası galmadı, gāğşıda 17 çerkeS bi arğadaşım var_ıdı. Yārdımcı, usta yardımcısi kendisu, dēdi, yetiş 18 Mırad dēdim, benüm_ayām getdi. Mırad hemen yetişdi, arğa tağFdan 19 desdeledi beni. Mısdafa Şahin de on_altı basāmağdan sırtında beni çığartdı. O 20 da arğadan yardım_etti, deyim mi canım. Oreya arğadaşlara dēdim ki lā bēle 21 böyle ayāmı kipce balāñ ki didim gan zāy_ētmiyem dēdim, hanı ya. Ayāmı kipce 22 bāladı arğadaşlar, ayāmı kipce bāladı, gan zay_ētmeden ondan sōra mısdafa 23 yüceniñ_ölu var, nāci. Günnērden cūmērtesi. Hemen tağsiye bindürdü. 24 Üç_arğadaş da yardımcı olağğdan bizim bu devlet hastanāsına getürdü.

Devlet **25** hastanāsına gēldüg kü lātif, lātif beg doḡdur daḡ yeni şeyne gelmiş, **26** muḡāyneḡanesine. Muḡāyneḡanesinden tekrar arḡadaşlar gētdü, gētürdüler. **27** GētürdükTen sōra gēldi beni bi şey_etti. İlk yardımı yaptı. Ondan sora tabi o **28** bunnarıñ bir lāsdık sıhıcısı var, hanı ya fortüm, onu ayāminan bōdu. Bi de ine **29** vurdu. Bizim hanım, ölüm, iş yejinden alduḡ_ölumu da. Ondan sora yanıma iki **30** tene cenderme, bi tene de subay gatdılar, tāmam mı? Günnerden yanı **31** cümērtesidi, gış_ıdı. Yollar tēlikeliydi. Silaḡlı olaraḡdan yanımuzsıra beráber, **32** veyahud da onnarıñ da işi varıdı her_álda. Bizinen bereber Sıvas'a gadaḡ **33** gētdiler, anbuíasda efendim. Ācile götdüler beni. Sıgörtanıñ acilne gētdim. **34** Tekrar_örđan benü endürdüler. Sıgörtanıñ anbuíasına bindürdüler. Bizim **35** Divrik arabasından_ēndim, onunkine bindim. Ordan sōra dōru ünüversüteye **36** gētdük. Esgi ünüvesüte, nümüneñ yāndaḡıne. Ondan sōra numunede iġeri **37** girdim. Baḡdım ki, Osman Nuri isminde eyi bi gırıḡcıymış haniya. Bu Nihat **38** Daḡgezen'iñ de gardaşı var_örđa. Burđan telifun_etmişler ki Aziz Bey'e. Aziz Bey **39** bāşhekim orđa. Béle béle bir elemanımız geliyi. Ayā gırıldı. Acele aman **40** doḡduru bi yere göndermeñ. Gētdim doḡdōrda haḡgaten vār_olsun tabi, tabi, **41** tabi... Doḡdōrda he, doḡdura da gētdim. Hemen daḡgada iġerü girdük. Ācile **42** çekdi. Ayāmı arḡadaş heġ bi ine vurdu. Hā, sanki de heġ_uyuşmadı. Bātan_ine **43** zānedim ki çüvü çahiylar ayāma. Ayāmı dikdiler, gōtürdüler şeye, alçāneye **44** gōtürdüler. Alçānede alçıladılar_āñadıñ mı? Yaturdular bizi. Yatmaḡ mı bi **45** búçūḡ_ay. Bi búçūḡ_ay sura da dedim, dedim, doḡdur bey dedim. Buyur dedi. **46** Sēn dedim, benı niye amelyat_etmiysiñ? Edeçēm dedi. Seniñ dēdim, her_álda **47** dēdim bir dedim āñadıñ mı, bi durum var, dēdim. Onu ōrenem de dēdim. Sen **48** beni, sen beni yarin amelyet_ēt dēdim. Ondan sura şey memet bey ísminde **49** orda bi tene şeyi vardı, odacısı var_ıdı. Servúsda topuḡdan_aşşā gırıḡ beş şüz kāt, **50** ordan yōḡarı da bi milyōn dēdi, āñadıñ mı? Paráyı vērmesseñ, ḡoláy ḡoláy **51** yapmaz, didi. Hemen hanıma paráyı vērdim hemen, gōtūr dēdim. Gōtürdü. Bi **52** şey yēmiyesiñ dēdi. Saḡat_on_ıkide oruş dut dēdi. Sabahliyin saḡat doḡuza **53** amelyet_edecem didi. Tamam mı canım?

Sağat on ikide efendim 54 pēriz oldum. Yanı oruş dutdum. Dokuzda amelyát etdi. Āmma nası 55 amelyát olmuşum, nası gelmişim, heş habarım yoş. Gözümü aşdım, bağıdım. 56 Yatāñ içindeyim, gırılı da burdā işde. Bağabülürsüz. Şaşar galursüz. Ağa, daha 57 pilatin içersinde. Evde şeile bēle dokuz ay yatdım, dokuz ay yatdım. Ondan 58 sora ayām şükür eyi oldu, mecbürü. Dört dene, dört dene goltuğ deynegi 59 gırdım. Gızdım mı galdur atağdım. Çünkü ben gağamazdım, añadı mı? 60 Óbür olan, diyi ki baba diy, artılı diy dağa senden iş geçdi. Bundan soña deyi, 61 añadıñ mı gēş dēyi. Sekiz ay yatdım. Sekiz ay sora işde kitab oğurdum, vağıt 62 geçerdī eyi kötü oğumuşlūmuz varıdı. Esgī TükÇe de var, yeñi TükÇede vār. 63 Vāğdım yanı şey ederdim, değēlendürüyüdüm. Ele boşā yatmazdım. Ha, ayām 64 yanı gırıldı. Ayām üsdüne basamıyorum.

65 İlahğa dēmek, ilahğa dēmek, yanı, ya bu ayağdan umut kesildi. Yá 66 keseçeklēr, ya pilatin dağacağlar ve ondan soña da (Buyur canım. Tāmam 67 dolañ fırlan gel bilez)

- II -

ADI SOYADI	: Hasip BAHADUROĞLU
YAŞI	: 62
DERLEME YERİ	: Divriği / Merkez
KONU	: Karışık

1 Marangözluğ mesleginē ēllī altıda başladım, ēllī altıda. Üş sene 2 çalışdım, çırağ olaraq. Elli beş, elli altılarında da çırağdım. Ustamız, pirimiz 3 sağ dāa Hacı usda, garısmayılğiliñ Hacı usda, sağ, ēvlad dēmiş, pir olsa gine 4 anáya mūhdaçdūr dedüklerü gibi, bāzan usdamız çoğ fikri gēniş, sanatta çoğ 5 mahır. İcabında sorduğlarımız çoğ oluyu, he soruyuğ. Hanı ne dēller, bır evlad 6 pir de olsa anáya mūhdacımış dēller ya. Bu da aynı onūñ annámı. Yoğ, şü, 7 bende de bi huy vardur ki yani bi adamınan bır tiren yolculuğundā veya 8 otobus yolculuğunda veya dağ yolculuğunda epēyi bi sāmimiyet gurdum 9 muydu, o kişiniñ adını soyadını, nērelli oldūnu mutlaka sorarım. Yóhsa 10 gayseri

pazarlına beñzer. Yānı geldiñ geşdiñ neye yarar. İşde biñ 11 dokuz züz_elli sekizde burdan malatyıya gëtdük asgerligi için. Dörd_ay orda 12 eytim, piyade eytimi mesleg_eytimi gördüğden sora Erzurum otuz çaķķılıya 13 geldük. Erzurumuñ otuz çaķķılıya. İşde Malatyá'da gış bitmişdi. Mart 14 girmişdi. Yavaş yavaş sıcahlılıklar az biçuğ, baş gösdermişdi ama, şimdi 15 biS_otuz çaķgılı işde iki dağıñ arasında bi tabur. Tam iki ay, yirmi bir gün, 16 bir gış daha geçirdük. Evle yanı uzun sürüyüdü gışı, ve orada da acemi olarağdan 17 eppeyi zorluğ çekdik. Sora çaķgılı topar lağvoldı heb. Çaķgılı top peg 18 gullanılmadığ için motorlu top bölümlerine geldük. Ördan tabur lağvoldu. 19 Bis_Erzurum gars gapı dëye, gars gapı topcu alayı, oráyá geldük. Hemen gars 20 gapıdan çığdıñ mıydı, sağ tarafdaki alay. Oreda ön sekiz_ayi da orda geçürdük 21 bir üç_ay gadar da, on sekiz değil, dáha as. İşde o zaman_asgeri birlikler hep 22 yeñiden_o bataryalar sökölüb gışlalar yapıliyudu. İnşağat emlağ müdürlüğü 23 var, şeyde Erzurum'un istásyónuñ altında. Orada marangóshaneye geldik. 24 Orda üşde_asgeri birlikleriñ dōraması yapıliydi. Haylı o atölyede çalışduğ. 25 Atölyemizde her türlü makine teşkilatı vardı, vardı. Tabı, tabı, tabı, çoğ 26 yapduğ da.

27 Reşberlükde gendi tarlalarımızı bi on beş sene geder_ekdim. Ondan sora 28 bırāğdım. Artuğ yāñiz_ölduğ. Çüt, öküzünen sürmedüğ ama, bizim mıtōrnan 29 háp, mōtor zamanla. İşde tabi ki herg zamanı oldu muydu, tallalarıñ iki sefer 30 herg çütü sürölür.

31 Güz_ázında sulu tarla zaten su yoğdu, sulana şey susuz tarla su yoğ gi 32 sulana. Yāmurı beklerdik, yāmurı beklediy, eğer bi yaş_öldu muydu yañı, 33 rütübet, eylül_ekim_aylarında ekünü saçarduğ, tohumu mōtōr_onuñ_eker var. 34 Mōtōruñ_ekerı var ya, gara sabannan olduğ zaman ele ekērlēdi. Önlüğe, biz 35 önlüğe deyik. Tohum_önlüğü sofra bezi, sofra bez de aynı_işi görür. 36 Ben_ekmezdim ki onu sürenner_ekerdi. Şey, húsúsl ekici dutarduğ veyahud 37 tapan şindü ekildükten sura tapannan evleklere tapannan ekildikten sura 38 tapanı dağarlardı çütüñ çüt demürne, añadıñ mı?

Dümdüz düzlellerdi, 39 toprağ_altı buda altda galması_üçün. Heb toprağda taban çekiý. Dümdüz vêrep 40 olúy, tavan gibi.

41 Valla işde ben yeñi daa ôlanıñ dün nışanı yapıdı. Sav_olasıñ. Şümdi 42 evela gıza, bi vasıtayla gız_evñe bir düğürcü yolladı, gönderdik ve onlarda 43 ôlanınan gız bibirini bi görsünler ondan sora garar vêrek dèdiler. Biz de ôlan 44 Bursá'deydi, getirttik. Çünkü memleket küçük bir kasába oldüğüyün 45 âyleleri tanuru. Ayleleri tanuru. Başlıh biz de nışan, nışana atulur. Başlıh 46 dèye bi şey yoğ. Başlıh dèye hêşbi şey yoğ. Şindi ôrdan işde gızınan ôlan gördüler 47 birbirlerini, bēendiler birbirlerini. Sora şe yabdılar. Bîş düğürcü gitdik. ŞiΣdi 48 gış vavvası da dèdi ki benim de işde abiyim vār, dèdi. Efendim gaynınanam, 49 gayın vāldem var dedi, bir tane sorağ dèdi. Edemiý, tabí güçenürler yanı, 50 onnar. Bis mesela benüm torunum_udu niye gelib bi tane sormadı? Veyağutda 51 benim gardaşım_ıdı niye gelüb de bi tane sormadı gızı veriyò da işde. Şümdi 52 ônlar tabiyki gārdaşına, gayın valdesine, yañınlarına sordular. Bis üçüncü 53 sefer gitdik. Şümdi bahtım ki êle dèyinçe gızıñ_amcası var_urda. Dèdim ki, 54 Allah'ıñ_emrini peygamberiñ gavlini efendim_andıhdan sora, biz dèdim 55 dün de gelmişdik dèdim. Bugün_üse dedim, akrabalarıñ rızasını almağ_uçun 56 bize sös söylemişdi dèdim ve gızıñ amcāsına dèdim ki, amca dēñmek, dedim, 57 baba yarısudur, dèdim. Sen ne diyusuñ dèdim. O da dèdi ki, Allah gayırlı 58 uğurlü_etsiñ dèdi. Ben de dèdi rızam var, dedi. Verülmesine dèdi ve böylece sös 59 kesildi. Ôndan sora sös yüzüg ve bilerziý dahılmağ_uçun bir_ufah gitme oldu. 60 Aşşāğ şeyde hōrabek'de, ahşab_ev. Kerbiç_örme kerPiç, yoğ çatey çatı 61 yapılmış_ama esgi, esgi toyhaná. Esgi toyhaná hālen duriy, esgi_ev çōğ_esgi 62 vavasından, dedesinden galma ve orada işdē nışanu 63 gararlaşdırmah_için_órdan onlarıñ yañın akrabaları, gelecekleri vardı. 64 Behledik ve bizim_ôlan ô zaman_o sös bilerziği dahıldıhdan sora gine tekrár 65 Bursá'yá getdi. Nışana yañın_ışde buΣdan dört gün_önce ôlan da gāldi. 66 Onnarıñ yañınları da gāldi. Gün, pazar günü nışanı yapıdık. Allah rasi ossuñ, 67 nışanı yapıduğ ve işde bilerzik, efendim set, set dahımı, inci, inci hajdan

68 getürmüşdik. Birez de inçi varıdı. Onnar dahıliy. Ondan soră_efendim set 69 dahımı ve yüzzük, bilerzik, elbîselikler. Sıvas'dan alındı, diğêr_elbîselikler de. 70 Sıvas'a da getdiler, gızınan_olan ve içinde de gatılı olarağdan, gızın 71 tarafından bizim tárafdan işde. Sıvas'dan_alındı, diyer_eşyalarda ve dõnde 72 nışanı yapdık.

73 Hâccâ biñ doğuz yüz segsen yedide getdim. Bir de 74 babamünan_anam_çin seksen doğuzda getdim. Bu oraya gedib de duymamağ 75 mümkünsüz canım. Sıcağ tabiki, Türküye gibi suyu havassı mülayim deıl. 76 Aşırı sıcağlar var. Ama, herşey bir haz ve zevk vëriy. Manevi bi guvvet, evet ve 77 işde, sonki getdîmiz seksen doğuzdu. Geleli dëmek gi yëdi sene oluyu ele ya. 78 Seğiz, doğuz, doğsan_altı, seksen doğuz. Ama insan ne ğadâr getse oralardan 79 doyülmes. Gine gitmek isdüyü. Evet, şeytan daşlarken çoğ_ızdıham górdük. 80 Yanı gıl payı, ölümnden gıl payı gurtulduğ. Çoğ, şındi orada düzenciler var, 81 bóle boyları uzün kü, dağ gibi_ınsannar. İnsan mı atdığı daşın ilerisini 82 göremiy, onnar_önne dikildi mi.

83 Birezce de vahşice davraniylar, yanı güçsüzleri ezmiye çalışıylar. 84 Gendileri bir_an önce gürevi yapmağ_üçün. Halbúkü döru deıl. Yanı_orada 85 çoğ_ızdıham çekdük, Allağa şükür. Tabi orda gayıb_olan_ağhadaşlarımız da 86 oldu ğadın. Onları aradığ, bulduğ. Tekrar arabaya binmeg_çün iki buçúğ 87 sahat, o sıcağın_alnında yanı kimi baygınnığ geçiriy, kimi kıomaya girmiş. 88 Çoğ tabi haller_oluyu iki buçúğ sağat da ancağ arabıya bünebindik ve basılı 89 olarağdan, bele ayağ basacağ dahi yër yohdur. Arabada o ğadar sıhıdı. Albúki 90 yanı bilmez, yolu çıharamassız. Aslında o arabıy beklemekden_ise haramı 91 şerife on_iki kilometre çekiy, bi şey şeytan daşlama yerõ, yanı mina. Mina 92 on_iki kilõmetre çekiy. On_iki kilõmetre yaya gedilür de, sıcağ, ızdıhamı var 93 bir, bir de yolu bilen çıhardurlar, çıhardamazlar çünkü çoğ tabı 94 arap_oranıñ. Herkes Türkce gonusamiy, gonusa da o annamiy. Onuñ 95 tarif_etdini sen annayamıysuñ ve õrdan haramı şerife geldükden soña 96 zaten_otelleri

bilüyük. Ótele geldük. İsmim Hasib Baḥadurōḡlu. Mesleyim, 97 marangöz.

- III -

ADI SOYADI : Hacı BIYIK
YAŞI : 70
DERLEME YERİ : Divriği / Merkez
KONU : Askerlik anısı

1 Eşgiya varıdı. Ārı daḡında taḡübe getdük, işde ó zaman hadise buydu. 2 Bir, bir alay getdiydi. Taḡıbetdük. Orda góyun bir şeyi soymüşlarıdı bir naḡıyeyi, 3 malını, davarını. Biz de onın takıfbüne getdük. Arı daḡanda çatuşmuya 4 girmēdük. Bi şeyli varıdı. Malátyanıñ, Adıyamanlı. Dabançayı atıncaḡ guş 5 cücüḡ gib dāldılar. Biz de sabāá geder behledük. Mecbúri yatiysiñ. Yoḡsa senü 6 vurúr. Altü yüz gıram ehmeḡ varıdı. Geliydi işde. Daşlı maşlı yeyiydük. İkinci 7 cıḡan ārbünden çıḡmuşdı. O zaman dünya harbi vardı ya, ikinci cıḡan... Benüş 8 sene, dörd sene düye getdük ámma, bi sene düşürddüler. Kim yéyüydü lā? Yo, 9 yo hēş kümsenüñ tayınını yemedük, gafadan atiy. O da bennen 10 barabar asger üdü, éyliydi. O zámannıñ asgerliḡi nere, şindi nere. Yo, hēb 11 gaybetdük. Ollar bitdi, gaḡdı. Onlar heb öldü. Çalḡı çaliylardı. Nası ola? Kór 12 Hamdı vardı. Hafız vardı. Tañırsuñ. Burdá örendim, ḡe. Dörd sene.

- IV -

ADI SOYADI : Mehmet OLGUN
YAŞI : 70
DERLEME YERİ : Divriği/ Merkez
KONU : Karışık

1 Ağam, nēydiysiz ki? Yazan yazdı. Hēç ilgisiz yoḡ. Söylēysiñ, gaFadan, 2 söyliy parā ānı. Parey bul kü, zabahdan sökek. Getür parey ki, zabahdan 3 sökek. 'İki milyar yatúr. Ul bul ki parey, sökek sabaḡdan. Sen oḡ hedliye 4 edecek. Olur, hasde olursuñ da

tēskiriy_alursuñ. İki milyar yāturúy. Sen kime **5** söylyysiñ? Biz de gördúk, biz de bilüyük málmeketi. Bēni de tanur, seni de **6** tanur. He ya, iki milyar veriy. İki mülyar verecek bu Divrigi'de adam yoḡ, iki **7** milyar para verēcek. Sōkdüler artuḡ... Hāsán Saḡáyı getürtdük, biS burda. **8** Bura dēdū altun_olmaz, dēdi imḡanı yoḡ. Ama bilmüyöruS bis. Burda **9** ēvēlden_ermeniler_otururken gömellermiş dedī. Biraḡ dedi daḡ. Biz de **10** terk_ētdük, araşdurub durulmádi yanı. Ama belke var_ēdi, belke yoḡ_ēdi **11** bilmüyüm. Bi gecenīñ_çinde gayboldı, sōkdüler_atdılar. Var_ıdı. Yane ben **12** dedim ki saḡáya hatda burada burdacuḡ yērde şēle tas gibi yerde adam_oturur **13** da, gömülür mü? Altı da dāş. Altı da daş. Ama sōkdü_aldı getdi. İki tene de aynı **14** bölge okulunūñ_altından çıḡdı. Aynı mezar bölge okuluñ_aldından çıḡdı, bi de **15** dōnel_ētdi ki, üç_ev var. Annem deḡdi ki üç_ēv vardı deḡdi. Ermeni_ēvi burda. **16** Uluzar üç_ēv var dērdi. O da birbirinen yer_altından şēy yapmışlar, dōnel **17** gētdik girdik. Şe gētdim, gezdirdüm. Egil_egil adam gediye. Bōyle oralādan **18** ama ermeniler bu ḡalanıñ_önünde ḡorōbek maḡallelerine, heb_ermeniyēri **19** başḡa yolu şeyi yoḡ. Biz de ḡaḡduḡ gi, ben yetişdim ki yirmi_ēv var_ıdı ermāni, **20** burdā vār_ıdı. Hēbsi İstanbul'a çekdi getdi. Odunda var_ıdı bir_ev, iñgeñde var_ıdı. **21** Yusūf_İsminde bir_ev. Müslüman_olmuşdu.

22 Ben me, otuz bir_ay yaPdum, he, Siyirt'de, Díyarbakır'da, Bitlis'de **23** yabdim. Úş yer degüşdük. İkinci tümene bāliydi. Diyarbakır'da az ḡaldım. **24** Siyirdinen Bitlis'de ḡaldım. Bitlis'de de iki_ay ḡaldım. Gerisin_ēmen_ēmen **25** yimi yedi, yimi sekiz_ay şeyde yabdim. Evendi orāya mevzü yapdurmiya **26** götürdüydük, onbaşı, çāuşları. Tümen getdi_orāya. Heb_oranıñ mevzüleri **27** beton mevzüdür. Biz yapduḡ. Bizim zamanumuzda yapıldı. Ruslar gelmiş de, **28** Bitlēse ḡādeḡ gelmişlerdi ya, zamanında babam söylerdi. Orda bir dere var. O **29** dereden_öte yanna geçememişler. Tatvan'dan orāya ḡadar heb mevzü yapıldı, **30** beton mevzü. Dōnnüçün* getmişdük. Bir de Van_alayıynan ḡarşılaşmaya şēye **31** gētdük. Orda da iki ay ḡaldıḡ,

* De onun için

Tatvan'da. Ondan soña üç_ay_jizin çıhdı. Buruya 32 geldüm. O zâman, o zâman çıhdıydı üçer_ay_jizin. Üç_ay izinlige gēldük. 33 Ördan sora buruya gēldük. Ben dokuz_üz yimī sekiz dōmluyum. Memed_Ölgun. 34 Ondan sora da burada geldük. Súpi gıral varıdı. Şúbe reyisi Súpi gırala 35 enişdem Hasan Gürel varıdı. Söyledi, madene soğduydu, üç_aylığına. Enver 36 Bey, Teyfık Bey fâlan varıdı. Sağa mēndisleri. Oráyá getdük. Ondan sora da, 37 ayāmıza vāğōn düşdü. Ayāmızın darahlığı gırıldı. Gürev yāpdurması Bedređdin 38 Biguluş varıdı. Elezizli deyyūs, bizi talıme götüriyü. Abayuñ Üstünel varıdı 39 işde başımızda. Öndan sora tabur gomütanıydı. Ben goşamıyórıdum. 40 Zabay_eytümü yabduruyórdu. Neyse Bayguş Sınan Bedrü Uluc'a dedi ki, 41 “Bunu eytim yapdurma, ayağı saıgat.” dedi. Öğdan soña almadılar, sabah 42 eytimlerine. Eylē_öldü gardaş_ışde, dāñ nēbliyem. Diyarbakır dúñlüñde heb 43 oralar hemen_ēmen o zamanda beyle bi bıkirleri varıdı. Ayrımcılığ bıkirleri 44 varıdı. Bitlis'e şeýe gidüyürüs, Van_alayıynan gonusúb garşılaşmāya. Ondan 45 soña Sırru Atalay varıdı. İkkincl_ordu şeý gomütanı, şeý gomütanı tümen 46 gomütanı. Gedyürüs. HerüFler büzē garşıt_eyvallah büle etmedüler séyirttiler. 47 Öndan soña da dutduş, oreya getdük, Van'a. Van_alayundā_ışde. O da siyirtiñ 48 taburına bālıydı, tümenine. Orda bır manavra yapduş. İşde otuz 49 birinc_layıñ_çinde ördan gēldük. Orda da kıurban bayramı mıydı, 50 ramazan bayramı mıydı? Ėmir geldi ki, teris_ediñ dēy. ÖΣdan soña gēldük, 51 gurdalan'da tirene bindük de, tēskirüyü_alduş, bítduk, bırâyā gēldik.

52 gıñ sene yapdım ben terzilik, gıñ seneyi çalışdım, he, hacı ömer_abiyi ne 53 yap bilüyüm he. Maseyá gumaşı gördu. Sen süzün_unıtma. Şindi cızacāh tābi, 54 şeyle masıya gumaşı gördu, şeletvelinen cızardı. Ondan soña da hāğānç 55 dērdi rahmetlik ne yapacañ. Há vazgēşdı de demür yoluna girdi. Demür 56 yolunda da çalışdı biráz. Ondan soña emekli_öldü. Aldı, aldı bilüyüm, eyü 57 bilüyüm. Ele gardaş. İşde ne yapacaşıñ. Zaman zaman geçiy herşey.

58 Onñ_üçün ne yapacañsıñ işde. Ömür bitdi. Şindi de bu ğale geldi türküye. 59 Şindi de bu ğale geldi, ğardaş ğardaşı vürüyü.

60 O zamanıñ devrinde bir_odáyá girdüğümüz zaman pñciresi yola íse, 61 gedib_ahşamları oturmalara giderdük. Sizler yoğüz ó zaman öyle kü 62 oturdumuz zăman, devletiñ_ismini gonusamazlardı, böyükler. Biz_ufahuduñ, 63 çocuñduñ. Dēvletiñ_ismini gonusamazdı, diñēgen_olur diye. Pir_adamı 64 ğaragoldan_isteyiler dedükleri zaman, herüv_üsdüne işeyordu. Sözüm burdan 65 dışarı, sıtma dutuydu. Bōyle devlet_edi. Şindi işde bu hale geldi bu devlet. Yoğ, 66 şindi herüf_addamı vurüyör ğēdiy ğaragōla, habsaneye, şurüya burüya. Vürdüm 67 diy_aşıkare. O zaman söyletdürmēg_üçün neler_ederlerdü. Ben_öldürdüm 68 diyib_çıñiy_üsdüne. Tü bi de şey var, yanında avgat var. Ben ğağdım ki, şurda 69 méydánda ağa şu betön_üsdünde üş dene darācı vardı, yetişdim. Kór_ādil vāridı 70 burda şúbe reyisi. Sabahdan_üş dene adam_asarlardı tābi, devlete ğarşı ğeliyör 71 ve sebeb_asgerden ğāşmış, gayıbolmuş. Asgerlüg bitenden soñá çıñmış, 72 bēylēydi. Ama şindi eşgiya adam vurmüyordu, eşgiya adam vurmuyordu. 73 Yalnız, dāğlarda soyğunculuğ, halebe mala giden Ístanbula mala giden 74 ğafileleri soyabılúyōllardı. Antebden elbise getüre, düşenner gediñ, ordan 75 geliyi, Ístanbuldan geliyi, gayseri kesdi onnarı. Haleb dediñ Anteb taraFı. 76 Burdan_oluydu saten şeyde bizdeydi. Hatay da bizdeydi, soñadan_aldılar. 77 Óraları soñadan_aldılar. İşde_onuñ yüreginiñ yarası da süriyeniñ yüregiy_āla 78 yaniñ, yaniñ. O zaman çoñ árbe de girmişler, firansızlar geldüğü 79 zaman_arablarnan da árbe girmişler ama şeyden ilk_orda suriyeniñ şey 80 taraFında, orada çoñ, babam derdi ki orda çoñ_asgerümüz_öldü, derdi 81 siçañdan, siçañdan_öldü. Hētda burası muşdur, yolu yoñuşdur dēye bi şarkısı 82 var ya, giden gelmiyör acáb nedendür dēyi. Çōñ_adam_ölmüş çoñ, siçañdan çoñ. 83 Vavam_on sēñ, on sēne teskiresi var_evde, vavamiñ girişinen çıñış. Sēkgiz 84 sene ırus cebhesinde ğalduñ, derdi. İnönüñnen_inönü, ğara ğazım paşa, enver 85 paşa, talat paşa ğayardı. Sadıñ bilmem neler derdi. Óndan soña, on sene

bu 86 yānda galmışlar. İşde ihdiláldán soña -leninnēn mi íhdilaǵetdi, lenin 87 miydi?- lenin işde ğonserve aǵıtdı, derdi babam. Acımızdan dāa 88 adım atamıyòh dērdi. Ğonserve aǵıtdı, aǵıtdı ve ğonserveleri yeyince rūs 89 cepesinden Anǵarà'yā Haymanà'ya, ğetmişler. Hēb_oreya gelmiş ya şey yunan 90 ordan da önümüze gatduǵ, derdü babam. Saǵarya'ya yetüşdük. Saǵarya'da 91 şeyi guramadılar derdi. Ístikam köprüsünü, Saǵarya souǵ, ha babam sölüydi. 92 Mahgemeyē ver, ğárar_al da sen daǵ dedler de ben de, vermedim. Var, vār, ben 93 bilüyüm, bilüyüm. Saǵarya'nıñ yüzünde yunan_aǵdı, derdi vavam. 94 Yunan_asgeri_aǵdı. Ístikamı guramadılar. Biz_arǵadan girdük. Saǵaryanıñ 95 yüzünde sū_aǵdı. Saǵarya'da şeylěymiş altı şeyle makine gideymiş. Dāc 'atıldı 96 mı üsdüm dac galıy dey. Silah_omuzlarında asger_aǵdı Saǵarya'da, derdi 97 babam. Ondan soña biz istikamı gurduǵ, ğoaladuǵ. İnönü o zaman işde, cepe 98 ğumandanı İnönü'ydü. İstanbul'da Atatürk ğendi_aldı, dedi. Oñdan soña orada 99 ğetdük kü İnönü hēmen ğısmıs ğısmıs gece vasǵunu yapacāz dediler, dedi. 100 Günüz yoǵ, he gece basǵunu hēmen nōbetcüleri sūngüleyecehsiz, dediler, dedi. 101 İnönü emir vērdi. Gece vá 'bāsduǵ derdi babam ve sūngüledük. Saǵ ğalanı da 102 Akdeniz'e döküldü derdi. Yunan_o yarıyı ğıyāmátá ğadār_unütmas. Faǵat 103 yunan bizinen de harb_édemez, derdi. Yannız birez, denizde bizden ğuvetli 104 der_ıdı. Oñdan soña İzmirliiler'e de ğızardı hetda. Vavam derdü kü, ğetdük kü o 105 çadurlárda subaylar yatıy. Bir ğız_arǵasında bir ğız_önünde yatıy. Çoǵ ğızardı, 106 babam he, ondan soña çoǵ ğızardı. Yunan tohumları derde yalan yōh. Şeye 107 ğermişler. Bilememüşler. O, Ğürcüsdan mıydı neydi? He, Ğürcüsdan'a 108 ğirmişler. Biraz da Túr_k_asgerleri ğeri çekilmiş. Orada galmışlar, biǵ_çuǵurda 109 iki ğişi. Onñ dā_ısmını sōyledi de unutdım. Hátda orda galmışlar. 110 Sabahdan_olunca Türkler basdurmuş. Gine onnarı ileri ğötürmüş. İlerü 111 ğötürünce köyneklerimüzü yırtduǵ, derdi. Sūngüñ_ucuna daǵduǵ. Haváya 112 ğaldūduǵ. Bíz_ātaş_etmedüler, derdi. Gerisiñ geri biz_aldılar derdi. Yannız 113 bizē_ermeniler, beyaz köynēk as köyne y. Degirmendi bez, adána bezi, 114 bilmem nedir. Çoǵ ğüzel beyle

he. 'Yôh, fabrika döñuydu. Degirmendi bez, bir 115 numaralı bez idi. Ondan soñá işde öller şey etmişler. Bize derdi ruslar 116 ermeniler gadar zahmet vèrmedi, der idi. Ermeniler gadar zahmet vermedi. 117 Ermeniler burda bözuldu. Kemañda on beş gün harb etti rus'lar. Mèlik Sultani 118 geçemediler. Var ya orda. Bu yana geçemediler fíratdan derdi, ondan soñá da 119 bozuldular. Birbirini, 'bîrbirini vura vura getdiler, derdi babam, subaylar. 120 Meselâ sen halk partilisiñ. Ben o bılmam ná partili ben bılmam ne partili 121 bîrbirini vurá vurá getdiler ve ermenilere dediler ki buraları 122 zabdedebilirseñiz size dediler, dedi ruslar. Onnarda bize ne gele? Vız gel, dedi 123 babam. Ama yol yoñ, gōalamaya gider, bîrbirini vura vura getdiler, 124 yalnız êrzincana beş şüz metre gadar yerumız galdı dedi vavam. Bir pis goñu 125 geliy derdi. Getdük kü bi barakaya üç cüz gişiyi doldurmuşlar. Kirpidi 126 çalmışlar. Yağ burdan ellim, yüz metre insan yağı dîjârı çıñmış derdi. 127 Yetüşdük, 'âynı intikamı alduh amma, ne fayda ölen öldü, derdi babam, ölüm 128 der idi. Delî Halit vardı derdi, paşa. Bizim önümüzde goşa goşa gideydi, derdi. 129 Ayağâ gañardı, derdi. Heç egilme, yatma yoñdu. 'Ön sekiz dava yaralandı. On 130 sekiz madalyası vardı, derdi. On sekiz dava yaralandı, derdi. O ermenilerden 131 intikamı aldı almıya ama ne fayda, bizden ölenler getdi, derdi. Tâ gürcüsdâna 132 gadar getdük der idi. Rûsyâyâ da gedüydük de derdi bavam, rusyâya da 133 girecüyduk bu rusyâyâ da dedi. Amerikaniñ veyisön her alda o zamân 134 şeyiymiş. O gèlmiş de duruñ süz dèmiş, yeteriñ tamam demiş. Onuñ yüzünden 135 durmuşlar. Onuñ yüzünden durduñ derdi, bavam öle ya bizler de gañdıñ gi 136 gardaşım, dedim ya bu melmeketimiz de güllük gülüstanlığıdı. Herkeş gardaş 137 gibi şey gibi, o bîrbirini tanıyör, biliyör, 'çalışıyör, bilişiy, amâ şindi bu hale 138 geldi gardaş Türküye. Ben aññameyörüm, neden bu oldu? Her biri bi baş 139 çekdi. Şorda kúrdúñ deyi kúrd şey ediy. Óte yanda bir, halbuki vavam derdi ki, 140 mesela derdi bizinen barabar 'sêkgiz sene rus cepesinde çalpuşdılar derdi. 141 Äyne, yan yanâ omüz omüza çarpuşduñ, derdi. Biz de gañduñ gardaş elli sene, 142 atmış sene eveli, böyle bi alevi

davası, Türk, kúrt, sünnü davası yohdu. Herkeş **143** gelür cerinde çalışuyur, ondan soñá yannuz işde otuz üşde mi otuz jkide mi **144** bir jsyan_étدی, dërsim, dersim Atatük'de işde ö zaman, Celal Bayar da **145** aññatdı ya. Celaļ Bayar, Atatükünen baravar ğëtdük. O, valiynen gonuşúydú. **146** Ben de velediye reyisiynen gonuşúydüm, dedi. Celal Bayar yazı verdi, ğasteye. **147** Hala bende durıydü amma bilmıyım yıtdi mi, n'öldü? Onđan soña, Atatük bizi **148** dikizlemiş derdi. Ne deyor Celal deyo? Belëdiye reyisi ne deyor, dedi. Şeyde **149** dedi, candarmaları vurmuşlar. Silahları almış, ğetmişler diy, dedi. O zamana **150** gadā Attatük elini bi şaķagına goydu. Dërsim'i vuruñ deddi. Ö zāman **151** otuz üç otuz dötlerde... Bizim aqlımız yëtiyor. Bizim eviñ önünden ğeşdi alay. **152** Zara'dan ğeldi. Zara'dan ğeldi, vūđan egeyiñ üzerinden ğetdiler ve bir 'būçuñ **153** sene de harb_etdiler. Bir buçuñ sene dürdüler. O, şey var ıdı bi tene, Seyyid Rıza **154** var_ıdı, değdiler. Önuñ başını ğetürüne bülmem ne ğadar şey verilecek, dediler. **155** Herüf fıdye verilecek dediler, Tüncellli, ondan soña da işde derdi ki bi de **156** öndan bura ğöşgir táraFı isyan_etmiş burda. Onu da Atatük_işdá Toķad'dan, **157** şey de n gelürken Erzúrım'dan değdi bağam oráyı vuruñ, der, dedi. Öndan sora **158** oráy vuruñ, der, dedi. Bis ğeldük ki Çëkez_Em vurmuş, değdi. Çerkez_Em'de **159** şey_ıdı, o da çerkezler yanı. Çerkezleriñ başıydı. Şindi bi de Türkiye'de dur, **160** bi de bağalım Çerkez davası var. O da çıhaçañ meydana. Pen ne añıyam? İşde **161** canım_çi meclisiñ içinde alëvü, alëvü, alëvü şeyle alëvü bëyle diye diye **162** meydana çıhaştdılar, aleviyi ğardaşım. Onnarda yarın çerkez çerkez çerkes **163** çıhar. Ēn_evela ğëtürdüğü Atatürk'üñ Selanikli, burda en ben ğahdım ki bi **164** Selanik muħaciri vār. Başğa kimse yoğudu o da ben ğahdım ki on_üş **165** milyundu Türküye on_üş milyöndü, o zāman adam yohduğ diye, erkeğ yohduğ **166** diye Selanik muħaciri, saten Atatürk de Selanikli'ydi. Ordan adam ğetirmiş, **167** şindi, şindi bin çeşit adam Türküye'de. Ne Yunannısı, ne pākıstannısı, ne **168** İrannısı, ne şeylisü şu deyyús nerden, Özal ğetürdü. Elli dörtte Celal Bayar **169** Bulĝār, elli dörtde Bulĝār Celal Bayar ğetürdü. Segsen yedide Özal ğetüdü, **170**

dolduldu. Yok yav, demüden bi halter galdurü. Halter galduran bi şey 171 getürdüler. Pehlüvan mıydı onñ_adu ney_üdü deyyús. Belke he, belke ön tene, 172 ön banga, belke on dayre anahdarı vèrdi. Neyidecek ki halte galdurdu da 173 Türkiye'yi göge mi semaya mı çıhatdı? N'etdi? Onđan sora bi Semra, Semra, 174 Semra Özal getdi. Teyyarelerinen_anasını, babasını altı, Ankaralara getürtü, 175 garısı hanım kórdu şeyler göz boncúhlari dağdı, altunlarını dağdı. Ondan 176 sonada da göminist çığdı. Yallah sürdüler, geşđi getdi. İşde Türkiyemiz 177 bēyleynen, şey_oluy idare oluy. Ne bilyēm yav. Pasif Türküye oldu pasif. 178 Adamı, herif vurúyör, adamı, gağdaş niye vurúyörsuñ? Yaşliya vurúyu, bir 179 yaşındakinñ de vurúyu, göksünñ çağasınıñ, göksüneñ_üzende vurúyö. E, 180 sebebi nede vurúyörsuñ? Neyiyi_aldı seniñ_adam? Ele ya. Haydi onu, o, 181 dutallarsa habise atıylar. Toğh yiyiy, Amerıka yoğsam, amerıka geliy 182 şey_edi, gonturöl_edi. Toğh yiy, gonusuyurum diyi, óbiri, óbür gömülen, 183 torpağā verildi. Onuñ_insan haqları. Duranıñ_insan_ākķı, al. Ele ya vava, 184 ölenēniñ haqları yok diy. Tabi ya, āğa o gün çurda madende adamu 185 gāçurmuşlar. Allah_alliy herif şú depöda, suyuñ dedöbusunda beklerken 186 ālmuş, gótümüşler. Madenñ_çinde. Asger de var_orde. Birliğ de var. 187 Gótürmüşler, şorda Akdāğ madenünñ_üsdünde herüfüñ annına mı aldına 188 neresine sıhmışlar gursunu, şe le biğ daşñ oyuğña yāturmuşlar, işde nerēyse, 189 onnan, öğuşlarıynan da torpağ_atmışlar. Üç_aydur yoğdur_adam. O gün_incir 190 toplamıya getmişler, mohacirlerler getmişler. İşde getmişler. Bāmişlar ki 191 órda isgeletü galmış, erümüş_aħmış. Şuralarında galan_elbüsesini almışlar da 192 evüne getümüş gösdermişler, garısı demiş gi bu gişim_elbisesi demiş. Getdi, 193 getdi heriv. Bunuñ canım günahı, ne vava? Niye vurúysuñ gardaşım? Sebep? 194 Neyni aldıñ? Ağa vurduñ, göldü, getdi. Neyi geşdi ele. Yoğ yav_işde dedim ya, 195 Türküye bu hale geldi. Gediur herif biğ tirer yāv, gosgoca dēvlet. Burada 196 gúfúyollar. Sizler yetişmediz. Bēle saħreler yapulurdu, baharıñ, ondan soña 197 bir garınıñ he gezme talanda, yeni puğar, he pireyib. Efendim, bir gişi ğazan 198 ğalduruydu. İki tenēde çalgıcı götürüyör.

O zaman_uccuz_ama götüren **199** götürüydü. Sahrá var dedler mi, bir memleket duyúydú. İlan degül. O **200** zámán_ılan yoğ_udu. Heç bibirine bibirne söyliyler. Saten_o da **201** baharında_olúy, mayıs fálan. Bir kadınıñ başında, şerefsüzüm belke beş kılú **202** üç kılú, altunünan giderdi. Burdan ta falanlığ caylalaşdan. Heç ağa şeyle ikéy **203** tene gadın gızıynan barābar giderdi. Şindé herüF_ēvünde bülerzügünüñ **204** yüzünden golunu kesiy. Bu kada da olu mu ya? Bu efendım, bu en fazla bu **205** ganunlarıñ góvşegliginden_ilerü geliy. Rahmetlig_Özal gıñ bir, gıñh iki, atmış **206** üçü galdudu. Ondan sona, şindi de dāa idām midam yōh. Habisanelere **207** görüysüñ. O günner habisaneden silahlar, dabançalar, gasatoralar, bıçağlar **208** gözün gördü. Bu evelden herıf iynīyi sohamıydı, şeyle hapsāneye iynīyi. **209** HerüF çilingir tükani_etmiş. Hebüzün gozü görüy. Bakān geliy de habisaneyē **210** giremiy. Sāvcu geliy, giremiy. Hēb bunnar_işde devletiñ_oteritesiniñ **211** olmaduğundan, ben_onu bülmem ve áltun_áltun yuvasıydu bura, altun **212** yuvásiydı. Ağa Zēkī Bey de bilür. Altun yuvasıydı. Şindi heb parasını pulunu **213** alan getdi. Zengünner heb getdi. Pāncağ geçinen fukareler galdı_işde. Onuñ **214** yüzünden bu hale geldü Türküye, yalan yōh.

215 Ásgī adetlerimiziñ canumıñ_jçi evelden, onnar_ediş. Onnar şindī ād mı, **216** isim. Valla şindī isimler değışdi. Şindi ağac_oldu, yaprağ_oldu, gaya oldu, **217** bılmem ne oldu. Evelden Āmet, Memet, Yúsuf ú İzzet, Şükrü şú. Bunnar **218** goyülüydü. Şindi o değışdi elámdülüllah. He, he işde ná_añeyam. HēbiSi şindi **219** ēylē_oldu. Yōh dağ_a isim tanımyüm bile, söyleyemüyüm. Tornuma bir_jsim **220** gomuşlar. Onü da becerēmıyüm kü söylëym. Valla, ağa şindi bacanağım argu **221** şey var, celal mandı var. Vallağ çocuğlarıñ_jsmünü zor götürüyüm_ağa şeyle, **222** valla öle gardaş. Esgiy gibi gözalcene āmedi, māmmedi şuyu buyu gağdı. Şindi **223** herüf o gün kimin gar_osmangiliñ şeyiñ o Nevzat'ıñ gızı_almuş bi tene. Çocu **224** yōhdur. Ondan soña yaprağ diye adu ad gomuşlar, gıza. Yaprāh ne baba? Hiş **225** görülmüş bişey mi? Yōhdur yōh, yoh. Bi

kadın aldı. Evlendi işde oralarda, **226** Esgişeğerden. Onu da bi hayli malı varmış felan zengünümüş. Onuñ parasını **227** yeyiy. Burya yazün buráya geliymiş, gışın da orúya gediñ antályaya gediñ. Var **228** var. Orda da var, orda da var. Çoh beşat, segiz, belke sekez on tene dayresi var. **229** İşde garıdan düşdü heb. Gendiniñ bē şey yodu. Babasuñ da tabi, yōh buralū **230** degül. Yōh o gar osmangülün mammedün ölüydu canım. Anası kürekçigiliñ **231** gulli. Gende, burda bir gardaşı dāa vardu onuñ. Bilmüyüm nerde. O da **232** mēğendis miydi, neydi? O da möğendis miydi? Bilmüyürüm vāla. Çōhdan beri **233** getdiler. Bi de gız gardaşı var ıdı, gocaya varmış. O da boşanmış, gadiriye **234** isminde, o da. Şindi o da nērdēyse bilmüyürüm.

235 Otuz var ıdı, otuz goşgirli goşgirliydi, he otuz. Öldü yahın. Bi iki sene **236** oldu óleli. O durüydü, işde Atatürk. Şindi o zamanuñ devründe Atatürk, şey **237** bitdi, harp bitmiş, ondan soña. Atatürk buralara heb haber yollamış ki, bēle **238** çetelig edenleriñ ismini veriñ deyñ. Ondan soña, çandırılı olunuñ isminiñ de **239** derdi babam, şey sahladı derdi. Hayat'gil sahladı derdi. Hacüseyin büyüğ **240** babası Osmana. O sahladı derdi. O gurtardı, derdi. Dırnāvu, dırnāvu da, **241** vermemişler dırnāvu, gölö emün var ımış. O da şoruy bekliymiş, şeyi susuz **242** beliñ dibindeki köprüy. Oralarda yapıymış. Bi de gokaş muammed de **243** var ımış, semedgiliñ. Ő da var ımış. İşdē onnar, meSā arāvacı hasan, **244** ondan sonra, bunnar işde bires hayli, çetelig yapmışlar. İşde bunnariñ şeyini **245** sāhlamışlar, en fazla. Ha, o senün dedügün şeyi mi deyñiñ, hacı nafıslıñ Nuri **246** Beyi, hacı nafıslıñ nuri bey tahsildar ıdı. Hapisliniñ kemal var ıdı. Kemalñ **247** babası var ıdı. Ondan sona habisliniñ Māāmmed var ıdı. Māammediñ babası. **248** Onnarı bilmüyürüm da vurduhlarını. Yannız, şeyi vur, Nuri Beyi vurdular. **249** Tahsildar, Hacı, hacı nafızliy, onū da vurdular. O zaman hemen emende **250** hatunuñ gocası yatdı bıraS. BıraS da hatun yatdı. Hemen emen özetli **251** olarañdan şeyi bulunmadı yanı, he. Ama onnar epey yatdılar. Onnar da öldü **252** getdi. Yazuh, şindi kimseleriñ de galmadı. İşde şindi ölu var onuñ, menduh bey. **253** Sıvasda ağır cēza

hakimiydi. Emekliye ayrıldı, yahında. Sivasdáydí. Epeyi **254** gāldı Sivasda. He işde he, he... Onũñ_oğluydu. Ondán soñá işde onnarı şey_êtdi. **255** Şindi de emēklī_oldu. Sivas'da durüy. Bir ölu_var, sakgat_ışde. Ölmüş, he **256** eylē_olmuş, dúydum. Bızim bacımgiliñ dayresiñ hēmen üsdünde. Onlarıñ da **257** şeyi, çefte minareleriñ gaşşısında. İşde bēyleynen geşdi, gardışım. Kime ne **258** diyēcehsiñ, kime ne diycehsiñ. Būrda_ışde bazı çeteler meteler. İşde Atatük **259** dēmiş de vavam dēdi ki, sahladılar derdi. O çandıruñ ölünü mandıruñ ölünü **260** sahlamışlar, sóylememişler. Yohsam hēbsini çoğunu idam_etdümüş. İdam **261** etdümüş_Atatük. Atatürk gibi çıhacağ bir adam dāa olsa. Gerçi o zaman **262** Sivasuñ ēn bōyük çetesidir. Yani çete deyil de çete başı halis bey var_ımış halis **263** bey. Ondan soña çağırılmış Atatük harb bitenden soña. Bi de ganga_āğasını **264** çağırılmış. Ondan sora Halis Beye dāmiş ki “Sen bi Tüürküye harbe girerse **265** neydersiñ? Üç cüz dene atlı çıkarürüm.” demiş, silahlu atlu çıkarurum demiş, **266** ganga_āğasına da demiş ki, “Sen nē yaparsıñ?” demiş. “Dört dene ölüm var.” **267** dēmiş. Ondan soña, “Dörd_ölümü asgere yollar, evümde de ne gada būda var_ısa **268** orduya verürüm.” demiş.

269 Ondan soña ādam dey ki, Atatürk sırtını sívāzlıyı. “Sen evē get.” diy **270** ona. “Halis beyde götürüñ. Şorda iflağını kesiñ.” diy. Dēmek gi hükümet bir **271** hārbe girerse, sen_üçcüz atliynan çetelige çıřarsıñ, silahlı. Ondan soña da **272** saten babam derdi ki, sözü unütma, Sivas'a geliyōruz. Sivas'ı paytaht **273** ēdecek_Atatürk, dedi. En_orta olarağ górdü, dedi. Sivası paytaht_ēdecek dedi. **274** Sivas'a geliy_Atatük, dedi. Bır tene Sivaslı olarağdan ağa şēlē_üç cüz metre **275** irelden gāşılamadılar, derdi, vavam. İküz metre irelden gāşılamadılar, **276** Atatürküñ yüzü egildi, dedi. Ondan soña geşdük, Ankará'ya getdük. Burdan **277** odur gāla, höbek gāla gadar gāla dōğullar, zurnalar, zoytarılar, eglenceler, **278** gılışlar, oynamalar, gāşılamışlar. He, o_şdan soña Atatúk dēmiş ki “İşde bura **279** paytaht.” demiş. Oñ_üzene segsán_ēv miydi ne derdi vavam, Ankara köüdü. **280** Segsen_āneydi gālība, der_jdi, he kövdü derdi. İşde paytaht būrası derdi.

Hemi **281** şindi ben Atātürk'ün yaníyā bir yāññışlñ görüşü hoşuma getmedi. Esas paytah **282** gayseriymiş. Bēylē_ārazl üzerine bilüyü musuñ? Hēmi Türküye'nñ ortası. Şey de **283** gale. Bōyük bi tene dağ vardı ya, Erciyes, o da gale oranın. Dört saġat tiren **284** gēdiyi, o üs torpaġında yavū. Anġara ne ki? Dere depe, heş bir daġ, düz yerl var **285** mı Angaranñ? Yoġ, işde ondan sora orada da yaníyā, ondan soña orada da **286** yaníya āldanmış Atatük biráS, rāġmetlñ, bu, bu bēylē_olmuş_ama, onlar tabükü **287** dāġa eyü bülür. Buġda kim var_ıdı da, bi tenesi var_ıdı da işmişler_aġşam, **288** dediler. Atātürk de, barabar_önlerñe düşmüş. İlēġendislerl_almış, gōtürmüş **289** derdi, dellerdi? ÓΣdan soñā, paşam yolu ġaş metre ġoyah demişler. Yol, **290** caddeyl on segiz metre ġōyuñ demişler, demiş, Atatük. Önō, on segiz metre yol **291** mu oluġ vava? Bu her_alda birez sarhūş. Sabāhleyin ġonuşah, demişler. Biliy **292** misiñ? Sabahdan getmiş, sormuşlar gine.

293 - "PaŞam burúy ġaş metre ġoyalım?" fálan.

294 - "Yav, ben size on segiz goyuñ demādım mı_aġşam?" demiş.

295 Onñ_üzērine, on sēġizl_ölşmüşler. Şindi elli sēġiz de az geliy. Görüşē bah **296** ġē ádamñ, Atatürk'ün görüşünü bi gözle. On sēġiz metre dēġel, otuz sēġiz az **297** geliy. Ya şindi ona da hasım de çıhan çoh.

298 Bi milyōna verdiler_almadım. Ben de bir hedíye yolluyácadım. Necatí'ye **299** yolluyácádım. Birez zāyíf_jdi, gaymah incēydi. O tutlular ġētürmüşdü. **300** Tuutlularñ da ġaymaġı ince. Şey çüksüzer, dōmbūca, bahdıyar.

301 Onuñ ġarısına şey ġōre çalışınā_evde ġeyveni dellerdi evelde, ġe. **302** Onn'üçün şūndi han_oldu, bülmem nē_oldu. Cekket derdük. Ceket derdük, **303** ġuluncu muluncu vaşġa. Aba vardı aba. Sekkōv da deñürdü. Meselā_abada **304** var_ıdı, sākōvu dellerdi. Cekede sākōv dellerdi, eyliydi ġardaş, he. İşlig var_ıdı **305** İşlig, işlig var_ıdı. Kōynek, işlik, mintan, soñadan. Bēz dedim ya. Bēz, baya **306** bez.

Bezlerden beyaz bezlerden, hasadan, beyaz bezden. Degirmendi bezden. **307** Ondan soňa bunnárdan yapılıy. Zaten köynek, dön deyliydi. Uzun don gısa **308** don külot geyen. Külöt adı yoh. Don, tuman dellerdi aslında. Aslında tuman **309** dellerdi. Kadınların geysisi fısdan, fısdan giyellerdi. Fısdan deller. Sónadan **310** o şeyleri çığārdđılar, lapcin gundura dellerdi. Ísgarpin geyardi gadınnar, **311** lapcin gundura, gundura, lapcin gundura dellerdi. Öndan söra bi de simli, **312** işlenmiş varıdı. Gelinlikler varıdı. Onnara da pābuş dellerdi. Pabuş, kēb bi de **313** dāa ísmi varıdı (kelik) he, he ondan soňa, şindi onnar mālesef bitdi, gağdı. Íşlik **314** giyellerdi. Fermana giyellerdi. Fermana, Haleb antep teraFından gelürdü. **315** İşleli, simli, işlemeli. Öndan soňa şavlar gelürdü, mavı renkli. O da **316** işlemeliydi. O da Hāleb taraFundan gelürdē, he. Ondan soňa, gādınnar entarı **317** giyardi. Üş peşli. Ondan soñra bölem işde. Nē añıyam hēbisi böle böle derüs. **318** Onú aññatsam bis altı ayda da bitmes. He bitmes. Evelde düğün önünde bi de **319** şeyı sādüş gēderdi. Ata binerdi de. Kadınlar bilúmun düğür dellerdi. Süslenür, **320** püslenür, entarü, dağunurlardı. O tahtıraván varıdı. Bilüyuñ mi, yetiştıgiz **321** mi? Tahtıravana gollardı gelini. İki tene át. Ātıñ yanlarında çengel. Biriniñ, **322** biri önde, o tahdiravan ortada giderdi. İki atıñ önde. Yanlarında da dutallardı **323** dövrülmeyē dēy. Erkegler ondan soňa, gelünü alub getürdükleri zāman, eviñ **324** şeyle bi elli metre açıldı mı üş döğdēlde dabanca atallarmış.

- V -

ADI SOYADI	: Selahaddin PAZARBAŞOĞLU
YAŞI	: 68
DERLEME YERİ	: Divriği/Merkez
KONU	: Karışık

1 Şindı bıdıhlarıñ Ümer Usta varıdı. Ėsgi şeyi bilüyuñ musuñ sen? Esgı **2** hükümet gonağ. İçersıne girdiñ mi? Yapāñ, orúy yapanı, şeyde köşe başında **3** mōğēzzün varıdı. Dükğani, ayağgabicılıh yaparıdı, hemü de şeyiñ **4** mēzzünüydü, Ulú camünüñ. Mēzzün Memmed dellerdi. Búrye gelür, otururdu **5** bu doküz züz giğ bēşde

veye gîh_kide. Gelür_otururdu, amma yaşlânmiş cîzme giyerdi **6** burüye geder. Cîzme derdi, 'mê's. Onuñ da bî çırağı vardı. **7** Mezzünüñ_ismi Musdafa ama her_alda şeyiñ hısımlariydi, yāzcınıñ yegeni **8** miydi, neydi? Yazıcınıñ yegeni miydi, neydi? Dediler gi, ağızlıñ sığara **9** içerdî_adam. Ağızlığı búrda soñuluydu yenê. Çahmāğda burda. EFendim_elni **10** atıyúr ki, mendil yoñdur. Dêyór ki Memmed_usTuya, şu çirā göndê de benüm **11** mendilimî_evden getürsüñ, díyór. Diyor ki, usta sen başğa yerlerê bañ. **12** Hayır_efándim. Ben, dün sağ sañovümüñ cebindê_olması gerekir, dêyor. Yanı **13** sağ sañovümüñ cebindê_olması gerekîrdi, diyór. Bañmeyá gerek yoñdur, díyor. **14** He unutmuş_orde hev aldı geldi, yaní hêsáb_êt sen bu adamı. Böle bir yapıya, **15** böle bir yanı sayib_olduğunu buña aññayacañsıñ gi, adam çahmā burda, **16** burda āñanmasınā_jmñan yoñ. Mendil sağ tarafındáymış, ceketiniñ cebinde. **17** Dāa aramíya gerek görmüyur, yanı, şüngü evde ğalmış_o. Halbúki gış günü **18** paltosu da vār daha hanı. Başğa giyim_eşyalar da olduğı halde olması gerekir. **19** Hañgaten ğetdî_aldı, ğetürdü. Orda, orda ğalmış.

20 Biñ dokuz_üz_otúS. Selādin Pazarbaşölu. Şiñdi eFendim, esği **21** enēnemiz bambaşğa bir_alemdîr. Ama, hānı ayañgabılıñ dellerdi. Ayañgabılıñ **22** demek kilut menasíná gelir. Şavlar, ávet sım işlemeli, altı büzmeli ve **23** dantellidir. Bi de 'yāğlığı vardur bunüñ_üzerîne. Üş beşli, üç beşli entāri, Halep **24** parçası. Sım işlemeli ve altun_ışlemeli de vardur bu māmlekette. Nêtekim **25** ben, bizîm bu bajımıza bi entarü vêrdük. Bugün biñ buçuñ milyár lireyá **26** satmuyur vá satmaz da. Altun_ışlemeli. Bu da yılanlı ihınlıdan_jntíkāl_eden, **27** gelen bi dava. Ana teraFım yılan_jhından. Bi de ya, yanı şavlar ğeynildihden **28** soña, bi de yāğlıñ vardır búrda. Ele sallanur burda. Altun sağat, yaldızlı_altın **29** sağat. Ya ğālP resımlidür sağat veya biñ yuvarlañ şeklinde tabü elmaslıTıñ bu. **30** Bugün pāa yitmez.

31 Tabi, ūndan sura ğeç_efándi. Hiç işlemeli bēle, meneyşe şeklinde, ipekli **32** ğadın giyim_aşyası var_jdı. Düğüne düzenmeg_için, düyün törenîne ğitmesi_için **33** bi evde ğeñç ğız veyá ğeline

ğeydirillerdi. Tekrer_onuñ_üzene fermana, 34 işlemeli ki, evel sımnen de işlenmiş_olabilir, veyāhut gümüş 35 süminen de işlenmiş_olabilir. Altun sümnen de işlenmiş olabilir yani. Hep 36 yıldızlı böle, gat gāt. Şiyi de kesikdi, būdan. Ucū şēle elduvan gibi el_üsdü 37 vardē, yanē. Burası boşdu, añadıñ mı ve gāyet geniş şeklīnde. Bī de 38 bunun_üzerinē lāhur şal bālanıydı. Lāhurlu şal bālanırdı. Tabıy, tabı, burıya 39 dolanıyōr. Burdan_āvet tabıy belīne dolanıyōr. Adam_akılsıznı nāparlar? Bi de 40 tekrar_özerne kemer, gümüş kemer, badem Sorarsıñ. Efandim, yanı badem 41 kemer dēller, sōña o, bizde vardı da ben_on_üçün_ahlımda gałmış. Belki başka 42 çeşitleri de var yanı. Onuñ_üzerne tekrar o gelniñ_üzerne büyü bir dōlbent, 43 ipek dōlbent, ēle yanı elālūsul dēll, İpek. O da bābadan, şey anadan mīras 44 galan bī dava. Nē gadan_ēyl gullanılmış. Etravu altınnan dōşenmiş. 45 Onnuh_evüne göre onnuh, yigirmilik mahmudiyēnen dōşenmiş var ıdı. Yanı 46 bugün mahmudiye liranıñ yarısudur. Onđan soñā_eFendi tekrar bi de balıķ... 47 Bu saÇ_uzun ya. Tekrer bi de altun_armud şeklinde, ičerişi boş zovu şeklidē. 48 Yanı böle bir giyildiği zāman şelē bi notā atılır, hanı böle altdan da o 49 yannından sallandığı za. Yanı bir, notalı hağgāten bi gelin geçiyōr, diyebilirdiñ 50 yanı. Sen ne gonişiyisñ yav? Bu māmleket bölıydı ve var gine var burda. 51 Aynısı gine var. Vağ, mesālā bizde vağ. Aynen bizde var. HeŞ deyšēn bi şey yoh. 52 Altun da var, üş peşlisi de var. Şavlar da vār. Ağa o, çocuğlarıñ yigisi yanı. O, 53 çocuğlarıñ yigisi. Şindi āvandim mesālā bir hanım_āvde, yanı gaynānasına 54 süyler. Belki gocasına da sōylüeybilür de yanı. Böyüg_evdekī gayın babasına 55 sōylüyemez bu lafları. Ayahgabım yoh, der hānı. Añnar ki yeni külüt_jsdenüyür 56 yanı. Bāba der, gayın_ata der. Eđer ki gayınlarına yaşılsse abi dēr. Yoğsa ismen 57 hıtab_ēder. Aved_esgü düzende, ağa dēller idi. Şindi bizim gardaşlarımız hala 58 ağa diyen vardur yanı memleketimüzin_ıçerüsünde. Bi dene abıye dēnilir 59 yanı. Ağa diyē, ağa demez. Ğa, efāndım bağ, babasına hayır_efendim. Ağı 60 dellerdi ağı, ağı. Köy lisanımızdır bu. Ağı dellerdi. Babasına ağı dellerdi. 61 Evendim, ağan geliyi dēller idi, esgı_adamla. Ağa diye babalarına yanı

Evendim, ağaň geliyi deller idi, esgı adamla. Ağa diye babalarına yanı ben 62 mesela babama ağa diyebilirdim. O da baħamnan... Ha, o kızmekar. 63 Hayır eFendi kızmekar, kızmekar. Ayda aynı āsab o da aynı hēsaba geliydi. 64 Görümce ayrı, eltı ayrı, guma deller, guma, he, guma. Görümce de gocasınıñ 65 gız gardaşına görümce deller. Yanı şindi, bir gadın yigisi yanı bir gabúl et ki 66 düüne gétmeK veyaūt bi davete gétmek veyağut yanı. Bu, benim dedigim ēsaletli 67 insanlarda olur. Yanı zengin ğapıda olur. Öle öteki adam, hatda bizim 68 ceddimiz, püşmangül deller. Ğaleden doğmuş böyümüş biz insanız. Ğalēde 69 yēddi sene, ney dōt yüz sene gadılığ yapmışızdır bis. Püşmangül niye diñilmiş. 70 Şam'dan geldiğimiz zaman Mısır'dan bi ğabile buriyi zabd etdikden suña bi 71 gumandan, būda valı olarak tayin etmiş, Mısır imparatoru. Būdā otuz beş 72 sene gumandannıñ yapmış ve būdan otuz beş biñ dinar, yanı altun topluyarak 73 Mısır hükümdarına gönderürmiş ve bu ğale yapılmış. Valı olarak 74 tayin edilmiş, hemi de ğadısı. Kökü bizim, vahvımız vu vamlēketiñ. Yanı bizde 75 namesi vār. Şürda bir yıhıñ hamam vār, bākir çauş hamamı. Açulduğı 76 zaman, gara Fatmā isminde yanı bizim bāba tārafıñ anneleri oriy ğurdelesini 77 kesmiş. O esnade tabi bütün davetliler olduğdan soñe bi tanesi de gelmiş. E, 78 takunyellı zağzāğ, yanı burdan sallanan zağzağlı yanı bēle var, yav Sıvas'da 79 çoğdur bu. Hamamda gelünler giyerdi yanı. Asaletliler ğiğerdi. Sēn bunu 80 giyecek terava ğálmedíñ, dēye almış ğaFasına vurmüş. Yané sēn bunu giyecek 81 şekle ğálmedēñ, dēye añadıñ mı? Yané bu böyle bizim, ortağ. Şındı afendim 82 yayliy vermek onuñ bi usulen, ortağ üzene mi yoğsam, bizde de çuban deller, 83 gelni ata sādücü tayin edilir. Eñ yaħın hısım aħrāba teraflarından. 84 Yañi düyünüñ keyhası deris. O bindirir. Dāa dōrusu dayısı, ğardaşı, yanı en 85 yaħınları, aħrabası, yanı niķah düşmeyen tārāF...

86 Būrdá pēg olmaz. Küvür ayıbdur o. Ayıb olan bi şey. Yané olmam dēye bi 87 şey yoğ assında da hanı. Olmam dēye bi şey yoğ da. Yanı bı insan ğendi 88 şahsiyetini ğoruduğ üçün bizüm burda

nadíratdan_olarah geçér. Háтта 89 süzüñ_ünütmá. Ğadın ğadınıñ, bacı baćınıñ_altına it_enigi goymuş deller. It 90 yávrusu goymuş deller. Namaza gidirem.

- VI -

ADI SOYADI	: Naci SAVRUNLU
YAŞI	: 57
DERLEME YERİ	: Divriği / Merkez
KONU	: Askerlik anısı, Ulu Cami'nin tanıtımı

1 Naci Sâvrunlu. Biñ dokuz yüz kırık bir, Divriyl döumlu. Kültürlü 2 mállesindē oturur. Emekli, belediye zabıtalından. Dāā_önce postacıdım. 3 Emēklī oldum. Şındık de hedef otoda çalışıyurus. İşimiz büdür yanı. Asgerliği 4 biñ dokuz_üz atmışda yaPdım. Denizzi'dē ğaldım, dörd_ay ğadar. Soña 5 muafız_alayında, reysī cumhur muĝafız_aláyindeydim, Anķara. Asgerliĝl_öle 6 bitürdük_orda. Valla asgerde muafız_alayı tabi rahatdı, éyiýdi. Her şeyiyle 7 güzeldi, yemekleri felan. Anķırı'ya gezmeye falan tabi çıhıyurduh. Ó 8 zaman_astorya var_ıdı. Derüm ki şey daha ğızdı yani o zaman, Neşe garaböcük. 9 Ona marahlıydıh, onuñ konserlerine giderdük, dur şindi. İsde Dıvriyl'niñ tabi 10 sözlerini konuşmalarını istiyursuñ ya sen, bir telefon_étmiş Divrikli, 11 amcasıñ_oĝluna da. Bizde ğeniş bi yer vardur. Toyhaná deller_oreya. Ona 12 telefon_ėdiyómuş, şüm'dē. Tōhanede tarda hırŞık saĝgovümüñ ğoncigin'de 13 kirli maĝramam var. Hedem hacōĝugilde giyesi yıhiyu. Onu oreye ilet, demiş. 14 Bu herifnen de himinē su baĝlamañ, himleri dimleri porsumuş, dēyur. 15 Alo, bunnarı ğafaā yazdıñ mı, ey beyİnsiz heriF dēmiş. Amcasıñ_oĝlunā_işde. De 16 ğapat, bu her zaman bu vele... Caminiñ, Ulu caminiñ şu, paynas ğapısı. Burüy 17 hastāná şeklinde yapmışlar, zamana ğüre. Üzerinde ğördüĝüñ bu mōtiflerl, 18 çiçek resimleri bile şıfa ilaşlarnıñ resimleri añadıñ mı? Hastalar burdā_ávet 19 tedavī_ölüymüş. İşerde yelleri var_ayrıca bölümlerl var ve burah hastaná dēye, 20 buriyá şah hanımınıñ resmini yapmış. Saşları örgülü

belli bah. Put diye 21 gırmışlar. Górdüñ mü? Ayni yeriñ karşısına da kendini yabmış, ön da görelim, 22 gulânda küpesi durúyü hala görüyú musuñ? Şurda, hah górdüñ mü? Bunu da 23 put diye tekrár gırmışlar. Heb gırmışlar. İki táne de usda kendi resmini 24 yapmış, gelecek nesil bizi tanısuñ diye. Onu da gırmışlar. Girerseñ görecehsuñ, 25 şindi onnar iki táne kendi resimleri. Ben burda zamanında begledim. Reyisi 26 cumurumuz Kenan_Evlren gelmiş_İdi ziyaretimize. Şuraya başını vurmasuñ 27 diye. Vurda ven nübetÇiydim. Bir hatıra. Şü kâşıda takvím yılı var, yanı bir 28 meturoloji gibi. Yükdeki şeyden pençegeden_alıyur şeyini, işıhlarnı içeriye. 29 Açuh_olseydi, görecegdík. Sınıflar, ortada bir havuzu vâ. İşerde bir zıyareti var. 30 Kendileri yatıyór, şah, ölürsem burúyá defnediñ demiş. Şahuñ kabri.

31 Bura altı yüz otuz sene önce, şu gısımdan bu yan soñadan yapılmış. 32 Cami gısmı vu taraF. Bura demişdüm şüfağane. Ama görüyosuñ, gapıyı 33 şüfânê için mi, şüfey gapığane için mi yapmış. Ne güzel gapısı var, deyil mi? Dâa 34 güzel gâpılar göreceñ, gel. Selçuklu eserniñ şah_eserl bizde. İsde, Selçuklularıñ 35 bayrânı biliyosuñ, gartalları görüyúrsuñ. He, bu gapıy ne güSel işlemiş. Bir 36 dantel gibi deyil mi? Bah! Daşı dantel gibi_örmüş ve çoğ güzel yapmış. Bah, 37 Selçuklularıñ şurda bir bayrân daha görücehsuñ. Ná ğadar güSel. Çüfte gartalı 38 görüyusuñ ve tēg gartalı görüyusuñ. Ávet şurda birleşmişler. Bunnarı 39 rüzgarlar_oymuş, gırmış. İsde bakım yoh, biliyosuñ. Bu, güjlü bi devletdē_olsa 40 camā_alur, cáma. Selçuklarıñ bayrâ. Selçuklularıñ bura şahlığı, yanı Divriğı 41 ve gel_esas gıble gapısı... Bu gale, Mengüşlerden kalma bir gale. Tabi 42 Selçuklağ da burda yelleşim yapmış ve bu galeniñ_etrafu, tüm_evln yerleşim 43 yeri vurasiymiş. Oñ_üçün camiye girişiñ_en büyük yanı gapısını bureya 44 yapmış. Hem gıble gapısı demiş, hem de en güzel kapiyi yapmış. Eserlerlñ_en 45 güzelni yapmış. Bah şu mohteşemlē. Görüyosuñ deyil mi? Yoh, bahım yoh tabi.

46 Buruyá da bah kendisiniñ şı yapmış temsilen. Cami dēye resmini 47 yapmamış. Burúye da şu ortada bir lâh var ya yazı, esgi TúkÇe

yazınıñ şurda 48 bitimi vār. On ortasına gúl yapmış. Görüy músún? O gúl hanımınıñ, şunuñ 49 da āynı қаşısındaki bülbülü görüy mişúñ? Kendisini yapmış. Bura cami diye 50 resim yapmamış yani pòtre. Bunlarla yétinmiş ve gapıy gördüğüz dèyi mi? 51 Duğālar yazmış. Yannız bizcē dediklerne göre bi nevi mevlidde geçen refref 52 diyur ya, miraça çıhışını şunlarla temsil etmiş. Şunlarla bı nevi miras gapısı 53 da deller bureya. Şü kázan füze halinde görüyü músún? HaΣı bu hārka çıkışını 54 da yapmış hanı aññıyabildiñ mi yanı, hañ? Bi nevi refref gapısı da deller 55 yani. Aynı şeyden buriye da yapmış ve buriy rüzgallar oymuş. İşde 56 yirminci asrın eserleri çimentu yapmışlar, şunnar. Yaññız dāhā önce dá burası 57 yipranmış. Būdan rıvayete göre geçiyömuş Yıldırım Bayázit. Būda ödulañı 58 iki gün mehil vermiş. Şu sütunu görüyusúñ. Daha yeni gözüküyur ya. Şunu 59 yaptırmış burda şunu. Bunu tamir amacıyla Bá yazıtın asgerleri yapmış, 60 şureya gadar. Ó belli yeni olduğ. Şınnarda yiminci assın çimentuları işde.

61 Şindi hep aynı dèjl bunnar. Simetrıg yani gibi gözüküyür ama öle dèjl. 62 Gel baħalım, seninle sayalım. Bununla da caminın naqlını önnemiş. Mesela 63 şunuñ diyelim qarşılığı şu deyi mi? Baħ, bunda bir iki üş dane yapraħ var. Aynı 64 gözükür ama bunda iki tane. Öle bi şey daha vulalım. Şu diyelim másala. 65 Bunun qarşılığ ney şo dèy mi? Öndı da ne yok? Mesela şundaki, şu lale önda 66 yūħ, daha da oyūħ. Onda yoh. Yanı hēbsiniñ bi deysik hali var böle. Ya bi tek 67 yaprā noħsan veya çit yapraħ fazla gibi yapmış ki, bir terafa numara veriP de 68 tamamınıñ naqlını götürmeyerler dèyi. Biraz zahmet çekeller, gene gider. Bi 69 şey dèmiyurum da, işi zurlaşdurmuş. O zamanın kapısı ağac olarağ 70 zamanın kapısı ve içerdeki mimberlere de tabi göremedik. Çok güsel mimberler var, 71 hutbē oħunan. Sōñadan yazılmış be onnar. Buda bir yazı varmış. Bi yerinde 72 ulaçaħ o. Burda var. İçerde bir yazsı varmış. Diyormuş kē, hanı yumurtanıñ 73 kırhı gırh parıya da çıħsa, hanı cilasını ihmal etmiyiñ. Bu yumurteylan hanı 74 cilalanıyormuş. O gadar baħalansa ki dèmiş, kırhı kırk lirıya da çıħsa, kırk lirıya 75 da çıħsa

biñ lırıya çıhmış, h́ayıdi gidelim. Hangileri, onnar her_álda şeyleriñ_áltı 77 oluyór. Oluhlarıñ_altı mı oluyor? Onnarı bilemüyüm. Bunnar soñadan 78 yapılma bunnar rutubetini_alsıñ d́eye. Şāhıñ girdiy ğapiymış. Şindi pencire 79 yapmışlar. Bura böle d́ejldi, galdırumdı altı. Burüya bi çihış vardı, şurđan 80 gaymalı şü_atdan geden yol. Bunnar soñadan yapıldı. Bura ğabıymış_esgiden. 81 Ğapiymış şurđa da bi yazılar var. Bilemiyürüm tabi. Şüle baharsañ aññarsıñ. 82 Şü āĝaşlar var ya şūdaki daşı atım_aĝaşlar. Üsdü ğapaliymış. Būda ğılıyumuş 83 ayrı_olarah ekibiynen mi efradıynan mı añadıñ mı? Burası ğapiymış_ó 84 zaman. Soñadan pencíe olmuş. Bu penciredeĝ bir hırhızlıh yapıldı ya. Būrdan 85 halıları götürdüler, çaldılar. Şindi ğorumaya altınā_alındı, birez halılar. Tebi 86 Selçuklülardan galma, çoĝ antıka_ālilar. Heb böle halılar masal gibi. Bu, nasıl 87 masal gibi? Onnara da şey_işde onnarın şeyleri, ne deyóduñuz_onun. Esgiden 88 gullanılıyódu yá çimentu yeríne. Horasan dā_işde, d́emeg gi éle demiriñ_ufān 89 şeyiñ daşlarıñ, daşlarıñ_ufāndan yapılmış. Kireşden ğarışmış, kireşden 90 ğarışmış mayālanmış. Ōrasan d́edikleri, işde çimentu, esginiñ çimentusu. Bu 91 daşlar, şu ğaleniñ yan tarafından gelme. Hebsí Divrik malí. Telefon_açınca 92 kime söylüyü, valíye. Ama vali telefonnu aşdım mı baķanlınan ĝonuşuy 93 ĝardaşım. İki tane minereslñi dünyeyě tanıtdı. Bis burđa heş kimse tanımiy, 94 h́albuki onuñ yūz misli_eser deyí mi? Sivas'da ne ğalmış, iki minarē ğalmış. 95 Böle, masalları aññadur, hemi de nasıl bi ejdeha falan reSmi yapılmış bunna 96 ilgili işde esgi şeylerden heb b́eyle. Esgi masallar, esgi ḿesel, b́ilmem ne işde, 97 ihdíyallar falan, onnarı motiFlemişler haliyā. O ğadar_antıka halılardur. Çoĝ 98 şahana halulardur. Yaķalandı dendi. Bi tanesi buréy dahā_önce tamır_eden 99 mütayidiñ_ölíymüş.

100 Yani şeytaniñ_ufāĝı. Dívrikli sen_as ĝormiyesiñ yani. Ğetmiş ki gayserde 101 gayserli samanı b́oyyü. Haní yeşile boyyümüş_eşşeg haní yonca d́eye yiye. 102 D́emiş_amca néydiysiñ? B́ele b́ele yapım d́emiş. Ámca d́emiş_eşşege yeşil bi 103 ĝózlüg daharsıñ d́emiş, h́er şey yeşil ĝörüĝ, d́emiş. Ne ĝerák vāĝ d́emiş. 104 Ulan_ĝeriv_āyret_étmiş.

yeşil görür, demiş. Ne gerák vār demiş. **104** Ulan_heriv_āyret_étmiş. Sen nerelisiñ_oğlum, demiş. Divrīlim_amça demiş, **105** gayserli kīm_olüy ki divriliñ yanında. Vay vavam vay. Yeşil gözlü daharsīñ **106** demiş, he mi, her şey yeşil görür. Neyinī boyyisüñ, demiş.

107 Ayanāggıl varmış burda. Zengün_ayanağ'gıl. Ağalar, ağ_oğulları. **108** Köylülerde tabı onnardalar fālan gelib gedyolar. Köylüñ birinden **109** şey_ısdemiş tazē. Tabi getürem demiş. Getmiş getümüş, bi davar_ıti, gosgoca **110** gangal. Demiş_olum bán tazı_ısdedim. Bu ne? Bu demiş_amca, buna, bu siziñ **111** gapıda on güne gader tazē gibl_olur, demiş.

112 Sölahbaşlānda çiflī vāmış burda çüflikleri. O çüflikden her sene yağ **113** geliyümiş, buda geliymüş felan. O kóylülerin biri Isdanbul'a getmiş. Órda **114** sosyallaşmış bires, tabi insen. Gelmiş demüş kü vermēğelim gardaş demüş. **115** Gireksiz bu demiş. Ya nası vermiyēk demiş. Ya gidersiz dersiz ki demiş ya, dāa **116** yañı vermiyurus, he, kóylü de gidek demiş. Öñde sen gideceñ, öñde_o hárüF **117** gelmişler gonağā. Konağ górdüñ mü sen? Üs darafda daş_evler ha! Ağa da dağ **118** giblymiş, bēle gözler_ırı_iri. Oreya çihinça, o eñ_óñde giden demiş gi, ağa yağı **119** bu sene erüdek de mü getüreğ, eritmeden mi getürek_onu sormuya geldük; **120** görk'_muş. Ulan_erüt de getü, demiş, bu sefer. Bunu çoñ yerdē_olmuşdur. Divrī **121** zannētmüyürüm da.

122 Badişah böyüg bi şey salmış. Yanı vērgi. Ó zaman da şey bahiyumuş, **123** köse paşa düvriyye. Köse Musdā Paşa. Oña gangaldan habár gēlmiş gi, bu **124** şikeyet_étmiş. Divriy bunu vēremez falan dēye. Haber göndermiş padişā. **125** Gangaldan, tabi şey gelmiş elçi ki, bēle bēle müfetdiş kontürola geliyi o **126** zamana güre. Padişah gönderiyi. Heve demüş ki ben çüte gedyim demiş. **127** Dellerse ki ağa nerde, çütde dersin demiş. Ahşama da bele bülğur_erişdeniñ **128** garişımından bi tene pilav yaparsın demiş. Gelmiş gi ağa çütde. Ahşama da **129** garuşuñ hanı gelmiş_o pilav. Bir yanı bulğur, hanı erişde. Müfetdiş

demiş gi 130 bunnar çoğ fahır. Ağası bële yers_eğır öbülleri niyder? Vergi gağmış_ama. Bu 131 pılav haşuvuñ. Tabı şey hoşuna getmiş ağanıñ. Biğaş gün büşütmüş. Hala 132 büşürlüyü. İsmi de köse pılavu. Köse musdā paşa, köse pilavu. Hala yiyurus 133 yanı dēl mi; garişihmiş, gıtlıh yemegi aññıyacāñ.

- VII -

ADI SOYADI : Rifat KUŞ
YAŞI : 65
DERLEME YERİ : Divriği / Merkez
KONUSU : Karışık

1 Yoğ, benı bulamezlar o zeman. Kim yazıyur bunnarı, ben_aññeyam. 2 Bağ, ha orda bizim Sıvas'da gutlu öretmen var. Górdüñ mü? Kutlu mu 3 gönderdi? Kutlu mu gönderdi? Kutlu gönderdise, varınca diyecēğsiñ ki, 4 getdim mi una, ėlmeniñ gurdu var, erigñ gurdu vār diyēceñ. Ele süledi ö. 5 Orda bi tānesi guş diyecēñ, guş dediñ mi ö süler, Rifat guş.

6 Tabi bağ asginüñ düyünneri tamam mı pürşembe, pazartesi ğününden 7 başlar, cümertesine ğader, bazara ğadār asgiden düñ_oluyormuş. Biz_ona 8 yetişmedük. Ama şilē yetişdük. Perşembe, cuma, cumartesi, pāzar. 9 Buna yetişdim dōd gün, dōulunan, zürneynan, gırnata, ārminik vardı. Def vardı def, 10 Kór Hafız vardı, Kır Hamdi vardı. Ó arminik çaliydı. Aşráğ vardı ėrmāni, o da 11 kemāni çalīdi cümbüş, kemāni. Semah_oluyōrdu ėlence, ağşam. 12 Şimdī_áfendē olan_evinde olur. Kız_evinde olmaz, gız_evinde ğına ğeder, ğıná 13 yahállar, kadınнар gider. Yirmī_otuz tene kadın ğeder. Yerine ğōri, yeri ğenişse 14 otüz ğıh kadın ğeder, dört dene de erkek ğeder ki kadınнарıñ yānda. Çalģijīynan 15 gideller, çalģici çelar, gıza maniy yáğar, mani süler, maniy süler yoğ, maniy 16 süler, garā_erüg çēalası, bunnar var, aññadıñ mı? Duñlucanıñ bayırına, 17 kervan goñdum çayırına bu var, bunnar var. Bunuñ şeyi bātları var. Var da 18

arkadaşlarda bízde yòh. Bu, şeyde var, Yüsuf'da var. Naci goğili'de vār bunuñ 19 bāndı. Bunnarda var.

20 Bür_örkek... Bunu pıyaz yapállar. Allı_atmış dene yüs tene şeyne görö 21 gaş gişiy geleceğ_ehşám semāā, yüz gişi. Yüz gişiye mi meze yapılır? Óna 22 ayrıcá devarı ayrı kesilür. Dũüne ayrı kēsilir, semāā ayrı kēsilir. HebSi bir 23 kesilir de birini semağ üçün ayırırlar. Bele búranuñ_üsülü béle. Kōleğüñ_üsülü 24 de onnar bir gün_ünce, buğún ney bazar günü getüricek. Cumartesı günü 25 sabahdan gağar, gideller. Urda yatallar. Kōvden kōe gēdib gelemizler. 26 Heyvennán geliyuldu. Heyvannán geldiğ_jčin_ēle. Óndan sora sebahleyin 27 gañıyór. Dokgūzda gelin_alıb, geçer gelüller. Burda esgiden şey vardı. 28 Maşığat vardı. Şey_adam ēm maşlab, ēm de taħdırevan vardı, taħtırevan. Arabey 29 yōhđurdu, iki tenē_āt goşuluyūrdu. Şēle şey gibi ğulúbe gibi birşey. 30 Şeyiñ_üsdünde atler... Dört dene, gelinnen beráber dört gişi yēnge, yanūna 31 oturallar. Bir_öñne oturan yenge, baş yēnge. İkide yanna óturur, bir de 32 öñüne, bir de gelin dört gişi, bi de ohūcu. Ohūcu vardı. Bu düyünnerde béle.

33 Ēn geç, en giç, şart, ó şart. Baħ_esgüden bir_erkēğ_iñ yanında, bir büyüğüñ 34 yānında, benim pederim, babamıñ yanda ben çocumu gucahliyemam ásgl 35 zaman_olsa. Ğucā alamassıñ, imkanı yoh gōtūrüb de nüfusa yazdūrámassıñ, 36 kım var, en böyüğü, ávde dedesi babasi varsa bunuñ yani. Şindi benim babam 37 sağ_ölüydi, bāñ gedib çocuğ_mu yazdiremam. Babam gedib yazdürecaħ. Adin 38 da o goyaçaħ. Ama o olmaduğ_üçün ben yazdirdim ben. Günü_günne 39 yazdirdim. On birinci ayıñ yımi dōdünde, sáksen_jkiniñ on birinci_ayıñ 40 yirmi bēşinde perşámbe günü cocūm bān sezeryannan_alduşdum. Ayni tariğ_e 41 de getūdüm. Nufüse yezdüşdüm. Bi de doħsan bir tarihli çucūm var. Aynı 42 ayıñ_onunda perşámbe gēcesi sağat on_ikiy beş geçe dōdu. Hemen sebahdan 43 getüşdüm, gayt_ētdüřdüm. Ele iki yaş, bir_yaş çalıntu yōh günü_gününe 44 yazdırdum. Esgiden_üç yaş dört yaş, iki yaş bēş yaş, ekız yazdirillaşmış. 45 Yolunu, yol parası vardı. Asgere yol parası aliyōllardı. Asgere getmēyenlerden 46 de, asgerden

gelenlerden de yul parasi alinüydü ėlliye geder. İnönü 47 şey aldürüydü. İsmeT İnönü yöl parasi aldürüydü. Ön sekíz lira 48 verilmiyullardı. On para, bi gurúş vardi. Yüs para vardı. Bis yetüştüg_o 49 zamannara. Çohdan_olıy bilmüyürüm, bán onu süyledüm. İsmünü düydüm. 50 Telëzyunda górdüm.

51 İki sene, yírmi dörd_ay ħezirán, Burhaníye, Ísdanbul, Çamlıca asgeri, 52 ne unutmeyim, heş bi şe yoğ gi. Heş bi şey de geşmedi. Evendim_jk_l_ay ben 53 piyadey tüfey gullandım. Bán şey gullandım rökát. İki tene mermi yahdım. 54 Burhanıya'da. Ben_jki_ay, ik_l_ay piyade tüfeğni gullándım. Başga daşımadım. 55 İkl_ay sura usda bir_linde Burhanye'de ben rökatciydim, rökét. Röket_atardım 56 yanı ya. Üş buçuğ, död, ellí santım boyu, yarım metire böyu, merminiñ 57 röketiñ. Üş buçuğ kilösu vardı. O rökét suba burüsuna beñzer. Şindi suba 58 buruları var ya, ayn_l_ona... Onuñ_üsdünde şey vardır, dırbını vardır, şeyleri 59 vardır ateşleme yapmañ_üçün. Bêle ayellersiñ óna güre dürbünü. Arğada 60 yim beş metire de yahar dePmede, ünde yetmiş beş, yüs metire de yahar. İnsana 61 doğundu mu, onna ateş_etdi mi? Sen de mi gullandıñ? Ama böyünü, 62 kilüsünü bilüyüm. Aynı de mi? Çauş goyyú veyá yüzbaşı. Çavuş ya da yüzbaşı, 63 ya baç çağuş, bangíni bi çauş godu. Sallama yabdım. Ğaldi_albáy. 64 Soradan_jkinji sefere bir_öleden_önce atdım, bir_öleden sura atdım. Yüzbaşı 65 góydü. Onuñ_üş dene dāşiyćısı vardır, er. Üç_er dāşir_o mermiy.

66 Nışani sōriysáñ, önceden nışana gideller, gızı isdeller. Allāñ_emriynen. 67 Öndan sura, gún keseller. Seniñ gízıñ vār. Ben geldim. Öluma isdeyçem. 68 Selām_aleyküm vá aleyküm selam, gāfe içmeye geldük. Bi, bir gahvē_içmeye 69 geldük. Müsádē_edeñ mi? Esgíden çáy yoğdüdu, çay çoh yoğ_uçu. Ğapiy döydük, 70 misafir gabül_eder misiñiz? Biz gāfemizl_içmiye geldük. O da şey dēl ya aññiy. 71 Büyruñ veye büyurmañ diyür. Buyruñ dediñ mi, gíriyuñ_içeri, oturiysüñ, 72 gaveyl_üçüysüñ. Ğıza işarát veriyler, gız órdā durmaz asgíden, şindi ama yōğ, değışdi o adetler, 73 değışdi. İsdeller. O da müddet vērür. Allāğıñ_emriynen, 74 peyğamberiñ góvnüynen,

bir_efta 77 mhlet... Hr gn gelecz deller.  dd seFer gedilir.  zaman_eyliydi. Gn 78 gelr _olur, tamam. elbet gedilir. elbete gitdim mi nce, bizde detde 79 ceden skara ilmezdi. elbet verilir. elbetden sora gahv verldğ zaman 80 sgar_ilr. indi rf gediysi, geen br nan var_idı. Nian getdk 81 herFmen sgarey yahdi. Sigara iiy. Bunnar bliydi.

82 Dyn de ide beyle, plavlı, hoavlı yapliydi. Piri, piri pilavı efendi 83 mer, ay gelinli benzinli_yini orye gidek turağ, ben size aadam. Evvl pi 84 yz_ll kilu pirinc_ayrtlyurdu, tamam mı? Altı tene davar kesiyrdu. 85 Yaz_sderse. Ėutlu sledi mi? Ėutlu da benm gader bilr. Beraber, ayn 86 beraber oğuduğ, yaiduğ. N'ld? indi pirince grr, altı tene dvar kesl, 87 altı tene davar. Yz_elli, ys klu piric_ayrtlanacağ. Altı tene davar kesilec. 88 Eti cumartesinden bier. O, ufğ_ufah par_olur. San dvranur, tecime 89 dovranur o. Bahar biberi, biberlenr, sebeğ gader galır. m, pilava m de 90 goyuluy. Muğr, yarım gucck ylece muğer goylur, nohut. Bunnar 91 hazurlanur. Accı vardur. Accı gelr. Accı gelr. On ynda , drd gii da 92 pirinci yiğar. Ėazırlar, nce suvanu dzer yan gr. Suvannı dzer 93 tejimin dibine, gazan dibine. Yedi leklig kzan vaydır, bulğur kzannarı vardur, 94 onnarnan bier. Yedi_lektir. indi u gağdi. O bidi mi? Ati goyar, mi, 95 muğeri. Soriy, Soriy, bunnar goylur, ndan sura pirinci goğur. Tirid, 96 tiridi, tiridi gr. Oa sekz_on y, nder y_jse ona gr kilsusa ona gr 97 suynu gr, tiridini gr, suynu gr. İde galdırılır saman, saman serlir, altına 98 saman goylr, o bekler. Dn kehyası y_der bağın verr. Asg_adet... 99 Sağat_on birde ymek verlr. On birden sura da rkekler, ndan sura 100 kdınğar. Ele kdına beraber, irkek beraber yoğ. sgiden bliydi. Onnar ğ 101 blmym, dn soriy, y Soriy. Onu bilmym. On duyduğ da yni 102 vurulduğnu yni, yni bilmem. Hiğayesini felan bilmym.

103 Vaḥ, şindi Divri'niñ õñünde esgüden ellê, elli beşe, atmişa geder davar **104** buḡada da vesleniydi. Ekseri külerde vesleniydi, burda da vesliyen varıdı. **105** ÜÇ cüz död yüz dēvar beslēyen varıdı. Sāygil vardır. Adamgiliñ fayıḥ vardı, **106** gutlunuñ en yahin gomşusū şey vardır, Seladin bey. Ávlerü bütüşüḡ **107** gutlü'ynán. Onnarı, o beslerde ella, atmiş dávar, yüz dávar bóle. Şindi dāa **108** eley çoḡ beslēyen yoh, Divriḡiñ içinde. Ha, hár evde iki dene, üş dene ineg vardı. **109** Esgiden motur yohdüdu, hayvan yohdüdu. ÖküS varıdı, tarlada çütde.

110 Şindi, ásgiden tohūmu, şeye goyub üş sefer talla sürülüydü. Bir herḡ, **111** bir apuḡ herḡi, bi de ikileme, üş sever sürülüydü. Óndan suñā, suvarlı, şulusa **112** süvarılır. herḡ olur. Suvarma telbiş, buna telviş deñir. Tēlvis, üş gün sura, **113** dörd gün sura onñ tohum, tohmū atar, öynüḡe gor. Bi yandan atar; gaş çit, iki çit, üç **114** çit tallasına güre. Altı ölçeḡlig tarla var, iki ólçeḡlig. ÖküS üç çit gediye, altı **115** ölçeḡ būday ekeller. Aḡşāma gader süreller. Bı çit öküS aḡşāma gadā **116** iki ölçeḡ eker. Bāḡ şindi, şeylerde geyniyeler ya, halḡ ozanlarıña ayni.

- VIII -

ADI SOYADI	: Veysel GAZIOĞLU
YAŞI	: 74
DERLEME YERİ	: Divriḡi / Merkez
KONU	: Karışık

1 Gelir, Allāñ emriyner isdeller kıızı. Onnarda ávendim biḡaş gün müsade **2** isdeller veyaud, pekiyī dēller. Şú günü ḡelūñ. Şerbetiñizi içiñ, dēller. **3** Öledür. Tabi, tabı tabi. Meyir meyr, meyr. Evet o ḡanı para mevzunu diyursuñuz, **4** deyi mi? Tábi onnar koñur. Konuyur ama onnar saşma şeyler yané. Vardur **5** tabi. Gine var āma ben onnara heş şey etmiyorum, itimat etmiyorum. Allaḡ **6** vērmesiñ, bi tanesi öldü veyāut ayrıldı. Ğarı goça ayrıldı. O parıy kimden, **7** nerden alaçaḡsıñ? Nası alaçaḡsıñ? İmkānsız bi şey bu bey. Ó nişan takılır, **8** onnār başḡa. Meḡiri verejeñ, bilmem ne falan filan dedikleri onu, süz onu **9**

diyursuñuz, dēy mi? Onnarı ğıñe aynen şey tatbık ediyollar da o heş. Bu 10 zámána ğadar heş düymadım ki böle bi şey oldu da afenim, şu ğadar para 11 koñulmuşdu da, bülmem ne bunu áFendim hanımı_aldı diye düymadım. 12 Ben_ğa yetmiş_üç, yetmiş dörd yaşındeyim.

13 AFendim şölē_olüy, vekilde oluyor. Vekil şöle mesela kıza amcası dayısı 14 miSal, olana da aynı şekilde vekalet_alıllar. Hoja ğelür, iki tene şağıt. Oñdan 15 sōñā_evedim_orde işde nıkahları ğıyılır. Ben_onu, ben_ona heş tarafdar dējlim. 16 Olmaz_öle şey. Vekaled_olūğ mu yav? Şahzen gendisī sağ_ısa ordıysa, ğızınan 17 olan gelir. Nıkahları ğıyılır. Mesela benim_olan Vedad, mefedim nıkah ğıyacāz. 18 Getdik. Ali Ah hoja vardı burda, gulahları çinnasıñ. Dedi ki amça ya, nēğde 19 çojuhlar? Burdalar. Aşıl dūrurken vekile ne lüzüm var gardaşım dedi. Tabı, 20 hēmen_ıkisin de çāurduğ, geldiler. Temam nıkahları ğıyıldı. Yoğ, şindi 21 kağdı_onnar sōrmuyollar. Yoğ şindi sormuyollar yoğ. Ėsgüden, tabi tabi 22 İslamıñ şarTlarını hēb soruyollardı. Otuz_ükü farzları, hebsünı soruyollardı. 23 Avet, bilmeyen de, bilmiyörüm orassını nasıl oluyodu. Onü bilmüyörüm. Yağd 24 örenir, veyağut_orde sorur. Söyleller_övenür.

25 Bızde ğaşığ_oyunu oynanırdı, ğaşığ_oyunu. Şindi Divriniñ kāşığ_oyunu 26 çoğ mēşürdur. Esās, devamā Konya'da, devamı Konya'da. Şo şeylerü getūr ki 27 fōtūraflaru. Esgüden dūünler fevgálede çoğ güzel_oluyurüdu. Fağat şindi yok, 28 ēle bi şey yōğ. İşde tahdıravan demin_aññatdım; kóçek, soytarı, davul zurna 29 veyağd_evenim o ğünkü sazlar, kemani dediklerı fañan_onnar şalınırdı. Yoğ 30 şımdü hēbsü kağdı. Gidecekler_evenim bir dūün salununa, ne oynadıhları 31 belli, ne çaldıhları velli, ne hēş bi şey bellı dıl. Bán bi şi 32 aññamıyurum_oñardan yav. As çoğ ben büreS muskıye merahlıdırım. Birez bi 33 şeyler çalıyódum bir Samanlar. Ud çalarım. Evendim sülálede mesela 34 benüm_ismüm Veysel. Torünüm_üsmü Veysel. Yani dedesiñ_ismi sölensüñ o 35 sülálede şeklinde, yane böyüğleriñ isimlerini goyallar, adetdir.

36 Kirvelik, küvrelük, hıSım_akrabalardan dā_olur. Vēya evedim tanıdık **37** bir_arkadaşdan da olur, ōle üşde tesbid_edildi. Mesēla ben size dēdim ki, **38** benim çocūñ küvressi olacaḥsıñ, diye tekliF_ederim. Sis de qabul_ēderseñiz **39** kivre olursuz. Bülēydi. Elbise valan yapar. Altun taḥar, sūnnetde. Bunnarı **40** geygüsunu şeyder, yapar, geydürür. Baḥ, şu alddaki oturanlar. Vala reşberlig **41** bis yabmasdih da esgüden çüfdünen sürüyöllardı tallaları. Evenim düyennen **42** şe yapıyollardı. Budeyi çihariyollardı samānı, budeyi o şekilde.

43 Efenim_ufah, tenekeden yapılmış hunü şeklinde, bardah şeklinde veye **44** ortasına evenim_ufah bir fitil koyallar, bezden veyāğud_ıPlikden neyse. **45** İçersine kaz koyallar, yaḥallardı, lambası yok. O, orda yanıyōdu. Mesele mum **46** yapıyōllardı. Balmumu, fılatun yağından, çıra yağ dēdikleri. Ōndan mum **47** yapıyōllardı. Onnar şamadanlara konuyōdu. Ōrda yaḥılıyudu. Hetda şey **48** yandiḥdan sora mum, ucu şey_oluyur, ühseliy_ühseliy fitil tām yuharda **49** qalıyor. Efedim_onun kesejek maḥasları vardı. Mum maḥası dēllerdi_una. **50** Onnan tıḥ ujunū_alıllardı. O, maḥasıñ_çersinde ḡālır. Ğutu şeklünde bir **51** maḥasdı áfēnim. Odan soña mım bitinceye geder o, devamlı kēsülür, yanardı. **52** Soña şey var_ıdı. Ben yetişdim_una. Rusyadan şeker gelürdü, qalıb halinde. **53** Onu kesmeg_işin maḥaslar var_ıdı. Şeker_i kesmeg_için. Çıtır çıtır keserleridi, **54** efenim. O da ēyle kullanılıyōrdı. Sora dáha önce, bundan_atmıḥ, atmıḥ beş **55** senē_önce, o zaman saḥra deñiyōrdı, he saḥra. Qazıḡül sáḥraya gediur. Qazan **56** qaldırıyor. Qazan qaldırıyullar diñildiḡi zāman_efenim, aynı dūñnerde **57** bişen pılav gibü, orda gider pılav büşürüllerdi. Oreya gelen halka efenim heb **58** yēmeK dāıtıllardı. Yanı büzüim sülale üle yaparmıḥ. Ben yetişmedüm ona da. **59** Sönki zamanlarında yētişdüm. Öyliydi. Ben_onu teriv_edim saña. Eñim **60** dörT köşe qare. Eñim_aşā yukarı, yuvallaḥ deḡil, tam qare oluyor. Ortada **61** sālıñ, büyüḡ bir salıñ üçersüni oyyollar, otuz santım çapında. Oreya bir_oyma **62** taş konuyur, yane ateşten mütessir_olmayacaḥ taş, yımışaḥ bir taş. **63** Onñ_üçersüne mēşe kömürü getirib koyyolar. Faḡad_o kırsü **64** dediymiziñ_üzerinde yōḡanı var. Qojaman yurgan efenim. Aşāḡ yuḥarı, iki, **65** död, altı,

sekiz, on ğişi oturur_etraFda. Dörd gös didiymiz, o 66 kúrsünüñ oturulajañ yerlerine góz diyöllardı. Efenim, o altı da şeyiñ sal. 67 Kúrsüñ altı sal. Diyer_ayañları tahda ağaÇ. Ő, ōtáki ateş oreysidiyör. Sen de 68 ayañlarını uzatıyósuñ. Orda oh ne güzel yatıysuñ, ōtıruysuñ, ısınyosuñ. Tabi 69 eyleydi. Kúrsü de o.

70 Tōhanede tarda, yōñ_onu bilmez. Tōhanede tarda eşligimiñ cebinde 71 hınnik mağramam var. Onu al da getör_ölum. Hınnık māraması ney? Mesela 72 şındı mendil diyürüS. Sümünü sülüyüsüñ. Hınnık de sümük. Tohane'de, 73 tohane, tar dedükleri de asğı. Şındı yani asğı tabir_ediýuruS.

74 Dūñnerde, dūñnerde evenim, öle bi kavğa falan, bi şey_olūsa, yani 75 samah dēdiymiz dūñ_ahşamı, kına gicesi efendim, oğlan_evinde ele 76 dūñ_olúrsa, o tarı bi tanesi çekdi mi tamam uzemaya başleycañ.

77 Esgiden yāpilmiş güzel tavanlar var burda, çoñ güzel fevgaláde. Yane 78 şındı yapamazlar dērsem_ünan_öle. Ortaya gōbeg yapılr büyü. Kōşelere kōşe 79 yapılır. Onnar heb_oymağ_olur. O kōşelejñ_altına reglí şey Koyallar, 80 gırapluşan diyullar, bülmem ne fālan filān. Onnarı koyollar. O göbege de 81 aynısını koyallar. O göbeg üs tarafı tavana ğelen teraf efēnim şey_oluyor, 82 giniş_oluyor. Alta dōru sivri armud şeklindē_olur. Fağad_onuñ ēr tárafı oymá 83 yaprağ yapıllar. Onnan yapallar. Var, divriyl de var. Meşür, çoñ meşürdür. 84 Asgiden çoñdu da esas_eyl_olan üç, üş yerde dörd yerde var. Başge yērdē yoğ. 85 Abdullah Paşanıñ gonānda var. Ahır, sāmınnıñ derük. Tohanedeki tar 86 gibi kümesiñ_üçersüne bir_āç goyallar, tar. Toyūñlar_oñ_üzerne çihar.

- IX -

ADI SOYADI	: Münire GAZİOĞLU
YAŞI	: 64
DERLEME YERİ	: Divriği / Merkez
KONU	: Karışık

1 Minire gaziōlu iki, ikinci sinīFdan çıkdım. Babam_ohutmadı, çıhdım, **2** gızlar_ōhumaz, dēdi. Gúnaḥ dēdi. Evlenmē_ādeti önce gelür gıza baḥarlar. **3** Ya banyuya hamama deriz biz. Esgiden hemama giderdük. Hemamda gızlar **4** görürdük. Beññürdük, heveslenürdük. Gelür_eve ölumuza derdüg gü bēle bēle **5** güzel gız vār. İsdeyelim mi aliḥ, alaḥ mı derdük. O da alıñ derdē. E, nasul_ēdek, **6** gomşūlarına gider sorarduḥ. Bu gız nassıl, ēyī mi falan diye. Ōndan sura gider, **7** gızı görün'cī görücū_olūduḥ, gıza sarulurduḥ. Yanē ağzı, gözü goḥuyu mu? Nasıl, **8** durumu nasıl diye ondan sura şē yapardıḥ. Gider_ēsderdük. Onnar da Allah **9** yazdiysa ne diyelim, babasına suralım, derleḥdi. Sōraḥ derlerdi. Andaḥ soña, **10** babasına sorārlardı. Tekrer giderüdük. Gine şēy_ēderdik, isderdük. Ōnar da **11** yarın gelüñ kü bir ḡonuşalım derlárđi. Aḥşam gıderdük. Bir ya gutu **12** yabdururduḥ veyahut bir_altun_alur vi şēy_alup, sös kesimine gedydük. Hedyē **13** ávet. Oreyē giderdük. Bāvası falan ḡonuşurdu. Allah yazdiysa ne diyek **14** derlerdi, vērüllerdi. İşdi, günümüzü kesmüye giderdük kü na zaman **15** şēy_olácāḡsa, nişan_jşin, düünümüzü keserdih. Şú günü nişana geliñ derlerdi. **16** ViS dē_akrabalara sōlerdük. Nişan_ēdēdük. Altun daḥarız, nişan_ēderiz. **17** Elbise, iç_çamaşuru falan, ayakḡabısa, har şēyi ne viliyim ben, yüzüy, küpeSi, **18** sāti, vilerzūyü, bēş tane gıramusa, yā_on tane gıramusa daḥarduḥ. Öle **19** yaparduḥ_üşde. Ōndan sura tekrar ḡonuşurduḥ, ne günü düyün_olacaḡsa **20** ḡaḡḡi_ayda. Dün hazırlıḡı görürdük. Pilav vişiy bizim būrda, çōḡ farḡlı. **21** Pılavdā_jşde, düün_jçün bir gün_ávelden şēyni, etini bişürürler pilaviñ. **22** Keflerler, ḡoşovnu haşlallar. ḡoşof haşlallar. Onu bıraḡurlar. Yarintesi **23** savāleyin ḡemen_āñdan sora pılavu yaparlar. Ūnce dibini gızardurlar. Sōan **24** dōrarlar. Baharı viberi üzernē_etini dōkerler. Ondan sura şēy_lni yıḡarlar **25** pirincini, onū da üzerene şē yapā, dōkeller. Suyūñ_üzerne dōkerler. Gereri geder **26** o ḡáyнар, vişer. Undan sura gıyamı geldi mi eñdürüller. Hemen samanı eşērler. **27** Ōrtasına gömerler, gazannān. Etrafuna samanı verürler. Ūsdünē_asdarı **28** örterler. Siniyi ḡapadurlar. Asdar_örterler. Ōndan sura düüncüler gelür. **29** Şey_olur. Ōndan sura masılara surfa yaparlar. Surfalarda

yemeg yenülür. O 30 boy dājšde álbisesini gönderiyular. On beş gün_ēvel elbisesini gönderiyular. 31 Yani boyümüz geldü dēyē akrabalara çārurlar, göserürler. Gelñimiziñ boyı 32 geldi dēye. Dūñ mü? İki gün cumartesi, pazar; pērşembe, cuma yapıyullar.

33 İs, isim goymas da biş çocug dōdu mu böyüg babasın var. Onñ_ismüni 34 gollar, böyüg annesin var, gorlar, ēğer babası annesi raziysa. Yoh, 35 gomāğ_ısdemeSlerse ayrıyekidten başgā_ısimler gorlar. Gendileri gorlar. Ha, 36 hayir, şey_āzen_ohunuyu, dōduğū sabah. Çocūa máme vérecegler. Āzen_ohurlar 37 çocūa, gulāna üş gün mámed dēye çājrurlar. Ondan surası da ismini gorlar. Ūş 38 gün işde Muhammed dēye çājrurlar. Āndan sura gız ısa Fatma dēye çājrurlar. 39 Ondan surası esās_adını gorlar. Bulūr yapıyurus. O bulğur gaynadiyuh. 40 Ūzerne_onđan sura guru yemişler falan döküg, gomşulari çāriruh. Yerler, 41 oturullar. Çalarız çırrız, oynarız, ne vilıyım. İşde diş bulūru deller. Hēç yoh 42 şındē. Ásgıden var_ımiş. Esgıden var_ımiş yane. Al basar, derlermiş, 43 gorharlarmış deyolar. Ven ne villıyım. Ciğēni çekib_aliymiş. Ven vülmüyım. 44 Ben_onnarı düymadım da reslamadım da; öyle vir eşitmişim yani 45 ısdemeg_üçin güderler. Veyahut bir hasdalıhlari_ölur. Veyahut bir_ávlenecek 46 gızı_öğlanā ala diye. Onñ_için gider_adarlar. İşdē_üzere gelek, gurban kesek 47 şu vadimiz_olursa, derler. Onñ_içün gēderler. Şıdi yoh. Esgıden vārmış_ema.

48 Tiridi dē şey sōanı gızardırıS. Sálça goruS. Biraz_içine pirinş gorus. 49 Andan sura döğme goruS. Bi tane yumurta gırarız. Biras su gorus, o ğaynar. 50 Pirinci, suyu hebsi... Ondan sura ekmeyi dōrarız, ó tandır_akmeyı deriS vis. 51 Onu dorarıS bi tabā. Oñ_üzerine dokeris. Tereyāğni_erüdü_onñ_üzerne 52 dokeriğ gara viver düker, yeris. O tirit. İÇ de bulğur yaparıs bis. Bulğur 53 yaparıs. İÇ yaparıs. Sōan dōrarıs, meydenós, sōan, rēyhan, damatis, güselce 54 dorarız. Viber, bulūru goruS. Biraz da yağ gorus. Andan sura sıjah su gorus. 55 Onu yūrurus, salçıynan beraver. Hetda ō şeylerini gorus. Sōannı falan, iyıce yūrrus. 56 Öndan surası suyunu şi yaparıs. Yaprānan bāraber yeris.

dōrarıs, meydenös, sōan, rêyhan, damatis, güselce **54** dorarız. Viber, buluru goruS. Biraz da yağ gorus. Andan sura sıjah su gorus. **55** Onu yūrurus, salçıynan beraver. Hetda ō şeylerini gorus. Sōannı falan, iylice yūrurus. **56** Öndan surası suyunu şi yaparıs. Yaprānan bāraber yeriS.

57 Onnarı vasdîh yaparıs. Tutu sallarız, büşürüS, süzarıs süzgecinen. **58** Andan surā gāynadiruS. Sijah suda hellē_ezeriz şeyinen_unnan beraber. Onu **59** güzelce ğarúşdurá ğarúşdura bişirrüS. Ondan sura dama beziñ_üzerne sereriS. **60** Yarintesi sabaliyin bezi ısladdırız, arhasını onü çekeriz. İncēyje, üzerene tabi **61** şey döküyük. Önu maqqasınan kesár şe yaparıs. Pasda yaparıs. Basdîh, **62** basdîh. Depe kıyafeti, zolġat depe deller_unā. Burası beylē_altun dikili bēle **63** veyle. Burlarda vele barmahlı barmahlı dikili. Andan sura onu vaşına **64** vurullardı. Hındi dēllerdi. Dōlbendiñ dōrd bir_etrafi altun, heb dikerlerdi. **65** Altun neyin de derlerdi_una da. Vōazlarına hırtladma derlerdi gıramusadan, **66** veyahut gıramusa yarısından dikerlerdi. Beşi billik dahunullardı. Şeyi **67** hameyli dellerdi, beyle çarpaz. Ne biliyim, hameyli yan tōüt. Heb_altun **68** dikellerdi etraFlarūna. İşdē_eyleler dahunurlardı. Eylelerdi, vunnardı_işde. Üç peş **69** giyerlerdi. Üş peş geyerlerdi. Üç peş beylē_önü_açuñ. Başdan başa bu **70** yannar_açıñ. Uzun, onu geyerler. Altına afedersiñiz şavlar giyerler. **71** Onuñ_üzerne fermana giyerler. O da heb_işlāmeli, gulları falan. **72** Ānuñ_üzēñē_işde altunlu hindiyi dahunurlar. Dāpiy vurnurlar. Altunları **73** dahārlar. Eylēydi. Ben_onlardan bülmem. Şey bülür_ama imame bilür. **74** Ben_onları bilmüyüm. Olur, olurdu giderdig. Şeye giderdig_işde oralara sahra. **75** Ben bir kere ġetdim. Meni götürmedilerdi. Küçüydüm dēye getmezduk. Esgıden **76** de zaten ortalıñ bozuñ dēye götürmediler bi zaman. İşde bir kere getmişdim. **77** Şurada, orañ_adı ne? Puġar gözüne, gadınnar ġetmişlerdi. Oynıylardı. Orda **78** çaylar gaynadıyullar, içler yapıyullar, yemegler büşürüyler, ná biliyım men. **79** Eyleniylerdi_işde. Hār şey götürüylerdi. Ĥamdi, Hafız, çalma çırma işde **80** eylelēdi.

81 Dıñıl dōġul dellerdi_unā. Dıñıl dōġul düşüymüş, ne bülüyem. Şile **82** damānı galdurullardı. Aman, dıñıl dōġulu düşmēye. Aman

dıġgat edellērdi ki **83** ocıġ dıšıub de bu sefer dıġıl dōġulu dıšer dıye. Dıššen ocı da galdurullardı, **84** bu dıġıl dōıulunu. Beyle biršey sgiden gara saġaz bi šeyler ġorlardı bašına. **85** ocıuġı ġızı dıšarda olurmuš, dıšerı ġömölürse. İšde ieri ġömerler. ocıuġı **86** ġöveyni saġlarlar. ġövey dıšdıġı zaman saġlallar. İerı ġömeller ki ocıuġı **87** dıšerı ġızı açılmasın, ierdē olsun diye. Esgüden musurlar vardı. İnegler **88** vārdı. Onnarı dibine ġömerlermiš, ocıuġı ġöveyni, yem ġöyılan yerin altına.

89 “Sırtım demür, bāšım daš.” dēye yere yatarlar. Eyle ġög ġürlerse. **90** Yanı vücutu dašula, ārı marı ulmasın dēye yere yatıyullar. Valıa onnarı **91** vilmüyüm. O asġülerdenmiš. Önü asġi ġadınnar bülür. Onnarı vilmüyüm ben.

92 Südü, birez ineyi saardıuġı. İliġ oluyu māmesinden ıġan. **93** ġetürüb oġān üzerene ġoruS. Azcıġı sındı mı barmāmızınan šele bir baġarıS. **94** Baġduġ ġü elümüz yanmiyi. Maya var. aršıda maya satıliyu. Onu ġötürü. Bir **95** ġašıuġı ġor ġarušdurruS. Boġazını sararıs, ġoruz. Ö eyle dutar. Baġduġ ġü dutmıš. **96** Turbaları vardır. Turvalara ġoruS. Böle ġatlar ġorus. O, birās durandan sura **97** üzerene bi tahda ġorus. Daš ġorus. O süzzülür, peynir olur. ıġarrıS. Dorar, **98** duzlaruġı.

99 Ĥargele deris süriye. Süriye, ġargele deriS. ocıduġı biz ġötürüyduk. **100** ġötürüb ö adam yayyi. ubani vār onā. Belediyeden šeiyullardı. Biz, biz **101** ġārkes ineg bašına veriydi peresin. uban išde, ne bilyim, ġargeleci yane. **102** Ĥargeleciye para ġötürüyük. Bülmiyim. Asġiden ēle derduk. Ĥargeleciye para **103** verüyük, derduk.

104 İdarēler vardı. Bēle šeyler vardı. Önnara ne dıyullaġdı dede? Fitik vārdı. **105** Bán İamba yaġdim. Heš fitiġi ġórmedim de, bir kere ġörmüšdim men.

106 Oġaġda yaharduz. Ocāmız vardı, dašdan yapılı ocaġı. On ġeersine **107** odunu ġorduġı. Kirpiy alar, odunnarınan yaġardıuġı.

112 Āğaşdan yapiliy, vir veyle, vi de veyle. Şuñ_üzerne atıyollar_ışde, tar_ü. 113 Aralıh bóyle girişe aralıh derdük aħura girişe. Ondana_êtesi da aħur. Bu 114 táraFda samannıh, danalıh vardı. Dana gorduħ. Onnar, onnārda da gorduħ. 115 Onnara da şey derük, kōmes. Pin, pin dērük. Kōmes dērük. Tar dērük. Valļa 116 böle bir şeyiñ_çine, ğutiñ_çersine ğorlar. Yumurtáyı ğorlar. Tavuğ_üzerne 117 oturdurlar, gurķa yatdı. Tōuħ gurķa yātđı. Bazen dēriz, bazen dēñmez.

- X -

ADI SOYADI	: Mehmet TELLİOĞLU
YAŞI	: 45
DERLEME YERİ	: Divriği / Merkez
KONU	: Divriği'de Kış Hazırlıkları

1 Mēmmet Tellōlu. Bin doķuz_züz_ēllī_üç Divriyi dōumluyum. İlk, örtā, lise 2 öğrenimmi divrīde yaptım. Eytim_ēñstüsünü Sıvas'da bütürdüm. Ğardaş 3 hoşgeldiñ, dēyim, ben saña. Ben de siziñ araşdurmañıza bir ğātġıda 4 bulunmāğ_üçün aS çoħ büldümüz ğadar_ile ğarınca ğarariyla bi şeyler 5 sōylemeye çalıřacāz. Ben size memleketimiñ_esgi ğış hazırlıħlarından, 6 giyecehlerinden bahsetmek_istēyim. Esgüden memleketimiz divrikde, her 7 yerdē_olduğ gibü bizde ğış hazırlıġı yapārduħ. Benim_anam bunıñ hazırlını bir 8 gün_önceden tasarlar, çağālarnan_amemgile haber yōllār, bize çārtdururdu. 9 Benüm bü de ğatun_anam var_ıdı. O da gelürdü. Māgallede bazı ğarılardan 10 bir_arıya gelür, toplanur. Bizim bir_eviñ_ayazı vardı. Ayazıda ğazannar 11 gurulurdu. Dutlar silkelenür. Çāğalar dutu toplar. Ğızlar, ğarular bunnarı 12 ğazannara doldurullar, ateşlejñ_ālta yanar. Bunnarı bi güzel ğaynatulūrdı, 13 ezmē_olurdu. Bū_ezmeler, barġaşlar vardır. Bizim barġaşlara doldurullar, 14 çağaların_elüne verüller. Evüñ damına merdüvönnēn yoħarı yavaş yavaş 15 çekerīdük. E, bi de ğatuncuğum varđı. Bu, mahallenin bilgili, şindiki tabirle 16 bilge bi kādını. Bū, basdıħ yapmā_ışı, kesme yapmā_ışı her ğadınnar yapımaz. 17 Bunuñ_el becersi_ısdeyen bi konu oldūğ_üçün, māgallede bizim bir ğatuncümüz 18 vārđı. Onu

çāūrullardı, bu gibî işlerde. O da gelürdi dama asdarlar serülür. O 19
 ezme, asdarların üzeri'ne, hatuncūmuñ maharetli ellerinneñ güzêlcesine
 20 kergirnen serülür. Böyüg bir usdalıhla kesmê olajañ ezmeler, kesme
 siñisine 21 veya asdarına serülür. Basdığ olacağlar basdıñ asdarına
 serülür. Bunnar bir 22 müddeT de gurūmıya bırağulurdu. Genelligle
 tomuz ayında divrikde olurdu. 23 Bütün evler bunu yapar. Ayileler
 bunu yaparlar. Bu ezmeler bi müddeT 24 guruduğdan sona çekêrler.
 Bezi ezmeden ağarırlar. Ondan sora buçağlarnan 25 da kesmeg
 suretiyle datlı bir yiyejeg olur, gış aylarında onū oturub, yerlerdi. 26
 Düvrüñ bāzı gış hazırlıhlarımız ğine vāğdı. Māsela bunnardan 27
 bahsideceğ olursañ guzulcuñ gurusu, ērūğ gurusu. Dutdağ silkelenilüy
 28 dutdardan çemiç yapulurdu. Elma gañı, yanı şindünüñ tabırına
 elma gurusu 29 derūs. Onu esgi basdıñ, aşlağ gurusu, aşlağ gurusu da
 kıysı kırusu. Tādı şêylere 30 aşlağ derdük būs; kırmızlu ulur, önnariñ
 rekleri, aşlağlarıñ. Şindik haji halā 31 dıyullar, her ālda bu
 gaysiñ adına. Südlü yarmağ yapulurdu, babus gurusu, 32 babuç gurusu,
 üssot gurusu. Bunnar bizim damlarımızda, issot da 33 büberöluyur,
 issot gurusu. Bunnar genelde evüñ eñ güzel kıullanım alanı olan 34
 damlarda olurdu. Dam bir evüñ can demarı gibiydi o dönemlerde.
 Damı da 35 püyüg özen gösderülürdü. Tabı bu gibî gış hazırlıhlarıñ,
 bütün hebsi 36 damda olduğ için, damıñ ārmuları vardır. Armularıñ
 cılovu yapulur. Armu 37 daşlarū oñarulur. Oluhlarıñ önüne bağulur.
 Daban dökülür. Çamur suvanur, 38 yanı daban dökme, çavū, çavur
 suvarağ. Ondan sura armularūñ ujlari 39 cülovlanur. Cülov da bi beze
 torpağ erütürler. Beyle bulaşdırırlar. 40 Toprāñ üzeni bezle böle
 cılalallar, vunā deller. Bu parlar. Bunnar genelligle 41 yaz aylarında vu
 damlara çoñ eyi vahuluğdu. Çoñ sijağ aylāda da, 42 aleküm selam, aynı
 zamanda yaz aylarında dama çiğar. Damda yatağlarımızı 43
 damā atağduğ. Serin olduğ için ayleneñ bılumumu damda yatar. Örda
 da 44 çeşitli seyirli şağgalaşmalar olurdu. Ásgiden bizim Divrik
 başğaydı. 45 Mahalleleñ aralarında güzel harğlarımız vardı. Yeşşil
 divri diyê geşerdi 46 divriñ adı. Her türlü mēyva bağlar, bāhçeler
 yemyeşildi. O harğlarıñ, sularıñ 47 içinde çağalar, çociğlar oynar,

zıPlar, güler_eylenürdi. Amma şindik bizim **48** divrımız bi başğı_oldu
 gardışım. Rağmetlik Köse Paşâ'nıñ biñ_altı yüz_elli **49** tarihinde
 getürmüş_olduğı su, divriye gelür. Çeşitli gávarlar vardı. Bu **50**
 gávarlārđan divriniñ_çine bu su salunurdu. Evlerüñ_altında haķugalar
 var_ıdı. Haķugalardan **51** geķer su, bir_eviden bir_eve, bir_eviden bir_eve,
 bu sudan da bütün **52** mağalle halkı, divriniñ yirmı_üş dene mağallesi
 var. Yirmı_üş denesi de **53** faydalanurdu. Herkesiñ evüñiñ_çünden ĥarķ
 suyu geķerdi. Bu sudan evel **54** çeşitli şekilde faydalanūrduĥ. Kimisi
 dutar, evüñ_önüne gelen sudan, **55** kerpüşler döker, iki mağ yapı
 yapardı. Kimisi evünüñ_önünde örtmesi yohsa **56** örtme yapar, serince
 örtmeniñ_önünde otururdu. Aĥuru olmıyan aĥur yapar, **57** inegünüñ
 suyunu barĥaşlarda doldurur, aĥura götürür, inegüni sulardı, vu **58**
 sulardan. Eviñ önünden geķen su, bir ĥaķuğā_olurdu. Eviñ_önünde de
 bir sekkü **59** olurdu. Sekküñ_altundan ĥaķuga dedümüz ince bür boru,
 vu boru genelde **60** şindiki kirevit reğinde, yuvarlaĥ, kısa bi boruydu.
 Burdan geķer, **61** evüñ_altuna girer. Evlerüñ_üķersündekü kürnálar
 vardı. Kürnálarıñ_ķersine **62** gelür, su dular. Orda tasınan_alurlaridu.
 Giysilerini yıĥarlar. Köynegini **63** yıĥar. Saķgovsunu yıĥar. Bu suyuñ
 pisligi ayrı yere ģederdi. Devamlı aķgın **64** suyuñ_ķersine pisligi
 analarmız, bajıarmız dökmezlerıdı. Bu suyu da gayet **65** temüz bür
 şekilde gullanurlardı. Su kesildi. Kesilinķe divriģi de gurudu. **66**
 Aĥaşlar gurudu. Tabıy_ınsannar, yeşillik gitdi. İnsannarıñ o coşģulu
 anlarını, **67** ben şū_anda göremiyim. Su yoh gi adam! Su her şeye dayalı
 bi şey, gardış. **68** Su_olajaĥ gi insanıñ hayatını suya ģüre yöñlendürsüñ.
 Yapacānı yapsıñ. **69** Yıĥıyacānı yıĥasuñ. Tavı vu sular biraz mıķröp
 daşımıy disek de yalan_olurdu. **70** Mıķrub da daşurdu. Çoh bülürüm
 çocuhluĥ arĥadaşlarmıñ, çağalarıñ, **71** çocuhlarıñ gözleri ĥarab_olurdu.
 Ģırmızı gan bürürdü. Onnar doĥdurlara **72** gidēdi. Ayahlarıñı yaralar
 bereler bürürdü. Esgi ílaşlar vardı. Giderdü_oģıya, **73** ílaşları
 sürterdük. Ayahlarmız çatlardı. Zaten_o zaman çurab yuĥdur.**74**
 Ayaģmızda bi tene yēmáni veyá ģalıķ, ģalıģ_ayāmıza şe_edēdüģ. Dırı
 bezinden bi **75** tene fısdanlarımız vardı eyi. Őlanlar da fısdan giyerdi,
 ģızlar da fısdan giyerdi. **76** Oyun_oynaķken fısdanıñ bi tarafına viri
 vasdı mı “cırı” dēye yırtulurdu. Ondan **77** soña hadi baĥam,

götümüz açuħda ğalurdu. Vaşlallardı mālalleniñ çocuhları 78 vize ğülmeye. Usdam da vuşışden biraz etğilendi her alda de. Benim pirim, 79 yamandur yanı öle, üş beş ğişiye ğapik burahmaz da. Ö işler, iyi şeyler de ğil. 80 Vunuñ yatdı, cezasını çekdi. Bi daha vele bi şeyiñ olmasiñ. Hêř kimse arzu 81 etmez ve isdemez. Aman da olmasiñ.

- XI -

ADI SOYADI	: Naci ÖMERBEYOĞLU
YAŞI	: 69
DERLEME YERİ	: Divriği / Merkez
KONU	: Karışık

1 Naci Ömerbeyölu, biñ doğguz yüz yirmi doğguz. Divriy merkez, ğara 2 yusuf mağallesindenim. Ben asgerlig yapmadım, ben sağatım. Ben asgerlig 3 yapmadım. Aşşāğ yoħaru her yerdeki gibi bizim de ilk ünçe ğızıñ, 4 erkeğiñ annesi, yaħınları ğızı görmüye gidiyullar. Ğızı geliyullar. Bēendim mi 5 işde diyullaş ki ölüm sana falancanıñ ğızını sanā alacāz. Çocuħ razı olursa 6 ğediyullar. Birğaş ğadın mālalleden toplanıyullar. İsdemiyē ğediyullar. Eğer ki 7 ğızıñ baħdılar ki, bi erkeğ göremez onu. Yalnız ğādeři ne varsa, erkeğ ğadeşi 8 varsa, ğardeşini görür, ğardaşına baħar. Ğardařiniñ dēller ki işde ğardaşına 9 beñziy, dēller. Gider ğardeşine baħar. Ğardeřiniñ şeklini işde şemalin işde, 10 boyu uzun mu ğısa mı onnarınan ēsabēder. Ondan sora eyer ki razı olursa 11 tabi çocuğ, annesi deller ki ğızı işde, ğene gelecez, hēmen bir, bir denede 12 vērmezler vızüm vurda. Üř dörd dāfa isdemēye gideller. Üř dörd dafa isdenür. 13 İşde ğādāřine danışjaz, vavasına danışjaz, annesiñe danışcaz, soruřdurāz 14 dēller, soruşdurullar. Bu soruşdurma neticesinde tabi ğızıñ vērlecek terāfını 15 erkeğ tarafı sezer bunu, erkeğ tarafı sezer. Dēr ki yav, āzları yumıřaħdı işde. 16 Neticede gideller, babbası ğızıñ āğa ādam erkeyiñ babası, annesi bi de 17 yaninda sözü gečen bir ādam alur. Gideller bunnar ğızı isdeller. Gene he 18 dēmes ğıs terafı. Der ki, valā işde siziñ öluñuzü tanıyuruz, ğız da 19 tanıyuruz işde yaħınları. Sizler de eysiñiz āmma işde biz verejek zāmanımız 20 yaħdur. şimdilig işde

biliyursuñuz. Babbasiñ durumuñ ey dël. İşi bahaneler 21 yani bir bahane yapar. Yani bir bahâne uydurur. Dêr ki yav ne yapalım işde. 22 Neticede olur deye süzünü alullar. Deller ki hangi gün deller, peki gelelim işde 23 söz kesellerdi. Dêller ki, mesela afeñdim salı günü şerbedimizlîçelim. Şerbet 24 bûda esgiden şerbete yalnız üç beş gişî gèderdi. Hetda erkêyiñ iki gâdeşi varsa birisi 25 giderdi. Diyelleri getmezdi. Şimdi öle dël. Şimdi ne ğadar yañınları 26 âhadaşları marhadaşları varsá hebsi gèdeyullar işdemiye, işde şerbet işmeyê. 27 Dûjün gibî oluy şerbet. Oreya gedyullar işde, hârkes maddi durmuna göre, 28 yañınlığına göre bi de damada, ğıza yañınlığına göre altun dahuyullar, 29 gonusmüyim mi? Onđan suña ğıza altun dahâllar. Ğız olanıñ bizim buda 30 esgüden ayrağû olurdu, eş olan evünen olmaz. Şimdi olan evü, ğız evi bîr arada 31 oluyu hebsi, bîr aradalar. Nêy sös keselleğ. Oğda da üçde, hab hayırlî olsun 32 mayırlî olsun dêr, birez otururlar işde, çalarlı ğadınnar êrekler, peg çalib 33 çığırma êreklerdê olmaz da ğadınnar, ya dûjün şındi dûjün salunlarına 34 gidiyullar. Yaud evlerü müsayîtise âvde yapuyurlar.

35 Vala kes dûan, her yêrde eşetdûñdür, hebsüdür. O eşetdümüz bülmiyurum 36 onu doru muydur yaññuş mudur? Kes doğana afendim burdaki bizim bu 37 galádeki padişagımızñ ğızı ğarışdaki ermeni galesi deller oña kes dōana. Onuñ 38 ğızınâ aşuğ oluyur. İşdê efendim ğız işdüyür, işdüyür. Diyullar ki, yâv işde o 39 galeden bu galeyê ip atar geşerse biz ğızımızı verrüz. Yohsam vermeyiz 40 diyullar. Peki, bunu gavıl ediy bu padişahmız. Bizim gale, bu tarafdaki galeniñ 41 şeyi ğābil ediyür. Diyör ki olur geşsiñ ölüm dèyur. O tarafa ğadar çoğ yañlaşınca 42 afendim ipi kes doğan diyiler. Obîr terafdan ipi dōan kesince şındi 43 gan āhmışdur beke deller gan ib şeklinde hale görnür ordan. İşde deller bu 44 pādşan olu burda düşüññüb vèfat ediyur bûda.

45 Efendim Hüseyin ğazi, bir çoğ yêrde Hüseyin ğazigil dèye bi şeyler var. 46 Ama bu hağgâten bu mu, o deyül mü oldunu peg bilmüyurus. Fağat Hüseyin 47 ğazi oldunu şelev aññıyurus. Hüseyin

burda büyüğ bir harb oluyor. Hüseyin 48 Gazi golunu aşşāda Reşid Akçadāñ evünde golu düşüyür, golunu, golunuğ orda 49 gopüyur. Gendisî yoharı çihıyur, depiye. Depede şeğid oluyor. O, İğimbat dağı 50 dedümüz depede ōda şeğid oluyor gendüsü. Oreya defn oluyor tabi. Orda bis her 51 cıma, yedi cıma o adam, perşembe günü orüye çihacuñ. Şejd olduğı gün, 52 perşámbe günüymüş. Her perşámbe günü divriyniñ gadınnarı, erkeKler 53 kimise, üşde ne dileyi varsa oreya çığar dilek dileller. Deller ki yarabbi işde 54 ben birüya huzurına geldim. Bu, bunuñ yüzü suyu hōrmetine, benim şu dilēğmi, 55 işde ōlumu evlendürmesini yardımci ol. Gızımın gelin olmasını yardımci ul. 56 Yāut çocum ohüysa okulda, okuldan geçmesine yarabbé sen yardımci ol derler. 57 Düva yapallar. Eyer ki maddi durumları ēyiyse bi yemek memek de üşde orda 58 veriyler, bazen yeyiylar. Bir gurban adıysa gurban kesiy orda. Bu bēle üşde 59 bildümüs.

60 Şindî efendim kürsüy, ávet kürsüy size aññatıyım. Şü körsü üşde. Ağa 61 burası. Gördüñ bu kürsü. Şindî buñ etrafında bizim yüyün 62 yasduhlarımız oluyor. Yün yasduhlarımız olur. Ortada üstünde büyüğ bir 63 kürsüñ ağa şünüñ gibi biráz geniş, dört köşe yani, şunu böyüt. Şunu bir hāylı 64 böyüt. Buñ şuraya ateş gonuyur. Altında şuruya meşek odunu yahıyuyuz. 65 Meşenñ odunnu getiriyus. Kö, şeyini ateşini buruyá goyuruS. Buñ üsdünde 66 yorğan örtülü. Yün hábsü ámma. Yün örtülü. Bir yorğan üsdü bi de ceçim 67 dedümüs, başgá yerde, biz cecim dēyuruS, başgá yerde cicim diylar, ũñar. O da 68 dohuma, çuldan dohuma. O dā ösdünē örtülür. Bi de oñ üsdüne sofrā bezi 69 deris. O dā örtülür. Hárkes gelür. Ayahlarıñı böle uyur, ayni ağa şu kürsü üşde. 70 Şunu şöle yaslanur. Yorğanuñ altına girer. Başgá bizim burda suba yuh. 71 Yalnız onnan ısınma var. O çoñ iktisadlı. Ó sabağliyın bür ateş yağar. 72 İlkindiye gadağ gider. İlkindiden soñe bires seriñner, sōba tekrar ahşam üstü 73 giñe gadın meşe kömünü yahar. O şeye gor kürsiye. Kürsüde, ısınnullar kürsüde. 74 Tabi, yüzü oynallar, yüzü oyniylar. Yüzü oynunnarı, işde türkü çağriylar. 75 Onda dēel şundadur. Bunda dēel bundadur dēyi türkü

çārullar. 76 Ordū da yüzüg oynállar bizim ēvel şeylermis. Şíndi tabi bunnar hebsi gaḥdı. Şindiniñ 77 ne kürsü var. Ne de öle bü ev var daha, yohdır. Hebsē gaḥdı, söküldi. Tabi, 78 şimdī efēndim ilK sahráya bizim divrikde şeyle başlıyur, galede yaıt cirgişen 79 başı deriS şurda. Yanē belēdiye óteli varđur. Bilmīŭm gördüz mü? Orđa vaşlar. 80 Galeye gideller. Galeden mevsim birez ilerledi mi pıñar gözü, pireyüb, yeñi 81 pıñar, darpaniye sahreye gēdiyeler. Áfendim orda eyleniyüler. Çalıyb çığırma. 82 Oyniyırlar ērkes. Yalnız u zaman heş gadınnar çoḥ zaman gadınnar gider, 83 érkegler peg getmez, érkek gēden olūsa gızallar. Sen gadınnarıñ işine getme. 84 İşde çoçúḥlar, gadınnar, orđa saḥ ēdilir; érkegler de gider de, érkegler ayru 85 gider. Yanı gadınnarınan bárabar bizim burda getmezler.

86 Şimdi çoçūa esim gonması, bizim dōan çoçūa burđa Mehmet 87 deyilir ilK ūnce. Bir gaş gün Mehmet deniy. Aradan bir gaş gün geşdükten 88 sura buñ adı neysī işde adını goynuyur. Daha eysünü bilür ye bunnaruñ. 89 K onuştuñ mu? Beñzer, uturmalarımız, gonuşmalarımızla Sıvas bizinen, 90 gangal Sıvas'a beñzē de biz beñzimiyiS. Dağa farḥlıyıḥ bis. Afendim mesela 91 yēmeKlerimis, yēmeklerimis hēş Sıvas'ıñ yēmeklerine beñzemez. Bizim 92 meşur yemē piriş pilavūmuz vardur. Bu dūñlerde Divriği pilavu dēye yaparıS. 93 Pirinç ulur bu. Ne ğadar bişecek. Diyelim ki elli kıluluḥ piriş bişerse, elli 94 kiluye yahında et guñur. İçersine üzüm goñur bunuñ. Dūñnerde böle pişer de 95 dālur hebsi. Herkes yerler, gelüller. İşde dūñ olduḡ zeman. Yāğut da bi 96 ziyafet çeküldüḡ zeman bēle olur. Biz içimiz vardur. İç yaparus. Bulğur, 97 içersine her çeşit şey gorus malzime. Bulğur gorus. Salça tabı, afendim ne 98 bilem domatis, yeşil sōan, maydanoz, hebsi bunnar goñur, garışdurülur. Çoḥ 99 güsel olur bu içimiz.

100 Şēle diyelüm yeñiz efendim. Öleniñ yaḥınları mutlaқа gelür. 101 Dişerdaki olanları duyunca mutlaқа gelür. Meğerim hastā ola bi şey ola. 102 Geliḥler, ölūñ olduḡ ávde ölü aḡa yapılar. Tabı gomşular, gonular gomşular da 103 gelir. Bu bizim gadınlarımız şeye getmez.

Mezarlığa filan hiş gétmezler. Yanı **104** ölüy, ölü günü getmezler. Soña ölü, cuma günü gelincá ilk cumasına gene **105** yahınları hebsü gideller. Geney hebsünü ziyaretini, gabır ziyáretini gideller. **106** Ölü öldüğ gün aḥşamı da bizim bûda helva vişer. Öldüğ gün ödaki yahınlara **107** ev sayibi tarafından onnara yedürülür. Diyer gomşulâda tab bu dişerde dev **108** aynı, gomşuları, yahınları, akrabaları bilassa gomşuları bir ḥāfda yémeg **109** getürürler. Biri sabahléyin verürse, biri öle vahdı getürür, biri áḥşama getürür. **110** Yanı mutlaқа gomşulā, aññaşurlar gomşular bibiñ arasinda. Deller kışde **111** bugün, ben vēḗjem yēmēgni, siz şey haberiz ossuñ dēr. Gelür ölü saybine söyler. **112** Dēr ki bugün yemēyi ben verejem. Óna göre sizler de ḥazırlıḥlı oluñ. Tebi **113** aññaşurlar, yémek verüller. Başğa yerler yane, bi de, bi de devir yaparlar. **114** Devir de nası diyim onuñ galmış olduğı namazlarına, oruşlarını, şeyi bi de **115** maddi durumunu yanı fakırlara dāıtmağ uçun. Onuñ bi hēsabı var. Bir **116** mıkdar üzerinden, işde verüldüğü zeman dēr ki, bu falancanın dēvri, işde şu **117** namazlığı, galmış nāmazları, şu sāvı, şu şeyi dēr selatı dēr onu verüller. **118** Bunu mutlaқа namaz gılan ādāma verüller. Namaz gılanā verürler. Yanı alevü **119** sünnü dējl de, namaz gılan olācaḥ. İlderse alēvü ossuñ, isder sünnü ossuñ. **120** Nāmaz gılmasa vērmezler. Namaz gılan adama verüller. Nemazı oḥuyecaḥ **121** gılajaḥ. Bunu bele yapallar. Dāa ne vülüylm işde. Bayram günneri, **122** bayram olduḡ zaman mutlaқа yanı bizde gabır ziyeretli yapılr. Bir arefe günü **123** yapılr. Arefe günü ilkindi namazından soñra. Namazı gıral. İkindi **124** nāmazını hebsi gider, gabır üsdüne gider, ziyeret edeller, hēPisü. Bi de şey **125** günü ey olur, bayram günü. Bayram namazından çıhıldı mı, mutlaḡā herkes **126** ölüsüñüzēne gider. İşde, dişerdeki şeyler de eyer dişerde bār da gelemiyursa, **127** “Yāv üşde benim annemi babamı ḡarib bıraḡma. Onuñ mezarına da siS gediñ.” **128** dēye āḡhadaşlarına dostlarna, onnarıñ, der ki yav ben gelemeycem. SiS **129** gediñ, bi tene benim namıma babama oḡuñ, anneme oḡu deyi, bir guran oḡut **130** der. Yāut para gönderürse venim anneme vavama bir guran oḡut. Benim **131** namıma birni dut da der, guran oḡudullar. Bizim köylerimizde, aḡşá yuḡar **132** köylermiz de beyledür. Bizim yanı kövde

kövlermiz de ayni yapalar. Biz nası 133 yapıyursağ, küyler de éle yapar bizim burda. Köylermiz de aynê yaparlar. 134 Köyler de yémek verürler. Köylüler de ayni émeğ verür. Yémek dökeller 135 onnarda. Yanı divriyiniñ köylüyle, şeğerlî arasında çoğ cüzü bi deyšüklig 136 vardur. Onnar loğma dëller adına yémek verdüy zaman. Bis işde can yémeyi 137 dëyorus. Onnar loğma dëller. Ayni bizim gibiz. Onnarda yanı bi deyšüklümüz 138 yoğdur onnarnan. Onnar da yapallar ayni bizim gibi. Gideller, hocá gelür. 139 Eyer ki hoca kövdey bulamazlarsa, şeerden götürüller. Yāut kövde, o kövde 140 yoğsa garşı kövden götürüller. Onnar da ayni bizim gibüdür. Bizim būda, 141 bir eşidiyim dişerde yav alevüler siziñ urda ceneze gömdü zāman oğuma 142 moğuma yoğ bële bi şey, yoğ garđışım. Hebsü aynen biz ne yapıyorsa onnar da 143 onú yapallar. Aynen yihanur, aynen gömilür. Ama her kövde hoca yōğ gi 144 gadášım. Her kövde hoça yoğ. Bizüm burdan gelür, ya burdan giden hocaya 145 tanuduğ manıduğ varsa hoca hocaya gëder. Yāut da kövde, o kövde yoğsa diğ 146 bir köyden gelür. Annar da ayni bizim gibi yapallar.

147 Ğendisiñ esas lağapları çibihcigil, çubuhcugil. Biz alTıtaşgil, diyuruz, 148 gomşum, gomşum da meselá benim gomşumda semetgil dediklêrî var, 149 yahınıgil diyurus. Lekap dahılmış yahınıgil. Diyerde vār mincāngil dellar. Aslı 150 milcangil dëjl. FaKat biz işde artuğ şārli gızdi bi şey ıldıysa yanı bibinne 151 milcangil dahmış ismine. Miljangil dëmiş. Daha kim dëyim. Var, çoğları var, 152 var tābiye.

153 Şindi efendim divriğ oldu bitdi peg zengün bi yer deyil. Pek fakır. 154 Padışah tarafından çoğ bir ağar vergi salınmış divriye. Yāv tabı divriyi de 155 paşa itiraz etmiş buna, biz verjek durumda dëliz. Biz veremeyiz bu vergiyi. 156 Köse paşa, köse paşa itiraz etmiş buna. Köse Paşa dëmiş ki, biz verëcek 157 durümda dëliz dëmişler. Neyse valıv bunu eşidib, padışah Sıvas valliğná 158 bildürmüş. Dëmiş ki bölë bölë git, hağgaten verëjek durumda mı veremeyjek 159 durumda mı, bunnarı bi señ araşdur gel dëmiş. Añnamış ki paşa gelejekler 160 hāber almış. Gendisî de sabağleyin gağmış ayāna çaruğ giymiş.

Öküzlerni önne **161** gatmış, çüfte getmiş. Çüfte getmiş. Ahşam gelmiş kü, áve misafürlerî gelmiş, **162** Sıvas'dan. O vergi elemanları gelmişler. Yâv hani çoğ iyi bir yemek **163** beKlerken, köse pilavu derüs, biz. Erişdiynen bulğuruñ garışımına bişirilen **164** pılava köse pılavu, köse pılavu deller. Ondan bişürmüş. Yâv demişler ki yâv **165** paşalar çütten geliyi. Yemekleri bi şey yohdumuş. Bir erişdiynen bulğuru **166** garuşdurmuş, vişirmiş bunu. Burda köse pilâvü, onuñ adına biS köse pılavü **167** deris. Yav Veyseļ şurdan bize çay söle yav. Unutdum, gusurma bahma yav. **168** Şurdan çay söle.

169 Efendim ilKjsmi divriyniñ cumhuriyet sonunda memuriye olmuş. **170** Soñadan divriyi olmuş. Bi de başga bir adı var yav. Hem TükÇe deyil de. Būda **171** êrmenler de yaşamış. Burda çoğ êrmeni var. İşde êrmini gatliyamında **172** gatlédilmişler, getmişler. Erménide yani, deller ki zaten tarihçiler hangí şēgre **173** giderseñ orda kiremidi, oluñlu kiremidi gördüñ mü, bil ki, ordâ êrmeni **174** yaşamış. Yani êrmeniñ belliliği oluñlu kiremid. Oñullu, oluñlu kiremidi **175** gördüñ mü, irmeniler onu yaparmış. Usdalar onnar. Ermeni olduğ **176** belli oluryor. Ermeni yaşadugñ çoğ bizim bēle gaynaşmışdur ermenüler. **177** Yañi êrmeniler āğa har nasıl olmuşsa, o zâman tabiy aññaşamamışlar. **178** Şey olmuşlar. Fağat burdaki êrmeniler bizi öle, éle sevelledir, ele sevelledir ki **179** êrmeniler, sanatkallar, dürüs insanlardı. Onnar da gitdi buda heş êrmini **180** şindi buğün hiç yohdur. Bahılmadı, kiliseler yihıldı. İşde reyüs ordan bi yol **181** geçüdü. Bir mezbâne yaPdı. Kilisiy yihdı o da. O tariy goruyaja yerde o yihdı. O **182** yihıldı şindi gitdi.

183 Şindi dāa bizden, dağa önce biz işde, bizdey gördük bunnarı. Mum, mum **184** yapılyuğ evlede. Kimisi don yāndan yapıyór bu mumu, kimisi bal mumundan **185** yapıyor. O zâman diyor küüşde efendim; "Allah don yāndan yapan, yañan **186** muma, don yāndan verür. Mum şeyden bal mumdan yañana bal mumu **187** verür." deyî bizim burda söz vardır, ata süzü. Mumunan yāñi aydınnanıyor **188** soñadan fitik deyuruz bis. Şöle şöle bi şey vardır. İçinden bir fitil çıkar.

Fiske 189 d ris, fitik deriS_ona.  ndan yaPallar. Efendim_aslı divri n yanı fakır, 190 iktisatınan ge inen_ınsannar. D    n k  Divriy de orman yoh. M mbit 191 topra  yoh. Fa at yanı   vre  azalar  g re gene  oh_jyi.  o ey  ge inmi ler. 192 Ge im  artları bu sıhıntılı g nn rde. Gen  bizim  angaldan d  eyyiz, efendim; 193 kemah, kemaliye onnar dan hebsinden eyyiz. Maddi durumlarımız. Ama i de 194 iktisat_ tmi . Dutu, dut_ cını  eker fabri ası yabmı . Ondan besdil yapmı . 195 Dutu gurutmu .  fendim sirkesini yapmı . Ne vileyim h r  eyini onnan 196 yapmı . Yanı datlılı _ondan_almı . Fakır_olmasına ra men gene ge iminde 197 fena de il_i de. Tebi n'olıca , bi m mb t_areS si yohdur. A a  dikmi , bosdan 198 yapmı . Bunnan ge imini s lamı .

199 Pir  fan  deller. O dan sora ge lerde gocamı  d yi  indi, moru  d yi 200 y utda es s o bizim  eyimizde yoh.   ndi ki ge leri n s ledikler  laf. 201 Efendim_anasına goca garı, babasına mor  , bunamı , moru . Biz fak t 202 onnar yoh bizim. O  indiki   han kelimeler. Yanı yohsam he  ne k vde ne de 203   erlimizde  le bi efendim babasına, atasına  fendim moru  d ye, goca garı 204 d ye.  nnar yoh. O  indi ki saygusuzlar, on  bel  diy llar. Yohsam_ele, ele 205 bizde yoh. Hi  ne k y m zde, ne   rlimizde. Her yerd _olur tab .  lmaz_olur 206 mu, he  y rde  lur bo anmalar. B da  oh_ z_ lur bo anma.  indi   l _efendim. 207 Namus meselesin_olursa gatTiyyen_olmaz d  a. Ne  rkek gab l_ der, ne de 208 onun  terafları gablider. Ama  fendim ge ims zler_i de efendim, gocas _onu 209 sevmemi , gar _onu sevmemi . Bunnar b lev basit. Babası da bunu 210 gabul_ tmez. Babası der ki, ben seni veriy rum_oruya. Ba   dan_ l  n  ı aca , 211 seni _ dan.  lev ba   fendim gitdi . I de ben ge inemedim, gayın babam 212 ba a   le d di, gayn nam ba a b le d di. Ben bunu tanımam d r. Babası 213 gızına keser. Ba  seni veriyorum. Benim y z m   ara  ı hardm yaca sı . Tabi 214  r da bires fakır_ısa onnar  uyaca sı . Onnarınan bereber_olaca sı .  rtu  sen 215 ben m zeng nl g m sennen getmiyecek. (Ey  geldih deyh. Ne gezem 216 burnumdam geldi yav. Ne gezem y v.) Tabi o da oluy r,

gırhıncı günü, bilässa **217** gırhıncı günü olur. Efendim helva bişürüller. Burda mutlaka helva büşülür. **218** Akrabasına o cenezesine iştirak edenlere geliller. Onlara helva bişer, **219** dādullar. Şindi o deyişdi. Bunu şöle yapıyorlar. Helva bişirmüyor da çarşıdan **220** geliy, tayin helväsini, bildün pāketlerde tayin helvasını alıyor. O dağa **221** golay oluyur. Onnan, onnan dāğıdiy şinde de. Esgiden mutlaka evde bişürür. **222** Gendiyi helvasını ekmeg alullar. Evlerdē ákmeK yapallar, ona helviynán **223** dātmah üçün. Ona Kullar. Fağat şindi işiñ goláyına gaşduğ uçun geliyor işde **224** baħgaldan áfendim bāa yirmi kilu, otuz kilu neyse helva lazım diyör.

225 Çebiş, tabı çebiş dēller, bizdekē yanı çebiş. Tekkeye, tekkeyi bilıyúsün. **226** Kōrut deller bükülmüş şeye erkek tekgeye kōrut, kōrut. Dāa dōduğū gün dana **227** deller daniya yanı buzāu dēmezler. Dāna, yanı ālbukū dōrusu deyil amma biz **228** dana derüs. Yüklü oldu, yüklü oldu, güzlacı dēller, guzlacı dēller, yüklü oldu **229** diller. Köpēye guñlacı. Ata bile mundar hayvanlara güzlacı diyler, şey **230** guñlacı, óbirne güzlacı. Yanı burda kelimē ayrı, guzlacı ávet. Mezarlıhlara, **231** érmeni mezarlına maşatlıh, músluman mezarına mezarlıh dēller bizim būrda. **232** Bülkü maşatluh dedū zāman érmeni mezarı. Múslüman mezarı da mezarlıh.

233 EFendim sari ğız eşde böle isim daħar. Sari ğız der. Ne bilem, saħar der, **234** hayvan saħar olursa saħar der, garavaş dēr, şey dēr apaı dēr. Belē işde deller, **235** kōlık derüz. Buynūssu olūřsa hayvannara kōlik deriz. Valla onu tezadüFü **236** demiyollar. O bir şeyiñ işaretiymiş önnar. Ama néyiñ oldūnu peK de eyi **237** bilümiyörüS. Onuñ bi işareti vāřmıř artuħ. Tabi içinde yatannar var. Mesela **238** şūrdaķı yanı Şemşi bezirģan dēller. Şūrda sökküldü. Şemşi Bezirģanı. Öbirüye **239** sitti melik türbesi şurdakiniñ. İşde gāntepe de var türbe. Var, türbelejimiz var. **240** Tariħ kitaplarmız çoħ güzel yazaşda. Bizim tarihcimiz şey vardur. Neçdet **241** saħgōlu. Divrikli, haķıķı bilgilidür yanı heb dürüsdür onuñ yazdū. Yanı hebsi **242**

belgelere dayandırmışdır. Başgası bir yazmışdır. Hêş, bahuyorsuñ yav sen, iç **243** ömründe görmedüñ şeyleri yazıyur.

244 Aduna ahur hergi deris. Gider, ilkene ahur hergi ökizlânen süririk. **245** Ahor hârgi. İkinciye gider ikileme derik. İkileme yapar, tallâyı biraHur. Eyer ki **246** maddi durumu veya zengünüse bi de daha bi dafa sular, bi de sulama **247** gúzdensiñ sulamiyi bi denê dâa sürer. Ama o tabı hâr edamıñ yohdur. Biz de **248** sulamíya şey deris, telvis deris. Sulamâya telbis oldu, taılıyı telbis etdi. **249** Yâmur çoñ yağdı, tarla telbis oldu. Temam telbis oldu tarla. Ona êker. Telbis **250** yani toprağ tavını aldı, toprağ tavını aldı. Bizde o manâda söylemeyiz. Biz yani **251** suyunu aldı. Yani toprağ kafi derecede suyunu aldı. Telbis oldu. Bunu sulañ, **252** sular tabi, ondan sôna ekimini yapar. Esgiden bizim burde irğatlar gelür, **253** efendim işde ekin toplamağ üçün, irğatlar gelür. Çağalı camide, bilassa **254** çağalı camide toplanurlar. Orānan toplan kē, ekēniñ, saman yetişmüyü. **255** Orañ ismi başğa yoh. Orağ deyülür, orān ismine orağ deyülür başğa bir ismi **256** yohdur, galuş başğa, galuş gúccük gabuş soymağ üşündür. şu gādeğ şüle eryi, **257** onüñ adı galuş. Eri şöle, ona galuş diyuruş. Orağ, orağ orağ bildüñüz. Ona **258** galuş diyúruz. Bunnar, toplallar, her tarāv yığuluş bunnar. Şey deller ki hani, **259** tabi köylü gadınnar, bilassa gelür bunu köylürümüzden toplallar. **260** Temiz olmasü üsün yışalları be. Aman dikğat êt, yığın arhâsında şehirli var. **261** Yani aman kötü mötü yapıdız şey gonusmağ ey olmazsa yani dikğat êt kē **262** yığnıñ arhıSında şeğerli var deller, köylülerimiz bizim burda. Biz **263** öküz arabası deyorus. Gānıdır da esas adı, biz öküz arabası deyorus. Demirli, **264** tekerleri demirli. Egzeriyetden zaradan gelür bunnar büze. Zaradan gider **265** getürülleğdi. Öküz arabasına, öküz arabası deyorus. Mazu, mazu deyorus.

266 Efendim işde o isyan çıhardıylar onnar. Deyirler ki işde divriyi gırt **267** zara gırt, imraníye de hemen emen divriyi de hemen emen gırt, yanı divriy de **268** işgal olacağ o kúrt tarafından. Fařat olmuyü netice. Tabi hükümeTel atıyör **269** burúya. O

zaman_olmuyor. Adátürk bunnan_ēPsiniñ h́esabını görüyü, 270
hebsüniñ. H́ebsüniñ h́esabını görüy bunnarıñ.

271 Bizim burda peg terıgat_öle terıgat yoğdur. Yōğ öle şeyliğ
yoğ. İşde bazsi 272 nurcu murcu olanlar var_o da sayısı çoğ mağduT
mıķdarda, êle bir çoğ sayıda 273 yoğlar. Şindi şölē_olmuş.
Benim_annem sôlerdi bunu. Çoğ böyüg gıtlığ_olmuş. 274 Çoğ böyüg
gıtlığ_olmuş. Annēm diyur ki, benim böyüg_annem hemi sôylardi, 275
hemi de ālardı. O, bu böyüg gıtlığda, şöle yahmışlar_āğat;

276 Bir_egmeg_istedim nazlı baçımdan,
277 O da vermedi öldüm_açımdan.
278 Ekmeyl olanlar gece büşürür,
279 Ekmē undanlar gurū düşünür.

280 dēye çoğ böyüg gıtlığ_olmuş. Çekirge gelmiş búreya. Tabi o
zamanda ilaş 281 yoğ bi şey yoğ, ilaşlama yoğ. Çekirge yēmüş
bütürmüş her şeyi. Her şeyi yemiş, 282 bitürünceg gıtlığ başlamış.
Dışardan gelme imķanlārı yoğdur. Burada çoğ 283 gıtlığ_olmuş.
Ölē_olmuş kü oTlar yemişler. Bunuñ_oTlar yēyēn tabi bilmüyür, 284
yedüg_otu zehirlenmiş, ölmüş. Bunu da şeyüden_ēşitdüm ben, ne derēje
doru 285 bilmüyórum, rahmetlik nufus memuru Haķğı
bēyden_ēşiddim. Bizim divrikli 286 bi tanesi, bir naħiye de naħiye
müdüriymüş. Asgerler dēmişler ki, naħiye 287 müdürüne, müdürüm
dēmişler. İlerde dereniñ_içersinde bir ğadın düşmüş, 288 bayılmış. Ne
yapalım_onu dēmişler. Ajından_er_alda köppüg gusuyu. Yav, 289
getürüñ_onu, buruyá, getürüñ, yav_aman getürüñ_onu. Getürmüşler,
290 gadınıñ_ağzından süT_ağdarmışlar. Birez soña gadın bireS cena
gelmiş. Biras 291 daha vermişler dökmüşler. Neyse gadın_eylenmiş.
Ekmeg getürmüşler, gadın 292 yeyince, faķat, ũy uy deyimiş gadın
gene heş durmadan_ēñniymiş. Naħiye 293 müdürü dēmiş, yav ne derdiñ
bíre baba, garnığ doyurduğ. Bağ 294 senl_ēyilendürdük. Dāa ne oy_oy
çekisiñ. Dēmiş ki ben ajlıhdan golumu yēdim 295 dēmiş. Bağmışlar ki
golünüñ burasını, gölnu yemiş_aclıhdan. Dēmiş ki ben 296 müdürüm,

müdür bey ben dëmiş şeyden yaramıñ acısından iñniyim. Yani **297** ajlımdan değil. Artıñ garnım doydu da dëmiş, golunu yemiş. O ğadar buda **298** gıTlığ olmuş. Evet işde bizim burda da öle ölmüş. Bunu rahmetlik Hağgı **299** beyden diynedim. Odan nañiye müdürü aññatmış ona. Dëmiş ki yav, böle **300** böle, ásgiden, şimdi ekmëyiñ gıymeti bilinmiyu, ğardaş. Milinmiyör. Çópe **301** atıyó ekme. Efendim, yav bölmeden yanı, hanıya ínsan böler, ártar tabı né **302** yapsıñ. Boda, iki evde yoğsa üçüncü évde bi hayvan var. Yani gótüsse óna verşse, **303** dese ki hemi sinegiñ üremesine mani olur, şun olur mun olur, yapmıyur. **304** Efendim dutuyur ekmëyi çöpë atıyör. Allah nëydem, bulmeya desek **305** bizde içindeyiz. Pulamaya desek bizde içindeyiz. Bizde mutlaka olacaz. **306** Yoğsam, ekmeç çoğ sayğı gösderürler buda. Esgiden babalarmız, annelerimiz **307** deller ki aman ölüm, aman ekmeý dökmeýecehsiñ. Ekmë oturub yeyceKsiñ. **308** Ekmeý dökmiýeceKsiñ. Duza da āynıydı. Düz da dökdürmezlerdi. Duzda **309** arhetde kirpiginen toplıyecağsıñ deller. Duzu dökmeýecegsiñ, ekmeý **310** dökmeýecegsiñ.

311 Buyur, āllah belā vëre, allahından bulasıñ. İnimnim iñniyesiñ. Böle **312** der. Abiyiñ çuğ çuğ selamı var. Dayıñ da gözlerinden öpdü. Ben İsdanbula **313** getdim cenezeye, ódan İsdanbula getdim. Dayıñ orđan aman beyle seninci **314** görünce aman beyle delürüy seniñçün. Ulan davetiye mavetiye **315** göndermeye Süñ o deyyüsa. Ulan bi tene demiy ki benim de yeğenlerim **316** var orda, yav benım yeğenlerim var. Onnar neydi, ne alem yapıy. **317** Allah onuñ belasını vere yav. Ūlan bi tene ínsan der, benim de yeğenim **318** var orda yav. Neydiyeler onnar, ně iş görüyler, ne yapıyler, sağlar mı, ğasdalar **319** mı? Hëş sormadı, Sormadı. Davetye mavetye göndermeyesıñ. O seni, o **320** seni arāmadısa sen dë on arama. DaveTye mavete göndermessiñ. Ula deyi ki, **321** Allah belā vere yav, bi tene de ki yāv benım yeğenlerim var onnāğ nasıl, **322** neydiler de, sorub bağmadı. Seyfi hiç sizl sormadı, onu söyliyım. Nëyse gerçi **323** sormasıñ. Allah ğayırlı uğurlü ėTsiñ, sağat ğaşda seyit. Sağat onda he mé. **324** Adam pülav büşürdür. Etlëkemek ne yav. Bizim enenemizde,

o yav ben saa, **325** adam bulurum_ederüm seyüd. Ehmed baba ne güne durüy. O anenemize uymiy **326** heç Seyît. Ananey sen çiyini geçiysiñ.

327 Şindi deller ki aḥşamıñ üsdüy dırnaḥ kesme. Şumu şey_eder, yanı bizim **328** şeyden deñl de tırnāḥ yenir_āmın ā. İnsan yer dırnā, bu ḥasdalıḥ yapar. Mūtlaḥa **329** mıkrup yapar. Bunūñ üçün deller ki, aman dırnānı kesmiyesıñ. Cuma günū de **330** mutlaḥa dırnānı kes. Cuma günneri oldu mu dırna kesesiñ. Dırnā da **331** oruyā_orüya aTma. Öle yanı rasgele atma. Onu bir kāda sar. Bi yere şöle duvar **332** delıne, bı yere burah_unnarı. Öle rasgele, bılhassa dişler, ásgiden diş, çekilen **333** dişleri, bizim şimdi belkig gine aynı durur. Gökce camı diye bir camimiz var **334** burda. Hasan_ā camısı deller. Gökce cami deller. O diş çıhaddı mı onu bir kāda **335** sarar. Getirür caminiñ daşında bi yerine soḥar. Orda dişıñ aman ātmaz **336** dişnev hane vücudūñ bir parçasıdır. Ondā_atmaz_oreya dişçı oreya bırahur. **337** Yoḥsam öle yanı ḥaḡgaten deller_ışde efendim cuma günū ev süprülmes. Ev **338** süprülmeS cuma günū. İşde efendim sālı günū yola çıhlılmaz. **339** Giderseñ_uḡursuzluḡ gētürür saña. Būnnar hōrafe şeyler yanı yoḥsam_öle şimdi **340** onnar yapan yoḥ, onnar unutuldu.

341 Şindı_efendim bizim būda dōru ḡadın, lovusa ḡadınnar gıḡ gün_evından **342** dişeri çılmaz. Yanı, mējbur_oluḡsa tabi o āyrı. Mesele yola gidijek, bi **343** şey_ediжек, gırḡ gün evünden dişeri çılmaz, gırḡı çılmadı deller āman gırḡı **344** çılmadı ḡadınıñ, yanı hasda ḡadın daḡ. Daḡ lōḡsa ḡadın. EFendim_ō da şöle **345** oluyör, gırḡ basması, ḡıdasını çocuḡ_alamıyör. Çocuḡ, annesi tallada çalıyur. **346** Bahçede çalışıyor. Meyvesin yōḡ, sēbzesi yoḡ, eti yoḡ. Fākır_ayle. Çocuḡ besinni **347** alamıyı. Besisin alamıyınca, çocuḡ_efendim, çocū yāv cin çāpdı, bizim çocū, **348** garnı cücüg gübi, boynu çöp gübi, ḡıdasını alamıyör. Ne cin çarpā, çocuḡ **349** ḡıdasını alamıy. Çocuñ ḡıdası yūḡ. Bir şey yōḡ çocuḡda. Çocuḡ geliyu üşde. **350** Nē_oldu yav seniñ çocuā. Yav_ışde bunu ben hāmama götürem de, hamama **351** götürem deyİ. Hāmama götürüyür çucu. Hamamda göbeg daşına oturTuyur **352** çocū. Çocū içerde, işde bārıyör ḡapınıñ bu terafından; āl şeyini, nēyini al, **353**

çocūmu, ne derdi yav. Al çocūmu, al işde ver çocūmu dēyī bāryōr. Neyse çucuh 354 tabi birez_ondan suña da hamamda yihanıy, götürüy birez baħım_edince, çocūh 355 bireS şifā buluyur. Yav gördüñ mü yav, hamama götürdüm de, ben oħutdum, 356 şey_étim. Hamamda çojuh düzeldi. Çocū işde biraz biraz gendiyi toplatdı. 357 Baħamı halbūki. Baħım yapmıyur, baħumsuzluħdan. Çocuh baħım yōh çūh. 358 Áfendim burda beş ālTı teneden_áşsa çocuh yōh_ēSgiden. Bir babanıñ beş_ālTı 359 tene çocū var. Maddi durumu sıfır, yoħdur. Gelırü yōh, giderı yoħ. Bir tarla 360 ekeceg, üş beş_urupla buda çıhardacaħ, onu satacaħ. Onnan_eğēr ki bi 361 şey_alabilürse ālıyur. Çojuh mamasiymiş, bılmem neyiymiş. Çocuh südü vārsa 362 o zaman_efendim, ineglerımız de sūd vermiyōr. Çüngü inege baħamıyuruS ki 363 zūd vērsiñ. Getiriyōr, yav_İşde süT veremiş. Çocū, dutu şeye sarıyur bür beze 364 çapıdā sariy. Onū_āvzına veriyur, çocuh onnan çocuh_onū emiyōr_üşde. Olacā o 365 ğadar_olu üşde, ēyī sālām_olūrsa, çocūh gurtariyi gendisini. Hasdası da ölüy 366 zaten daa yaşı çoh esgiden deller ki divrī çoh yaşılu insannarı sever. Tabi, 367 efendim hāstalığı_ölmüş sağlığ galmış. Unnar sığaTlı. Onnar çoh yaşıyur. 368 Şimdi tábi bunnar yoħdur, şindi veva. Hēr şeyī çucuh burda yedirüyullar. Her 369 şey var. Heç yoħ yoħ, şimdi. Şindi çocuhlar da sālām. Heç cin çarpması şey 370 çarpması yōh. Hēç bi şey yoħ şindi. O zāman_İşde onā güre baħamadum mı, 371 yav_İşde ben ne yapayım yav çocuh cin çarpmış. Anneniñ südü yoħdur. 372 Tallada ğelmiş, çocuh eçerde ālamış sabahdan aħşāma ğadār, āltı 373 temüzlenmemiş, üsdü temüzlenmemiş, bir beş çocū avde, dört çocunu evde 374 annesi içerī goymuş. Dēmiş ki ölu, gızım çucum sen buna baħasıñ. Ben tallada 375 ot bicicim, ekin bicicim, yōnca toplıyacam. Bıraħmış ğātmiş, geliyōr ki ne 376 gelsiñ. Çojuh sabahdan aħşāma ğadār_āc. Anneniñ zaten südü yoħdur, ne yēdi 377 kī_ōrda bir ğatıhlı_aşınan sūd mü berür baba. Olabülür tabı, çıcuh bogūluy da, 378 ölüy de. Tabi şindi ğırh basmasuñ diye, bu da şu áfendim. Ġadın hanı ya zaten 379 hasda. Mutlaķa ateş basar. Bunu aman_İşde neymiş. Derler ki seni aman ğırh 380 basmasıñ, yalnız bıraħmıyıñ bir ğadını. Yanı bu biğ yandan şimdi dē_eyi bi şiy.

381 Ğadın hasda zaten. Yalnız biraħmıyıñ. Aman bunu gırğ basar. Sōanı getürüller 382 deller ki ama, mejbür galaçağ, kimsesi yōğ_ávde gidecek ğadın. Sōana, bi 383 çuvalduz deller, böyüg şüle ine vardur, çuval dikmeg_içün, onu getürür. Sōanı 384 oráya gor. Onu sōnu deler_onu, soǵnu saplar şeyi. Bunnan der sen heç goħma, 385 bağ burüya ben yaptım_onu. O dāa sāa şey gelmes. O da bir_iş de bunnar muğa 386 hağgaten gelmiyör dēr. Yanı_onu görünce metanet oluyor. Yav, sen hēş goħma, 387 bis_onu bāladuğ. Dāa al garısı deller, al basması, yanı ateş basıyur da. Buna al 388 basdı deniliy. Ğadın hasda, kimsesi yōğ, ilac yoh, bi şey yōğ. Haydı efendim 389 ğadın_atēşlenince ğadını al basdı yav, ğadını al basdı deyniyi, ğadın 390 söyleniy_işde. Diyur ki ğadın_al basdı. Ğadın çoğ perişan_olmuş. Aman siziñ 391 de yannız gomáyasıñ. Falancanıñ ğarısını, goymuşlar da al basmış ğadını. Çōğ 392 şey_olmuş. Tabi ateş basınca hanı sayuğlama mayuğlama oluyör. Geliler 393 vurannar, gıranan böle bi şeyler_oluyu, tabi ateş basdıñ mı. Bunu diyür kü, 394 yav al vāsdı ğadını aman_işde dāa yannız gomañ. Aman yāut da yanna bi 395 küccük çöcuğ verüller. Aman bu senüñ yānda otursuñ. Çocuvā, o evde kü ğadın 396 bi şeyler verür. Der ki aman_ayrılma vanım yanımdan. Benim yanımda dūr. O 397 da işde gelene ğádar gocası yāğut neyse, diyelleri órda çöcuğ behledüller ki 398 yannız gomazlar. Yane bu şindē_olaçağ bi şey. Şindide ğadın tek 399 başınā_efendim_ama şimdi ki şēğەرlerimizde gorğūy galmadı. Bi şey galmadı. 400 Eylencesi vār, şunu var. Aşıyur televizyunnu, seyridiyor. Niye bi şey_ossun 401 dāa. Al basar, gırğ basar, eylenüy obiri teg başına. İlacı var hemen ateşlendi 402 mi, ilāc yuduyur. Doğ_dura git, söyleniyūr. Ō zaman_işde 4 0 3 imķansuzluğ_içerşinde böle dēyliy.

-XII-

ADI SOYADI	: Recep SAYAR
YAŞI	: 48
DERLEME YERİ	: Divriği / Merkez
KONU	: Hayat hikâyesi, askerlik anısı

1 Addım soyaddım gārdaş Recep Seyar. Turab_Ali māllesi no yirmī_altı... 2 Uluzar derler bizim_oralara. Uluzar māllesi dēller. Ben bin dokuz yüz elli 3 yıllarında burada divriyī de babam Veysel_ağa dēlleridi, saygillerden. 4 Sāygiliñ Vēysel_ağa dēller. İki sürü davarımız vardı. Bir sürü davarımız 5 geççiydi. İ_küz üç cüz tane geçi vardı. Üc cüz, üç cüz_elli tene gadār da gōyün 6 sürüsü vardı. Bunnarā, geçi sürüsünü küllü mārada yaydururdu. Üç çit, bi 7 çoban_oña gidēdi ve iki tene de köpeK yanındeyīdi, gızıl dāa da goyun 8 sürüsünü gönderürdük, gızıl dağda da iki köpeknen bi çoban da orda yayardı. 9 Bunlarıñ birer Tene de poŞükileri vardı. Yanlarında bi merkep daşullaıdı. O 10 da ēKmegleri fālan dolaşdururdu. Sene bin dokuz yüz_ēllide. Yeddi 11 gardaşudu. Bi de babamız vāıdı. Üç tane de hīzmeķarımız vardı. Yane 12 hīzmeķarımız şindü ne diyem, çālīşan_jççi deller_ona. Esgiden hīzmeķar dērük 13 biz_onnara. Onnar da çüt sürellēdi. İki şüT_üküz koşardu. Bi de atımız vardı. 14 Dügen sürerdük. Bunna da on bēş on_altı tane tarlā_ekerdük. Ekdümüz 15 tallalar da yirmī_uruplā, yirmi bēş_urupla veya teneke, bi teneke dēyrük bis. 16 Bir_urüplaya yanı bi tenēkeye bir_urüpla dērük. Yirmi teneke bi talla yeridür. 17 İ_küz_elli, ik_üz öccüz teneke şeyünde de tohum ekerdük ve bunu 18 hīzmeķarlardan yaz geldi miydi sulaması bizē_āyit, toplāmasını kōlerden 19 gelür, çāmşırdan gelürdü içciler, garābel taraFından gelürdü. Buyan, yüksek 20 gi yoh, sabancı deresi kōylerinden gelüllerdi. Arpe orānan toplanurdu. 21 Tırpannan tırpannadurdu. Ásgiden dōer biçer, böle patōs matos bunnar 22 yoğ_üdü ve onnarı öküz_arabasına gānı arabasınan sāpını çeker getirürdük 23 harmana. Harmanda da iki şīt öküz, bir at, at dügeni bu üç şüT öküz yanı üç 24 dügennen beraber bir hāfte de dörd günde bir harman çığardurdu. Onu da tīg 25 yığarūdu. Orda harman makinesinen çığardurdu ve onuñ samannı_jçerü 26 alurdu. Arpāsını ayru gordu, davarımıza yedürürdük. Sāmanı oruye 27 getirür_jçerye doldurur hayvan öküzlere yedürürdük. Onnara küşnē_ekerdük, 28 küşne çığarduğ, onnara gışın küşnesünü yedürürdük. EFendime söyleyem 29 tekrar diğēr şeylere gelince davara gelince, davardan da gıdığını çığardurdu 30 satılmaya. Alur, satardu. Beş lıra bir gidigi

verürdük, kimsē_almazudı. Bir 31 kilu yāğ ik_üz_elli guruş, şey iki_üz_elli guruş, evet otuz guruş, gırķ guruş oluğdu. 32 Bunda kimsē_alan yoğdu. İşde bi teneke yağı otuz lıraya, yimi bēş lırayā on 33 bēş lıraya, on bēş yanı o zaman lırası guruş yanı geliy_ēr_alda. O şekelde 34 satarduğ. Bir gıdiginen, bi tene geçiyi, babam bi tała satıldı bın seküz liraya da 35 gapımızıñ_önünde de gücümüz yēTmedi. Vabam da melmeketüñ hemen_emen 36 dördüncü zengünleründen_oluyu. Bın seküz_üS lıra nakıt para bi tała sātıldı. 37 Babam davar satdı alamadı, goyün satdı_alamadı. Gücü yētmedi. Bin beş şüz 38 lireyi çıharamadı. Yanı o taılıyı alamadı. Bir odacı adam para tuPlamış. O 39 geldi babamıñ āturdu aldı. O ödā toPlamış, biz de bi davar bi geçiyen bi gıdık 40 peşinde yirmi sekiz guruşa verüyük alan yoh. Çüngü herkeşde vār, kimse 41 almiydi ki. Yāğ öle satamazduğ, pēniri satamazduğ ite yedüğük. Köpeklere, 42 çökelik dēye yaparduğ, köpeklere yedürürdük. Yal çalağduğ köpeKlere onnan 43 barabar. Annadıñ mı çanım. Oñ_ötunu toplarduğ getür_eve doldururduğ. OT 44 doldur, fig tarlāsı_ekērdük üş dōT dane. Figin_ıçerye doldururduğ. Dügennen 45 sürerdüğ onuñ bi yannı kes_jider davara samana gatar verürdük. EFendim_o 46 otu, figi dögeğ, figi çekdürürdük değermenimiz var, el değermenimiz var. Onda 47 çekülürdü. Değermende bēle şeyde edemezdük. Ğedib de değermende 48 yalūñuz_un çekülüdü. Ununu götürüydü, atmış_urüpla bulūr yaparduğ. Yani 49 bu ğadar nufusa atmış, atmış bēş_urüpla bulūr gaynadurduğ. Onu da ğazannan 50 ayrarduğ. Ondan soña gurudurduğ, gurutduğdan soña dērmene götürüğüdük, 51 ügüdürdük. Güzlükden yaparduğ ēP. Ügüdüğüdük, üdden soña bızıñ yēyçemiz 52 pılāvımız, yaprā içimiz, yaprāmız, efeğdim çorbamız heP bunnardan_olurdu. 53 Bēş_altı_urüpla da yarma ēderdük. Oda götürürük mesela bi hafda götürüdük. Bi 54 hafda ğadar_onū şeye goyılar. İşde gurıtmıya goyılar. Dērmende altı sağıt yedi 55 sağıT dik çekēdi. Yaıt da sağıda dügeğdük. O da bēş_altı urupla o da 56 çorbamuz_olurdu. Yarmā gıymētlī_olarah yanı. Onnan da çorbamızı yaparduğ. 57 İşdet o taılala gelülledi. Taılala topluyan gelüğüdü. İşde çamSığdan gelüb 58 topladı. Onnarıñ yēmeglernü yedürürdük. Unnan

çórba yaparduḡ. EFendime **59** söylem, pilavındă işde bulûrdan pilav yapârduḡ. Bi de sarma yaparduḡ. **60** YaPbaḡ vardı. Yapranan sarma yapulur. Êt çòḡ. Efendim yâḡ bôl. Sût bôl, **61** yoḡurT bol. Ben ğıdigi beş lıriy verim de alan yoḡudu. Diyüm sâa. Satlıḡa **62** getüdüm. Bi gün vaḡam dèdi ki, ḡaşlıḡım yoḡ baba dèdim. Bâa ḡaşlıḡ vèr dèdim. **63** Òlum dèdi param yoḡ, dèdi. Paráy nede. Ben paráy anech çütcüye **64** yetüşdürüyüm, anca ḡizmekâra yetüşdüm dèdi. Bi sēeliK duTdumuz çóbannıñ **65** da, ha o zaman diyi bâa get bi ğıdigi sat da para ḡaşlıḡ et òlum dèdi. Ğıdigi **66** gardaşım gucanda, ben gardaşıma vèrdim ben de utanıyım da benden gúÇcüge **67** vèrdim. Götür şunu sat ki paráy taḡsım_edeK dèdim, gardaşım getüdü **68** dolandurdu dolandurdu bu çarşıda. İnan bi tenesini satamadı. Bi ğıdig **69** satamadı. Fāyet biyne beş lüya istedüğü ğıdige iki lıḡa vèrem de dèmiş. Üçün de **70** soña virem dèdi. O deyyüsa ver goy kıriya, o da parıy_ınkar_eTdi vèrmedi. Dâa **71** çocūḡ. Alamaduḡ. Tabiy ele gavḡa étmedük. Viysel Demürgara isminde bi **72** deyyüs. Aşşa deyıdi. Hec_unuTmam. Ondan soña o çütcülerüñ çóbannaruñ **73** mesele dutdumuz çóbaniñ bi seneliK mesele çóbanu dutarduḡ bis ik_üz_ellı lira **74** para verürdük. İk_üz elli lira o zaman parası ik_üz el lira altı baş da çamaşur **75** verürdük. Altı parça da çamaşur verüyük. Don, gómleg, bi de miltan bi de **76** şalvarı vardı. İşde altı parçıya tamamlıḡuḡ. Günde de bi tane tütün verüyük. **77** Tütünüñ danesi de yirmi guruş muydü_on beş guruş muydu. Günde bi tütün **78** başḡa bi şiy yoḡ. Bu çóban da, e, baş çóbannar yanı bēle. Bis sürü davar yayan **79** çuban. Sānelig de buna bu şekilde para verürdü baḡam. Ótekı çóbana da **80** óndan dâa bireS dâa aşşa verürdü. Ona masála, buna ik_üz_elli ona da yüz_elli **81** verürdü. Biz de ğıdikler yayarduḡ. Biz, dōan ğıdikler biz yayarduḡ. Yeddi **82** gardaşuḡ. Biz kimimiz, miz benım, benım gúÇcügüm polüs_oldu **83** geTdı_Isdanbul'a davarı bıraḡdı. EFendim_ó yáyardı ğıdigleri. Ğıdik tarafın_o **84** yārdı, guzuyda ben yayardım. Soñā yaz geldé mi, bahar geldi miydi biz yayliya **85** çıḡarduḡ. Dumlıcuya yayliya çıḡarduḡ. Mesela küllü mārada ki geçi ḡelürdü, **86** gızıl daḡda ki goyün gelürdü bunnar eyçe ḡezēran_ayı geldi miydi muhaggaḡ **87** yayliya çıḡicuḡ. Oralar_ısnıyı. Efen, ısındı miydi, derede yılanlar çoḡalıy, **88** şeyler çoḡalıy sıcaḡ

başliý ya hayvannar yayılamıy. Tekrer goýın **89** sürüsüynen geçi sürüsünü birbine gatar dumbucan yaylasuna çığarduň. **90** Dumbucan yaylasuna çığarduň. Oreya çadırlar gurarduň. Siyah çadırlarmız **91** vardır. Ükki tanne siyah çadur vardı. İkki tanne de bu poştetüf çadur derúk **92** bis, esgiden gısımlarda satulurdu da alduň. Yirmi döřd ganadu vardır. Bêle **93** dikülür_önne bi direg verüsüñ_altuna. İşinde yirmi yimbeş gişî yatar. Öle bi **94** çadırımız vardı. On da gorduň, guzuluň_deye çörülürdüg üsdüne bi çadur **95** çekêdük. Onu da guzuluh_ederdük. Birini gıdiglig_ederdük. Onnáda orya **96** gorduň. Gece zaten_çeri girmezdi, yaylıya çıhduň muydu. Dağda, heb geje **97** gündüz dağda yayulurdu. Çobannar, iki sürüy birleşdürüdük. Onnar iki **98** çuban bileşür. Onnar gideş gece gündüz dağda yayülurdu. Getürürdük, o **99** garşuya vurarduň. Orda südünü suğordunu sağar, anam yayuh yapardu. O **100** yayuğ da belê_eliynen yite yite, êle makine fflan yoğ_ó zâman. Şindi bi **101** çâpmamız vardı. Çâpmıya gorduň. Hergün sabahdan gağardı_anam. Üş döřd **102** yayuh yayyí. O yayuğñ yağını çıhariy. Emen_emen yarım teneKe olur. Bi **103** teneke olur yâğ. Onnarı güzelçe düzlar. Yıhar, duzlar tenekiye basar oruya **104** durur. Haftada da südünü, yördunu bis_orda kim_êtdümüz, südünü yördunu **105** pinir yaparduň. Burüýá getürürdük. Ucuz bağalı ne verürlerse verürdük. **106** Kimse alan yōğüdu kü. Herkeşde vâ. Ondan soña tekerrer biS babamızınan teg, **107** şeyinen gardaşlarımınan barabar_oruyu gıderdük. Bu Kez de ħarman çıhardı, **108** burda. Ĥanı ekginler_olur. Hadı gardaşlarımıñ bi taraFı gelüledi. Buda **109** sulamayá, toplamaya ırğadınan beráber. Her gün hafdıyınan_orda bi hafda **110** orda ele araba maraba yoh. Atımız vârdı. Eşşegimiz var_ıdı. Bunnarınan **111** barabar yayladan süd yoğord her gün sabağliyın geleceğ ki burda ırğaT yeye. **112** Irğada yoğort veriliy, çorba vériliy. Süd şey veriliy. Ayran_ezisiñ **113** bunnar_çürüysüñ. Bunnarıñ hêr gün orđan piniri geliy, yağı geliy. YemeKler **114** yapıysıñ. Dolmalar yapıysıñ. Südcüye çobana yémeg yapulurdu. Onnarınan **115** bir_ayda onnarnan_uraşurduň. Ekkinler_çêrű aldururduň. Ĥarman başlardı. **116** Ĥarman_çêrű alarduň, gışın da gışda dëdi miydi davarı içeri alurduň. Ėene **117** düşerdi hayvannara. Haydı on bês yimi gışi, bu yolda onnañ sırTından

gene 118 gırarduh. Dana genele elümüzinen gırarduh, goyınları heb birer birer araya 119 bi şey gorduh. İb çekerdük. Genesini gırdumuzu bu yanna atarduh, gırdumuzu 120 bu yanna atar. SırTunda gene olúy. Hayvannar zaten gaşındı mu gene olduñ 121 bilürük. Onda sālama çığarurduh. Onnara arpa saman üzene birez arpa, 122 dōuracağı zaman da baharın süde geldüğüze dovuraçağ, garnını goçunu goyünü 123 gúzlidü mü davarların goçu goynu oluy, tekenniñ tekesi goynü oluy. 124 Geçileriñ bunnarda guzular olur. Mesela garnı görpe şey oldu, gebē olmuya 125 başladı mıydı onnara ārpıy keser, bu Kez de buda verürdük. Bağara dōru. Bunu 126 vērđi mi çoğulcuğlarını heb atıylar. Ondan suña dutarduh, bunnara bürez de 127 buda verürdük. Budáyınan da dutarduh mi goyuna buda verürdük, geçiye buda 128 verürdüğ kü, çocuk atmasıñ dēye. Eşde aşşa yoğarı üccüSuruPla buda, 129 iküzelli üç cüzurupla da arpa verürdük. Bağarın heç bi şeyimiz galmazdı. 130 Gine baharın başlarduh. Tohumlar hariç. Tohumları sahladuh. Baharın gine 131 ēyle bu şekilde.

132 Ondan suña babamız duTdu. Bizim bi gardaşımız varıdı. Aşşa küllü 133 māra dēdüym yērde. Geçileri orda dereñ içersinde, eylan dērdük oruya. 134 Yüzüñ aşşa erzincana giden tiren, tirennen getmiyor da sürüyü ō tiren yolnuñ 135 altında bi güzel yaylim yeri varmış. Oruya soñmuş. Tiğen de üsdden gelince 136 bunnar ürkTüler. Sēne gıh bēşdeydi, yo otuz, otuz sekiz, he gıh bēşdeydi. Sene 137 gıh bēşde gardaşım geçiyler iürktünce, tiren yolna girmiş, körpüsüne. Ōrda, 138 on beş yimi tene geçiy tiren kesdi, gādaşıma da bi tene çārpdı. Bōle 139 gōysüñ işine ve gardaşım dōru getürdüğ buruya. Burda divriyi isTesyunna 140 getdi ōrdan getürdük yanı. O da demüryōlu getürtdü tirennen vağonatınan. 141 Orda da doğtor yok, şu yoh, bu yoh. Hādi bunu erzincana götürüñ dediler. 142 Burdan da tabi erzincana getdi. Erzindakiler de amalıyat 143 mamalıyat etmemişler. Bu gırıh var dēmişler. Gardaşım nığayaT geldi, 144 vefaT etti erzincanda. Alduh geldük ölüsünü. O davara bañan, gumanda ēden o 145 gardaşumdur. Memet Sayar jsminde bi gardaşımı ki, o ölünce, ondan soña 146 davara dağay hāvesimiz geşdi. Artuh diyer gardaşlar

da bahmamıya başlâdı. 147 ÇúnKü bis davardan da annamıyuh. Çobanlar artuh sahtekallığa başladılar. 148 Yaylímı yayıylar, yaymiylar. Dérken babamöldü. Babamöldü, eyçe 149 tebdilimiz şaşdı. Öndan soña tekrar gardaşım, böyüg gardaşım vardı, o da 150 reşberlige gumanda eden gardaşımđı. O d'öldü. O dăölünce haydi ğaldı anam. 151 Anam da öldü. Anam dăölünce tekrár biz ğardaşlar bir galduh. Biz 152 yapacamuz iş deıl diyi hēpisi gırılsuñ dedük.

153 Bir çobanógüne gatdıh götürdü, gışın deyyús götürmüş. Ğār, aha burda 154 küllü mārada. İçeri soñmuş. İççi hafta, bi hafda davarı dışarı çıhařtmámış. O da 155 ēyle davarı ó şekilde, baharın geldi üşütmüş. Baharın geldi pızağ goyurdüğün 156 yeşile, davar yedi miydi zaten davarac ğaldı da üşüTdü müydü, pızığ yiyen 157 bārurölür. Heş dāa bitdi. Yēyenölür, bārur. O iküzelli geciniñ hemenēmen 158 iküzellisinde bi iki günışünde öldürdük. Öndan sona gardaşım dútdu ğetdi, 159 goyun sürüsünde elimize yüzümüze sūřtdük, goya bi sātduh. Bañam yanı satah 160 dedi. Ğötürdük satduh. Sekiz bin lırıya. Bi goyunu yırmi bin lırıya on bin 161 lırıya şeye on lırıya, yirmi lırıya veriysiñ. On beşe veriysiñ. Orda iküzelli 162 goyünda biğine saTduh. O da, o deyyúsda ğetdi pariy vērmedi. Soña ne 163 parısınıñ aldım ben hepsiniñ parasın aldım ama nēy iş yöydecegsiñ. 164 Burağandan soña ğardášıma vudu. Tekrár gardaşım dedey ki ben durmam 165 ğedeçem bu melmeketden. -Aleyküm selam çanım- o polisliye ğetdi. İkinci 166 şübe şefi oldu ğetdi. Öbür gardaşımēfendime söylüyem, bi Ahmed gardaşım 167 vardı. Ó da tirencioldu. İstesyun ğar müdürü oldu. O dá Ezmir'e ğitdi ğeşdi, o 168 deyyús da. Ondan soña tekrar bi ğardášım vardı Kámaıısmında. O da dedi ki 169 ben daa bur durmam. O da ğetdi, madene ğirđi. Ondan soña ki ğardaş benim. 170 Bajlarımız da ğociya verdük. Ondan soña ki ğardaş da benim. Ben de ğeldim 171 bahırcı tükani şıye başladım. Çırahlığa vaşladım. Ğalaycı çırā oldum. 172 Ğalaycılardan bahırcılığa başladım. Bahırcılıhdan sóbaçılıh, sóbaçılıhdan da 173 şındi işde topdancılıh, alışveriş. Topdancılığa başladım. İnşāt malzemesi 174 üzerine iş yapıyım. Emāye üzere iş yapıyım. Bunnardan param ğaçınıP 175 gediym. Benim de işim

 y_ oldu.  b r  ar a larım da  a ları va dı_eyi. 176 Binaları
 apartumanları  anları hePsi_ oldu. Yanı biz m m lk m S burda 177
 aynan dur y yer nde. O m lke de dayalı Isdanbul'a gidemed k. Bizim
 178  apımızda ki  ızme arlar geTd  Isdanbul'a, para s b _ oldu.
 Gediym 179 heriFarsında mersedes nen geziy. Ben bır dvaynan
 geziyim burda. O deyy s 180 benim yanımda  ızme arlı _ eder,
    a lı _ ederler.  indi zeng n_ oldu. Ben m l, 181 babamın malı var
 d ye buriy begledim. Isdanbul'a   Tmedim.   d _ a a bu 182  ekil.
 BeKle g n m ge iy. All    k r.   c d lim, do  da d lim.   imiz, g n P
 183 ge iy gedi. Bi tene  lum   de var.     dene de  ızım var. Onnarı
 da everdim. 184  olumu da  n vesdey  b t rdd m. A a burda   de bu
  ekilde g rd n  ib  185 ya iyim gard  . Da a da   de da  sa a ne
 a n adam gard  .

186 O b lleri     z nes z    s h ntısı. Beni d rum_aldur ireceP,
 diy. Dedler ki 187 ireceb_  de s ni gand r y_  de p rselled _aldular.
 Dedi aldur  n . Ben ne  adar 188 zeng n_ olursam_ olam_  lum, milti
 milyar_  lsam d di, sizden gelen be   uru a 189 dedi     gaddar
 z v klenim,     gaddar zev klenim ki d di, evladımın parası d ye 190
 d d , k ssemin dibine digmeK_ısdıyım d di.  arcamaya elim  etmiy.
 Vallahi 191  ani babama   d  bu laFı.  indi d   n y m. A  baba
 diyim. Pa to  azım_ oldu. 192 Benim garda ım  ar m d r ,  stesyunda,
 siyah bir pa to ver yler.  rda 193 devleT dem r y lları v r y. Bedava
 elb se ver rler yan , annayaca n. 194 Paltusuna burda bi  et m  ler.
  ar iya o da babam, y rmi be  lira v mi ler, 195 pa toya. Bi T ccarda
 babamın_ ar ada ıya .  med d mi . Bu paltuyu satıyS n, 196 palt 
 almı sız, he satıy m. Bunu d mi , bab  ver d mi . Otuz l ra v receK s n
 197 d mi . Babbasına otuS l ra  d mi . Otuz be  mi yalan s ylem m.
 Otuz be  l a, 198   da d mi  ki ya yim be  lira verek. Yav bab  aliyim
 b n bunu d mi . 199 O'n   n_ alacam. Babam da zeng n_  ma   rl 
 adam. Bu d mi , ben de bu lafı 200 e iddim. Vermemi . Otuzdan_ a  a
  nmemi . Ba   lu, ev  b  ladı_  na, 201  ar uda aha  ar  n_ alTunda bi
 ev vardur. Vallay _  na b  ladı. Valla, 202 yar sun , y rs n  da bi
 garda ıma. Di ne, dinle v rmemi . Ma arif_ahmed d di 203 ki ba 

burda gomşu tüccar dēdi ki, ireceb dēdi bōle bōle dēdi. Bi paltō var, **204** alamadım bu ğavatdan dedi, gardaşından dēdi. Abiyinden dēdi. Yalnız didi, **205** babañ paltusuz. Güzel bir paltū alaçam dēdi. Haçı baba, şēy ahmed_amca sen **206** hiş merah_ētme dēdim ve aTladım_antebe getdim. Mal getümeğa ğatdim. Ben **207** getdim. İnan buna bi paltu aldım. İki buçuğ lırıya, gaçağ sürüyeden gelen bi **208** paltū aldım. Sırtıma geyindim_amma Kōt hāla, kōtdur kōt. Bōle ğeynen_adam **209** böyüg_adamlar gibī dolanur. Óle paltu vallahi beyle bağ. Getürdüm. Babamñ **210** sırtına geydürdüm. Get, marifüñ tükanna getdüm. Marife ğetdüm. Bi de **211** vardım. Recep_efendi gel, gel, gel buruya. Buyur hamed_amca dēdim. Dēdi ki, **212** yav bu paltuy gaça_aldıñ? Vala hacı baba dēdim. Yētmiş lırıya aldım dēdim. **213** Yav yētmiş lırıya da vērmezler bunu dēdi. Bu nası aldıñ yav. O nē paltuymuş **214** be? Ómrümde bēle paltu ğórmedim yav dēdi. Yedi lire mi demişdüm. Ben **215** dēdim. Atdım_ēle yav. Alla_ala, onu atduğ. Ağıl paltō yētmiş dēyil yüS lırıya **216** vēriyler bağ.

217 Ondan sonra mārīF_ahmede yētmiş liğ dēdim. Dēdim ki, mārīf_ahmed, **218** ahmed_amca dēdim, ben bunu iki büçuğ lırıya aldım dēdim. Suriye pazajından, **219** bunū_aldım pazajından bunū_aldım dēdim. Ulan babā rahmeT oñ_üçün babañ **220** seni seviy dēdi. Şu ğavatiñ paltusu gibi didi, ōn tane deer. Tam_ōn tane. Ben **221** tüccarım dedi. Vallayī_on tane deyer dēdi. Ben babama vēydim.

222 Bir gün gağveye gitmiş, babam_oturmuş çay_içiy ehdiyar. Doğsan **223** yaşındakī_adam, doğsan, doğsān bēş yaşında. Fağat aslan gibi. Sağkal yeğinde **224** adamñ āha şurada bi ğayfe var. Babam ihdiyar. Gedib_oturuyōr, āni ağālīğ var **225** ya āsgiden. Oturdu muydu, bu mülletde bilüysüñ deyyüslar, bedoh diye **226** oturuy, onnar da ihtiyar amma, para yōğ ceblerinde. Babam_olum çay vēr, **227** ölüm çay vēr, olum çay vēr. Çay veriy. Ondan sōna babam dēyi ki borcum ne. **228** Yirñmi guruş, on bēş guruş diyi, gaFeci. Ölüm dēyi ben_jki ğişiye çay gaFē **229** ısmarlatdım. Sēñ nası yimi guruş, otuS guruş diyisiñ, diy yāv. Babanan dēdi, **230** o gaFeci dedi ki pāğa yüzünden lec_etdi dēdi.

Ne deddi, dëdim. Üşde paráy çüt **231** goruy dëyi dëdi. Çif gediylər dedi babāñ yanna dëdi. O da iħdıyar bilemüy dëdi. **232** O da galıy fazla isdiy dëdi. İçen gaçıymış. Páki dëdim. Ğāveciyi çārdım. Gel **233** buruya dëdim, geldi. Ben saā bi şey söylücem. Eyyer bir daha babama bi **234** kelme gonusursañ, saten_orde birini döydüm. Biri, bi laF sólemiş aģa bu **235** çarşıñ_ortasında adamı hışır_ıttım. Óylece çaldım, vallayı bēyle baħ. Adam **236** mahkēmeye avķat da onuñ şeyi_adamı. Avķata dëdım ki, sen de vallah bundan **237** kütü ēderim dëdim. Āynan_oña sen de kōtū ēderim dëdim. Curul röşid vardı u **238** zāman. Adamı burda hışır_ētdim. Babama garşı geldi dëyi. Onda bi adam geldi **239** haber verdi, gāşdı çurmaşuħdan gurtardım gātđi. Ben_içer bile alamadılar. **240** Neyse lafı uzatmıyaħ. Ona dëdim ki baħ Pabama dëdim gōtüreceK diyecegiñ. **241** Bir teg para isderseñ, seniñ hēسابından başlarım baħ dëdim. Ne gadar parası **242** vār, dëdim. Hāftada al. Günlüg al. Gelib benden parayı alacaħsıñ dedim. **243** Hiç babamınan gonusmāyacaħsıñ dëdim. Ne dūrse vēr dëdim. Seni_jilgēlendirmeS, **244** dëdım. Baş_üsTüne dëdi. O bülüy benim ne oldumu. Baş_üsdüne dëdi. Benim de **245** halım vaħdı ēyi zengünüm de. Gētdim. Hāfda mı geldi. Aha bu dedi. Babā **246** rahmet dëyi. HeP_aldıñ da baba rahmet dëyi. Babama dāa başga çoğ **247** hōrmed_ēdiymiş. Hemen_oturdu muydi cıģaralarını yaħıylarmış iħdıyara. **248** Babam geldi mi, babam diyi ki bennen_olum para vermissiñ dëdi, ne parası **249** verisiñ, bān parayı veriyim dëdi. Baba sen_ēsab bülmessiñ, ben paray **250** verecem sen ğarışma dëdim. Çayyí iş get sen dëdim. Yanı bavama beyle **251** baħardım. Ven'nehayetinde öldü_işde o lafı da söledi. Allah rahmeT_ēylesin. Bi **252** tene ölüm var. O da benim bu ölüm ireceb derdi. Ben huzurluyum. O biri **253** sürünüy gavat. O vermeyen var ya. Babam ğarıy vārmeyen_adam, inan buña **254** baħ diñe, buruy, baā sólemeK_jsdiysüz ya, benim_Allağın keremine şükür, hēr **255** şeyim yerinde, ēr şeyim. O gavatında bi tene dayresi vār. Ğarısiynan bibini **256** hergün yeyilermiş. Haber_alim beş gurus da parası yoħmuş gavatıñ. Mayısınan **257** geçiniy. Baħ, dinne inan buna, vallahı bēle. Allah babasına baħana, Allah **258** herşeyler verür. Ğarıy_aldıñ mı yarın goynūna, iki tene babā, ulan gōtür babā **259** aylıħdan aldı mıydı,

hiç_olmassa ğarından ğızlı on bin lira ver, gorĥuysan **260** ğarıdan. On bin, yirĥmi bin, elli bin, yüz bin, bēşşüz bin babāñ cēbine goy. O **261** senüñ paran_óna altun gelür_altun. Bunu eyi bilesiñ. Sen şıñdı vaĥ ya, **262** babanıñ ğıymetini bilesiñ. Benüm dedüyüm_óna. Benim_aĥa şıñdı ölüm, **263** belkü de bilmüyüm. Sonu ne olaĥanı bilmüm. Ama, ben_ölumu dinnĭjımannı **264** yetiştüdüüm, ğoĥmiyim. Dinnĭjımannı yetiştüdüüse bi baba evladını, daha **265** ğoĥmasıñ. Ama Allah vērmiye anarşis yetiştür, komünüs yetiştü, bundan **266** ĥıyır beKlemesiñ. Hēĥ ondan ĥıyır istese, āñgi milled_olursa ossuñ, ben heĥ o **267** bán_jzgügendürmez. Yannız bán guran kerümün_emretdüñü yapacaĥsıñ. Babā **268** ĥörmed_edeceKsiñ, anā ĥörmed_edeceksiñ. Anaĥnan, babāĥ atmeyacaĥsıñ. **269** Ğarıñ son pılanda gelür. Ben ğarıma, aĥa bu ğalıñlıĥda demürnen ĥalardım. O **270** da Allahıñ guzusu ğibi bi ğarı. Geşligimde eve gelerdim. Anam biz bóle **271** yüzü_egile, babamıñ_egile vāllahi ğarı daha hāla benden bugün_ölmuş tir tir **272** titirer. Aman_eve nası geleĥeg dēyi. Bēnim babamıñ yüzü egile, anamıñ_egile iş **273** büter. Babam dērdi ki babā rahmed ğızım. Anam dērdi ki babā rahmet. Bi de **274** halamıñ ğızını_aldım ben ğadaşıma. Namusuzum onu almuyayduĥ dēyi ĥoĥ da **275** dēmişlerdir. Öz bacusınıñ ğızını aldudı. O namussuzü sevmezdi. Benim ğarımı **276** severdi. Günümüz de beyle ğēşdi getdi_işde ğardāş.

277 Asgerliĥi ben saā söylüyem, asgerliyi bin doĥuz_üz_elli bēş senesinde **278** asger_oldum. Burdan ğátdim. Yüz yirĥmi bēş lıĥa para cebime goydum. Öĥdan **279** geTdım_asgere ğardaşıım. Şēye getdim, Ísdanbul ğartal maltepeye verdiler **280** bizi. Ğartal Maltepe'ye getdim. Ğartal maltepeden bizi dōru sirkeciye **281** gönderdüler. Sirkeciye gitdük. Ördā bin beş şüz_asger vardudı. Ördā **282** sevķıyeTnen ğētdük. Burda voĥana doldular, bi ğara vaĥona, vaĥon_iĥne **283** doldudular. Biz dōru ğēşdük ğátdük. Bīñ beş şüz_asger vardı. Subaylar vardı, **284** ama subaylarıñ ne rütbesini bilüyüm, ne bi şēynü bilüyüm. Aĥa başımızda **285** bizinen ğediyles. Kim_oldünü bilmüyüm. Arĥadaş, ğardaş dēyük. **286** GeTdük_Isdanbul haydarpaşıya biz_i_endüdüler. Ufaĥdan da bi yāmur yaĥıyi. **287** Yāmur yaĥıyı, ēndük haydarpaşıya.

Endürdüler bizi aşsa. Davar sürüsü gibü **288** düzdüler. Düzdüler bi vapur geldi. O vapura bindüdüler beni. Ben göhdüm, **289** batacuğ dedim. Vapura binmiye gorhuyum. Heş bèle ola baħdum suyuñ içinde, **290** bu namussuS bizi nası götüre, bin beş şüz gışl vār. Bin beş şüz gışū buñ içine **291** binerse bu dārTmaz mı dedim, bu. Gindim baħdım çökeceğ bu, batacağ **292** ben içerye gaşdım. Üzmeyi de bilmiyim. İçeriye gaşdım. Yanı o göveten içine **293** gaşdım gözüm görmeye. Ulan etraFa baħiyım batacuğ mu, batduğ mu deyi. **294** Ulan aha şura gözüm dönüb de dişeriye baħamiyim. Yalan niye söylüyem. **295** Aha bèle dúriyüm, bazan gözliyim amma gorhuyum. Yarābbi, getdük öldüğ **296** deyi. Hasılı, galata kóPrüsüne geldüğ dediler. Görpüden oldum ya ben. Ğalata **297** körpüsüne geldüğ dedler. Körpüye çıhduğ. Körpiye çıhduğ. Ulan Allah'ıñ **298** keremene şükür. İnşallağ daha bu denizden geşmem dedüm amma gine bi **299** daha geÇcem bülüyüm ben. Hanıya teris olursam yine geÇcem bu namussuS **300** üzenden. Buras sirkeci dedler. Sirkeciye getdük. Bizi bi vakağ ağaşlar vardu, **301** ulū āşlar onnarıñ dibine göydular, oturddular. Aynı bèle fırka fırKa oħumıya **302** başladılar. Oħuyar bi hadım kóyne yolliylār. Efendim ömerliye yolliylār, **303** rāmiye yolliylār, efendime sōylüyem selimiye gışlasına yolliylar. Bizēt ki **304** oħunduğ, bize gartal maltepe dediler. Recep Sayar, ēFendime söliyem, **305** Selatdin Gürel, bir dē efendime söyliyem Selatdin Gürel'den sōña kim vardı **306** yanımda arħadaşım yāv, Celaġ Asil. Bu üçümüzde açimizde dahil gārtal **307** maltepiye dediler. Döndük, ulan geldiğ, gine mi buTlu sudan geçeçem dedim, **308** derince dedim. He dediler. Vay Allah belāzı vere, bunuñ başğa bi yolu yoħ mu, **309** dedim, yav gecceg bi başğa taraFı yoħ mu? Dediler ki, nētsēñ deñizden **310** geçeceysiñ, gorhuyum, gorhuyum binmeye. Yalan niye konuşam gardaş **311** deñizden gorhuyum. Yüzmejde bilmüyim. Ğırdük, denize giná biz aynı **312** vāpırırñ içine godular. Yarābbi İnşallağ bu yanna geşdi mi gara dağ bu yanna **313** geçmezük döğiler. Óbüri güne ğaTder eyi dedük. Ağa oreye geşdük. Bi onbaşı **314** geldi. Addam başına dedi beşer guruş para verecegsiz deddi. Bu deyyüs beşer, **315** yo yim beşer guruş dedi. Burdan dedi gartal maltipiye gadāğ yimbeş guruş **316** toplandı addam başına. Ğarıdan

başına yirmİ beş guruş parıyı vërdük biz bu 317 adama. Biz_endüceK, vapurunan gidecüg dëdi. Vapurdan_eniP dëdi, tirene 318 binecüg dëdi. Tirennen gidecüg dëdi. Eyi gardaş o yana garaya geçür de dedim, 319 teg yim beş guruş_u al. HëP yim beş guruş vërdüK. İnan ki şindi yüs yim beş lışa 320 paramız var. Yim beş guruş vërdüg b_u adama. Ondan_oruya sen_al da, on beş 321 guruş yine alaçām dedi ha, on_u da söyledi ēriF. Deken yalan söylemiyek, 322 vāpurda biz şindi, yüs yim beş guruşunan, yüs yim beş lireyinen bİS burda 323 para yetüşdüremezük. Bu deyyüs bi vapura aliy yim beş guruş. Bu bi dağa 324 dönër iseñ dëdi_elli guruş. O, bövlese elli guruşa bizi oruya götürüy. Ordan 325 bir_adam diñiydi. Diniy, dëdi gardaşım ne gonuşuyosuñuz dëdi. Biz_Anadolu 326 çocuklar_uğ ya, derTlenüyük birbirimiznen. Dëdim_olum Selatdin bu yirmi beş 327 guruş aldı bu it_olu it. Yim beşde oruya verürsen şindi_elli guruş. Bi, iki dafa 328 gelseg yüz_elli guruş. Ula biz bu parıy bir_ayda bitürrük dëdim. 329 Yememiz_işmemiz de var_dāa dëyi. YemeSsiñ_içemezsiñ, gonuşurken biri çardı 330 bizi, dëdi ki gel bağām övladım ne gonuşuñ. Dëdim ki yav bele belë_işde, biz 331 burda böle asgeinen geçiyük. Bizden yim beş guuş aldı bu deyyüs. Yim beş dağ 332 dëdüm banniyü tireni var_ımış oña bindüreçeğ_alacağ tirene dëdim. Ğartal 333 maltepiye götürüy dëdim. Dëd ki evladım yim beş guruş dejl, dëdi. Siz dëdi 334 burdan dëdi İsdanbul'dan binseñiz ğine yim beş_olmaS dëdi. Siz dëdi, burdan 335 size dëdi iki buçuğ guruş süzüñ dëdi. Bānyü şey vapur biletiz dëdi. He, iki buçuğ 336 guruş dëdi. İki buçuğ guruş da tiren_alısıñ dëdi. Beş guruş dëdi. Yim beş ğurüşa 337 ne hağğı var dëdi. Yav bu adam_aldı, bu onbaşı dedim. Ağa onbaşı ele dëdi, 338 dëdim. Ōlum bunda bi yannışlığ var derken biS_hulla keşan değken 339 haydarpaşıya ëndüg. Endük kü o sırmalılar_hanıya ınzıbaTlarmış. Biz bilüh 340 ya, ānı. Toplanduğ hemen biniñ yaahasundan duTduğ. Biniñ yaahasundan 341 dutduğ. Ğardaş dëdim bu adam, bu adam bizden yim beş guruş aldı. Sen burdan 342 bileti gaşdan_asgersiñ, āsgİ_asgersiñ söyle deyük. Ha bu yolu iniyuñ. Yav adam 343 bize dedi ki, buyruñ gardaşım geliñ dedi. Götüdüg, götüdük bi sırmalıya 344 ğátdüg. Sırmalı bizi bi selam verdi, obünüñ ğarşıdakine, yıldızlıya götürdü. 345 Ordalar,

onnar da orda düzüürler ā. Dēdi ki ne diyōrsuñ āvladım, dēdi. Dedim 346 ki yāv, aḡhadaş dēdim adama, üsteymen gomtanım da dēmedim, gardaş dēdim 347 sen, ben saā söylüyem bu laFı dedim. Biz asgerüg, yeni geldüg dēdim. Bu ādam 348 dēdim, bu vapurdan bize yim beş guruş aldı, yimbeş de tirene alaçamış elli 349 guruş dēdim. Bu adam da dedi ki bize, iki buçuḡ guruş paraḡız deyi didim. Bu 350 bizden yim beşer guruş toppadu dēdim, kim dedi. Aḡa şu āḡa adam, aḡa orda 351 dēdim. Bizi götüren deyyús dēdim. Çāruñ şunu dēdi. Aldı geldiler onu, ḡeldi. 352 Tú hemen sölemede yōḡ. Bi, bi daha, alıñ buñ içerīye dēdi. Bunnarı da alıñ dēdi. 353 Getürdüg haydarpaşañ altına endüdüler bi boduruma. Ulan onıya geTdük 354 çoḡ ölüm adam çoḡ. Dedi ki buna para verenner gaş lıa verdi sölesuñ. Dedüg 355 kü yım beş guruş verdük. Biz yim beş daa verecüg kü tiren bindüre bizü. Vay 356 soyḡuncü ḡavat deyi, ulan buna o subay bi çaldı amma önümüzde yāv. 357 Hışır etdi. Yav, söledüme de yani günaha girdüm. Ne gaddár para varsa 358 söküleceñ la ḡavat, aḡa o üzēdeki paranıñ kökünü o masıya doldurdu. Dedi 359 ki buna para verenner gelsiñ dedi. Una para vermiyen de geliyışde. Para 360 bitdi. Asgerde namussūS. O diy gine var daā, hała herife çaliy. Çıḡard pariy, 361 diy hebsi bu ḡadár deyi. Ulan gardaş sordum dediler ki ya biz dediler bāzları da 362 hiç yoḡuken işde alduḡ dēyilermiş. Onnarıdan namussuzu varmış işinde 363 allah vermiye. Palalarımız bize heP dātdı. Tekrar döndü dedi, iki buşuḡ 364 guruşdur, dēdi ölüm. İki buçuḡ da vapurdur. Bundan soña belleñ. Böle bi şey 365 için size soyḡunculuḡ ederlerse bize haber vėriñ, dēdi. Bunnar, bunlar, bunlar 366 neciki bunnara haber vere dedi. Bunnar siz üsT mü, bunnar gumandan mı, 367 dedim. O da dādı ki ölüm, onnar inzıbat' dedi. Sizi inzıbatız onnar dēdi. 368 Aceminiñ zaten işinde bunnar acemi, şeyler bıraḡıylar dēdi buruya. Alıb 369 götürmüy dēdi. Buñ başına adam geleceK dēdi. O zamana ḡadder ó dēdi ki 370 āvladım bunnarı süz ḡótürüñ bölüyne goyuñ geliñ, dediler. Efendim, yet, at, 371 otuz gıḡ gişi, elli gişi varıduḡ, Eyazdan getdüg oruya ḡartal maltepiye adam 372 bizi oruya teslim etti. Döndü geldiler. Ulan şindi parlarmız da ḡerı alduḡ. 373 Ordan çıḡduḡ yoḡarı zıḡlı tugaya. Zıḡlı Tugaya getdüg. Gine o pezevengiñ ölü, 374 ben söledim

dêye, ben aşşa ğartal maltepeniñ taburu vârmış, tabur, bi de 375 yoharı da şey var ıdı. Zıhlı dugay var. O pij beni aşşa ğartal maltepe gomū, óbir 376 arħadaşları aliy zıhlı Tugaya götürüy, şeýe aşşa ğartal maltepiye goyu. Benim 377 de yerim oreymiş. Yoharıya da şeyi götürüyü, bizleri götürüy. Bi daĵga, ondan 378 soña yoh zıhlı tugay dedim ki, getdim zıhlı tugaya çıħduħ asger olarak. Çıħdım 379 yoharıya. Ohudu isimleri, benim adım yoh. Ohunmayan var mı, dedi. Ben varım 380 dedim. Dedı ki niye seniñ ismiñ yoh. Dedim ki ğardaş o cela alasilnán 381 dedim hüseyñ asili şeýe dedim, selâddin ergünü, güreli dedim, aşşada godu bu 382 onbaşı dedim. Ben de buruya getürdü dedim. Döndü ula, o ne asgerde vurma 383 varmış. Tâh, buna aTdı bi tene çardı. Niye bunnar goduñ dedi. 384 Dedim onnardan beş lışa har alda para aldı bu dedim. Eyle bilüyüm dedim. 385 Onnán bi gonuşuyar dedim. Ardıh Pazarlıh yapıardı beyle. Piciñ biriymiş 386 baba, yanımızdakı adam, gayserli şeyli, nerel oldunu bilmüyüm. Bis sade 387 veledimiş. Adam dutdu orđan tekrár çârpdu. Dedü kü garannuħda bunu 388 götrüb oreya goycaħsıñ, o íbneydê alub gelecehsüñ dedi. Ördan derdek bizi 389 aldu getürdü. BiraŞ aşşaya ğartal maltepiye onu göydü onnarı. Beni ğartal 390 maltepeyi godu. Onnarı urdan aldı zıhlı tuĵaya çıħardı Ġartalnan maltepe 391 ğarşımızda da şey vardı. Sōannı vardı. Ov ğıtanıñ ğarşısında bi de şey var, 392 orañ adı ney idi yav, soĵannıñ yandaki, bi şey vardı yâv. Dilimiñ uçunda 393 söylüyem, çinar ĵacı vardı. Oruya ne diylerdi yav? Yav, baħ, oreýa yaķacıķ 394 diylerdi, ha yav işde orya getdük. Asger orda, asgerlerimiz orđa türkü söyler. 395 Gêce üçellêrdi. Bizde arada ğaşı da diynerdüg. Gice nóbed dutarduh. Günümüz 396 bele geşdi geTdı. İşdê asgerlimiz de beyle.

397 Hangı kes dōan. Burañ mı? Ġalen orda ğardaş, bu gale dedüyüñ, deyiler 398 ki baħ ğardaş, şindi burda galede bi ğız var ımış. Åha bu galede bi padişahıñ ğızı 399 var ımış. Ġalede bunu saħliymiş ki kimseye vermiyem diye. Ő bi adam da bi 400 pa, bi zavallı adam da eyi bi babayıyıt buna ğormuş aşuĵ olmuş. 401 Aşuĵ olmuş ondan soña oruya da bi ip atmışlar deyiler. Afendime 402 iP āTmışlar. O

namussuz adamları görmüş. Ordan bu tarafa gızı görünce **403** dimiş ki, gidem ben gızı yanna gariyıp gariy ğapatmışlar. Adam **404** gomuyolarmış içerye. O da ordan bi iP_aTmış ki bu yana geçe. Ordan soña **405** bunu gören namussuzlar bi tenesi, kēs doān, kes doān, doān kes dēmiş ğipi. **406** Geliy bu gızın yanna geliy, gızı alaçağ deyince, gıS_efendi ipi kesince, gıS da **407** kendiyi ordan aşığa atmış, olanda aşığa atmış ikisi de ölmüşler. Onu **408** bilmüyüm. Nazlı gülü bilmüyüm. Onu āsan dede annadar.

409 Şindi bizim anadoludan gidenner dōru ğadiy de, zamanna açuluyollar. **410** Şindik bendē_aṛtuḥ dāa ğariya gıza bağaçağ zamanım geşdi. Dün gētdim oruya **411** baḥiyim. Kümüsü tumansuz geziy, kimisi her şeyini aşmış, kimisi gelmiş gızı **412** öpüyü. Ulan_ēger geşligim_olsa, o olanı orda vāllaha ezerim. Ulan duTmış gızı **413** öpüyü. Ulan ğavat bu ğadarın_çinde utanmiyiñ pezeveng, al götür_evē, ne bōḥ **414** yiysen yē, ğavat. Tali yēre götür, utanmiy mısıñ? Ahlağ bozúylar yav. Ōnlara **415** bi ganun çıḥaṛdması lazım, o hōkūmetiniñ. Yoluñ_ortasında öpücüyü. **416** Ōluñ_ortasında birbirine sarılmış, ulan pezeveng ğenci vār, şeyi var óbür **417** beḥarı var. Anıdın mı? Günaha, ğavatın çocuğ. Beyle namussuzlar çoḥ yav **418** Isdanbulda, yaşamağ zor_orda. HeP deyyús, ne ğader sahtekar hırhız, pezeveg **419** varsa Isdanbula dōlmuş. Bízim_Anadolu'daki çocuḥlar adamın diñne beni **420** isderse ērmenisi_olsa namussuzüm İsdanbuldan gene üsdün. Bunu size **421** söylüyem, ā. Bu ğadar_eyi insan bulaman sāf, tāmiz. Bize desiñ para vēr desiñ, **422** gedib_orya para veriyim. Dönüy dolaşiy ğeliy, gene benden para isdiy ğarı. **423** Canaza galduruyum. Bende dēdim ki pılaları galdı, alışmış buğa. Dēdī ki baba **424** buğa burda her daḥğa burda dolaşiy. Bi para verdim dolaşdı. Yirmiy vēdim, **425** döndü geldi. Bi daā yirmi_isdıyi. Cebimdeki parañ_ēbsi sağa versem **426** bitmeyeceh, ğaltaḥ dēdim. S... ol get, başğasından_al, iste bi de dēdim yav. Bizi **427** Anadolu'dan geldüh dēye beyle divane mi belliyler dēdim bizi yav. Yāni **428** baḥdım_ēç kimse baḥmiy. Ne zengünler var ğatlar vermiyler. Cenazeniñ **429** başına birer tene bēle şey goydular. O tekerleg gibi, çeleḡ goyyırlarmış **430** tekerleg gibi, biri geliy, zaten bi ihdiyar_adam

zaten goyamiy. Ula bunu neye 431 goyyusuñ. Bunu alan ele dikiliy, dikiliy, dikiliy, neydiyse ōrda bi yere bi 432 guruluşa yardım verüysuñ, gurluşuñ yerini bilemiyim. Para yardımını nereye 433 edecegsiñ, onu orya dahiy. Orya dahiy_üsTüne yaziy. Bilmem, yazdıñ da 434 oñuyamadıñ, yalan mı sóylüyeh. Cenezeniñ şeyinde canımıñ sıhındısından. 435 Otuz tene düzdü_oruya, n'ölucahsa. O ordan çıhariy getiriy düzüy_oruya; 436 çıhariy, getiriy, düzüy_oruya. Dey ki onunan gediylermiş_ōrda bir mekbuS 437 yerı varmış. MekbuS kesiylermiş, dēdi. Beş milyon, on milyon, elli milyon, 438 gırñ milyon, yüz milyōn ne keseseñ kes. Alıyō, almıyōñ demiylermiş. Ne güzel 439 bólemiş para nōriye gidiy, noluy onu da bilemiyüh. Bi alem yer yāv. Bi alem. 440 Bizim_Anadolu'ya gurban_olam. Biz_onnar_ışde eyle onnar, biz burda 441 çalışıyñ, onnar_orda yeyiler. Başga bi şey yōñ. Yōrtdeki çocuñlar diyim 442 Anadolü'dan getmişler. Çocuñlarıñ yırdı yōñ, yuvası yōñ, çarşıda yatacañ yēri 443 yōñ. Vay, paramız yōñ gi gide bi yurT yapdurasuñ. Añadıñ mı? HerıFlere 444 gediym, bañiyim. Ō gızı, geçen_orda çıkan füş yuvası olmuş. Bu çocuñlar var 445 ya, bunnar_oñullar_sā_eyi. Biz_eşseyi, ağa āsgiden altı sağat yola eşseg 446 gullanmiya gediydi bekallar. Şündig bu gızlar bunuñ_üçinde yahaliylar. O 447 gızlañ_çinde bekar durur mu baba yav? Valla heş duma yav! Gızı sālām 448 birañur mu elı_öpem dede. Altün_ölsuñ o gıS. Ātdım hafızam durdu yav. Ben 449 bekarım, orda oñuyacam. O gızda bennen barabar geleceg, goluşuma gireceK, 450 bennen gideceK, he mi, vāy bábam vay. Bóyle, bekar_adamınan, ātaşınan 451 baruT bir_arada durur mu? Heç_ümkanu yōñ. Bunnara gēna maşallah. Bu 452 çocuñlar giná namuslū_oñuyūP da geliyler. Vāllahi erkeglere, ben d... yiyem. Bu 453 érkegler var ya, bu gızlardan çoğ_eyi, gızlar sade g... v... dahımı_olmuş. 454 Ordan_olan ōeniy. Dēddi evlenecem. Baba bu gız eyi gız, eyi gız. Ōlum_ondan 455 heyir çıhmaS. Orañ gızlaru óledir. Bır_ay gızınan yalandan bi nışan yaPdım. 456 Bır_ay soña gızı dehledim. İş möhüme binince, benim_añravamı súlalamı 457 tağıbatımı gız gördü, savuşa galdı. Gız dēmiş, yavı yōñ, ben sennen_ēdemem. 458 Ben gādiyim dēmiş. Ōlum, o gızda bi şey_ölmaz. O gız_olmasa olur mu? O 459 benim_taraFımı annadı. Ben gene dēdim ki, bañ, namusu

satūnda, o ğünü **460** gurşunu beyniğe yersiñ. Ėgger bizde didim, bi yāniş harákeT_édersáñ, **461** benim_olum temizlemez sēni. Benim yaşıma_atmış bēş. Ben seni_it vurur gibü **462** vurdururum dēdim. Adamlar da yatdū zāman dedīler ki, bunnar dēdiler ādamı **463** ğardaş heş boşuna ğendi üzmeysiñ. Namusluysañ, dürüsseñ ğet, bu **464** adamların_evine ğet. Yoħsam dēdīler, iT seni, it temizleğ gibi temizleğ dēdiler. **465** Ağa ikī_ay sūmedi, ğız boşuna, olanı hemen godu. Ona göre hemen goluñuza **466** golu yapuşdurmuyasıñ. Aman yovrum melmekete bağ, en kötüsünü al. **467** Faķırnı_al ölüm, namuslu seni tañur. Onnar heb i... g... daħımı yāv. Orda **468** oħuyan dāa bi şeye yarar mu yav? Āllah vērmiye getdim, ğórdüm.

-XIII -

ADI SOYADI	: Emine ATEŞEYILMAZ
YAŞI	: 86
DERLEME YERİ	: Divriği / Merkez
KONU	: Karışık

1 Adım Emine, şoyadım Ateşeyilmas. Yigirmi boş yigirmi yeddi yaññış **2** söledim dūr. Úccüz yigirmi yēddi doğūmlu, ásgi, ásgi tarih. Segsenden **3** fazleyim! Ğētdim. Bēş sınıFa, o zaman o ğader vardı sınıfımız. Beşe ğader **4** oħuduħ dörde ğadder. Ásgi ökul, esgi tükÇe. Ben yeñiyi sunadan da on dörd on **5** beş yaşımda var_ıdım. On yedi yaşımda vardım. Yeni okuldan da üç ay_oħuduħ. **6** Yoğsa ásgiden ásgi okuldan bitürdüg bis ásgí. Esgí tükÇe Kesdoğan ğarşıda, **7** heķayesini bülmem. Yaluñuz bi kerre çıħardılar getdim. Beyle mārasi var. **8** Bayayı hamamın şeyi gibi aşşa hamamın ğarşısı var ya. Baya orıya beñziy. **9** Saħraya getdüK_ılkbaharda yoğsa bülmem_eylelerini, çaldıħ, çağırdıħ, **10** oynadıħ, yedüğişdüğ geldüğ. Esgü_oyunlar oynaniydi. O ēsgí_işler idi ğeşdi **11** şindü onnar. Tarıhá ğarışdı_onnar. Baa ne soruysuñ sen şimdi? Ne **12** aññadacam ki, düğünümüz mü? Düğünümüz gözel_olüydu. Dāvullar zurnalar, **13** dişerde çalar. İçerde Hafız Hamdi var_ıdı. Hafız_arminig çalar. Hamdi def çalar. **14** Herkeş geyyür, guşanur. Altun_asbaP dāħunur. Gelür, çağrolanlar, eglenüller, **15**

eglence, iki gün. Cúmörtesi, bazar, çarşamba, perşembe günneri buyudu.

16 Bánım torunlarım_aha dõlu çoḥ şükür. İsimlerimi, benim torunlarımıñ 17 ismi heb, āsgü. Asgü_ad. Bekir, ehSan, yúsuf, onnarıñ çocuḥlarını sayam şüñdi 18 de, zeyneb, emine bilge. Torunum çoḥ. Allaha çoḥ şükür. Onnar_āsgü şey_işler. 19 Var imiş_emma belki de insannar_ürkerimiş. Yani görünen bi şey_yoḥ. 20 Batıl_inancımış. Şimdi ona inanan yõḥ. Ben_onnarı görmedim. Bilmiyim, 21 yoḥ. Ásgüden_olurumuş. Batıl_inanÇ. Bánım bir analığım var_ıdı. Allağ 22 rahmet_eyliye. Biraz hali zehin_jidi. Şúrda otururduḥ, dişeri çıḥar gelür derdi 23 Ki, gelin örtmede derdi bi ātun, ālbiseli, üslü başlı bi gálin gelmiş. GelürdüK 24 kü kümse yõḥ. İşde bir ya batıl_ılanç, ya gözüne görünen var. Şüñdi bunnar 25 yõḥ. Bunnar bütüdi. Yapiyduḥ. Bahçada, bahçede dõlüydü, erügümüz var_ıdı. Bêle 26 çirter damlara severdüğ. Güneş gurudurdu. Tutu sallarduh, gazana goy 27 büşürürdük. Beze sevárdüğ basdı_olurdı. Çekerdüğ_onu da zabahleyñ. 28 Kesilürdü, yeyilürdü. Şüñdi gaḥdı_onnar. Onnar yõḥ. Heb taríhe garışdı. Sub 29 da gurüdu, tutlarda gurudu. Olsa da geşler yaPmaz. İş_i var. Damda güneşde 30 yanmaḥ var. Onu guruTmaḥ var, büşürmeg var. Şüñdi_onnar yoḥ, gaḥdı. 31 Herşey_yáni. Neden aññiyacūḥ? Şüñdi baḥ televüzyun var. Herkeş_evinde 32 egleniyi. Ásgüden o yõğ_ıdu işde. Onnar yoğ_ıdu. Onuñ_üçün, goyum gonşu, 33 aḥraba can ciger toplaniydi. Bele biḥ dõd köşe bir kúrsümüz var_ıdı. Kürsü 34 derdüğ. Üsdüne de yõrgan_örtülüydü. Üçüne de ateş_goyuluydu. Tañdırı var_ıdı. 35 Ayāmızı_goyuduḥ. Orda ısıniydi. Āvet, siḥahca oturúyduḥ. Onuñ_üsdünde 36 yüzüg_oynullar, oyun_oyñañ var. Gaḥar bibilleriynen eglenürler. O zamandan 37 soña da oruya artuḥ yiyeceg_dekülür. Çığ, çemiş, basdıḥ, hāvuç ne bñlem, 38 leblebü, üzüm ne var usa gelürdüğ. Yeyiliydi, içiliydi, düğün gibü oynanıydi, 39 gülünüydü herkeş gaḥıb_evüne gediydi. Şüñdi o yoḥ, yoḥ, yoḥ. Herkeşin_evinde 40 bi telēzyónu var. Çolu çocu toplanub_oreyí gözleyib yatúrmuş_üşde. Çimdi 41 gaḥdü_onnar yoḥ. Áfendim, yõḥ manilerden vñlmem ben, türkü vārdı, türküler 42 var_ıdı. Ben_unudmuşdurum, geşligime geleydiñ ki söylüyem saḡ, gafalar 43 şüñdi hasdā_ıldu yāvrum. Yāşliyiym_işde,

yaşımı söledim saa. Yemek, accılar 44 geliydi. Davallar kesiliydi, etler bür gün_evel büşiydi. Hoşovu haşlaniydi 45 üzümnen. Ğazan ğazan hazırlaniydi. Ertösü günde gelib_āşcı büşürüydi piriş 46 pilavı. Güzelcene sofralar yapılıydi. ŞenliKler guruluydu. Surfa surfa, 47 esgüden böyüg peşgür sünileri var_ıdı. Aha buruya suğmaS_o peşgür sünileri. 48 Onnar gonuluydu. Oñ_üsdünde bis_ıfağ sinüynen de pilav geliydi. Etrafına 49 hoşov tas tas yeniliydi. Şindi o da ğağdı. Masa guruliy, masa var. Sini de yoh 50 daha. O gedişler heb ğağdı. Onnar tarihe ğarışdı. Gelinlere, āhşam_olıncı ğınā 51 galduruluydu. Başına duvağ goyuluydu. Şindi tel düvağ var. Evel bir 52 gumaşdan dikiliydi. Ğızın başına örtülüydi ğınā_āhşamı. Ğızı def çalar, türkü 53 çararağ dişeri çıharydih. Başına tud sepiyuduğ. Ğınasında ondan_ışerü 54 getürüydün. ŞenliK dālandan soña ev halğı yahut canı cigeri ğızın_āllerine ğına 55 yahıylardı. Sünet_iP bağıliylardı. İgip bağılanirdi çeşitlice. O sabahdan çıhiydi, 56 güzel reg reg oluydü. Ğına gecesi de eyl_oluydu.

57 Onu da artuğ şeyler yapıydi. Bizler_onü yapmüyduh. Peynir yağ 58 reşberler yapıy, malı çoğ_olan. Yağ yaparsam yayuğda yayyuduğ. Tulumlar 59 yayuğlar var ıdı. TenneKedden var ıdu. Ağaşdan var ıdu. Yayuğda yāyılıdi. 60 Penire de mayā_ātılıydi. Onuñ mayası da şeyne yapıliydi, ğığ gün goyulardı, 61 incir ğarā_üzüm inegiñ şeyi, şirdeni bunnarı beraber bir küpe doldürüylardı. 62 O üşde may_oluydü. Ondan süde atıylardı. Süd mayalamıydi. Şindi o da ğağdı. 63 Hazir mayalar var. Şüşeynen geliyi. Ondan_atıliyi. Sen_asgüden gelseydün 64 bizim bu āvı, şindi o gürdüğüñ ğapıdan_aşşa böyüg avlusı var ıdı. Aha o 65 tarafda mutlağ_olan yerümüs tōhane deyüdük. İki mağ, böyüg. Toyhane 66 deyiliyi_ışde. İki mağ böyüKcene. O, üs mağında bir kürsü guruluydı_üşde böyüg 67 masa gibü. Altına da ateş, daşdan şeyi var. Oruya da ateş goyuluydü. 68 Oturuluydü üşde. Bu tarafında da mütvağı, surfası, salunu, oddası, 69 āsgü_üşler_üdi onnar. Tavenlarda vār. Tavanlarda süsler çoğ, aha şu 70 bağıñ dibinde kurtde var. Giderseñ o süsü görürsün, tağan. Yaz_udasını tağanı, 71 yapıylardı. Usdalar var ıdı. Onu yapan_usdaları var ıdı. Seyid_üsda var

ıdı. Allah 72 rahmet_eyleye. Ağa onnarinkini heb Seyid_úda yaptı, gayanıñ şeyidür, 73 yāşidudur. O áv yapılışın gaya dünyaye geldi. O yaS_odasınıñ köşeleri, orta 74 göbegi heb seyid_usda yabdıydı. Allağ rahmet_eyleye, halfelere gele. Bi tene de 75 en böyüğü Hacı fareTdiniñ var. Aşşağı okuluñ_orda hasdanenüñ_orda. O da 76 daha muntazam, saFvetiñ_odası. Aman, sen ne sorüysün_ásğı işler heb tarihe 77 garışdı deyim_ölüm. Nası guyacuñ. Allah canlarına sağ_etsiñ. Doğüydü ismi 78 yaziliydi gedib beyle. Heb sülaleden bizim_ismimiz. Başğasında goyan goyyú. 79 Bizim heb sülaleden_adımız, çocuğlarında eyle Ahay olmuş_ona da mammed 80 demış, gaya. Muğammed ossuñ, buñ_adıda bānim_adım ossuñ dömüş. Heb 81 Sülalenñ_adı. Şindi gün bar. Yaş günü yapıylar şindi, o yaş gününe uydu. 82 Dişine bulğur yapılydı. İşde, bulğur gaynadiydüñ. Üsdüne şeker, üzüm, 83 íablebi, fındıñ niyse nevāle düzüydüñ, govüm goñşu akraba can ciger 84 çağrıydıñ. Çocuñ bāşına aħdarılıydı. Otuz tene sayı, saçına düğlenüydi o. 85 Gerisinde can ciger yáyıP, gaħıb gediydı. Bulğur da sağa sola da dağılydı. 86 Gelmeyenlere de tabağ tabağ dağılydı, vöriliydi. Diş bulūru da eyle_olıydı ol. 87 Hadik bulğur_üşde. Hadik bulğur. Evde haşlaniydi. Haşlıysıñ.

88 Bunu da yapmayān kimseyi bir sünneTci getirüy, bir kirva eyle 89 yapdurüy. Yapan da hazır gine düğün_ediysiñ_onda. Akraba, can ciger 90 çāriysiñ, ona da pilavlar büşiy_üşde düğün gübi ğazān ğazān pilavlar, 91 yēmeKler bişiy, yeyiliy, cocū sünneT_adiyeler. Ondan soña da aħşamna 92 egleller çocuğlarını. Semah ider_erkekler toplanur. ErkeKler toplanur, çalar 93 çırır_oynallar. Kirva, kivraniñ de aññaşıysıñ. Ne sen bağa bir şey ver, ne ben 94 saā bir şey vèrem dersen_jyle, boş. Yōğ_olursa, kirva getirür kirvalığ_eder. 95 Sen, sen_oña garşılığ götürüysüñ. Daħıliyi tabi, Daħulur tabü. O da zamanına 96 göre, vaħdı olana göre. Getirüyler, eve de getirüyler çoğ_olursa. Olmassa orda 97 da yeyiler. Orda yeyiler. Olursa da getirüyler. O da gaħdı. Keklikde yoğ dağa. 98 Ave getirüyler. Büşürülüy yēmeg_olüyü. Pilav_oluyu. Onda keKlig pılağı 99 büşürüysüñ. DaTlı_oluy. Yahud_eyle gızardirsiñ yeyiliy. Asgüden mum 100 yaniydi. Mümdan

soña da gāS çıhdı. Ġaz lāmbası. Kimi beş numara lāmba, 101 kimi yeddi numara lāmba üşde yaniydi. Bizlelonuñ dibinde çalışıyduğüşde 102 dersi. O lambalarıñ dibinde çalışduğüş. Şüsesi, dibiniñ şeyi vardı. Şindi 103 ġahdıonnar. HēP ġahdı yovrum. Heb tarihe ġarışdı deyīm saa. Belke siziñ 104 orularda da vardur, hār yerde de varduramma geşdi onnar şümdi.

105 Şēpkenelmağ o da her yerde bulinmiydi onnar, şepken. Bunnay esgüden 106 şeyleroyuldu, çuħa. Çuħalarıñ üsdü de üşlelü olüydü sirmeynan. Sirmiynan 107 şekilli şekilli işlenmiş olüydü. Pantullarıñ yanları işlenmiş olüydü. 108 ŞePKeniñ de üstü golları da beyle üsdünden tekrar bi daħa şeyleri varıdı, beyle 109 sallaniy. Báلكi şümdi varduró çepgenlerden. Búlungur sinemalarda. Resmı 110 günnerde ġeyniylardi. Resmi bi günde ġeynilerdi. Bizim geydüklerümüzde de 111 vardı. Fermana vardı. Onnar dāyle işleli. Üş beşlienteriler var ıdı. Altınıñ 112 şalvalları, belimiziñ ġuşahları. Bizim ġeymimiz de başgeydi, ġızlarıma 113 verdim. Ġızlarım vardı. Ġızları ġelinētdim. Ġızlara verdim. Yaşlıda dağ bür 114 şeyi yoh. Bir canı var, Allaha amaneT o da. Alişan Beg şeyli ġoşġırli, Alişan 115 beg ġoşgiriden amma, ne ġórdüm ne tenurum. İsmünü eşidmişüm, bülmem. 116 İsmiñi düydüm ġoşgirüden, Alişan BeK oralı.

117 Ben annem rahadsúzumuş. Beni bıraħmış İsdanbul'a getmiş. Teyzem 118 böyüdmüş bir zaman. Artuğ bülmiyim, seferberligiñ ne ġal olduñ du bülmem. 119 Gelmiş ġeşmiş. Onnarı bilmem, hatırlamıyım. Giden getmiş. Ġalañ gelmiş, 120 ġalmāyanölmüş. Şēye gidenner, her biri bir taraFa şeye düşenner 121 ermenileriñ elinde ġalanlar olmuşüşde. Soñadan birisi ikisi çıhdımuş, 122 gelmiş. Gelmiyende gelmemiş. Ne bülmem o öyle bir zamanımuş. O dövrü 123 bilmüyim, o dövrü aññadamam. Var ımuş esgiden ama şindi yoh. Birjki tene 124 geldi. Onnar da yaşamadı. Öldüler bile búrda. Geldüğden soña da, orda 125 çocuħlarıñı ġaçürdü geldiler, birer çocuħlarıynan. Sütölulaygiliñ şey var ıdı. 126 Allağ rahmet eyliye, çarlağ ġatunuñ böyüğüölu. Biröğlü vardı. Nurüynen 127 geldi, barabar. Gendü de yaşamadı. Nurisi de geTdi bilmeyüm nerelerdeyise.

128 Asgü ünsannar. Ağa burda yahırgiliñ Musdafa var ımış. O heş gelmedi. SaFallı 129 öleneceg āğladı. Mısdafa getdi de gelmedi deyİ. Sacatıliy üsdüne ocāñ. 130 Ekmeg açılıy, büşirölüy. Şıñdi de onnar da ğahdı. Fırınnarda bişüy daa 131 áKmekler. Sacıñ üsdünde, sac üsdünde büşiyi. Tañdurda bişürenner de oliz. 132 Siziñ oralarda tañdır vurullar. Bizim burda tañdır yapanda var. Şıñdi 133 biriki yede, ocaħda da bişüen var. Tañdırda da bişüen var. Amma sacda 134 büşiyi, üsdüne sacatıliy. Sacda büşiy. Çöreg móreg onnar şiye yağlı olüyü. 135 Çüñdi fıırınnar vār. Fırınlarda yapiliy. Elektikli fıırınlr var, şüñdü. Ásgi Ki 136 işler ğahdı onnar. Elektikli fıırınnar var, hazır. Çöreg möreg yaparsañ 137 onnarda yapiliy.

138 Ahur, bizim burda eyle yerler yoğ. Çünkü eyle mal besleyen yohdur. 139 Herkeşin birerikişer inegü olur. Yohsa eyle goyun dēvar, beslegen yohdur, yoh, 140 onnar ğahdı. Asgiden çoğudu. Sürücüler vardı, yāyıcılar vardı. Götürüydü ama 141 şimdi yoh. Yayanda yoh. SürüuluP götüren de yoh. Eyle gendi şahsı besleyen 142 de yoh. Zor oldu deyim sağ. Üşler azaldı. Geçler daha esgikki gibi çalışmiyi 143 sevmiyler. Hāzır, hazır şimdi. Hazır gelsin yiyek, hazırdan geyenek. 144 Hazırdan oturağ. O geçdi. Bizler, bizler ürgünmüşüK o üşlerinen. O geçmiş, o 145 dövür ölüm. Ona göre vahdı, ahdı başla al. ÖreTmen çihar evlenürseñ, herşey 146 hāzırdan getirceysiñ. Hanımı incitmiyesiñ. Ö zaman senün gibi 147 bir oħumuş alursuñ. Ö dā oħur, sen de oħursuñ, dağa eyi geçünürsüz. 148 NiydicegSiñ. Eyle ekmeg yapma, çöreK yapma, bişürme, inek sağma, oT 149 yolma onnar bizim işimiz idi yōrum. Onnar geçdi şimdi. Bizüm bura eyle. 150 Siziñ oraları bilmem. Siziñ oralarda var usa bilmüyüm yapan yapar. 151 Gürüysün işde yazıñ haıllarını. Talla vār, büçileceg, ğarman var çıkacağ. O 152 búrda da, bizim burda yoh. Esküg kibı bi tarla eken malla eken de yoh. Herşey 153 zor oldu. Asgiden çüt sürüydü. Ğarmanı dügen şey sürüy, çıkarıydi. Makine 154 geliydi. Makine dolıydi. Şıñdi o yoh motorlar var. Motorlar sürüyü. Akin 155 biçiliy ondan soña da şeyler döğer biçerler geliyi. TırPan bile ğahdı. Döğer 156 biçerler denesini aliy. Samanı da şorda ğaliy, ğahiy

vesselam. İşiñ golayı var. 157 Deyümüşde sâa. Dağ yorulma yōh. Asgiden eyleler idi. Tırpan vuruluydu, 158 harman yapılydı. Dügen sürölüydü haftalarınan ökgüzler çift ökgüz. Ya teki 159 aT döniydi. Onu halledi. O harman yığılydı. Ondan soña da mākine 160 geliydi. Gece gündüz ha babam makine döniydi ki búğdası ayırdola. Şindü 161 onnar gağdı. Herşey goley.

162 Yemegsüz olur mu. Yemeg de yapıly tabi. Herşiy vaħdına göre 163 götürüysñ, Allah ne verdiyse. O yanarlar güneşde yoğurdu garuşdurur öyle 164 yeller. Burda gatiñli çorbā olur gözel. Öyle, öğle yemegine götürürsñ. 165 Yarmadan büşür. Bulğurdan büşür. Ona da gatiñ gatarsñ, yourt gatarsñ. Buz 166 gibi çurbā olur yeller ölen de. Āşşima da gine yemēk verürsñ pilavıñ mu var 167 başga yemegiñ mi var. Ne yabdiñsa, Allah ne verdisse, yedürürsñ ó çalışan 168 ırğatlara. Eyle o zaman gedi. Tallalara bohça bohça. Yemegler omuz omuz, 169 bōnumuzda bōyündürüñ. Barhaşlarınan yemeKler gōturiydik, yeyiliydi. 170 Şindi gağdı deyümüşde. Herşiyiñ golayı var. Eyle uzun sürmi. Ki yemeg gide. 171 Herkeş bir döver biçer geli. Bi yemek ya ver, ya vörme. Vaħdına görü. 172 Budasını alı, denesini sapını da orda goyub gedi vesselam.

173 Samanüşde, saman çıñıydı ondan tabi, hayvannar. Ğara sapan da, 174 öküzüñ arħasında olüy, dēl mi o, Münire? Sapan öküzüñ arħasında olüyü, 175 öküzde. Çüttü sürüyleğ de, çütten soña tapannıylar. O üşde ğocā ağaÇ 176 uzuncana, düzeldiy. Tallı düzeldiy. Çüt sürülmüş ya. Sürülmüş tallı 177 düzeldiy, o sapan. Şimdi ediyüK onnar var. Onnar yapuyğ. Maşara, törpağ. 178 Belleysñ, gısım gısım yapıysñ, bēle gısım. ÁvaT, onnara da sovan dik, 179 maydanus ek, zaladalı ek. Ne ekerseñ ek. Allah veriy, dikiliyüşde. Emeg 180 vēysñ, çapaliysñ, sulayıñ, yetüşdürüsñ. Onnar da emeg isdiyi. Onnarı 181 yapıyuh. Onnar gözel, Minüre diñiy. Onnar evden güzel olüyü. Başuna 182 gedib eliynen goparıb almağ zevklü olüy. Gine yōşül azaldı. Dörd sene gurudu. 183 Dörd sene gurudu. Dört seneden soñe işde bıldırdan belli su ğórdük. Bir 184 senēdür, bir buçuğ senedür kü su geldi. Dört beş sene heç su yoğ ũdu. Artuğ 185

bilmüyüm. Baraj gurdular, üşde. Barajda şüdi bağlaniy. Baraj yaPdılar. Ne 186 bilem, Allah_eylik vërsiñ de, yeşiriy yegiden yetüştürülüy. Yegüden 187 yetüştürülüy.

188 Ölüy, ne bñlem_üşde teneşürü var, geliy yıñeycisi var, geliy. Ğadinnar 189 gurulüyü, yihayi. Ondan soña teneşüre goyu, tabuda goyular. Kefenniylar, o 190 yihayanlar, kızmëT_edenner. Erkegler_alıb götürüylar. Götürüler, şu salla 191 dāşında, örda namazı gılınıyi. Ordān_alıb gabristana götürürlar. Hocalar, 192 erkekler gömüyar. ÁvdeKiler de ālıyan ağlar, ağlamıyan sabrēden sabrēder 193 ölüm. Üş gün eyce şeyi var. Üşden soña da gıñ gün yās beKler, bēş bir sene 194 beKler amma annar_adet ğağdı şindi yas da yoh_zati. Ölümner çoğaldı. Yasda 195 dutma yōđ_üşde, üş gün. O ağşama yēmeg veriyler. govum ğomşu zati. Bi 196 tabağda evden yapāllar. Ondan soña gıñ gün sayallar, gıña girmeden otuz 197 beşde, otuz da, ālli de allı_jiki de ğazan ğazan halva büşüğer. Ekmeg büşer, 198 dağulurdu. Şümdi o da ğağdı. Hazır tayin helvası geliy, çarşudan. Şindi onnar 199 galıb galıb ya. Hazır geliy. Çarşudan da eKmek büşüb geliyi. Arasına goyulıy. 200 Birer tenem poşeTlere, bir_arebaya da biniylar_üşde, ğoyum ğoñşu, erden 201 galıdıb dağıdıylar, kümlere cān, ciger_ekraba kümlereyse dağıdıliy. Ölünüñ 202 halvası da bu, işi de bu yōrum. Üş gün, üş gün ya da bir haFda yōh dutüyü herkeş 203 üşde. Yas sut sānki ne var. Yetişülmüy yōrum. Ölünüñ_ardından yetişimeyōh. 204 Dađ en_eyisi şükr_ēdib_oturmalı. Yohsa yetişülmey. Allah geşlere gecinden 205 vërsiñ. Benüm gibi yaşşılāra da iman selameT nesib_ētsiñ_Allah. Hebsi boş 206 dúnya. Gideceyūk bir gün_oreya. Ora hār yerden çetin. Allah_affede. 207 Allah_affede cümlemizi yorum. Allah dünyamıza eyilik vëre. Herkeş_eyi 208 yaşaya, Allah eyilik vere ki. Şindi her şey rahatlığ çođ. Heb millet rahate 209 ğāvuşdu. Fađat derd çođ, hastalığ çođ, ölüm çođ. Şindi de eyleler çođ. Beyle 210 hasdalığlar vār ıdı. Bir_ısıtma, aman falanceyi ısıtma duTmuş. Felanca bir şeē 211 yátmış, terledmeye, saÇı başı dökülmüş hep. İki_ey yaTmış. Eyle bir aS 212 hasdalığ var_ıdı. Güzel zōvk_ü sefada çođ_ıdı. Bele yaşantı çođ_ıdı.

Esgünñ 213 yaşantısı. Şindi ağa sihñntı, üzüntü içinde geçiy vahdumuzüşde gulağ asma. Ne 214 gader rahatı olursa ossuñ.

- XIV -

ADI SOYADI : Ali ÇATAR
YAŞI : 58
DERLEME YERİ : Divriği/Merkez
KONUSU : Karışık

1 Biñ dokúz züz kırk. İlk okul mezünüyüm. Ayağgabcılığ bu bizim baba 2 dede meslegidir. Bunu gardeş en önce altını güzélce temizliyim, siliyim 3 zımpareynan. Öndan suña balliynen yapuşduruP yapuşgannan yapuşduruz. 4 Asgerliyi bin dokúz züz atmış yılında amasyada, er yatanda yapduğ, iki sene. 5 Duva ederek gönderdiler gardeş. Unutamadüm bürşey, bölük gomutanımız 6 Sıtgı Balta var ıdı. Sıtgı Balta var ıdı. Şeyde göşda vatandaşñ asger 7 arhadaşların bir tanesi paralarını şeyde mutmahda düşürmüş. Mutvah sırası 8 bizim gurupdayıdı. Orada şeyde mutvahda düşürmüş. Sıra zopasına çekdi. 9 Ne-hağ yere orda zopa yidük. Hem yanı falakaya yaturdu hēp, bir goğuşu falakaya 10 yaturdu. Öndan soña ta para, goğuşdan şeyden mutbahda, arabayınan kómür 11 daşımış şeye. Unnardan pēK malumatım yoh oğul. Ávet kúrsüler. Şey şindi 12 ásgiden yanı gadın gız bir oturmazlar ıdı. Gadın eri, gadın irkeğ ayru 13 oturullardı. KesinliKle yani gadınnar yanı arı yerde, érkeğler ayrı yirde 14 oturullar ıdı. Gadınnar orda gendi alemlerini yapallardı. Érkeğler bu taraFda 15 gendi alemlerini, gonusmalarını şeylerini yapallardı. Onu da 16 ohuyan olullardı, guran ohullardı. Öndan soña hadise, o hadisli şeyē 17 namazdan abdesden bahsedellerdi. Öndan soña, hanı en fazla dini meseleler 18 gonusulurdu.

19 Kes dovan, ağa şo garşıda, yani duydumuz efsaneye göre, bu yannı şiy bi 20 yanı bizanslıların ımuş, bi yanı da Túrğlerinmiş, galede durüylarmış. Şindi bu 21 kes doğandaki şeyey o gıralıñ şeyine, bizaslılarnıñ şeyine Túrğleriñ ölu 22 aşıl olmuş. O da vermemiş. Birin biri müslüman olduğ için, biri gayrı 23 müslüm olduğ için, yanı

hırırdıyan olduĝ için, aññıy mısıñ, yanı ōlmaz **24** demişler. Ondan suña gızıñ babası eñ soĝunda şārT goşmuş. Demüş ki bu **25** ĝaleden bu ĝaleye iP çekek. Bunuñ üzerinden geçersen, gızımı verejem demiş. **26** Yanı olmayacaĝ bi şey yanı. EfSane yanı ēle söyliyler. Ondān soña şeye **27** gelince tam suruñ şeyine gelince, kes doğan demüş. Yani ĝaleye daa sıĝ sura **28** elini aTmıya, atma şeyine gelmiş adam. Ondān soña kes doğan ipi kesince **29** adam aşşa añmış. Oralar ĝan olur. O gırmızı işaret de o deller ámma onnar ēç **30** yanı inanılaçaĝ, yanı inandırıcı bi şeyler deyil onnar, deyil mi? Ta, o ĝünden **31** buña oruya ĝan aĝmış da, ĝan bugüne ĝader durmuş. Kilise yıhılması ĝardaş, **32** kiliseler yaĥın zamana ĝadár, kiliseler orda durúydu. Belediye, mezbāne **33** vardı aşadı ōn taraFda. Zıraĝat bangasınıñ arĝa tarafında. Orda goĝu yapıydı. **34** GerçeKden goĝu yapıydı. MaĝSurluydu o mezbāneniñ orda olması. Orda iki **35** taney şey vardır, kilise, bir tenesi halen durüyí. Ondān suña dutdu belediye **36** ēmen yola da ĝayet yaĥın ıdı. Belediye yolu geniş duTdü. İşde o zaman o kilise **37** de yıhıldı. Öyle deyiler. Soĝuĝ māra diye bi mara var. Bilmüyüm ki ĝardaş **38** belki vardır, belki yohdur. Getmemüşüm.

39 Boy, gelin gideceK gızıñ entarisi. Ōlan evne gönderiliymiş. Yarıntesi **40** günüde, gız bi hafta ōnce o boyu gönderüller esgiden, ōndan soña bi hafta **41** sorada gelini gönderüller. Geliniñ entarisi yanı. Oĝucu gönderüllerdi. **42** Bir adam tayin edellerdi. Ondan soña o adam gider felanca günü ōndan soña **43** düyüne buyur dellerdi. O da gelürdü. Semah ēlencesi çoĝ şey olüydu. Pilav **44** büşürellerdi. Divriniñ piriş pilavu me'sürdur. Çoĝ güzel büşürüller. Şüdi **45** loĝantalarda bu pirişleri, piriş pilavunu suda ĥaşılylar, süzüyler. Piriş **46** pilavunu, pirinci suya, suda ĥaşılylar. Bolca suyu goyular. Ĥaşılylar. Ondan **47** soña böyüg kamuslarda, yanı onnar da süziyler. Ondan soña şey ediyler. **48** Yalnız divriniñ pilavunu ele büşürmiyler. Divriniñ pilavını suyunu o ĝadar **49** şeyle itinalı goyular ĝi, tām o suyu çekiy. Süzme diye bi olay yohdur. Altına **50** bile, üzüm, nohuduñ, nohuda bi üř döĝd ĝün önceden suya gorlar. Yüzünüñ **51** gabunu bele suda durdu muydu yumuşar, gabū çıĝar. Muĝaşer deller ona da, **52** ondan gollar. Üzüm

gorlar dibüne, o ğadanı dibine bèle dörd barmah **53** galınlında ėT gollar sereller. Onũñ_üzerne şey_eder. Sade tereyağ, bele vita yağ **54** mita yağ, bèle bi şey yõh. ĞomaSlar. Tirid, o da ákmeyi, gurũ áKmeyi **55** şey_edellerdi. Büyüg sahana gollardı. Sovannan gavurmeyi gavurullardı. **56** Ondan soña üzere de tekrár oñ_üçersüne de yumurta gıralardı. O **57** ğurũ_ekmeyin_üzerne, tabı temiz tereyağ, şindiki yağlarınan yapılsa yénmeS_o.

58 Şindi bende ta divriyniñ tarıhcesi var. Onuñ hahlarında kitaplar var. **59** Daha yenı_elime geşdi. Kitabı ben çoğ yêrlere müracat_êTdim, yazılar yazdım. **60** Şey_êTdim. Kitabı búlamadım. Bi tane bi vatandaş da oldũñ da, oldunu **61** dúydum. Onda ísrade_Tdim. Zorunan_aldım_elinden yanı ohumağ_üçün_aldım. **62** Öndan soña fotokopisini çekdim. En_önce kitabıñ_ismini áldım. Fotoğobisini **63** çeKdördüm. Bütün malümaT bunda. Annediñ mı?

64 Kirve yani önceden samimiyeT_olur, şey_olur, samimiyeden dolayı o **65** onu şey_eder. Sünned_olurken o, samimi arkadaş, çocuğ sünnet olurken **66** dutar. Başğa bi özelliği yoh. Ahrabada de olur, başğası da olur, her hangi bir **67** vatandaş da. Mesela ben çocumu şu Hadi'niñ_ondan soña gucāna dut da ondan **68** soña diye bülürüm yanı. Ğóbeg_ādu en_önce gızıSa fatıma, ayşe olarak **69** şey_edeller, çağurullar. Ondan soña eğer_o ismi değışdürecese başğa bi o ismi **70** benimser goymah üsderse gine aynan_ismi galur. Yoh şey_olmaSsa üş gün_o **71** isminen çağrullar, ayşe, fatma diye. Bunnar ayşe_anamızıñ, fatma **72** anamızıñ_öldüğü_üçün. Ondan soña şēġetmezlerse, dutallar başğa isim. Gerçi **73** şindi onnar hēP gahdı. Diş bulğuru gaynadullar. Bildüñ, bayā bulğur_ölüy. **74** Budayı suya gor, gaynadullar. Aynı hedig var ya, bulğur yapıyollar ya aynı öle **75** olur, aynı başğa bi şey yoh. Ceğiz gıralar, fındıh, badem, fısdıh gollar, **76** şey_edeller. Bütün goru gomşuya, akrabaları neySe çağrullar, şey_edeller, **77** yeller_içeller, eylenürler.

78 Onnariñ_aha bugün sanaTkallarıñ daha peder burda olseydi ben saa, **79** onuñ şey_ederdim. Peder dōhsan yaşında. Şeyde burda deyil_o,

şeyde 80 Manisa'da. Baħ ağa burda, bu ağa burda oturuken ula dedim şu Divriy'deki 81 ondan soña sanaTkalların tanıdum. Bin doķuzüz kırķ doķuz da ben çarşıya 82 usdanuñ yanına çırahlığa getmiye vaşladım. Bin doķuz züz gıh doķuz yılı 83 itibariyle. Vaħ demircilerin ismini ğeP yazmışım. Ondan sonā, on yādi tane 84 demirçí vardı divriyide. On yedi tane. Hasan Hüseyin Ğüllüolu, ondan soña bu 85 demirciler. Hasan Hüseyin Güllolu, Ay Dōmuş, Ali Köle doĝa, Dadıĝın ōlu 86 Ömer, Hacı Bayram'ın Bayramlı'nın Ahmed, Belliĝün Mámmed Emin, Serd 87 MusdaFa, Hasan Usda, Çileĝiliñ Receb Usda, gopuş Ismayıl, Çōlah ōmer, 88 ōmer Hamurlu'nuñ, Memmed Hatemōĝlu, Emin Özgara, Halim Aydın, Osman 89 Ğaziolu, Mıĝılı Ahmed, Yuħ Bekır, ele bi şey daħmışlar vatandaşlar. Ondan 90 sona Yusuf Aydın, soñadan demirciliĝden vazĝeşde, nal hayvan nalı kesmiye 91 başladı. Mıhçılarda hayvannarın nallarına yapılan esgiden mıhlar şeyinen 92 demirciler yapardı, mıhçılar yapardı. Bekir Arat, Şükrü Arat buñjkisi bi 93 gardeş. Şevkı usda, Saĝır Hüseyin, Mehmed ekiz. Bunnar da mıhçılıh yapardı.

94 Tabi benim sanaTım demirdi. Esas sanatım demircim sanatı. Şindi 95 demire üş dōrd çeşit su vėrir. Demirin sertline ĝore, demirin ondan soña bi 96 kere şindik, şindik demürcülē esĝü demürcüler yani tekninen bir şey yohdu, 97 tekninen. Şindi demürün su vermeĝuşün o demirin esnesini ölçecehsiñ, 98 serdlini, serdlik derecesini şeyedecehsin. Şindik teknig olarak yapılu, 99 şindi o zaman şey diye bi şey yoh. Şindi adam, vatandaş demürünü getirüydü. 100 Baltasını, ĝazmasını, çit demürünü satır, derre bu ĝibü şeyleri getirüydü. 101 Şindī usda da ondan soña bi su veriydi. SerT olursa ondan soña adam 102 vurüydü, gırılıydıdı, baltaydı, ağa kütüĝün içersinde ağa odunuñ içersinde 103 ĝaliydi. Şindi tehrar jkinçi bir sefer onun suyunu vermesü için, ikinci bi 104 sefer şindi adam deydi ĝi usda baltān āzı uşdu, deydi. Ondan soña ĝevşeg 105 vėriydi, onun şeyinü. O zaman o daħım çalışmıya başliydi, çalışıydi. O 106 zaman üşmiydi. Yanı şeyni tekniK olarak bi şeyini onun sertliyni, o demiri 107 bilmiydi ki o şeyede. Tėcrübē edereg tabü, tecrübeye

dayanarah. Şindi ādına 108 gomuş_olduğū çelikden elinde mevcūt var. Şindi bahıydı ki ondan soña, onna 109 vermiş_oldū su, o suda çalışmıy. Yumuşah şeyde kūr rengi, meneviş öndan 110 soña ayva sarısı dēye üç çeşiT su verilylerdi. Başga bi su vermilerdi. Şindi 111 çeşidi belirsüz su veriyler. Yağda su veriliy, tegnig_olarah. Soğuh haváyannan 112 veriliyi, gumuñ_içerisinde, rutubeTli yerlerde su veriyler, teKnig_olarah, 113 şindi ki teknulujide. Esgiden iki çeşit, üç çeşit ...

114 Duzlarduh, sıcahdan et_olursa olsun, çarşıdan_et al duzla hemen 115 baş_üsTü şey_ét o duzu almaz. Amma duzliyiP da şeyle yarım sağat, bi sağat 116 begledim midi, o duzu o et_üçersine hanği et_olursa olsun, onñ_üçersüne 117 çekiyi. Daha lezzetli_olıy icabında. Çoh güzel oliyi. Anniy mısıñ? Yani içerig 118 lezzetli_olüy. Hemen_onüy duSlıyıp da şey_etdiñ miydi, o duz o etiñ_üzerinden 119 gediye. Onu duzlarduh, çantamıza go, temüzlerdüK. Çantamıza gorduh, 120 dolanurduh. Ondan soña gelürdüg. Güzelcene dağda en_önce ateşi yaharduh. 121 TaraFunda yapar getirüllerdi. Şimdi de şimşir diye bi ağaş vardır. 122 Sarudur_onuñ rengi. O şimşiriñ, rengi sarudur. Evlerde de gullandūmuz bu 123 şindi madeni gaşuhlar dağa şırda üş gün_oldu çoğalalı. Ėsgüden heb tahda 124 gaşudu. Onnan yimeg yeñürdü. O daha sığaTliydi. Şindī sığatli dedim midi şu 125 yemeh sıçağ_olub da yedi miydi āzığl yahiy. Yemeg bi taraFdan yahiyi, gaşuh bi 126 taraFdan yahiy de mi baćı, amma tahda ısınmiydi o ğadar, şey_etmiydi.

127 GetüTdürüsen, alursañ bulabülürsen, Anadolu hanedanı ondan soña 128 köse musdafa paşa, ama bin yeddi yüzden itibaren Divriy'de ne olmuş, oldan 129 soña neler yapılmış ne olmuş, hebsine malümaT çoh. Annadıñ. Şey vār onuñ 130 milliyet aynı_adamıñ basmış_ıdı. Bu o şeyi, o Sálçühlulară_āyit. Aynı bu 131 adamıñ Neçdet Saķaōlu. Ondan soña Ulu Cami haķında şu kitaP var. Bunda 132 şey vaķıFlar genel müdürlüyü yayınlarında bulursuñ. Başga yerde 133 bulamaSsıñ. Dokuz zız kīhlarda biz_oruya buda ğótürdük. Ofes_olarah 134 gullandılar. Ondan soña kırklarda, kırhdan_önce müze olarah, bütün 135

İsdbanbul'daki tarihi şeyleri burúya getürmüş şey_etmüşler. O zaman 136 Alman_ārbi bařladú zāman. Alman_ārbi bařladú zaman oralardaki gıymetli 137 tarihi eserleri burúya getürmüşler.

-XV-

ADI SOYADI : Ömer ATEşTENYILMAZ
YAşI : 75
DERLEME YERİ : Divriği / Merkez
KONU : Divriğililerin devletten istedikleri

1 řey arkoloji. Bizim bahcem var burda on bēř dönüm yer arkeloji. 2 Ulum_arkulujiynen bāa ne. Bize bēlesi_ādam yollañ bēlesi. Ólnar bilüllese 3 bēlesi adamlar yóllasunlar. Yoh ne iş góriysiz, ne üř görürsüz, nası edersiz? 4 Satulur musuz, pakaga gelse gař guruşa satun_ālur, gař guruşa satun_alur. Ná 5 gádār_ādam alur Divrigiden. Bunu, bunu yazāçağ_ādam yollayacağsı. İle suc, 6 suc_işlerüg bağarsıñ Kü hükümetē ataruğ. Atıyoh gaşdaşım_atıyoh. Ācımızdan 7 nefesimis goğuyō. Haberıñ_ula, işde bunnarı diye bülüy müsüñ sen, Teybē_alı 8 da. Divrigiye geTdük āsnaFlar, heb bir_arıya toplandı, cüz_oyniylar. ĀFendim 9 íaF ediyler. Onnarı konuřacağsıñ. Boř_ādam ölüm, boř_ādam nēyder? Biz 10 boşuğ, biz, biz. HeP_esnafuğ bağ cānım. Heb_esnafuğ burdan barabar. Ağşama 11 egmeK parası gāzanmadan, eve gediýüK. -yoh bi şeyler yaziy de- divriginiñ 12 şeylerini yaziy. Bunnarı yazmiy_ama, bunnarı yaziy. Bunnarı yazmiy. 13 Divriginiñ şeylerini yaziy. Nası konuşuysuz, nēydiysiz, geliyim, gediým. He 14 işde bu íaFlardan, laflardan. Hangı kelmēyi egsüK konuşıyoh onnarı yazıylar 15 hangi kelmeyi eKsüg. Mesele giresünner gelēye geleyim mi dejl de gelemeyyim, 16 giresün köyü gelemeyyim. EsnaF heb_açuğ, vallaha ki esnaFıñ hēPisi ac. 17 Esnafıñ hēbisi ac. Neden gidiyur_üşde, hā işde, neden mi gidiyolar? 18 Geçinemiyōrlar gardaşım, geçinemiyōlar, vallahi geçinemiyōlar. Burúya iki 19 tene baTmanlı geldi. Münakařā_ediylar benim tükanda. Bi tenesü didi ki, ulan 20 dedi, bizim hayatımız hayat dējl. Atıñ götündeki sinek gibi gaçiniyuğ dedi. 21 Obúrū_ona ne dēse begenisıñ. Ulan deyyüs dedi. Ula atıñ götündeki

sineK heş 22 delse yayan geTmiy dèdi. LaFa baħefendi. Ula hãla ğaFamda şindi bilüy 23 müsüñ? Bãzısı diyi ki biS_atiñ götündeki sineg gibi geçünük. Vallahi ondan da 24 ködü. Onnar_atiñ götünde gezîy o hiş delse, bîS yayan gedîyük, beleş. Bizim ki 25 üşde bêle bizim hayatımız yõvrum. S... sende deyyús. Ulan ğaş kilò muz yediñ 26 bu sene? Hiç muS yediñ mi úla. S... doru gonüşaçahsın. Muz yediñ mî_ulan. 27 Heç pirzula yediñ mi ulan. La ğaş sefer döner yediñ_ulan. Dönerciñ 28 tükaniñ_önünden geçim de yudunuyum, deyyús yalandan. Geçen ğün sabancı 29 sağıp sabancı bi ziyefet verdi, anladîñ mı. Āzımdan şöle hele bi ğarış 30 şörüg_ahdı. Sabancınıñ ziyefetini televizyunda görecegik dèye, añadîñ mı. 31 Nèydim_olum sen döneriynen ben nèydem. Ata söz vardur, düğün şeyiynen 32 it_oğlanmaS dèller, bilüy müsüñ, düğün_eti piloğunan, vu vu seniñ ki vî. 33 Düğün pilouynan dağa bi sefer dõner_aldîñ ondan söra.

-XVI -

ADI SOYADI	: Fatma ÇAMDARAK
YAŞI	: 85
DERLEME YERİ	: Divriği / Merkez
KONU	: Karışık

1 Fadma Çamdarağ, aman ne bülyem ben. Sãğsen beş yaşındáyım_olum. 2 Ávet divrîkde dõdum. Üşde bu evde dodum anıdîñ mı? Bu ev benim bavamıñ 3 malı, bu evde dodum_olum. Şindi bir_olan everecüK_olum. Şindi başdan 4 söyleyem. Ávet_olumuzu soraruğ. Ōlum_evlenecegiz, yõh dèr, he dèr, bi şey dèr. 5 Āmma_oğlan, evelce ğıSî görmezdi. Şindi aliysiñ_orde ha, onda ğızlıları gör, 6 ğósterTmezdük biS_evelce. Allağın_emriynen nèyse, peyğamberiñ góvlüynen 7 álduğ_vèrdük. Düğür gederdüg isderdük_oğlum güzelce. Allah yazdıysa, güzelce 8 o ğızıñ nışanna giderdüg. Altun götürürük. Para götürürdük. Nèyse 9 nışan_olurdu. Ōndan sõña dutarduğ düğün yaparruğ. Pilavlar vişürrüK. 10 Davallar keserüg. BèyaS piriş pilou büşürürük. Şenlige heb davet_ederrüg 11 evmize. Ondan sõña oğlumuzuñ gelinini getirrüK. Tahdıravan var_ıdı ávelce. 12 Dõrs gap, dõrs gapılı beyle gocucána yanı şêle bir ağa şurđan şêle bi ufacuğ bir 13

goullar var ımyş afedersiñ_ölum, o garşıda, burda misafür 44 müslümanlar varmış. Bu kelise var ya ağa gördüñ öda da 45 müslümanlar oturullarmış. Orda bir bİslümanıñ gızı bir goğürüñ_olu 46 bibillerine aşuñ_olmuşlar. Oğlanıñ adı, adını bİlmeyim. Bi tene buşu 47 varmış_oğlanıñ. Şındig babbası vermámiş gızı, gız gaçacam deyimiş. Oğlan 48 da alaçam. Ördan bu taraFa bu kelİsse, kes doanı görmüşsüz. Ordan bu tarafa 49 tel_úzaTmışlar. Tel yapmışlar, góğul_İşi, afedersiñ nemize İlazım. 50 Nèyderlerse etsizze ama işüTdüğümü söyleyim sati yovrum. Ha, ondan soña 51 gıs vurdan binmİş ki, gèdeceg o yanda kes doğana getİşceg, oğlana gedy. 52 Añadıñ mı oğlom şindi. Ásgİ_İşler vunúy olmuş mü_olmamış mı. Ondan soña 53 duTmuş, bu yandan çağırılmışlar, kēs dukan kes. Bi guşu var umış, guş ğelmiş. 54 Kes, o teli kesince gız_orda dere var. O dereye düşmüş, ölmüş. Kes doğan bu. 55 Getdüg, o māraya, getdüg gezmiye getdük. Güzel bir yer_İşde yezinde oTlar 56 bitmiş büyük bir tene daşdan yapılmış. O görİar eşmişley, yapmışláy şey gebi 57 otel gibi hanı toneller gibi, eyle yapmışlar güzelcene. Orda yerè duruyu. Orda 58 oturur ğağallarmış. Seyr_édellermiş Divrigiyİ, görİar o yanda, evlerde gapular 59 da varmuş_āçuñ. Orda oturúllarmış. Anadıñ mı oğlum? Bu vurda, bu yannar 60 bu yanda. O kes doğanda bu büçimde olmuş. Ben de atamızdan_eyle İşiddük. 61 Ben görmedim hanı yaşıım vāğ ya, anam babam daha böyügleydi, yaşılıardı. 62 Onnar söylellerdi.

63 Ağa şindi bahcamızda gayısı var. O gayisiyi güzelcene olduñleyin 64 yararuh, gōuh güneşe gurur, gışın_onu hoşoF gaynıdacuh, şeker goyacañ. 65 Güzelce komposdu yapıyuh. Ha bunnarı annad. Onnarı güzelcene gış bitimü 66 yirdüg. O pİlavlarıñ yanında. Pesdili de tut_olurdu. Ağa tutlarımıS gurudu 67 vizim, var_ıdı ya. Besdili de tut güzē bele, bele vele tutlar_olurdu, bēyas bēyas, 68 uzun_uzun. Onnarı sallaruñ başında hanı meyviyi sayıya sallıysın. Onda 69 asdallaru sererdüg dibine, onnar doldurruñ, ğazana bişecek. Onuñ suyunu 70 daTlıcana, dāTlu olur tut, çoñ datlu olur. Ondan soña onuñ suyuna güzelcene 71 helliyi ezeriK undan. Unūñ_İçine mayalaruh güzelcene. Şēle ğaşúñda 72 durmayecañ ğader, o vüçümde. Onu dutaruñ, bezleri beyle vi İsıcañ yer 73 yaparduñ bēle uzunūna. O

bezlere sererüg, bêzüñ üsdüne sererüg. Bêle 74 çömÇeynen ahdarruh, gaşunan düzlêrdüg biyle. Hanı incecüy yolur o. O gurur 75 ordâ güneşde, o da gurur. Ondan soña dutaruh yarıntesi günü sabıhdan 76 gahaluğ, o beziñ ensesini dögene temüz bêzi basduğun üsdüne getirüller 77 yerine. Üsdüne de gözalcene, temüzcene suyu getürriğ, suyunan bezinen onâ 78 ísladuruğ. Bezi sabah bêyle beyle çekerüK. Ov ondan bêzden, o basdıñ 79 ayırd olur oğlóm. Añadıñ mı? Yanı incelig vi şey yanı, ağa şu dölbed gibî olur. 80 Onü eyle çıharduruğ. Onu óyle düzerüg güneşe, Kurur. Hanı sabáhdan yapduğ. 81 Ahşam ülkündi dedi. O vahıt mağgası elimüze aluruğ. Onu kesecüg bêle. Bêle 82 vöyle galuP yapacuğ dörT köşe. Kesileceg mağgasınan. Onu doldürriğ 83 tenekelere, gış vitümi yirüK ölüm. Cevüz de döger içine görüğ. Añadıñ mı, 84 cevüz de ulur. Onnan barabar yenür, o da. O da çoğ güzel loğum gübü oluyü o 85 da. Şindi sen loğum yeyisiñ ya, aynı basdıñ de işde ele loğum gübü oldu, 86 añađıñ mı yâvrum. Şindi geşdi bunnar hebSî işde daa bu gadâr yetmez mi?

87 Efedersin de gebê olur ğarılar. Çocuğ dovandan soña çocuğu eliyi belêyi, 88 yaturuyu, galduruyu. Bizim adeTde o çocuğ yaluğuz goyulmas ávde, içerde. 89 Yalñız o ğırğ gün ávde yaluğuz goñulmas. O çocuğ eger yaluñuz galurşa altuna 90 bi tasunan su görüğ Kü al ğarusu gelmesiñ yani. Ávet çocuğ çarpar ımış. 91 Hangillüğü bis görmedüğ. Çocuğ deli olurmuş oğlum añađıñ mı? Çocuğa bi 92 löbeT gelürmüş. Ğı ğı ğı ğı boğulurmuş, çocuğ ölürümüş. Onu binden bir tağ 93 eşidmedüğ, görmedüğ. Eşitdim emma bunu zöyledüğülerini. Be, bele 94 çucuğlarımızı böyüTdüğ, heş yapmadılar. Bis görmedüğ onu añađıñ mı 95 yörüm. O da eyle getdi işde.

96 Nasu torünümüS ola, anamızıñ, babamızıñ isimlêni veriyük. Üş 97 ğünden soña adını gouğ çocuñ. Benim babamıñ adı bákir. Ovlanısa bekir 98 gorum. Anamıñ adı zeyneb, ğıSısa zeyneP goruğ oğul. Bele gider üşde kór 99 soycağ. Dişi çihî, çihıyında, çihıncı da bulğur gayladurduğ buğdadan. Diş buğda 100 var ya un üğüdülyü ha. O buğdáyı güzelcene gaynaduruğ ölüm, güzelce şeyde 101 gazannarda, gaynaduruğ güzelcene o bulğur olüy. Üsdüne daTlı çikirdig, ya 102

badem, badem onnarı, onnarı doldurruḡ. Onuñ dişi çıḡduḡleyin, onuñ **103** şenlig_êdib, şey_ederük, çağururuḡ mülletimîsi. Burda oturdumuz yêrde o **104** bulḡur yineceg. O çocuḡ getürüyük. Oruya oturduruḡ. O bulḡurdan başına **105** aḡdarurduḡ, başından aḡdırdūmuz da, eşde dişleri eyle ḡaynasıñ ḡanı, bulḡur **106** gibi, ḡoley çıḡsuñ. Añadıñ mı, ḡoley çıḡSın. Ha o da iş getdi, o dā_öldu

107 Oḡonnardan da bireS altunu çoḡ_olan yapardı onu oḡlum. O álbısülêr üş **108** peş olurdu. Sis heş gördüz mü o peşli? Şindi elbüsê bele olmaz. Böle örtüg **109** degül. Şindi golları_ayru. Temsili boş başdan_aşşa beyle açuḡ bi, bi gat bú **110** yanda bir gat da bu yanda belese sorulur. Esede de bi türlü şurüyacaḡ dilüg **111** olur. Burayacaḡ_açuḡ. Ha, buada bu üki yanda böle enterede de bi parça oluy **112** böyükcene. Onuñ_üsdüne çepKen deller, çepkeni heş gördüñ mü sen şindi. **113** ḡanı, oyuna o çıḡıylā da, êrkeḡler bazu oynuyü ḡöllü üşde ona çepken **114** deller_olum. Ondan da üsdüne geyinürdüḡ. Dügüne giderdüḡ onunan da. **115** Altunlarda o para çoḡ_olan digdürüllerdi. Béle barmāḡ barmāḡ barmāḡ **116** heb_altunlaḡı düzellerdi. Böle fes geçürmîş gibi benim barnımdan burdan **117** goyulan, buluya da bi ḡózel daş daḡallaḡdı, elmas daşlar. O da eyle daḡulurdu **118** başına geliniñ. İnci_olur vuḡazına daḡallar. Altun_olur vuḡazına daḡallar. O **119** da eyle düğüne gider, o gelini götürüller o vaḡıd.

120 Aha kúrsünüñ yeri aḡa şoreydi ya, kúrsüydi. Şindi düriy yeri, buranıñ. **121** Bu kúrsu mu, şu kúrsünüñ şe le etraFu oyuḡ_olıy_işde. Şurasında aḡaÇ baḡlı. Bu **122** yan başḡa, o yan başḡeydi. Otururdu, on_adam, on beş_adam onuñ içine **123** oturuldü. Böyügce yorḡan yapulur_oḡlum. ḡalınca yorḡan, içinde de vu **124** ḡader_ataş yêrü var. Kömür_asgiden kömüller vardı. Kömürü êderdüḡ, o **125** ataşıñ içine gorduḡ. O yorḡanı da üsdüne örterdüḡ. Gözelcene eyle ısıcaḡ **126** oluyu, burda suba yanmazdı. Hiç adet dēl, sóba bülmezdüḡ bis o vaḡıd **127** kúrsüdür. Kúrsüde ısınurduḡ. O kōmürü dolduruḡduḡ. Maḡalınan_orüya **128** kömür doldururduḡ. Üşdürürdüḡ, yapuşdurur, ōrdan da günümüz geçerdi **129** işde. Odun gelūdü, pel, pelid_odunnarı.

130 Burdan_ağa getdük şeyiñ gaziliniñ yeri vār. Dağa ondan soña
 şo dālarda 131 voşluḡ, ağaşıluḡ, serin, çayıllıḡ var. Yaz bahar
 dedühleyin mayisde lisanda 132 oralara gezmiye giderüg. Yemeg
 püşürüg burda yağlı yemegler, cöregler, 133 efendim çaylar, pilavlar,
 bişürür goltuḡmuza alur giderdüg. O dāḡlara yoḡar 134 diyñiy misiñ
 kısım? O dālara yoḡarı mülled heb gidey. İkisi de çalḡı 135
 götürüllerdi. Arminük götürüllerdi. DeF çalanlar vardı, irkeklerden
 kórlar, 136 gözleri kór_olúyu. hafız var ıdı, kór hamdi var ıdı onnariñ,
 onnarı da 137 götürüllerdi. Çalār cırūr, oynar, yeller, içeller,
 aḡşám_olünça herkeş_evüne 138 gelür_ölum peylê. Onnarda bile üşde,
 şêyle bildühden bi tenekeden yapmışle. 139 Böle ufacuḡ da delüğü
 var_aḡzunda. Onu ḡapānı açallar, ḡazı doldurullardı 140 ölüm onu.
 Güzel fitil_çi vardı içinde, iPden fitil yapallardı. O delüyüden 141
 yapulur, soḡuluḡdu. Oḡa çıḡar. Ucu dişerde onuñ. Ḡazı goyduñ mu
 oruya 142 kirpidi çal, yaḡ o fitigi, elinde nere gidersen get. Alektirig
 şimdi lamba var 143 ya. Üşde aynı_onuñ gibi. Onun gibi işih_olurdu o.
 Daha bi de böyüg lamba var 144 āyriTdin. Ḡórdüñ mü sen hiş lambeyi,
 yaḡma ḡazınan. Ben getdügüm_an saḡa 145 gösderdem dur kü.
 Benüm_evümde var bi tene, antıka. YeTmes mi oḡlum, 146 yeter,
 tüketdiñ bení.

- A -

aba: Çoban, deveci ve göçebelerin giydiği uzun, yakasız üstlük.
ağa: İşte
ağa: Ağabey
ağar-: Bir şeyi havaya kaldır-
ağar: Ağır
ağıl: Ağır
ağa: Baba; ağabey, büyük erkek kardeş.
ağo: Ağabey, baba
ahay: İşte
ağd: Akıl
ağdarıl-: Aktarıl-, dökül-
ağdı: Akıllı
ağrava: Akraba
ağın: Sürülmesi ve işlenmesi kolay tavlı toprak.
ağıs: Aşırı
al bas-: Loğusa kadınlarda görülen bir hastalık, loğusa humması; loğusalık sırasında hastanın kötü bir ruh tarafından boğucu ve öldürücü krizlere maruz kalması.
almalı semah: Düğünün birinci günü akşamı oğlan evinde tertip edilen eğlence. Eskiden elmalar üzerine mum dikerek erkekler dans ederlermiş. Daha sonra bu âdetin yerini kaşıkla oynamak almıştır.
alTıtaşgıl: Divriği'de bir aile ismi
ame: Eme, hala, babanın kız kardeşi
andan: Ondan
apal: Beyaz renki hayvanlara (özellikle ineklere) verilen bir isim
apul: Mart ayı sonu; nisan (Kelime abril, april şeklinden bozulma olabilir.)
aralıh: Ahıra giriş
araşdurub durulma-: Araştırıp sorul-
arminig (armonik, armonika): Yan yana sıralanmış deliklerinden her biri üflenince, ayrı notada sesler çıkaran küçük ağız çalgısı; akerdeon
ars: Alt
as: Gömleklik beyaz bez (Kelimenin aslı hasa>asa>as olabilir.)
as: Bilinen, asıl
asbaP: Elbise
asdal: Astar
asdar: Astar; tavan
aşikare: Açıkça, aşikâr olarak

aşlah: Tadlı şeyler, kaysı, aşılanmış kaysı

Aşrah: Bir ermeni ismi, Divriği'de sahra eğlencelerinde tef ve armonika çalmasıyla meşhurmüş.

ayaz: Geniş avlu, evin ikinci avlusu, evin pek güneş görmeyen kısmı; sofa

ayağgabılıh: Kilot, kadın iç çamaşırı

ayağgabı: Kilot

ayelle-: Ayarla-

ayrağü: Ayrıca

ayran ez-: Ayran hazırla-

ayrıyekidten: Ayrıca, ayrı olarak

ayva sarısı: Demircilikte, çeliğe su verilme şekillerinden birisi

azalduhreyin: Azaldığından

azát: Kırılarda yetişen tek ve büyük ağaç; yabanî ağaç; pelit; iri ağaç

âminâ: Aman ha!

ârmu: Toprak damlı evlerde dam kenarı, damın kenar kısımlarına dizilen taş sırası

- B -

babuç gurusu: (Kelimenin aslı baduç'tur) Bakla, taze bakla; taze fasulye

bacı (baçî): Kızkardeş; kadınlar için 'kardeşim' anlamında bir hitap unsuru

baharı viberi: Baharı biberi, baharatı

baharında: Bahar geldiği zaman

bağış: Düğün yemeğini yapan ve dağıtımını sağlayanlara verilen para

balık: Saç örgüsü; saç örülürken yapılan çeşitli eklemeler

bangi: benimki

basdıh, basdil: Pestil

basdur-: Bastır-

baş: Parça

baş yenge: Düğünde yemek verme işlerini idare eden kadın

başğıol-: Değişmek

bāzlama: Yufkaya benzeyen ince

sac ekmeyi

bālūs: Polis

bedoh: Bedava

belle-: Öğren-

besdil: Pestil

besi: Yiyecek
beşi billik: Beşi birlik
bıldır: Geçen yıl
bilez: Biraz
biliş-: Tanış-
boda: Burda
boy: Gelin gidecek kızın entarisi, elbisesi
bohça: Nişanlı kıza oğlan evinin gönderdiği hediyeler; evlenenlerin karşı tarafın hısımlarına gönderdikleri hediyeler
bön: Boyun
böyündürük: Boyunduruk
böğün: Bugün
böş: Beş
bulaşdır-: Sürmek
buluya: Buraya
burdacuğ: Bu kadar, bu kadarcık
buş: Kuş

- C -

can yemeyi: Ölünün arkasından halka dağıtılan yemek
cayıl: Cahil
cayla: Yayla
ceçim: bkz. cicim
cer: Yer
cılov: Toprak sıva üzerine kil, tatlı kireç, tezek kültü ile yapılan ince sıva; bir çeşit badana
cibel-: Aşırı sevgiden dolayı şımarmak
cicim: İnce dokunmuş, renkli ve nakışlı kilim
cümbüş: Maden gövdeli, tanbura benzer bir saz
cüz: Dokuz taş oyunu; dokuz taş oyununda üç taşın aynı çizgi üzerine gelmesi

- Ç -

çağā: Küçük çocuk
çağ-: Çak-
çalıyb çığırma: Çalıp söyleme; sahra eğlencelerinde şarkı türkü söyleyip eğlenme
çapıd: Çaput, kumaş parçası
çāpma: Yayık
çebiş: Bir yaşındaki keçi yavrusu
çeft: Çift, tarla sürme işi
çek-: Kaldırmak

çel-: Gel-
çemiş: Dut kurusu
çepgen: Çepken, kolları yırtmaçlı, uzun ve bolca olup iliksiz bir çeşit kısa ceket
çēala: Olgunlaşmamış meyva, çağla
çığırma: Türkü çağırmak, türkü söylemek, eğlenme
çihduhleyin: Çıktığında, çıktığı zaman,
çirt-: Küçük şeyleri parmakla veya bir sopa yardımıyla düşürmek için itmek, onlara vurmak
çis: İnce yağmur (Kelimenin aslı çise)
çoğulcuğ: Çocuk
çömçe: Kepçe, büyük tahta kaşık
çümçek: Soğuk su ile yıkanmak
çörül-: Çevril-
çuha: Elde işleme yünden ve yerli dokuma kumaştan yapılan, önü açık kısa bir çeşit ceket; dört kat edilmiş pestil

- D -

daban dök-: Yerin, zeminini düzeltilmesi
dalı golu galma-: Dayanacak, güvenecek bir şeyi kalma-
damā galdur-: Korkulan bir olaydan sonra, korkan kişinin kendine gelmesi için üst damağının elle kaldırılması
damatis: Domates
danalığ: Dana konulan yer; ahırda buzağıları koymak için yapılan yer
daralığ: Elin ve yağın ayası
dārT-: Tart-, taşı-,
dedühleyin: Dedikten sonra, dediği zaman
degirmendi: Desenli olan ve kadınların etek yapmak amacıyla kullandıkları bez; basma
dehle-: Kov-
dePme: Geri, arka
depme: Büyük çuval
depig çek-: Tekme atma-
derdek: Apar topar
derre: Ağaç kesmek için kullanılan satır (Kelimenin aslı dehre'dir.)
destele-: Arkadan sıkıca tutmak
deyyūs: Karısının veya kendisine çok yakın olan bir kadının

iffetsizliğine göz yuman kimse anlamında olup ve sövgü olarak kullanılanır

dêrsim: Tunceli

dıga: Çocuk

dıravacı: Sıkı pazarlıkçı, beş kurusunu arayan esnaf

dıñgıl dōğul: Bıngıldak

div: Dip

doğa: Daha

dolan fırlan gēl: Biraz dolaş gel

dōvsan: Doksan

dōlbent: Tülbent; pamuktan, ince ve seyrek dokunmuş hafif ve yumuşak bez

düğdüg: Balta, kazma, keser vb. aletlerin çivi ve kazık çakmaya yarayan kısmı

düğür: Dünür; gelin ve güvey ana veya babalarının her biri

düğürcek: Ufak bulgur

düğürcü: Oğlan evi adına kız istemeye giden kimse

düğüne düzen-: Düğüne hazırlan-

düllü: Değnek sopa

dür-: İşini bitir-

dürmeç: Yufka, saç ekmeği ve benzeri şeylerin arasına katık konularak yapılan bükülmüş ekmek

düşek: Arsız misafir, çul eskiten

düşgün: Düşkün; alevilerde suçlu olduğuna inanılan ve dini ayinlere katılması sakıncalı görülen kişi

düzenci: Gelin olacak kızı süsleyen kadın; düğünün sorunsuz olarak gerçekleşmesini sağlayan, düğünü idare eden, düğün işlerini düzenleyen kişi

düzül-: Sıralan-

- E -

ede: Baba

efrad: Aile

egzeriyetden: Ekseriyetle, genellikle

eke: Yaşlı, tecrübeli, erken olgunlaşmış kimse

elma gahı: Elma kurusu

en: İlk

enecek: Merdiven

engin: Değer ve fiyatı düşük olan şey (için söylenir); alçak yer

enig: Köpek, kedi yavrusu

eringen: Tembel

eriş-: Olgunlaşmak, yeşitmek, kavuşmak

erişdi: Hamurun ince ince kesilmesi ile elde edilen bir çeşit ev makarnası. Divriği'de ince erişte ve yoğun erişte olmak üzere iki çeşit erişte yapılır.

esne: Demirden yapılan eşyaları esneme payı

eşelek: Elma, armut gibi şeylerin yenildikten sonra geriye kalan çekirdekli kısmı (haşelek)

evlek: Tarlaya tohum ekmek için saban iziyle bölünen kısımların her biri

evvālpi: Evvelce

ezme: Kuşburnu ve erikten yapılan salçalar

elti: Kardeş karılarından her birinin ötekine göre adı

- F -

faÇci: Farsça

fak: Pak

fakı: Fare tuzağı

falanlıh: Falanca

farada: Faraza, galiba

fāyet: Sonunda

fermana: Kadınların giydiği üzeri işlemeli yelek

fıratu: (fırahtu): Parmaklık, çit

fısdan: Fistan; entari;

fitik: Küçük yağ çömleği, aydınlanmada kullanılan bir alet

fig: Fiğ; baklagillerden hayvan yemi olarak yetiştirilen bir bitki

fiske: İdare lâmbası, kandil

- G -

galuş: Küçük ve eğri olup, kabuk soymak için kullanılan bıçak.

garnı gôrpe: Yeni doğmuş oğlak, kuzu vb. hayvan yavrusu

gatr-: Kat-

gatiğ: Yoğurt

gatiğllaş: Yoğurt çorbası;

gay-: Yığmak, sıralamak

gediş: Yapılanlar

geğer-: Göğër-, yeşer-

gene: Kene; koyun, köpek, at gibi hayvanların derisine takılıp yerleşen

ve asalak olarak yaşayan böceklerin genel adı, sakırğa
geygü: Giysi
gıramusa: İki yüz elli kurusluk osmanlı altını
gırnata: Nefesle çalınan bir müzik aleti, klarnetin halk arasındaki adı
goluş: Kol
gopuş: Hızlı koşma
górümçe: Evlenmiş olan erkeğin kız kardeşleri
Gosgir: Zara ilçesinin eski ismi
goyur-: Koyur-, serbest bırak-
gös: Kürsünün oturulacak yerleri
guma: Bir kaç defa evlenen erkeğin hanımlarının birbirine göre olan durumları
gurka yat-: Kümes hayvanlarının kuluçkaya yatması
gúzli-: Kuzula-
guzūluḥ: Kuzuların konulduğu ayrı yer
gūd-: Güt-; hayvanların yaylıma götürülmesi
güz azı: Güz mevsiminin başlangıcı
ḡısmıs ḡısmıs: Gizli gizli
ḡoncig: Cep
ḡulunc: Kürek kemiklerinin arası
ḡıdig (ḡıdig): Keçi yavrusu, oğlak
ḡocamış: İhtiyar
ḡúzdensiñ: Güz zamanı
gávar: Arklardaki suyun yolunu değiştirmek için önüne yapılan toprak set; su yolu
goyum goñşu: Eş dost

- H -

hāḡānç: İşte; tamam
heçiç: Hiç hiç
helle: Yağda kavrulmuş un çorbası; bulamaç
herk (herg, herg): Sürülüp dinlenmeye, nadasa bırakılan tarla
hernük toprak: Yağmurdan sonra oluşan ekime elverişli, rutubetli ve kabarık toprak
him: Temel
him sıçanı: Ele avuca sımaz, haşarı çocuk
hadik: Hedik; haşlanmış buğday, bulgur, mısır, nohut vb. şeyler; kaynatılan bulgurun üzerine ceviz,

şeker, üzüm karıştırılarak yapılan eğlencelik yemiş (Özellikle çocuğun ilk dişi çıktığı zaman yapılıp komşulara dağıtılır. Buna diş bulguru ya da diş hediği denir.)

hacı halla: Kaysı

haḡuga: Su kanalının duvarın altında kalan kısmı

hali zehin: Akıl hastası

hameyli: Kadınların boyunlarına taktıkları altın ya da gümüş dizisi; muska; kolye; madenden yapılmış muska kılıfı

harḡ: Hark, su yolu

hındi: Tülbent; baş örtüsü, yemeni

höbek: Yığın, öbek

ḡarb baḡ-: Küçük gör-

ḡarḡele: Büyükbaş hayvanla küçük hayvanların birlikte yayıldıkları sürü

hargeleci: Çoban

ḡatuncuḡ: Genç hanımlar için kullanılan seslenme sözcüğü

ḡırŞik: Giyilmeyecek derecede yırtık (hırık)

ḡınnık (ḡınnık): Sümük

ḡışır: Kırık dökük, bozuk; tezek kırıntısı

ḡışır,et- (ḡışır,ıt-): Kırıp dök-; parçala-; birini kendinden geçecek kadar dövmek; yok etmek; bozmak

ḡorasan (ḡorasan): Çimento, bir çeşit harç, beton; harçla sıvanan ya da örülen duvar

- İ -

ışlik: Gömlek, mintan

- İ -

iÇ: İç yemeği; ince bulgur, su, yeşil soğan, maydanoz ve domatesle yapılan soğuk yemek

iç: İç yemeği

idaré: Bir aydınlanma aleti

iflaḡını kes-: Öldür-

igip: İp

ilēḡendis: Mühendis

izinneme: İzin belgesi; evlilik cüzdanı

- K -

kamus: Kevgir, bakır süzgeç
kef: Birinin başkasına kötü niyet beslediğini haber verme
kefle-: Etin suda haşlanması sırasında suyun üzerinde biriken tabaka; pişmiş etin kemikten ayrılması işlemi
kelik: Çocuk ayakkabısı
kes: Hayvan yemi; iri saman; dövülerek saman yapılan ot; harman savrulduktan sonra yerde kalan taşlı ve samanlı buğday
kesme: Dut şirasından yapılan bir çeşit kalın pestil
kipce: Sıkıca; çok sağlam
kürná: Kürün
kürsü (körşü): İçinde mangal yakılan, masaya benzeyen ve yorgan örtülü bir çeşit ısınma aracı
küşne: Burçak
küt: Kötürüm; sakat; eli ayağı tutmayan, felçli
kúr: Sert, kuru toprak
kalık, kálig: Kelik; çocuk ayakkabısı
kir: İftira
ķazan ķaldır-: Sahraya giderek oraya gelenlere yemek vermek
ķirtmi(k), kırtmí(k): Gırtak
ķıyafeti zolġat depe: Bayanların düğünlerde giydiği bir kıyafet
ķolık (Kölük): Eşek; boynuzlu olması gerektiği hâlde boynuzsuz ya da kısa ve kırık boynuzlu hayvan
ķorut: Bir iki yaş arasındaki erkek keçi; erkekliği giderilmiş hayvan
ķunlacı (kulunlu): Karnında yavrusu olan at, eşek vb. hayvan; doğurması yaklaşmış hayvan
ķuzlacı: Karnında yavrusu olan inek, koyun gibi hayvanlar; gebe, doğuracak hayvan
ķunna-: Hayvanların doğum yapması
ķóyneke: Gömlek

- L -

lecet-: Tartış-, hakaret et-
loķma: Ölünün arkasından halka dağıtılan yemek

- M -

maġ: Kat; evin katı; evin bölmeleri, oda
maġrama: Mendil
mahır: Yetenekli, sanatıyla meşhur olan, sanatını çok iyi şekilde gerçekleştiren
marif: Öğretmen
maşara: Bostanlarda sebze ekmek için ayrılan küçük yerler; bir metre karelik toprak parçası; evlek, karık
maşatlıġ: Ermeni mezarlığı
mazu: Kağrı ve arabalarda iki tekerleği birbirine bağlayan kalın ağaç dingil
meġerim: Meġer, meġerse
mehil ver-: Süre ver-
meneviş: Çitlembik, sakız ağacı
meyir: Mehir; evlenmeden önce erkeğin kadına verdiği para
mıhçı: Mıhçı, çivici (çivi yapan)
mitil: Yüzsüz yorgan; yüz geçirilmemiş yorgan; şilte, minder, yatak
muġaşer (muġaşe): Nohut birkaç gün önceden suya konulur. Yüzünün kabuğu suda durması sebebiyle yumuşayıp, kabuğu çıkar. Nohutun bu hâline verilen ad
mun: Bu
mundar: Kirli, pis; dinen etinin yenmesi caiz olmayan hayvan
musur: Hayvan yemliği; ahırda hayvanların yem yediği tahta yemlik

- N -

name: Mektup; kitâbe
nışana atul-: Nişan sırasında takıl-

- O -

ocaklık: Mutfak
oġuş: Avuç
oġucu, oġucu: Okuyucu; düğüne çağrı yapan kimse
olduġleyin: Olduğunda
oñar-: Onar-, tamir et-; bozulmuş bir şeyi düzeltmek, işe yarar hâle getirmek
oy oy çek-: İnle-

- Ö -

öf-: Öp-
örtme: Odaların önündeki üzeri kapalı ve üç yanı açık yazlık; sofa, salon

- P -

pāncāḥ geçin-: Kıt kanaat geçin-
pıla: para
peş: Etek
pırlad-: Patlat-
pınar gözü: Divriği'de sahra eğlencelerinin de yapıldığı bir yer adı
pızığ: Ot, baharda ilk çıkan otların oluşturduğu yeşillik
pin: Kümes, pinnik
pireyib (pireyüb): Divriği'de sahra eğlencelerinin de yapıldığı bir yer adı
pirü fanü: İhtiyar
porsu-: Çürü-
porsuk: Porsumuş, çürük, çürümüş (yaş meyva ve sebzeler için kullanılır)

- S -

sadüç: Damat adayına bilgi veren evli kişi; yardımcı yol gösterici erkek
sahrá: Divriği yakınlarında eğlencelerin yapıldığı bir mesire yeri
saḥ: Dans, müzik eşliğinde oynanan oyun
saḥ: Dans
saḥóv: Çeket
sal: Kürsünün altı; evlerin taban döşemesinde kullanılan düz tabakalar hâlinde killi, sarı taş.
savuşa gal-: Çekip git-,
savuş-: Ortadan kaybolmak
sekkü: Eşik, basamak; avluda yazın oturulan, mutfak olarak da kullanılan tek oda
sırmalı: Subay
sifdah: İlk
sofra bezi: Tohum ekme sırasında tohumların konulup, öne bağlandığı bez
suğord: Yoğurt

- Ş -

şahşa-: Kapı, pencere ve benzeri şeylerin kullanılmayacak kadar

yıpranıp bozulması; vida gibi şeylerin yalama olması

şahşahcı: Kavgacı kadın
şimşir: Cilalı, parlak
şörüg: Şorik; küçük çocukların ağzından akan sıvı; sümük
şuğul: Yaz aylarında, özellikle öğle vakti oluşan sıcak, bunaltıcı hava

- T -

taban çek-(tapan çek-,tapanla-): Tarlaya yeni ekilen tohumu kapatmak için sürgü çekmek, düzeltmek
tagıbat: Eş dost
tahtıraván (taḥdırevan): (taht-ı revan) Düğünlerde gelinin taşınması için kullanılan, erkekler tarafından taşınan nesne
tapan: Tohum ekildikten sonra tarlayı düzeltmeye yarayan ağaçtan araç, sürgü
tar: Tavukların kümeslerde tünedikleri ağaç
tebdil: Düzen
tecim (tejim, kelimenin aslı teşin'dir): İçinde hamur yuğurulan veya çamaşır yıkanan büyük leğen; düğünlerde pilav yaparken kullanılan büyük kazan
telvis (telbiş): Toprağın tavını alması; tarlayı sulamak; nemli tarla
terledme: Sıtma
tohum: Oğlan evi tarafından gelin adayı kıza gönderilen eşyalar
tohum_önlüğü: Tohum ekerken ön tarafa bağlanıp tohum konulan bez
tomuz: Temmuz
toyḥaná, tōhane (toyhaná): Toyhane, dört mağ büyüklüğündeki kürsü odası

- U -

ul bul: Bulup göster
uruğ: Uruk, boy
urupla: Bir tahıl ölççeği

- Ü -

ürgün-: Yorulmak
üş beşli, üş peşli: Üç peşli; üç etekli

- V -

vakarlı: Gururlu

- Y -

yarıntesi: Yarından sonra

yarmā: Buğdayın iri iri kıyılmasıyla elde edilen yiyecek maddesi; buğday, arpa, mısır, bezelye vb.'nin iri dövmesi

yāyīci: Çoban

yēñge: Gelini oğlan evine getirenlerden biri; geline kılavuzluk eden kadın

yuḥa: İnce; derin olmayan yer, sığ

yuḥa: Yufka

yüzü egil-: Kırıl-, darıl-

yūyūn: Yün

- Z -

zayır: Her hâlde, galiba

AKDAĞ, Mustafa. Türk Halkının Dirlik Düzenlik Kavgası, Ankara, 1975.

(AKSÜT), Ali Kemâli. Erzincan Tarihî, Coğrafi, Etnoğrafi, İdarî, İhsaî Tetkikat Tecrübesi, İstanbul, 1932.

ARIKAN, Zeki. "Divriği Kazası'nın İlk Sayımı, (925/1519)", Osmanlı Araştırmaları, XI (1991), 49, 71.

ARIKAN, Zeki. "Divriği Sancağı Kanunnameleri", TTK Bildirileri LI/200, (1987), 761-779.

ARIKAN, Zeki. "XVI. Yüzyılda Divriği", TTK Bildirileri X, (Ayrıbasım), Ankara, 1994.

ARMUTAK, Armutak. "Divriği'nin Hayat Hakkı", Divriği'nin Sesi Gazetesi.

ASLANOĞLU, İbrahim. Pir Sultan Abdallar, İstanbul, 1984.

Âşıkpaşazâde. Tevarih-i âl-i Osman, Yayınlayan: Nihal ATSIZ, İstanbul, 1949.

Aziz b. Erdeşir. Bezm ü Rezm, İstanbul (?).

BALGALMIŞ, Abdülkadir. "Divriği", İslâm Ansiklopedisi (Diyaret Vakfı Yayınları), İstanbul, 1994, IX, 452-456.

BANGUOĞLU, Tahsin. Türkçenin Grameri, Ankara, 1995.

BAŞEL, M. Fahreddin. Sivas Bülteni, Sivas 1935.

BAYKARA, Tuncer. Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I, Ankara, 1988.

BEYZADEOĞLU, Yusuf Ziya. Divriği Ağzının Fonetik ve Morfolojik Tedkiki, İstanbul 1953 (Yayınlanmamış Lisans Tezi).

BURAN, Ahmet. Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri, Ankara, 1996.

BURAN, Ahmet. Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları, Ankara, 1997.

CAFEROĞLU Ahmet. Güney Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar, Ankara, 1995.

CAFEROĞLU, Ahmet. Anadolu Ağızlarından Toplamalar, Ankara, 1994.

CAFEROĞLU, Ahmet. Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler, Ankara, 1995.

CAFEROĞLU, Ahmet. Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarından Toplamalar, Ankara, 1994.

CAFEROĞLU, Ahmet. "Anadolu Ağızlarında Metathèse Gelişmesi", TDAY-Belleten, 1955, 1-7, Ankara, 1988.

CAFEROĞLU, Ahmet. "Anadolu Ağızlarında İçses Ünsüz Benzeşmesi", TDAY-Belleten, 1958, 1-11, Ankara, 1988.

CAFEROĞLU, Ahmet. "Anadolu ve Rumeli Ağızlarında Ünlü Değişmeleri", TDAY-Belleten, 1964, 1-33, Ankara, 1989.

CAFEROĞLU, Ahmet. "Anadolu Ağızlarında Konson Değişimleri", TDAY-Belleten, 1963, 1-32, Ankara, 1988.

CAHEN, Claude. Anadolu'da Türkler, İstanbul, 1979.

CEZAR, Mustafa. Osmanlı Tarihinde Levendler, İstanbul, 1965.

DARKOT, Besim "Divriği", İslam Ansiklopedisi, MEB Yayınları, III, 596- 599.

DİEHL, Bizans İmparatorluğu Tarihi, Çev. Tevfik BIYIKLIOĞLU, İstanbul, 1937.

"Divriği Madenleri İşletmesi", İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi, İstanbul 1945, VI, 49.

"Divriği", Türk Ansiklopedisi, Ankara: MEB Yayınları, 1966, XIII, 365-367.

EDHEM, Halil. Kayseri Şehri, Haz.: Kemal GÖDE, Ankara, 1982

EKEN, Galip. Fizikî Sosyal ve İktisadî Açından Divriği, Ankara 1993.

ERCİLASUN, Ahmet B. "Türkçe'de Emir ve İstek Kipi Üzerine" Türk Dili, 505, 3-9, Ankara, 1994.

ERCİLASUN, Ahmet B. Kars İli Ağızları, Ankara, 1983

ERCİLASUN, Ahmet B., "Ağız Araştırmalarında Kullanılacak Transkripsiyon İşaretleri" Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni, Türk Dil Kurumu, (Baskıda).

EREN, Emin: Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları, Ankara, 1997.

EREN, Hasan. "Türk Dillerinde Metathèse", TDAY-Belleten, 1953, 161-181, Ankara, 1988.

ERGİN, Muharrem. Türk Dil Bilgisi, İstanbul, 1998.

ERTEN, Münir. Diyarbakır Ağızı, Ankara, 1994.

Evliya Çelebi. Seyahatname, Neşreden: Ahmet Cevdet Paşa, III, 210.

GEMALMAZ, Efrasiyap. Erzurum İli Ağızları, Erzurum, 1978.

GÖKBİLGİN, M. T. "XVI. Yüzyıl Başlarında Trabzon Livası ve Doğu Karadeniz Bölgesi", TTK-Belleten, XXXVI/102 (1962), 293-294.

GÖKBİLGİN, M. Tayyib. "XV ve XVI. Asırlarda Rum Eyaleti", Vakıflar Dergisi, VI (1965), 52-53.

GÖKYAY, Orhan Şaik. Kâtip Çelebi'den Seçmeler, İstanbul, 1968.

GÖYÜNÇ, Nejat. Osmanlı İdaresinde Ermeniler, İstanbul, 1983.

GÜLENSOY, Tuncer -BURAN, Ahmet. Elazığ Yöresi Ağızlarından Derlemeler, Ankara, 1994.

GÜLENSOY, Tuncer -BURAN, Ahmet. Tunceli Yöresi ve Ağızlarından Derlemeler, İstanbul, 1992.

GÜLENSOY, Tuncer. Anadolu ve Rumeli Ağızları Bibliyografyası, Ankara, 1981.

GÜLENSOY, Tuncer. Kütahya ve Yöresi Ağızları, Ankara, 1988.

GÜLSOY, Ersin. XVI. Asrın İlk Yarısında Divriği Kazası (1519-1548), İstanbul, 1991. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

GÜNAY, Turgut. Rize İli Ağızları, Ankara, 1978.

H. vol MOLTKE. Türkiye Mektupları, Çev.: Hayrullah ÖRS, İstanbul, 1969.

HONİGMAN, E. Bizans Devletinin Doğu Sınırı, Çev. F. İŞILTAN, İstanbul, 1970.

İmlâ Kılavuzu. TDK, Ankara, 1996.

J. von HAMMER. Devlet-i Osmaniye Tarihi, Çev. M. Atâ, İstanbul, 1330.

KARAHAN, Leylâ. "Anadolu Ağızlarında Kullanılan Bazı Zarf-Fiil Ekleri", Türk Kültürü Araştırmaları, XXXII, 1-2, 205-237, Ankara, 1996.

KARAHAN, Leylâ. Türkçede Söz Dizimi, Ankara, 1995.

KARAHAN, Leylâ. Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması, Ankara, 1996.

Kâtip Çelebi, Kitab-ı Cihannüma, Ankara, 1941.

KINAL, Firuzan. Eski Anadolu Tarihi, Ankara, 1969.

KONYALI, İbrahim Hakkı, Aksaray Tarihi, İstanbul, 1975.

KORKMAZ, Zeynep. "Anadolu Ağız Araştırmalarına Toplu Bir Bakış", Türk Dili Üzerine Araştırmalar, II, 232-248, Ankara, 1995.

KORKMAZ, Zeynep. "Anadolu Ağızları Üzerindeki Araştırmaların Bu Güncü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar", Türk Dili Üzerine Araştırmalar, II, 199-221, Ankara, 1995.

KORKMAZ, Zeynep. "Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı ile İlişkisi Sorunu", Türk Dili Üzerine Araştırmalar, II, 179-187, Ankara, 1995.

KORKMAZ, Zeynep. Gramer Terimleri Sözlüğü, Ankara, 1992.

KORKMAZ, Zeynep. Güney-Batı Anadolu Ağızları, Ankara, 1984.

KORKMAZ, Zeynep. Nevşehir ve Yöresi Ağızları, Ankara, 1994.

KORKMAZ, Zeynep. Türk Dili Üzerine Araştırmalar I-II, Ankara, 1995.

KORKMAZ, Zeynep. Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları, Ankara, 1994.

KORKMAZ, Zeynep. “ Batı Anadolu Ağızlarında Asli Vokal Uzunlukları Hakkında”, TDAY-Belleten, 1953, 197-205, Ankara, 1988.

KÖYMEN, Mehmet Altan “Anadolunun Fethi ve Malazgirt Meydan Muharebesi”, Malazgirt Zaferi ve Alparslan, İstanbul, 1971.

KUNT, İ. Metin. Sancaktan Eyalete, İstanbul, 1978.

Lütfî. Lütfî Tarihi, Yay.: M. Münir AKTEPE, İstanbul, 1984.

Mehmed Sadeddin: Tacü't- Tevârih, I, 150.

Mehmet Neşrî, Neşrî Tarihi, Haz.: M. A. KÖYMEN, Ankara, 1983.

MUTLU, Asım. “Divriği'nin Mimari Eserleri”, Sanat Dünyamız, IX/24, İstanbul, 1982.

OLCAY, Selahattin. Erzurum Ağızı-I-II-III, Ankara, 1995.

OLCAY, Selâhattin- ERCİLASUN, A. Bican -ASLAN, E. Arpaçay Köylerinden Derlemeler, Ankara, 1988.

OSTROGORSSY, George. Bizans Devleti Tarihi, Çev. Fikret İŞILTAN, Ankara, 1991.

ÖNDER, Mehmet. Efsane ve Hikâyeleriyle Anadolu Şehir Adları, İstanbul, 1972.

ÖNGE, Yılmaz ve diğerleri. Divriği Ulucami ve Darüşşifası, Ankara, 1978.

ÖZAYDIN, Abdülkerim “Divriği”, Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, İstanbul 1987.

ÖZÇELİK, Sadettin. Urfa Merkez Ağızı, Ankara, 1997.

ÖZEN, Kutlu. Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri, Sivas, 1996.

ÖZEN, Kutlu., “Divriği Ağızı”, I, Sivas Folkloru, 57 (Ekim 1977), 13-15, Sivas, 1977.

ÖZEN, Kutlu., “Divriği Ağızı”, II, Sivas Folkloru, 58 (Kasım 1977), 16-18, Sivas, 1977.

ÖZEN, Kutlu., “Divriği Ağızı”, III, Sivas Folkloru, 59 (Aralık, 1977), 21-23, Sivas, 1977.

ÖZEN, Kutlu., “Divriği Ağızı”, IV, Sivas Folkloru, 60 (Ocak, 1978), 19-21, Sivas, 1978.

ÖZEN, Kutlu., “Divriği Ağızı”, V, Sivas Folkloru, 61 (Şubat, 1978), 24-26, Sivas, 1978.

ÖZEN, Kutlu., “Divriği Ağızı”, VI, Sivas Folkloru, 62 (Mart, 1978), 17-18, Sivas, 1978.

ÖZEN, Kutlu., “Divriği Ağızı”, VII, Sivas Folkloru, 63 (Nisan, 1978), 22-24, Sivas, 1978.

ÖZEN, Kutlu., "Divriği Ağzı", VIII, Sivas Folkloru, 64 (Mayıs, 1978), 24-26, Sivas, 1978.

ÖZERĞİN, M. K. "Anadolu Selçuklu Kervansarayları", Tarih Dergisi, XV/20 (1965), 141-147.

PALA, İskender. Divan Şiiri Sözlüğü, Ankara 1992.

Prokopius, Bizans'ın Gizli Tarihi, Çev. Orhan DURU, İstanbul, 1990.

SAĞIR, Mukim. "Anadolu Ağızlarında Ünlüler", TDAY-Belleten-1995; 377-390.

SAĞIR, Mukim. "Anadolu Ağızlarında Ünsüzler", TDAY-Belleten, 1995, 402.

SAĞIR, Mukim. Erzincan ve Yöresi Ağızları, Ankara, 1995.

SAKAOĞLU, Necdet. Anadolu Derebeyi Ocaklarında Köse Paşa Hanedanı, Ankara, 1984.

SAKAOĞLU, Necdet. Divriği'de Ev Mimarisi, İstanbul, 1978.

SAKAOĞLU, Necdet. Türk Anadolu'da Mengücekoğulları, İstanbul, 1971.

SAN, Sabri Özcan. Gümüşhane Kültür Araştırmaları ve Yöre Ağızları, Ankara, 1990.

SARAÇOĞLU, Hüseyin. Doğu Anadolu Bölgesi (Çaltı ve Tohma Havzaları Bölümü), İstanbul, MEB 1989.

SEVGİN, Nazmi. Anadolu Kaleleri, Ankara, 1959.

Sivas İl Yıllığı, Sivas, 1967.

Sivas 1973 İl Yıllığı, Ankara, 1973.

SOMMET, Fr. "Divriği", Sanat Ansiklopedisi, A-F, 471.

SÜMER, Faruk. "Mengücekler", İslam Ansiklopedisi, İstanbul, MEB Yayınları, 1945, VII, 713-718.

SÜMER, Faruk. Oğuzlar, İstanbul, 1965.

Şemseddin Sami. Kâmusu'l- Alam, (Tıpkı Basım), Ankara, 1996.

TURAN, Osman. Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, İstanbul 1973.

TURAN, Osman. Selçuklular Tarihi ve İslâm Medeniyeti İstanbul, 1969.

TURAN, Osman. Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi, İstanbul, 1971.

TEKİN, Talat. Ana Türkçede Aslî Uzun Ünlüler, Ankara, 1975.

TEVRÜZ, Osman. "Divriği ve Çevresi Monografisi", Divriği Postası (28 Kasım 1955), 2-3-4.

TEXIER, Charles. Küçük Asya, İstanbul, 1340.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı-ERGÜDER, Rıdvan Nafiz. Sivas Şehri, İstanbul, 1928.

- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı. Anadolu Beylikleri, Ankara, 1969.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı. Osmanlı Tarihi I, Ankara, 1969.
- ÜLGİN, Ali Saim. "Divriği'deki Ulucami ve Darüşşifası", Vakıflar Dergisi, V (1962), 94-98.
- ÜNAL, R. Hüseyin. "Osmanlı Öncesi Devirden Yayınlanmamış Birkaç Han Üzerine Bir İnceleme", Atatürk Üniversitesi Araştırma Dergisi (A. L. Gabriel Özel Sayısı), Erzurum, 1978, 453-483.
- ÜZÜMERİ, M. Ekrem ve diğerleri. "Divriği", Türkiye Ansiklopedisi, Ankara, 1956, II, 171.
- VASİLİEV, A. A. Bizans İmparatorluğu Tarihi, Çev. A. Müfid MANSEL, Ankara, 1943.
- WAHRLİN, Traugott. Bir Cami ve Darüşşifası İle Karşılaşma, Çev.: Ahmet MUMCU, Ankara, 1996.
- (Yağlıkçızade), Ahmet Rıfat. Lûgat-ı Tarihiyye ve Coğrafiyye, İstanbul 1299-1300.
- YINANÇ, Mükrimin Halil. Türkiye Tarihi, Selçuklular Devri I: Anadolu'nun Fethi, İstanbul 1944.
- YÜCEL, Yaşar. Kadı Burhaneddin Ahmet ve Devleti, Ankara, 1970.
- YÜCEL, Yaşar. XIII.- XV. Yüzyıllar Kuzey-Batı Anadolu Tarihi, (Çapanoğulları, Candaoğulları Beylikleri), Ankara, 1980.
- YÜKSEL, Zühal. Polatlı Kırım Türkçesi Ağzı, Ankara, 1989.
- ZILLIOĞLU, Mehmet. Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, Ankara, 1976.
- ZÜLFİKAR, Hamza. "Van Gölü Çevresi Ağızlarının Özellikleri", Ömer Asım AKSOY Armağanı, 297-317, Ankara, 1978.

ÖZET

Bu tezde Sivas iline bağı Divriği ilçe merkezinin ağız özellikleri, ses bilgisi ve şekil bilgisi özellikleri bakımından incelenmiştir. Böylece yöreye mahsus kullanım şekilleri tespit edilmiştir. Bunun yanında çalışma bölgemizin, yazı dilimizle -İstanbul Türkçesiyle- olan farklılıkları da belirlenmiştir.

Divriği ilçe merkezinin ağız özellikleri, burada derlenen metinlerden hareketle belirlenip, orijinal olan örnekler bu tezde kullanılmıştır.

Tezin “İnceleme” bölümünde önce yazı diliyle farklılık gösteren şekiller verilmiş, sonra da bunlarla ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Bu değerlendirmeler metinlerde geçen örneklerle desteklenmiştir.

Bu çalışma sonucunda, yöremiz ağızında standart yazı dilimizden farklı kullanımların olduğu görülmüştür. “Batı Grubu Ağızları” içerisinde yer alan Divriği ağızı, çoğu zaman standart Türkçeyle paralellikler göstermektedir.

SUMMARY

In this dissertation, dialects, phonetics and morphology of the county centre of Divriği connected to Sivas Province were studied. So, usage forms special to the location were fixed. Along with this, differences of the study field with our writing language-Istanbul Turkish - were also determined.

Dialect features of the Divriği County centre were determined with moving from the texts compiled there and original examples were utilised in this dissertation.

In the "investigation" section of the dissertation, firstly forms differing from the writing language and then evaluations about these were conducted. These evaluations were supported with the examples occurred in the texts.

In the result of this study, different usage's in the dialect of our location from the standard writing language were observed to exist. The Divriği dialect which are among the "Western Group of Dialects" generally exhibit parallels with the standard Turkish.